

ΔΑΥΛΟΣ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ
ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ
ΣΤΗ ΝΕΑ ΑΓΘΟΛΟΓΙΑ
ΤΟΥ «ΔΑΥΛΟΥ»: Σελ. 3432

ΤΟ ΠΑΡΑΛΟΓΟ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΚΤΡΟΠΗ

«Τὸ γατόψαρο»: Ἔργο τοῦ Victor Brauner.

ΜΑΝΤΙΚΗ: Ἡ πανάρχαια ἐπιστήμη τοῦ προβλέπειν

ΔΑΥΛΟΣ

Μηνιαίο Περιοδικό

Κυδαθηναίων 29, Πλάκα,
105 58 Αθήνα
Τηλέφωνα: 32.23.957 ή 98.23.655

Τα γραφεία του Περιοδικού
λειτουργούν πρωινές ώρες
9.30-13.30, καθημερινά.

Ίδιοκτήτης — Έκδότης — Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Αχιλλέως-Μουσών 51, Π. Φάληρο

Φωτοστοιχειοθεσία — Έκτύπωση
Sofigraf
Σόλωνος 20-Καλλιθέα-τηλ.: 9 427
427

Τιμή τεύχ. δρχ. 230
Έτήσια συνδρομή δρχ. 2.500 —
— Όργανισμών δρχ. 4.000 —
— Φοιτητών δρχ. 1.500
— Έξωτερικού δολ. 50

Διαφημίσεις δεν δημοσιεύονται.
Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση
άρθρων του ΔΑΥΛΟΥ
υπό τόν όρον ότι θα αναφέρεται
ρητά ή πηγή τους

Όλες οι συνεργασίες, τα βιβλία
και τα ταχυδρομικά έμβασματα
στη διεύθυνση:
Δημήτρη Λάμπρου, Μουσών 51 —
17562 Παλαιό Φάληρο, Αθήνα

Παρακαλούνται οι συνδρομητές
που αλλάζουν διεύθυνση,
νά τó γνωστοποιούν στο περιοδικό.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ:

ΣΕΛΙΣ 3412:

Η άπειλή της Τρέλλας

Δ.Ι.Α.

ΣΕΛΙΣ 3413:

Τò παράλογο και ή πνευματική έκτροπή

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ

ΣΕΛΙΣ 3420:

Αφηρημένη Τέχνη

Ν. ΚΕΧΑΓΙΑΣ ΝΑΙΘΩΝΑΣ

ΣΕΛΙΣ 3423:

Τò Δελφικό Μαντείο - Μαντική

Η. Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3431:

Τò άσυμβίβαστο έλληνικότητας και δογματισμού

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3433:

Λογοτέχνης, αλλά τί λογής: Λειτουργός ή επαγγελματίας

ΣΠ. Γ. Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3433:

Αρνητικόν τò περί τὰ άρχαία... συγκινησιακόν κύμα

ΔΕΙΝΙΑΣ ΔΙΚΑΙΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3447:

Πολιτική και Παιδεία

ΑΝ. Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3451:

Ηθικά θέματα στην Γενετική Μηχανική

THOMAS H. MURRAY

ΣΕΛΙΣ 3463:

Μύθοι και Παρά-μυθοι

Σ. ΠΑΝΑΓΟΣ

ΣΕΛΙΣ 3468:

Η πνευματική κατάσταση τού καιρού μας

KARL JASPERS

ΠΟΙΗΣΗ:

Ν. Κεχαγιάς-Ναίθωνας, - Ειρήνη Μίσσιου-
Γιαννακοπούλου, Σαράντος Ντουφεζής, Στέργιος
Δημούλης, Φαίδωνας Θεοφίλου, Γιώργος Κ. Παππας,
Χάρης Χρόνης, Δημήτρης Μποσινάκης, Johann
Walgang von Goethe, Νίκος Πρεάρης, Διαλεχτή
Ζευγωλάτη-Γλέζου, Ξένιος Έλλην, Σταύρος
Μελισσινός, Πετρούλα Άλ. Παναγιωτίδη

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ:

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ: σ. 3421 ● ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ: σ. 3449
ΔΙΗΓΗΜΑ: σ. 3467 ● Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΙΔΕΩΝ: σ. 3484

Ἡ ἀπειλή τῆς Τρέλλας

Δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀπόδειξη τῆς ὀρθότη-
τας μιᾶς μεθόδου προσεγγίσεως τῆς πραγμα-
τικότητας ἀπὸ τῆς δυνατότητά της νὰ δίνη
πρόβλεψη. Ἄν ἡ μέθοδος διαψεῦδεται στὶς
προβλέψεις της, δὲν εἶναι ὀρθή. Καὶ ἂν δὲν
προβλέπη, δὲν εἶναι μέθοδος.

Ἡ λογικὴ δίνει πρόβλεψη. Μπορεῖ νὰ
προῖδῃ, π.χ., τὴν ἔκλειψη τοῦ ἡλίου, μπορεῖ
νὰ εἶναι βεβαία γιὰ τὴν ὑπαρξή, τὴ θέση καὶ
τὴν τροχιά ἐνὸς ἀστέρος, χωρὶς ποτὲ νὰ ἔχη
δεῖ κανεὶς αὐτὸ τὸν ἀστέρα, μπορεῖ νὰ γνω-
ρίξῃ τὶ θὰ ἐπακολουθήσῃ, ὅταν συντρέξουν
ὠρισμένοι παράγοντες στὸ φυσικὸ καὶ ἱστο-
ρικὸ γίνεσθαι. Μπορεῖ μὲ λίγα λόγια νὰ
«ἐπικοινωνήσῃ» μὲ τὴν πραγματικότητα –
κατὰ τὸ μέτρο, πάντοτε, τῶν πληροφοριῶν
ποῦ ἔχει συγκεντρώσει γι' αὐτήν. Κι ἂν
κάποτε ἀποτυγχάνει στὴν «ἐπικοινωνία» της
αὐτῇ, τοῦτο δὲν ὀφείλεται στὴ λογικὴ λειτουρ-
γία ἀλλ' ἀπλῶς στὴν ἔλλειψη ὀρθῶν ἢ πλή-
ρων πληροφοριῶν. Κάθε ἀπόκτημα **θεθαίας**
γνώσεως τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας εἶναι
προῖδὸν τῆς λογικῆς. Καὶ ὅ,τι δὲν εἶναι προῖδὸν
τῆς λογικῆς, δὲν εἶναι βεβαία γνώση.

Ἐναντίον τῆς μοναδικῆς αὐτῆς δυνατό-
τητας τοῦ ἀνθρώπου νὰ **ἀγνωρίζῃ** ἔχουν στραφῇ,
ἀπὸ αἰῶνων, ὅλοι ὅσοι ἔχουν λόγους νὰ
ἀποκρύπτουν τοὺς καρποὺς «τοῦ δένδρου
τοῦ γινώσκειν καλὸν ἢ κακόν». Συκοφαν-
τοῦν τὸ Λόγο, κατηγορώντας τον γιὰ ἀνύπαρ-
κτα ἐγκλήματα κατὰ τοῦ Πολιτισμοῦ, γιὰ
ἐγκλήματα ποὺ διαπράττει ἀκριβῶς ὅ,τι δὲν
εἶναι Λόγος. Στὶς σαφέστατα περιγραφόμε-
νες, κρυστάλλινες ἀρχές τῆς λειτουργίας
τοῦ Λόγου ἀντιτάσσουν δογματικὲς αὐθαιρε-
σίες, ποὺ οὔτε οἱ ἴδιοι μπόρεσαν ποτὲ νὰ
περιγράψουν μὲ ἀκρίβεια. Προβάλλουν οἱ
πιὸ δόλιοι «μεθόδους» ποὺ «δὲν ἀνατρέπουν
τίς ἀρχές τίς λογικῆς, ἀλλὰ τίς συμπληρώ-
νουν», καὶ οἱ πιὸ ὠμοὶ φανατικοὶ ἀπλῶς
ἐκφράζουν τὸ μῖσος τους κατὰ τῆς λογικῆς.
Ὁ ἀντίλογός τους ἐξαντλεῖται στὴν κατήχη-
ση γιὰ τὴν ὑπαρξή κάποιας ἁγίας τριάδος,
ποῦ λέγεται εἶτε «θέση - ἀντίθεση - σύνθεση»
εἶτε – παλαιότερα – ἄλλως πως, χωρὶς ποτὲ
νὰ ὀρίζουν κὰν ἐπακριβῶς τὶ ἐννοοῦν μὲ
τοὺς ὅρους αὐτοῦς, χωρὶς ποτὲ νὰ περιγρά-

ψουν γιὰτὶ κάποια νέα «θέση» εἶναι «ἀντίθεση»
κάποιας ἄλλης καὶ ὄχι ἀπλῶς μιὰ νέα «θέση»,
καὶ χωρὶς ποτὲ νὰ ἐξηγήσουν γιὰτὶ σώνει - καὶ
- καλὰ δύο διαφορετικὲς «θέσεις» πρέπει νὰ
ὀδηγηθοῦν στὴ «σύνθεση». Φυσικὰ ἡ ἁγία
τριάς δὲν ἔδωσε ποτὲ καὶ **πουθενὰ καμ-
μία πρόβλεψη**. Στὴ «ὄρθια» μορφὴ της
(τὴν ἐγγελιανή) δὲν μπόρεσε κὰν νὰ κἀνῃ
σαφῇ κάποια περιγραφή τῆς πραγματικό-
τητας, καὶ στὴν «ἀνάποδη» μεταμφίεσή της
(μαρξιστικὴ) διαψεύσθηκε οἰκτρὰ ὄχι μόνο
στὶς ἄλλες προβλέψεις της, ἀλλὰ καὶ στὴν
πρόβλεψη ποὺ ἔκανε γιὰ τὸ ἴδιο τὸ δικό της
μέλλον στὴν ἱστορία τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς
Κοινωνίας.

Ἡ πρώτη στὴν ἱστορία ἐπίθεση κατὰ
τοῦ Λόγου παρήγαγε τὸ – πρωτόφαντο, τότε
– δόγμα, ποὺ μέσῳ τῆς πρακτικῆς ἐκφρά-
σεώς του, τῆς ὀργανωμένης ἐξ-ουσίας, συ-
νέτριψε τὴν (ἐλληνικὴ) Ἐπιστήμη καὶ τὸν
(ἐλληνικὸ) Πολιτισμό, ἐξάλειψε τὴν γνώση
– ἐν ὀνόματι τῆς «Γνώσεως», παρακαλῶ! –
καὶ ἔρριξε τὴν ἀνθρωπότητα στὸ χιλιετὲς
ἔρεβος τοῦ Μεσαίωνος. Στὴ νεώτερη ἐπί-
θεσή της, ποὺ συμπληρώνει διακόσια σχε-
δὸν χρόνια διάρκειας, ἐπληξε δολοφονικὰ
τὸ Πνεῦμα – ἐν ὀνόματι τοῦ Πνεύματος! –,
ἐμβολίασε τὴν Ἐπιστήμη, τὴν Τέχνη, τὴ
Φιλοσοφία μὲ «ἐξαλακτικούς» θανατηφό-
ρους ἰοὺς, ἀντικατέστησε τὴν ἔλλογη λει-
τουργία τῆς Ὁμάδας μὲ τὴν ἐξ-ουσιαστικὴ
παράνοια καί, τὸ χειρότερο, νομιμοποίησε
θεωρητικὰ μιὰ χαοτικὴ δσυνδοσία στὴν ἀτο-
μικὴ καὶ ὁμαδικὴ ζωὴ μας, ἔτσι ὥστε ἡ
εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀπολεσθῇ ὀρι-
στικά.

Λόγοι ποὺ ἄπτονται τοῦ ἐνστίκτου αὐ-
τοσυντηρήσεως τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους ἐπι-
βάλλουν νὰ ποῦμε πιά «στοπ!» στοὺς ἐγκλη-
ματίες τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ.
Ἕνας Νέος Μεσαίωνας, ποὺ τὸν προβλέπου-
με πιά μὲ βεβαιότητα – ἂν δὲν τὸν ἔχουμε
ὑποστῇ ἤδη – εἶναι πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνος ἀπὸ
τὸν παλαιό. Ξεπερνᾷ τὴν δυνατότητα τοῦ
ἀνθρώπου γιὰ νὰ τὸν ὑπερβῇ ἡ, τὸ χειρότερο,
ἐξαντλεῖ τὴν ἀνεκτικότητα τῆς Φύσεως γιὰ
νὰ τὸν συγχωρήσῃ.

Δ.Ι.Α.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΝΤΟΚΑΣ

(του Πανεπιστημίου Πατρών)

Τὸ παράλογο καὶ ἡ πνευματικὴ ἐκτροπὴ

Παρ' ὅλο πού στη σύγχρονη ἐπιστήμη τὸ λογικὸ σχῆμα προσεγγίζει τὸ ἀπόλυτο κύρος καὶ συνεχῶς συρρικνώνει τὴν ἐμπειρικὴ γνώση, στὸ χῶρο τῆς διανόησης ἐπικρατεῖ τόσο μεγάλη ἐννοιολογικὴ σύγχυση, ὥστε τὸ παράλογο νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἀνώτερη ἐξέλιξη τῆς ἀνθρώπινης σκέψης. Πολλοὶ ψευδοαντιπρόσωποι τοῦ σύγχρονου πνεύματος προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλουν μιὰ νέα μορφή σκοταδισμού εἰσάγοντας τὸ χάος τοῦ παράλογου στὴν τέχνη καὶ τὴ φιλοσοφία. Μιὰ ὑπερπαραγωγὴ ἀκαθορίστων ὁρων προσφέρεται γιὰ τὴ σύνταξη σκοτεινῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἀκατανοήτων θεωρημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα προσπαθοῦν νὰ δώσουν κύρος σὲ συμπλέγματα λογικῶν ἀντιφάσεων.

Ἀπὸ τὴν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ λογικοῦ ὀργάνου γίνεται φανερό, ὅτι ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐξασφαλίσαι ἕναν ἁρμονικὸ διάλογο μὲ τὴ φύση καὶ νὰ προσαρμόσει ἐπιτυχῶς τὶς ἐνέργειές του μὲ τὶς ἀντιδράσεις τοῦ κόσμου πού τὸν περιβάλλει, ἀνακάλυψε ἕνα σύστημα ἀρχῶν, τὸ ὁποῖο ρυθμίζει τὴν συμπεριφορὰ του. Ἡ γέννηση τῶν ἀξιωμάτων τῆς λογικῆς εἶναι καρπὸς τῆς νόησης καὶ τῆς πρωταρχικῆς ἐπιταγῆς τῆς ζωῆς γιὰ ἐπιβίωση. Καὶ φαίνεται πῶς δὲν ἔγινε ὑπὸ τὴν «εὐνοία τῶν θεῶν», ἀλλὰ μὲ πολλὰς θυσίες αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Ἡ ἀνθρώπινη ἐπιθυμία δὲν συμπορεύεται πάντοτε μὲ τοὺς περιορισμοὺς πού ἐπιβάλλει ἡ ἀκαμπτη λογικὴ. Ἡ θέληση τοῦ ἐλλόγου ὄντος συντρίβεται στοὺς ἀφιλόξενους βράχους μιᾶς ἀδιάφορης φύσης. Ἡ νόηση ἀπὸ τὴν κατώτερη μορφή ἐνὸς ἐλαχίστου προγράμματος ὡς τὴν ἀνώτερη συνειδητὴ ἐκδήλωσή της εἶναι ὁ μέγας προστάτης τῆς ζωῆς.

* * *

Δυστυχῶς ὅμως οὔτε ἡ λογικὴ οὔτε ἡ ὑπέρβαση τῶν κατασκευαστικῶν προγραμμάτων, πού ἐπιτυγχάνει ἡ νόηση δὲν κατορθώνουν νὰ ξεπεράσουν τὰ ὅρια μιᾶς πεπερασμένης θεώρησης τοῦ κόσμου. Πράγματι, οἱ ὑπερβατικὲς μαθηματικὲς ἐννοιες λύνουν προβλήματα τοῦ πεπερασμένου, ἐνῶ οἱ φιλοσοφικὲς ἐλάχιστα συντελοῦν στὴ διελεύκανση τῶν μεταφυσικῶν ἐρωτημάτων.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν θέλησε ποτὲ νὰ συμβιβαστεῖ μὲ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, γι' αὐτὸ σὲ κάθε εὐκαιρία ἀπέρριψε τὸ λογικὸ σχῆμα καὶ ἀναζήτησε ἀκαθορίστες πηγὲς γνώσης, πού ἀναβλύζουν ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀδυναμίας. Ὁργισμένος ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκειά του καὶ φοβισμένος ἀπὸ τὴν συναίσθηση τοῦ ἀγνώστου καταφεύγει σὲ ὑποκατάστατα τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἢ στὸ χάος τοῦ παραλόγου, γιατί πιστεύει πῶς ἔτσι ὁδηγεῖται στὴ λύτρωση. Ἀναγνωρισμένοι στοχαστὲς ἀναζήτησαν τὴ γνώση πέρα ἀπὸ τὴν λογικὴ, τὴν ὁποία πολέμησαν μὲ πάθος, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσουν κάτι σημαντικόν.

Θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐκθέσουμε τὶς πιὸ ἀντιπροσωπευτικὲς ἀντιλογικὲς κοσμοθεωρίες καὶ συγχρόνως νὰ τὶς συγκρίνουμε μὲ βασικὸ κριτήριον τὴν προσφορά τους στὴν πορεία τοῦ πνεύματος σὲ σχέση μὲ αὐτὴ τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

**Οί αντιλογικές
κοσμοθεωρίες είναι
ή αποτυχημένη
προσπάθεια για την
κατάλυση της
παντοδυναμίας του
έλληνικού
πνεύματος
στη φιλοσοφία.**

Ἡ γέννηση τῆς ἐπιστήμης, πού συνέβη στὸ χῶ-
ρο καὶ στὸ χρόνο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, συμπίπτει
μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῆς λογικῆς ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέ-
λη. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀδίστακτα πὼς ἡ ἐπιστημο-
νικὴ μέθοδος¹ διαμορφώθηκε μὲ τὴν παραγωγικὴ σκέ-
ψη καὶ τὰ θεμέλια τῶν θεωριῶν στηρίχτηκαν στὰ
πειραματικὰ συμπεράσματα τῆς ἐπαγωγικῆς σκέψης.
Ἐπειδὴ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία² καὶ ἡ ἐπιστῆμη εἶ-
ναι προϊόντα τῆς ἴδιας σκέψης, ἡ ὁποία κυριαρχεῖται
ἀπὸ τὸν ὀρθὸ λόγον, εἶναι προφανὲς ὅτι: Οἱ αντιλογι-
κὲς κοσμοθεωρίες εἶναι ἡ αποτυχημένη προσπάθεια
γιά τὴν κατάλυση τῆς παντοδυναμίας τοῦ ἑλληνικοῦ
πνεύματος στὴ φιλοσοφία. Ἡ ἐπίθεση κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐκδηλώθηκε μὲ τὰ
πυρὰ τοῦ Ἑγέλου (Hegel) ἐναντίον τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ. Πράγμα φυσικόν,
γιατί τὰ μαθηματικά εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἐφαρμογὴ τῆς λογικῆς συνέπειας, ἡ ὁποία
καταδικάζει ἀμετακλήτως τὴν ἀντιφατικὴ διαλεκτικὴ τοῦ Ἑγγέλου. Ὁ Ἑγγελος
καὶ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἀδιαφόρησαν γιὰ ὅλα τὰ ἐπιτεύγματα τῆς μαθηματικῆς σκέψης
καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐκμεταλλευστοῦν τὶς ἀδυναμίες τῆς θεμελίωσης τοῦ ἀπειροστικοῦ
λογισμοῦ, γιὰ νὰ ἀποδείξουν, ὅτι ὅλα τὰ μαθηματικά εἶναι αὐτοαναιρούμενα. Ἄν
καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἀποδώσει κανεὶς κακὴ πρόθεση σὲ ἀναγνωρισμένους
στοχαστές. Τὸ ὀλιγότερο πού μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε γιὰ τὸν Ἑγγελο καὶ τοὺς
ὁπαδοὺς του εἶναι ὅτι κατέχονταν ἀπὸ προκατάληψη, ἡ ὁποία τοὺς παρέσυρε σὲ
λάθη ἀσυγχώρητα. Ἡ καθαρὴ ἐπιστημονικὴ σκέψη ποτὲ δὲν δέχεται ψευτικὲς
ἀδυναμίες, γιὰ νὰ στηρίξει ὑποθέσεις. Μόνο φιλόσοφοι πού ρέπουν σὲ ρομαντικὲς
μεταφυσικὲς ἐξάρσεις, τολμοῦν νὰ ἀγνοοῦν τὴν εὐαισθησία πού ἔχουν οἱ μαθημα-
τικοὶ στὴ λογικὴ συνέπεια τῶν ἔργων τους. Ἄς δοῦμε τί λέγει ὁ B. Russell στὸ
σύγγραμμά του: «*Ἱστορία τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας*»:

«Καὶ ὅσο ὁ κυριότερος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῶν φιλοσόφων εἶναι νὰ ἀποδείξουν,
ὅτι τίποτε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γνωσθεῖ μετὰ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν λεπτόλογη σκέψη, ἀλλὰ
ὅτι θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ λατρεύουμε τὶς προλήψεις τῶν ἀμαθῶν ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ
“ὀρθοῦ λόγου”, ἂν εἴμαστε ἐγγελιανοί, ἢ τῆς «ἐνόρασης-διαίσθησης» (intuition), ἂν
εἴμαστε μπεργκσονιστές, τόσον οἱ φιλόσοφοι θὰ φροντίζουν νὰ μὴ μάθουν τί ἔκαμαν οἱ
μαθηματικοί, γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὶς πλάνες πού ἐκμετελλεύθηκε ὁ Ἑγγελος».

Ἀπὸ τίς παραπάνω σκέψεις τοῦ Russell φαίνεται πὼς ὁ μεγάλος μαθηματικὸς
καὶ διανοητὴς πέρα ἀπὸ ὅ,τι καταδικάζει τὴν ἐγγελιανὴ σκέψη, δὲν ἀναγνωρίζει καὶ
ἀγαθὴν πρόθεση στοὺς ἐκφραστές αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας. Ὁ Ἑγγελος, ὡς
γνωστὸν, διατύπωσε τὴν τριαδικὴ διαλεκτικὴ τοῦ σχήματος θέση-ἀντίθεση-σύν-
θεση, γιὰ νὰ ἀντικαταστήσει τὴν ἀριστοτέλεια λογικὴ, ἀλλὰ οὐδέποτε μπόρεσε νὰ

ἀπαντήσῃ στὰ ἐρωτήματα:

Πῶς φτάνουμε στὴν ἀντίφαση;

Τί σημαίνει ἀναίρεση καὶ λύση τῆς ἀντίφασης;

Πῶς γίνεται νέα ἐνότητα;

Γιατί καὶ πῶς γεννιέται νέα ἀντίφαση καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἡ τριαδικὴ κίνηση;

‘Ο “Εγελος παρ’ ὅλο πού δὲν ἀπαντᾷ στὰ προηγούμενα ἐρωτήματα, αὐτοῖ-
κνοποιεῖται μὲ τὸ νὰ λέγει: «*Ἡ διαλεκτικὴ εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ μέθοδος, ἡ μόνη
ικανὴ νὰ συλλάβῃ τὸ σύνολο, ἐνῶ ἡ τυπικὴ λογικὴ εἶναι παλαιωμένη...*»

Δηλαδή, ὡς θεῖα αὐθεντία, «ἀγγελιαφόρος τῶν
θεῶν», ἀποφθέγγεται, χωρὶς νὰ ἔχει ἀνάγκη τῆς ἀπο-
δείξεως τῶν ἰσχυρισμῶν του. Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι
τὴν τριαδικὴν τοῦ διαλεκτικῆ τὴν θεωρεῖ ὡς ὑπερλο-
γικὴν, χωρὶς νὰ μπαίνει στὸν κόπο νὰ μελετήσῃ τὸ
τυπικὸ σύστημά της. Δὲν αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη, νὰ
ἀναπτύξῃ τυπικὸ σύστημα γενικῆς διαλεκτικῆς, ὅ-
πως ἔχουμε στὴν ἀριστοτέλεια καὶ στὴν σύγχρονη
μαθηματικὴ λογικὴ. Μέχρι σήμερα δὲν ὑπάρχει συ-
στηματικὴ μορφολογία τῆς τριαδικῆς διαλεκτικῆς, παρ’ ὅλο πού διεκδικεῖ τὴν
θέσιν λογικῆς, καὶ εἶναι πολὺ ἀμφίβολο, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ εὑρεθῇ, γιατί, ὡς
γνωστόν, ἡ τριαδικὴ κίνηση ὁδηγεῖ σὲ λογικὰς ἀντιφάσεις.

**Δὲν ὑπάρχει
συστηματικὴ
μορφολογία τῆς
τριαδικῆς
διαλεκτικῆς, παρ’
ὅλο πού διεκδικεῖ
τὴν θέσιν λογικῆς.**

Δὲν εἶναι περίεργο, ὅτι οἱ φιλόσοφοι τῆς τριαδικῆς διαλεκτικῆς “Εγελος,
Κίρκεγκαρντ, Μάρξ, δὲν ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ τυπικὸ σχῆμα της, γιατί ἕνας
σοβαρὸς ἔλεγχος θὰ τοὺς ὑπεχρέωνε νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀντιφατικότητα τῶν
ἀξιωμάτων τους. ‘Ο “Εγελος ἀντιμετώπισε τὴν ἀξεπέραστη λογικὴ ἀδυναμία μὲ
τρόπο σοφιστικὸ χρησιμοποιοῦντας, ὅπως εἶδαμε, αὐθαίρετους χαρακτηρισμοὺς
καὶ ἐκφράσεις χωρὶς συγκεκριμένο περιεχόμενο. ‘Ο Κίρκεγκαρντ εἶναι συνεπὴς
στοὺς ἰσχυρισμοὺς του, γιατί δὲν θεωρεῖ τὴν διαλεκτικὴν ὡς λογικὸ ὄργανο μιᾶς
ἀντικειμενικῆς ἀπόδειξης. ‘Ο Κίρκεγκαρντ δὲν ὑποκρίνεται ὅπως ὁ “Εγελος.
Φαντάζεται τὸ παράλογο ὡς ὑπαρξὴ πέρα ἀπὸ τὸ λογικὸ τῆς ἀντικειμενικῆς
πραγματικότητας, πράγμα πού δὲν ἱκανοποιεῖ τοὺς φορεῖς τῆς ἐπιστήμης, οἱ
ὁποῖοι δέχονται τὴν μοναδικότητα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. ‘Ο Μάρξ ἀναγνω-
ρίζει στὸν “Εγελὸ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν (ἀνυπάρχοντων) γενικῶν μορφῶν τῆς
διαλεκτικῆς κίνησης, ἀλλὰ τοῦ προσάπτει τὴν κατηγορίαν τῆς ἐσφαλμένης ἐφαρ-
μογῆς καὶ τοῦ μυστικισμοῦ. ‘Ο θεμελιωτὴς τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ διαπιστώνον-
τας πῶς ἡ διαλεκτικὴ εἶναι ἡ κατάλληλη μήτρα τοῦ κοινωνικοῦ γίνεσθαι πού
δραματίσθηκε, ὑποστηρίζει χωρὶς κανένα ἐνδοιασμό, ὅτι μὲ τὴν διαλεκτικὴν
σκέψιν μπορούμε νὰ συλλάβουμε τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα.

Τὸ παράλογο τῆς μαρξιστικῆς κοσμοθεωρίας καλύπτεται ἀπὸ μιὰ ἀπατηλὴ
μορφολογία τοῦ κοινωνικοῦ φαινομένου, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἀντιεπι-
στημονικὴν ὑπεραπλούστευσιν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος. ‘Ο φιλόσοφος Μάρξ
ὑποκρίνεται, ὅταν ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ κοσμοθεωρία του εἶναι ἐπιστημονικὴ ἢ,

διαφορετικά, δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀντιφατικότητα τῆς διαλεκτικῆς μεθοδολογίας.*

Ἡ διαλεκτικὴ σκέψη εἶναι τόσο ἀκαθόριστη καὶ θολή, ὥστε ἀλλάζει κατὰ περίπτωσιν, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουν διαλεκτικοὶ ἀλγόριθμοι, ὅπως ἔχουμε στὴν κλασσικὴ λογικὴ. Π.χ., τὴν ἀντίφασιν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν θεωρεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει καθοριστικὸς τῆς τύπος. Ἡ διαλεκτικὴ θεώρηση τῶν πραγμάτων στερεῖται ἀντικειμενικῆς μοναδικότητος, ἡ ὁποία στὴν κλασσικὴ λογικὴ ἐκφράζεται μὲ τὴν ἔννοια τῆς συνέπειας. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ἰσχυριστοῦμε, ὅτι πολλὰς φορὲς ὁδηγεῖ σὲ χαοτικὰ καταστάσεις καὶ ποτὲ σὲ πρόβλεψη, γι' αὐτὸ ἀμφισβητεῖ τὸ ἀξίωμα τῆς ταυτότητος. Τὸ σύνολο τῶν ἀνακαλύψεων τῆς διαλεκτικῆς εἶναι τὸ μηδέν, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ σύνολο τῶν διαλεκτικῶν ἐρμηνειῶν ποὺ εἶναι ἀτελείωτο.

* * *

Ο "Ἐγγelos μὲ τὴν σκοτεινὴ καὶ δυσνόητη σκέψη καλλιέργησε τὴν πνευματικὴ σύγχυσιν καὶ τὴν ἀμφιβολία γιὰ τὶς δυνατότητες τῆς λογικῆς. Ἀπ' αὐτὸν ξεκινοῦν ὅλες οἱ ἀντινοσησιαρχικὲς θεωρήσεις τοῦ κόσμου, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάπτυξιν ξεφεύγει τοῦ σκοποῦ μας. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητο νὰ δοῦμε σὲ γενικὲς γραμμὰς τὶς ἀπόψεις τοῦ Bergson, ὁ ὁποῖος ἴσως εἶναι ὁ σπουδαιότερος φιλόσοφος τῆς ζωῆς, ποὺ θέλησε νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, γιὰ νὰ πετάξει στοὺς φανταστικοὺς χώρους τῆς μεταφυσικῆς.

Θεωρεῖ τὴν ἐπιστὴμὴν σὰν μηδαμινὸ μέρος τῆς ζωῆς, γιὰτὶ, ὅπως λέγει, μὲ τὴν λογικὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐννοήσουμε τὸν κόσμον. Χωρὶς κανένα δογματισμὸ καταδικάζει τὴν λογικὴν, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει ὡς «ἀτυχία τοῦ ἀνθρώπου». Ὁ Bergson διδάσκει πὼς πρέπει νὰ στραφοῦμε στὴν ἐσωτερικὴ μας ζωὴ, γιὰ νὰ νιώσουμε «τὰ ἄμεσα δεδομένα τῆς συνείδησης». Ἀντικαθιστᾷ τὴν λογικὴν (ἡ ὁποία ἔγινε, γιὰ νὰ εὐκολύνει τὴν προσαρμογὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸν ἐσωτερικὸν κόσμον) μὲ τὴν «ἐνόρασιν», τὴν ὁποία προσδιορίζει ὡς ἐξῆς: «Μὲ τὴν ἐνόρασιν ὑπονοῶ τὸ ἐνστικτο, ποὺ ἔγινε ἀνιδιοτελές, ἀσυνείδητο, ἱκανὸ νὰ ἐπιλογίζεται στὸ ἀντικείμενό του καὶ νὰ τὸ εὐρύνει ἀπεριόριστα». Δηλαδή τὸ ἐνστικτο εἶναι ἱκανὸ νὰ γίνεταί ἡ τελευταία λέξις τοῦ ἀντικειμένου, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται, καὶ συγχρόνως νὰ τὸ εὐρύνει ἀπεριόριστα. Ἰσχυρίζεται ἀκόμα, ὅτι παρ' ὅλο ποὺ τὸ λογικὸ καὶ τὸ ἐνστικτο δὲν εἶναι ποτὲ ἐξ ὁλοκληρου ξεχωριστά, εἶναι ὅμως δύο διαφορετικὰ πράγματα. Ἡ νόησις καὶ ὁ ὕλικὸς κόσμος ἔχουν ἀναπτυχθεῖ μὲ ἀμοιβαία προσαρμογὴ. «Μιὰ ταυτόσημη διαδικασία πρέπει νὰ ἔχει ἀποκόψει τὴν ὕλη καὶ τὴν νόησιν ταυτόχρονα ἀπὸ μιὰ μάζα ποὺ περιέχει καὶ τὰ δύο». Ὁ νοῦς ξεχωρίζει σὲ χωρὸν καὶ σταθεροποιεῖ σὲ χρόνον. Δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ συλλάβει τὴν ἐξέλιξιν, ἀλλὰ ἀναπαριστᾷ τὸ γίγνεσθαι σὲ μιὰ σειρὰ καταστάσεων καὶ σχηματίζει μιὰ σαφὴν ἰδέαν τοῦ ἀσυνεχοῦς καὶ τοῦ ἀκινήτου. Τέλος δέχεται, πὼς ἡ ἐνόρασις μπορεῖ νὰ μᾶς φέρει στὴν ἀπογοήτευσιν. Ἐπειδὴ ἡ μπεργκσονιστικὴ γνωσιολογία στηρίζεται

* Εἶναι πολὺ φυσικὸ ὁ Μάρξ νὰ μὴν ὑποψιάστηκε τὴν ἀντιφατικότητα τῆς διαλεκτικῆς, γιὰτὶ συγχρόνως μὲ τὴν ἐγκυρότητα αὐτῆς δέχεται, ὅτι ἡ κλασσικὴ λογικὴ ἐκφράζει ἀντικειμενικὲς πραγματικότητες, ὅχι ὅμως ὅλες.

στήν ἔννοια τῆς ἐνόρασης ἢ διαίσθησης, πρέπει νὰ ἀσχοληθοῦμε κυρίως μὲ αὐτή. Ὅπως λέγει ὁ Bergson, ἡ ἐνόραση εἶναι εἰδικὴ μορφή ἐνστίκτου. Ὡς γνωστόν, τὸ ἐνστικτον εἶναι ἡ ιδιότητα ποῦ ἔχουν οἱ ζῶντες ὁργανισμοὶ νὰ ἀντιδρῶν ἀσυνεῖδητα σὲ ὀρισμένες καταστάσεις καὶ στὶς περισσότερες περιπτώσεις οἱ ἀντιδράσεις εἶναι προστατευτικὲς ἢ σωτήριες γιὰ τὴ ζωὴ. Εἶναι προφανές, ὅτι τόσον ἡ συνειδητὴ νοημοσύνη ὅσο καὶ τὸ ἀσυνεῖδητο ἐνστικτο ἐνεργοῦν ἐπ' ὠφέλεια τῆς ζωῆς. Πράγματι στὶς δύσκολες στιγμὲς ἐφαρμόζεται ἓνα πρόγραμμα, τὸ ὁποῖο εἶναι πλήρως καθορισμένο στὶς περιπτώσεις τοῦ ἐνστίκτου, ἐνῶ γιὰ τὴ συνειδητὴ νόηση, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν γνώση τοῦ ὑποκειμένου. Τὸ ἐνστικτο μπορεῖ νὰ διαθέτει μιὰ σειρὰ προγραμμάτων, ἡ ὁποία νὰ ἐγγίζει τὴν τελειότητα, ποτὲ ὅμως δὲν ἔχει τὴν εὐστροφία, δηλαδὴ τὴν δυνατότητα, τῆς διορθωτικῆς μεταβολῆς τοῦ προγράμματος, τὴν ὁποία διαθέτει τὸ ἔλλογο ὄν. Ἄν δεχθοῦμε ὡς νοημοσύνη τὴν ἱκανότητα τοῦ ὄντος νὰ προσαρμόζεται (μὲ κατάλληλη ἀντίδραση) στὸν μεταβαλλόμενο κόσμον, καὶ ὅσο ἀποτελεσματικότερη εἶναι ἡ προσαρμογὴ τόσο ἡ νοημοσύνη νὰ διατιμᾶται ὡς ὑψηλότερη, τότε Τὸ ἐνστικτο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μία κατώτερη μορφή νοημοσύνης. Ἡ ἐκδήλωση τῆς νοημοσύνης ἀκόμα καὶ στὴν ὑψηλότερη μορφή της εἶναι ἓνα σύμπλεγμα προγραμμάτων, τὰ ὁποία μποροῦν νὰ μεταβάλλονται ἀνάλογα μὲ τὸ πληῆθος τῶν πληροφοριῶν καὶ τῆς λογικῆς λειτουργίας τοῦ φορέα τῆς νοημοσύνης.

**Τὸ ἐνστικτο δὲν
εἶναι τίποτε ἄλλο
ἀπὸ μία κατώτερη
μορφή νοημοσύνης.**

Μὲ αὐτὸν τὸν ὀρισμό, ὁ ὁποῖος εἶναι δεκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς τῆς ἐφαρμοσμένης λογικῆς, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε, πῶς τὸ ἐνστικτο, ὡς κατώτερη μορφή νοημοσύνης, συνίσταται ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερα προγράμματα, τὰ ὁποία πέρασαν μὲ τὴν ἐξέλιξη στὸν γενετικὸ κώδικα τοῦ ζῶντος ὁργανισμοῦ. Ἡ μπεργκσονικὴ θεώρηση τοῦ ἐνστίκτου εἶναι ἀστήρικτο μεταφυσικὸ κατασκευάσμα, ποῦ ἀγνοεῖ τὴν πραγματικότητα. Ὅταν ὁμιλοῦμε γιὰ τὴν μαθηματικὴ διαίσθηση, ποῦ μᾶς ὁδηγεῖ στὴ σύλληψη ἢ στὴ λύση μεγάλων προβλημάτων, εἶναι αὐθαίρετο νὰ τὴν ταυτίσουμε μὲ τὴν μπεργκσονικὴ ἐνόραση, γιατί στὰ μονοπάτια τῆς πρώτης εἶναι κρυμμένοι λογικοὶ δρόμοι, ποῦ ξεσκεπάζονται ἀπὸ τὴν ὥριμαση τῶν μαθηματικῶν ἀληθειῶν. Ἡ συνεχὴς λειτουργία μέσα στὰ σύνολα τῶν μαθηματικῶν ἐννοιῶν πλουτίζει τὸ νοῦ μὲ καινούργιους τρόπους συνδέσεως αὐτῶν ἢ ἀκόμα φέρνει τὴν κάθαρση ἀπὸ τὸ περιττὸ μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀπλοποίησης. Ἔτσι ἡ ἐμπνευση σὰν ἐπιλογὴ ἢ σύνθεση εἶναι καθαρὴ ὑπόθεση τοῦ νοῦ καὶ μόνο. Θὰ ἦταν παράδοξο, ἂν ὁ Bergson δὲν ἐστρέφετο ἰδιαίτερως ἐναντίον τῶν μαθηματικῶν, τὰ ὁποία εἶναι ἡ πεμπτουσία τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Ἐκμεταλλεῖται μαθηματικὲς πλάνες, γιὰ νὰ δώσει κύρος στοὺς ἐσφαλμένους ἰσχυρισμούς του. Ὁ Russell τὸν κατηγορεῖ ὅτι ἐν — συνειδήτως προβάλλει ἀνύπαρκτες ἀδυναμίες. Ἄς δοῦμε τί γράφει: «Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ μαθηματικά, προτίμησε ἐκσυνεῖδητα τὶς παραδοσιακὰς πλάνες στὴν ἐρμηνεία ἀπὸ τὶς νεότερες ἀντιλήψεις, ποῦ ἔχουν ἐπικρατήσει μεταξὺ τῶν μαθηματικῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ὀγδόντα χρόνια». Ὁ Bergson λέγει, ὅτι τὰ μαθηματικὰ ἀναπαριστοῦν τὸν κόσμον κατὰ τρόπο «κινηματογραφικόν», γιατί δέχονται τὴν μεταβολὴν σὰν μιὰ συνεχῆ ἀλλαγὴ,

πού άπαρτίζεται από μιá σειρά καταστάσεων. Αύτὴ τὴν φυσικὴ περιγραφή τῶν πραγμάτων τὴν άπορρίπτει, γιατί, λέγει, «καμμιά σειρά καταστάσεων δὲν μπορεί νά άναπαρστήσει ὅ,τι εἶναι συνεχές, καὶ ὅ,τι εἶναι πράγμα πού αλλάζει δὲν βρίσκεται ποτὲ σὲ μιá κατάσταση, τὴν πραγματικὴ ἀλλαγὴ μπορούμε νά τὴν ἐξηγήσουμε μόνο μέ τὴν ἀληθινὴ διάρκεια». Ἀκολουθῶς κατὰ περίεργο τρόπο φαντάζεται μιá ἀλληλοδιείσδυση τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος καὶ ὄχι μιá μαθηματικὴ διαδοχὴ στατικῶν καταστάσεων. Αὐτὴ τὴν σκοτεινὴ καὶ ἀκαθόριστη περιγραφή τῆς φυσικῆς μεταβολῆς τὴν καλεῖ «δυναμικὴ», σὲ ἀντίθεση μέ τὴν μαθηματικὴ ἑρμηνεία, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει ὡς «στατικὴ». Τὸ παρελθόν, λέγει, «εἶναι ἐκεῖνο πού δὲν ἐνεργεῖ πιά». Αὐτὸς ὁ ὀρισμὸς εἶναι ἓνας φαῦλος κύκλος, γιατί ὁ μπεργκσονικὸς ὀρισμὸς τοῦ παρελθόντος, ὅπως ὀρθῶς λέγει ὁ Russell, εἶναι ἰσοδύναμος μέ τὸν ὀρισμὸ «τὸ παρελθόν εἶναι ἐκεῖνο τοῦ ὁποῖου ἡ ἐνέργεια εἶναι στὸ παρελθόν». Αὐτοῦ τοῦ εἵδους ὀρισμοὶ στεροῦνται περιεχομένου καὶ άπορρίπτονται ὡς λογικῶς ἐσφαλμένοι. Τὸ ἴδιο λάθος κάνει, ὅταν λέγει, ὅτι «τὸ παρὸν εἶναι αὐτὸ πού ἐνεργεῖ», γιατί τὸ «εἶναι» εἰσάγει τὴν ἔννοια τοῦ παρελθόντος, πού θέλει νά ὀρίσει, δηλαδὴ καὶ σ' αὐτὸν τὸν ὀρισμὸ γίνεται τὸ λογικὸ σφάλμα τῆς λήψης τοῦ αἰτούμενου.

* * *

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἀντινοησιαρχικῆς φιλοσοφίας, πού ἐμφανίζονται τοὺς τελευταίους χρόνους μέ διάφορους τρόπους καὶ σκοπούς, ἔχουν ὡς κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὴν συσκοτίση τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀπαράδεκτη ἐκμετάλλευση τῆς σύγχυσης, πού προκαλοῦν ἐπιστημονικὲς πλάνες. Συνεχῶς προσπαθοῦν νά ἐμφανίσουν τίς παροδικὲς δυσχέρειες ὡς ἅλута προβλήματα, γι' αὐτὸ προτιμοῦν τοὺς ἐσφαλμένους συλλογισμοὺς ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα τῆς λογικῆς συνέπειας.

**Οἱ πιὸ προικισμένοι
ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς
τοῦ παραλόγου
διαδέτουν πλοῦτο
ἐκφράσεων καὶ
ποιητικῶν σχημάτων,
ὥστε νά ἐλκύουν
καὶ νά γοητεύουν.**

Οἱ πιὸ προικισμένοι ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ παραλόγου, παρ' ὅλο πού εἶναι παντελῶς πτωχοὶ σὲ ἐπιχειρήματα, μέ τὰ ὁποῖα ὑποστηρίζουν τίς ἀπόψεις των διαθέτουν πλοῦτο ἐκφράσεων καὶ ποιητικῶν σχημάτων, ὥστε νά ἐλκύουν καὶ νά γοητεύουν μέ τὸ λογοτεχνικὸ τους ὕφος, π.χ., ὁ Bergson ὑπερβαίνει καὶ τὸν ποιητὴ σὲ παρομοιώσεις τῆς ζωῆς. Λέγει: «Ἡ ζωὴ εἶναι σάν μιá φωτοβολίδα, ἡ ὁποία ἐκρήγνυται σὲ κομμάτια, πού εἶναι πάλι καινούργιες φωτοβολίδες – πίδακες πρέπει νά ἐκτινάσσονται ἀκατάπαυστα, κι ὁ καθένας τους ξαναπέφτοντας εἶναι ἓνας κόσμος». Ὁ

ποιητὴς Bergson παρουσιάζει τὴ ζωὴ πότε σάν πελώριο κύμα καὶ πότε σάν ἐπέλαση ἵππικοῦ. Τὸ μπεργκσονικὸ λογοτέχνημα τέρπει καὶ συναρπάζει τὸν ἀναγνώστη, γιὰ νά τὸν σύρει σ' ἓνα ἀνόητο ὄνειροπόλημα μιᾶς ἄσκοπης δραστηριότητος. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἄσκοπης δραστηριότητος μιᾶς παράλογης ὑπαρξης δὲν περιορίζονται στὴ δύναμη τῆς λογοτεχνικῆς μαγείας, ἀλλὰ ἐπιστρατεύουν ἐπιστημονικὲς θεωρίες, τίς ὁποῖες παραποιοῦν, γιὰ νά ἐπιβάλουν ὡς φυσικὴ κατάσταση τὴν λογικὴ ἀνυπαρξία. Πράγματι ὑπάρχουν ἐπιστημονικὲς θεωρίες³ μέ

(3) Ἄ. Ντόκας, *Ἡ γνώση καὶ ἡ ἀλήθεια*, Ἐκδόσεις Π. Τζουνάκος.

ἀπόλυτη λογικὴ συνέπεια, οἱ ὁποῖες δὲν ἐκφράζουν τὸν διαισθητικὸ χῶρο, ποὺ ἅμεσα ἀντιλαμβανόμαστε, ἀλλὰ χώρους μὲ ιδιότητες, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀρνήσεις ιδιοτήτων τοῦ μακρόκοσμου. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκαλεῖ στὸν ἀμύητο σύγχυση, γιατί τὸ ἀνύπαρκτο παράδοξο κλονίζει τὴν πίστη στὸν λόγο καὶ προσφέρεται γιὰ διαστροφή τῶν πραγμάτων ἀπὸ τοὺς ἐνσυνείδητους σκοταδιστές. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ δεχθεῖ τὸν κόσμο διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν γνωστό του διαισθητικὸ χῶρο. Ἐτσι πολλοὶ διανοητὲς παρεξήγησαν τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση καὶ ἀμφέβαλαν γιὰ τὴν ἐγκυρότητα της, γιατί δὲν ἀντελήφθησαν, ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν συνέπεια συμπεράσματος καὶ ὑποθέσεων.

Ὁ τυπικὸς προσδιορισμὸς τῆς ἀλήθειας καὶ ἡ πολυμορφία τοῦ φυσικοῦ κόσμου δὲν ὁδηγοῦν στὴν ἀμφισβήτηση τοῦ λογικοῦ ὀργάνου, ἀντιθέτως ἀποδεικνύουν τὶς μεγάλες, δυνατότητες τῆς ἐλλόγου νοήσεως. Πράγματι, ἡ νόηση ὀπλισμένη μὲ τὴν ἐγκυρότητα τῆς λογικῆς συνέπειας, ποὺ συνήθως μᾶς ἐξασφαλίζει τὴν προσέγγιση στὸ ἀντικείμενο, προχωρεῖ στὴν κάθαρση τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ὑποθέσεων. Ἡ σύγχρονη ἔρευνα πολλὰς φορὲς γίνεται μὲ ὑποθέσεις, ποὺ στηρίζονται σὲ συμπερασματικοὺς συλλογισμοὺς, δηλαδὴ σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἡ λογικὴ εἶναι τὸ μοναδικὸ μέσο ἐπιστημονικῆς ἀναζήτησης.

Ἡ στρόφη τῆς φιλοσοφίας στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἐσφαλμένη, καὶ ἴσως ἐπιβάλλεται. Τὸ λάθος εἶναι ὁ τρόπος διεΐσδυσης σὲ ἓνα τόσο δύσκολο καὶ ἄγνωστο ἀντικείμενο μελέτης.

Τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς ἔχουν ἀσφαλῶς ἰδιαίτερο χαρακτήρα, ὅπως ἄλλωστε κάθε πεδίο ἔρευνας, ἀλλὰ δὲν παύουν νὰ εἶναι μέρος τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος μελετᾶται μόνο μὲ τὴν ἀξεπέραστη λογικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὁ λόγος γέννησε τὴν ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἐξασφάλισε τὴν ἀνοδικὴ πορεία τοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ θολὲς δοξασίες τοῦ παραλόγου σπρώχνουν τὸν ἀνύποπτο ἄνθρωπο σὲ καταστάσεις ἐπικίνδυνες ὄχι μόνο γιὰ τὴν πνευματικὴ του ὑπόσταση, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ζωή. Ὁ σκεπτόμενος ἄνθρωπος τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ αἰῶνα μας μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται ἀνήσυχος γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς μωρίας τοῦ παραλόγου, ἀλλὰ συγχρόνως πρέπει νὰ ἐλπίζει στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση, γιατί ἡ ἐπιστήμη σὲ κάθε μορφὴ της κυριαρχεῖται ἀπὸ τῶν ἑλληνικῆ φιλοσοφία τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

*Ἡ νόηση ὀπλισμένη
μὲ τὴν ἐγκυρότητα
τῆς λογικῆς συνέπειας,
προχωρεῖ στὴν κάθαρση
τῶν ἐπιστημονικῶν
καὶ φιλοσοφικῶν
ὑποθέσεων.*

Ν. ΚΕΧΑΓΙΑΣ - ΝΑΙΘΩΝΑΣ

Αφηρημένη Τέχνη

(Συρρεαλισμός, παράλογο καί... δὲν συμμαζεύεται)

Ἄν 'δεῖς καρέκλα νὰ φουμάρει
κι ἄνθρωπο δίχως κεφαλή,
δενδρὶ σὲ λίμνη νὰ σαλπάρει,
διόλου μὴν σοῦ κατοφανεῖ!

Πάλιν σὰν βλέπεις κύβους τρύπιους
καὶ καζανάκι πλουμιστό,
ἀμαξηλάτη δίχως ἵππους,
κράτα τὸ στόμα σου κλειστό!

Κι ἂν 'δεῖς καὶ σῶβρακο μὲ τρύπα
σανίδα νὰ 'χει ἀγκαλιὰ
καὶ δίπλα του μιὰν τηγανίτα,
μὴν χάσκεις! Τρῶνε τὰ παιδιὰ!

Ἄν θὰ γελάσεις, θὰ σοῦ ποῦνε
πὼς εἶσαι ἀναχρονιστικὸς
τῆς τέχνης μάγοι, πού μεθοῦνε
ἀλύρως καὶ σωβρακικῶς!

Τώρα ἡ βλακεία ἔχει χάρη
κ' ἡ τρίχα ἡ κοπανιστή,
ἡ νέα τέχνη τ' ἀρκουδιάρη
φασκελωτή, φουμαριστή!

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Ἡ «Παναγιώταινα» τῆς «Σύνδεσης»

“ὦ, αὐτὴ ἡ ἀρχόντισσα, ἡ Ἑλληνικότητα! Νὰ τὴ φθονῇς, νὰ θῆς νὰ τὴ ξεπεράσῃς, κι οὐτε νὰ τὴν πλησιάζῃς! Νὰ τὴ μισῇς, νὰ θῆς νὰ τὴ σκοτώσῃς, καὶ ἀπλῶς νὰ τὴ θαυμάζῃς! Νὰ τὴν πλαστογραφῇς, νὰ θῆς νὰ τὴ μεταμφιέσῃς, καὶ τελικά, νὰ τὴ μιμῆσαι! Νὰ τὴν ἐξασθενῇς, νὰ θῆς νὰ τὴν ἀπομονώσῃς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους της, καὶ ἀθελά σου νὰ τῆς παραδίνῃς τοὺς δικούς σου! Νὰ τὴ συκοφαντῇς, νὰ θῆς νὰ τὴν κάνῃς μισητὴ, καὶ ἐν τέλει νὰ τῆς προσφέρῃς νέους ἐραστές!

“Ὅπως οἱ κίναδοι ἀνακηρύσσουν κιναίδους ὅλους ὅσοι πρόσφεραν κάτι σημαντικό στὴν ἱστορία, ἔτσι καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου ἀνακηρύσσουν ἀλόγους ἀκόμη κι ἐκείνους ποὺ συστηματοποίησαν τὴ Λογικὴ. Ἄλογοι «διαλεκτικοί», πιστοὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος «Θέση - Ἀντίθεση - Σύνθεση», ἦταν ὁ Ἡράκλειτος, ὁ πρῶτος θεατῆς τοῦ «ξυνοῦ Λόγου», ὁ Πλάτων, ὁ μαιευτὴρ τῶν «ἐν τῇ ψυχῇ λόγων», ὁ Ἀναξίμανδρος, ὁ Πλωτῖνος, ὁ... Καὶ τὸ συνταρακτικό: ἄλογος «διαλεκτικός», ἱερεὺς καὶ προφήτης ἐπίσης τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἦταν καὶ ὁ Ἀριστοτέ-

λης, ὁ ἄνθρωπος τοῦ οἰοῦντο οἱ ἀρχές τῆς Λογικῆς παραμένουν «κτῆμα ἑσαεῖ» τῆς ἀνθρωπότητας, πνευματικὸς πύργος, ποὺ στέκει ἀγέρωχος, καὶ ἀδιάφορος, καὶ ἀπολύτως ἀπρόσβλητος σ’ ὅλες τὶς διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐπιθέσεις τῶν πνευματικῶν διαστροφῶν, τῶν πνευματικῶν αὐτῶν κιναιδῶν. Ναί. Καὶ φθάνουμε στὸ ἀποκορύφωμα: Ἡ Ἑλληνικὴ Διαλεκτικὴ, ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία δηλαδὴ (γιατὶ αὐτὸ ἦταν στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα: Διαλεκτικὴ = Φιλοσοφία), δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸν διανοητικὸ καρνάβαλο τοῦ τριαδικοῦ σχήματος «Θέση - Ἀντίθεση - Σύνθεση»...

Ἀλλὰ γιατί ψάχνουν γιὰ πνευματικὰ προηγούμενα μεταξὺ τῶν ἀξιῶν τῆς Ἑλληνικότητας καὶ γιὰ πνευματικοὺς προγόνους μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων; Γιατὶ νὰ μεταβαπτίζουν σὲ «Λόγο» τὸ δόγμα; Γιατὶ νὰ χαρακτηρίζουν «Διαλεκτικὴ» τὴν ἀγία τριάδα τους; Γιατὶ νὰ ἀνακαλύπτουν στὸ Διονυσιακὸ πνεῦμα τὸν «σαρκασμό» τοῦ Παραλόγου τους; Γιατὶ νὰ βεβαιώνουν ὅτι ἡ σουρρεαλιστικὴ τρέλλα δὲν εἶναι τίποτ’ ἄλλο ἀπὸ φανέ-

ρωμα τοῦ Κάλλους; Δὲν μποροῦν νὰ βροῦν μὴ ἑλληνικὲς ἔννοιες καὶ μὴ ἑλληνικοὺς ὅρους, γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ ἐντελῶς δικὰ τους, τὰ καθόλου ἑλληνικά;

Ὡ, ταλαίπωροι... Κι ἄλλος, ὁ πρῶτος δάσκαλός σας, «οἶδε πρὸς τὸ δοκοῦν κεχρησθαι κατ' ἐξουσίαν τοῖς ρήμασι καὶ τῷ ἰδίῳ τῆς διανοίας εἰρμῷ προσαρμόζειν τὰς τῶν ρημάτων ἐμφάσεις, κὰν πρὸς ἄλλας τινὰς ἐννοίας ἢ συνήθεια τὴν κατάχρησιν τῶν λέξεων φέρῃ», ἀλλὰ τί πέτυχε; Τὸ ἴδιο πρόβλημα ποὺ ἀντιμετώπιζε αὐτός, πρὶν δυὸ χιλιάδες χρόνια, τὸ ἴδιο ἀντιμετωπίζετε κι ἐσεῖς σήμερα – πρόβλημα ἄλυτο, ἀξεπέραστο: Μὴ ἔχοντας τίποτε δικό του χρησιμοποιοῦσε ὅ,τι ἀνῆκε σ' αὐτὴν ποὺ ἤθελε νὰ δολοφονήσῃ, τὴν Ἑλληνικότητα. Δὲν εἶχε γλῶσσα καὶ μεταχειρίστηκε τὴ δική της. Δὲν εἶχε ἔννοιες καὶ δανείστηκε τὶς δικές της. Δὲν εἶχε σκέψη καὶ σφετερίστηκε τὴ δική της. Δὲν εἶχε Λόγο καὶ βάπτισε τὸν παραλογισμό, «Λόγο». Δὲν εἶχε

«ἐκκλησία» κι ἔφτιαξε «Ἑκκλησία». Δὲν εἶχε μορφή καὶ ἔφτιαξε εἰκόνες. Καὶ πάει λέγοντας... Μὲ μιὰ φράση, δὲν εἶχε «θέση» κι ἔφτιαξε «ἀντίθεση», γιὰ νὰ διεκδικήσῃ μετὰ μιὰ «σύνθεση», ἐννοεῖται ἐν μέρει ἢ ἐν ὅλῳ δική του. «Μπροστὰ στὸ ὁλότελα καλὴ κι ἡ Παναγιώταινα», φαντάστηκε. Ἄλλ' ἀπλῶς φαντάστηκε: Τὸ δικό σας «πρόβλημα», ἡ δική σας «ἀνάγκη» νὰ προσπαθῆτε τώρα νὰ κερδίσετε μιὰ ἀπὸ αἰώνων χαμένη μάχη, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ «κερδισμένη Παναγιώταινα» μέ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ «τὸ ὁλότελα». Καὶ τὸ τρισευρότερο, ποὺ δὲν θὰ καταλάβετε ποτέ: Ὅταν κάποιος αὐταπατᾶται ὅτι κρατᾷ στὴν ἀγκαλιά τοῦ μιὰ «Παναγιώταινα», δὲν θὰ ἀπολαύσῃ ποτὲ τὶς γνήσιες καλλονὲς τῆς ζωῆς καὶ τῆς Ἱστορίας...

Ἄχ, αὐτὴ ἡ ἀρχοντοκυρά, ἡ Ἑλληνικότητα! Νὰ προσπαθῆς αἰῶνες νὰ τὴ θάψῃς, καὶ νὰ τὴν βλέπῃς, χαμογελαστή, μπροστὰ σου!

Μετέωρος

Η. Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

ΤΟ ΔΕΛΦΙΚΟ ΜΑΝΤΕΙΟ — ΜΑΝΤΙΚΗ

«Τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν
ἄρχον φύσει καὶ δεσπόζον φύσει»
(Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά* Α.2)

[Διότι τὸ μὲν δυνάμενον νὰ προβλέπῃ
εἶναι ἐκ τῆς φύσεως ἄρχον καὶ εἶναι
φυσικὸν νὰ δεπύζει].

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετά από τὴν ἀνάπτυξη τῆς σημασίας τῶν τεσσάρων ζευγῶν, Ζεὺς-Μῆτις, Ζεὺς-Θέμις, Ζεὺς-Μνημοσύνη, Ζεὺς-Εὐρυνόμη, στὸ σχηματισμὸ τῆς πυραμίδας, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ πρῶ-
πόθεση γιὰ τὴν ἐμφάνιση τῆς ἐνάρχου τάξεως στὴν οἰκουμένη, εἶναι ἀναγκαῖο πρὸς κατα-
νόηση τῆς Διὸς - Πολιτικῆς [Διοσπολιτικῆς] νὰ ἀναπτύξω τὸ ρόλο τοῦ «ἐν *Πυθοὶ Μαντείου*»,
τοῦ μαντείου δηλαδὴ τῶν Δελφῶν.

Θεωρῶ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς Διοσπολιτικῆς συνδέεται τόσο μὲ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ
οἰκουμενικοῦ διοικητικοῦ κέντρου, τοῦ μεγάλου βασιλέως, στοὺς Δελφούς, ὅσο καὶ μὲ τὴ
«μ α ν τ ι κ ή». Αὐτὴ ἡ σχέση Διοσπολιτικῆς — μαντικῆς ἔδωσε τὸ συμπληρωματικὸ καὶ
ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς πολιτικῆς σκέψεως, δηλαδὴ τὴν π ρ ό β λ ε ψ η.

Πρέπει νὰ τονίσω εὐθὺς ἀμέσως ὅτι ἡ «μ α ν τ ι κ ή» δὲν ὑπῆρξε ποτὲ συνδεδεμένη
οὔτε μὲ τὴ «Μ α γ ε ι α» οὔτε μὲ τὶς δεισι-δαιμονιές τῶν ἀπολίτιστων ἢ ἡμιπολιτισμένων
λαῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐχῶ ἐξηγήσει τοὺς λόγους τοῦ πολιτιστικοῦ προβαδίσματος τῶν
ἀνθρώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. Τὸ χαμηλὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο τῶν ἄλλων λαῶν, ἀνε-
ξάρτητο τελείως τοῦ χρόνου παρουσίας των στὴ γῆνιν σκηνή, ὀφείλετο κυρίως στὴ γ λ ω-
σ σ ι κ ή κ α θ υ σ τ έ ρ η σ η [Δαυλός 29/1985]. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔλεγα, ὡς αὐτοφυής,
εἶναι γέννημα καὶ ἀνάθρεμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. Τὸ μοναδικὸ αὐτὸ γεωφυσικὸ ἀνάγλυ-
φο, ἡ χλωρίδα καὶ πανίδα, ἔδωσαν, ὡς ἦταν φυσικὸ, τὴν ξεχωριστὴ ἔ ν τ α σ η, ποικιλία
καὶ ἐπανάληψη ἥχων καὶ εἰκόνων καὶ ἀνάγκασαν τὸν ἔλλοπα - ἀνθρωπο τῆς ἑλληνικῆς γῆς
νὰ δημιουργήσῃ τ α χ ύ τ ε ρ ο ν παντὸς ἄλλου τὴν ἑλληνικὴν τοῦ γλῶσσα. Καὶ γλῶσσα =
πολιτισμός. Ἔτσι ὁ ἔλλοπος τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου πέρασε πρῶτος ἀπ' τὴν βρεφικὴ ἡλικία
τῶν λαῶν στὴν ἐφηβικὴ καὶ ἔφτασε στὴν πνευματικὴ ἰκανότητα τῆς «μαντικῆς», ὅταν οἱ
ἄλλοι ἀκόμα λαοὶ ἀγωνίζονταν νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες, ἀποτελέσματα τῶν
ἀνερμήνευτων φυσικῶν καὶ ὀντολογικῶν νόμων, ποὺ τοὺς κυβερνοῦσαν. Αὐτὲς οἱ «ἀκαθό-
ριστες» δυνάμεις, ποὺ ἄλλοτε ἦταν εὐεργετικὲς καὶ ἄλλοτε καταστρεπτικὲς, προκάλεσαν
στοὺς πρωτόγονους, ποὺ ἐπιδίωκαν νὰ βροῦν τρόπους προκλήσεως μόνο τῶν εὐεργετικῶν,
συναισθηματικοὺς δεσμούς καὶ τελετουργίες, ποὺ ἔδωσαν τὸ περιεχόμενο στὴν ἔννοια
«Μ α γ ε ι α». Ἔτσι ἡ «μαγεία» μὲ τὴν ὁποία ἔδω δὲν θ' ἀσχοληθῶ, δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἡ
μητέρα τῆς μαντικῆς.

(1) Μάγος = 1) ἱερεὺς προερχόμενος ἀπὸ ὁμώνυμη περσικὴ φυλὴ, ἐρμηνευτὴς ὀνείρων (Ἡρόδοτος Ι
101, Στράβων 727). 2) Πᾶς ὁ μετερχόμενος τὸν γόητα, ἐντεῦθεν πλάνος, ἀπατείων. Ἡ λέξη αὕτη ἦταν
ἄγνωστη τόσο στὸν Ἡσίοδο ὅσο καὶ στὸν Ὅμηρο. Ἡ λέξη ἐμφανίζεται στοὺς κλασσικοὺς χρόνους
ὅπως καὶ ἡ λέξη «προφήτης» καὶ «προφητεία» ποὺ σήμαιναν τὸ χάρισμα τοῦ ἐρμηνεύειν τὴν θέληση τῶν
θεῶν. (θεόπνευστος). Τὸ ρῆμα εἶναι πρόφημι. Παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα (ο) ἡ λέξη ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ
ἐρμηνεύς ἢ ἀντιπροσώπου. Σχετικὴ ἢ ἐβραϊκὴ λέξη nabî. Τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο τῶν λέξεων
στηρίζεται τὴν θέσιν ὅτι ἡ ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ στοὺς θεόπνευστους... Αὕτη ἡ ἀλήθεια
εἶναι ὀριστικὴ καὶ ἡ μόνη!.. Ἔτσι φτάσαμε στὸ δόγμα...

Ἡ μαντική, ὅπως θὰ δοῦμε, ὑπῆρξε ἡ ἀποκορύφωση τῆς λογικῆς καὶ διαλεκτικῆς ἀναλύσεως «τῶν τ' ἐόντων πρὸ τ' ἐόντων», δηλαδὴ τῶν παρόντων καὶ παρελθόντων, γιὰ τὴν συναγωγή ἱκανοποιητικῆς προβλέψεως. Ἀντιθέτως ἡ «μαγεία» ἀνταντακλοῦσε τὸ ἐπίπεδο καὶ τῶν γνώσεων καὶ τῶν θεσμῶν τῶν ἀπολίτιστων ἢ ἡμιπολιτισμένων λαῶν, λαῶν ὅμως ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ δέχονται τὴν ἐπίδραση τῆς Διοσπολιτικῆς. Μετὰ βεβαίως ἀπὸ τὸ γεωλογικὸ συμβάν [Δαυλός, 60/1986] οἱ δεσμοὶ μετὰ τὸν πολιτισμὸ τῆς μητροπόλεως ἐξαφανίζονται. Διασφάζονται ὅμως τὰ σύμβολα τῶν θεῶν τῆς Μαντικῆς καὶ σπέρματα ἐξ ἐκείνου τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ νέοι ἡγέτες χρησιμοποιοῦν τὰ ὁρατὰ σύμβολα τῆς μεγάλης παραδόσεως, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τὴν μαντική. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἀντικαθιστοῦν μετὰ Μαγεία. Αὐτὸ τὸ ὑπόστρωμα, ἐκ φόβου (τῆς καταστροφῆς), μαγείας καὶ σπερμάτων πολιτισμοῦ στήριξε τοὺς νέους θεουργοὺς ἐξουσιαστῆς. Μὲ αὐτὸ τὸ ὑποκατάστατο κατόρθωσαν νὰ δουλώσουν καὶ νὰ τιθασεῖν τοὺς λαοὺς ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἔχουν τὴν ἐκ θεοῦ γνώση καὶ ἐντολὴ νὰ τοὺς διοικοῦν!.. Ἀλλωστε καὶ αὐτοὶ ἔλεγαν ὅτι διὰ τῆς «Μαγείας» γνωρίζουν καλύτερα τὰ μέλλοντα² νὰ συμβοῦν! Χρόνου πολλοῦ διελθόντος — γράφει ὁ Ἡρόδοτος — ἐχρηστηρίαζοντο ἐν τῇ Δωδώνῃ οἱ Πελασγοί, εἰ ἀνέλωνται τὰ οὐνόματα τὰ ὑπὸ βαρβάρων ἤκοντα, ἀνείλε τὸ μαντεῖον χρᾶσθαι». Οἱ γραπτὲς καὶ προφορικὲς παραδόσεις, ἔλεγα [Δαυλός, 56,57/1/1986], εἶχαν ἀρχίσει νὰ ὑφίστανται καὶ σ' αὐτὸ τὸ μητροπολιτικὸ ἄλλοτε χωρὶς, τίς ἐπιδράσεις καὶ ἐξ αὐτῶν τίς ἀλλοιώσεις τίς ἐκ τοῦ «βαρβαρικοῦ περιγύρου» προερχόμενες.

Πέριξ αὐτῆς τῆς νέας «Μαγείας», ποὺ ἰσχυρίζονταν ὅτι θυγατέρα τῆς ἦταν ἡ Μαντικὴ τῶν μαντείων, ὄχι μόνον διασύρθηκε ἡ «Μαντικὴ» ὡς ἀγυρτικὴ καὶ γοητευτικὴ, δηλαδὴ δύναμη ὑποκινούμενη σὲ «προφητείας» διὰ παραισθησιογῶν καὶ περιφρονοῦσα τὴν ἀνθρωπινὴ λ ο γ ι κ ή, ἀλλὰ ἔδωσε ἀργότερα τὴν δικαιολογίαν στοὺς Ρωμαίους καὶ χριστιανοὺς νὰ συντρίβουν κυριολεκτικὰ τὴν καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ προσφορὰ τῆς ἐπανεμφανιζόμενης Ἑλληνικῆς σκέψης στὸν ἀγῶνα τῆς γιὰ τὴν ἀνεύρεση τῶν π α ν ἄ ρ χ α ι ω ν διαδικασιῶν ποὺ θὰ λύτρωναν ἐκ νέου τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς θεουργοὺς καὶ ἐξουσιαστῆς.

ΠΥΘΩ: Ἡ ἐναρξὴ τῆς Διὸς - Πολιτικῆς

Ἄς δοῦμε ὅμως τὰ πράγματα μετὰ κάποια σειρά.

Ὁ Ζεὺς νικᾷ τοὺς Τιτᾶνες καὶ ἀνακηρύσσεται, ὑπὸ τῶν συμμάχων βασιλέων, ὡς ὁ πρῶτος. καὶ αὐτὸς ποὺ «διεδάσαστο τιμὰς»³ [διένειμε τὴν τὰ βασιλικά σκῆπτρα].

Ὁ Ζεὺς μετὰ ταῦτα ἀποφασίζει καὶ ἐγκαθίσταται:

«Πυθοῖ ἐν ἡγαθῇ γνάλοις ὑπὸ Παρνασοῖο
σῆμ' ἔμεν ἐξοπίσω θαῦμα θνητοῖσι βροτοῖς».

[= Στὴ Πυθῶ, στίς προστατευόμενες, ἀπὸ εὐγενικῆς καταγωγῆς ἄνθρωποις, κοιλάδες στοὺς πρόποδες τοῦ Παρνασοῦ καὶ ἐκεῖ στήναι σημάδι ὁρατὸ καὶ αἰώνιο, ποὺ οἱ θνητοὶ ἄνθρωποι νὰ θαυμάζουν].

Ἡ περιοχὴ ὅμως αὐτὴ, ἡ Πυθῶ, ἔχει τὴν δική της ἱστορία: «Φασὶ γάρ δὴ τὰ ἀρχαῖότατα Γῆς εἶναι τὸ Χρηστήριον καὶ Δάφνιδα ἐπ' αὐτῶν τετάχθαι προμάντιν ὑπὸ τῆς Γῆς... Χρόνῳ δὲ ὕστερον ὅσον τῇ Γῇ μετῆν, δοθῆναι Θέμιδι ὑπ' αὐτῆς λέγουσιν, Ἀπόλλωνα δὲ παρὰ Θέμιδος λαβεῖν δωρεάν» [=Λέγεται λοιπὸν ὅτι κατὰ τοὺς παμπάλαιους χρόνους τὸ μαντεῖον (Δελφῶν) ἦταν τῆς Γῆς (συζύγου τοῦ Οὐρανοῦ καὶ μητρὸς τοῦ Κρόνου), ἡ ὁποία εἶχε ὀρίσει ὡς Προμάντιδα τὴν Δάφνιδα... Μετὰ πάροδον καιροῦ ἡ Γῆ παρεχώρησε τὸ μερίδιόν της στὴν Θέμιδα καὶ ἀπὸ τὴν Θέμιδα τὸ ἔλαβε ὡς δῶρο ὁ Ἀπόλλων]⁴.

Λέγουν ὅμως ὅτι ὁ φονευθεὶς ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα Πύθων «δράκοντα εἶναι καὶ ἐπὶ τῷ

(2) Σημειῶνω ὅτι: μιὰ τόσο μεγάλῃ καταστροφῇ, ποὺ οἱ «θεοὶ» ἴσως δὲν εἶχαν προβλέψει, ἔδινε τὰ δικαιώματα στοὺς νέους θ ε ο υ ρ γ ο ὺς ἐξουσιαστῆς νὰ ἀντιπαρθέτουν τίς ἀπόψεις τους καὶ νὰ ὁμιλοῦν περιφρονητικὰ περὶ τῶν παλαιῶν θεῶν (Ἔπος τοῦ Γκιλγκάμες: Ἱστορία τοῦ κατακλυσμοῦ).

(3) [Θεογονία, στίχ. 499- 500]: Δαυλός 47/1985.

(4) [Παυσανίας, «Φωκικά»].

μαντείω φύλακα ὑπὸ Γῆς τετάχθαι⁵ [=δτι ἦταν δράκων καὶ εἶχε ταχθῆ ὑπὸ τῆς Γαίας ὡς φύλακας τοῦ Μαντείου]. Θά σταθῶ ἐδῶ, διότι ἡ δωρεὰ ὑπὸ τῆς Θέμιδος τοῦ μαντείου στὸν Ἀπόλλωνα εἶχε καὶ μιὰ προέκταση σημαντικὴ καὶ ἀποκαλυπτικὴ, δηλαδὴ, τὸν φόνο τοῦ Πύθωνος, ποὺ ὑπῆρξε ὁ μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς φύλαξ τοῦ Μαντείου. Ἡ λέξις «πύθω» κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο συνδέει τὸ νοηματικὸ τῆς περιεχόμενου μετὰ τὸν Πύθωνα, τὸ Μαντεῖο, τὴν ὀνομασία τῆς περιοχῆς, τὴν πράξη τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τελικῶς παίρνει ὡς «πύθω» τὴν σημασία τοῦ προκαλῶ τὴ σήψη.

Ἄς ἀντλήσουμε ἐξ αὐτῆς τῆς σειρᾶς τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια. Ἡ ἀμέσως προηγούμενη περίοδος, ἡ πρὸ δηλαδὴ τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ πολέμου τῶν Τιτάνων, ὑπῆρξε τῶν Οὐρανίωνων, καὶ τοῦ Οὐρανοῦ⁶. Στὴ περίοδο αὐτὴν οἱ σκηπτοῦχοι βασιλεῖς καταγγέλλονται ὑπὸ τοῦ μεγάλου Οὐρανοῦ:

«Τιταίνοντας ἀτασθαλίη μέγα βέξαι
ἔργον, τοῖο δ' ἔπειτα τίσιν μετόπισθεν ἔσεσθαι⁷»

[=τεντώνοντας (τὴν ἐντολή) δι' αὐθαιρεσιῶν καὶ ὑβριστικῶν πράξεων ἔπραξαν ἔργο ἀποτρόπαιο καὶ θά ἔλθει ὁ καιρὸς νὰ τοὺς ἐπιστραφοῦν (νὰ πληρώσουν)].

Αὐτὴ ἡ καταγγελία τοῦ Οὐρανοῦ μᾶς ἐπιτρέπει τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ σκηπτοῦχοι καὶ μάλιστα μετὰ τὴν πραξικοπητικὴ ἀπομάκρυνση τοῦ Οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ Κρόνου (Δαυλὸς 46/1985), προκάλεσαν τὴ σήψη τῶν θεσμῶν. Ἡ «Πυθώ» καὶ τὸ Μαντεῖο ἔγιναν τὸ ἄντρο δρακόντων, οἱ χρησμοὶ ὑπηρετοῦσαν, τώρα, τὴν ἐξ-ουσία καὶ οὐδεμίαν σχέσιν εἶχαν ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν Θέμιδα. Αὐτὴ ἦταν ἡ κατάσταση ποὺ προκάλεσε τὴν διαμάχη τῶν Τιτάνων γύρω ἀπὸ τὸ οἰκουμενικὸ αὐτὸ κέντρο, τὸν πόλεμο τῶν φατριῶν, τὴν ἀνάμιξη τοῦ Διός, τὴν καθυπόταξη τῶν Τιτάνων, τὴν εἴσοδο τῆς Θέμιδος στὸ μαντεῖο καὶ τελικὰ τὴν ἀνάληψη τῆς μαντικῆς ὑπὸ τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος.

Ἔτσι τὸ «Πυθώ» (ῥ), ἡ σήψη, ποὺ ἐπὶ μακρὸν ἀποτελοῦσε τὸ προϊόν τῆς διοικήσεως, ἀντικαθίσταται ἀρχικὰ δι' ἑνὸς «πυθέσθαι», δηλαδὴ ἐρωτᾶν καὶ μανθάνειν (ῥ), γιὰ νὰ φθάσουμε τελικὰ στὸ «πείθω», ποὺ στὴ μέση φωνὴ σημαίνει: προσελκύομαι διὰ τοῦ «λόγου» πρὸς τὴν γνώμην τινὸς καὶ διὰ διαλόγου συναινῶ.

Καταρρίπτεται δηλαδὴ τώρα ἡ ἀντίληψη περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀπολύτων γνώσεων φρουρουμένων ὑπὸ δρακόντων ποὺ τελματοποιοῦν τὸν «λόγο» καὶ προκαλοῦν τὴν σήψη καὶ ἐγκαθίσταται ὡς κριτὴς τῶν χρησμῶν ἀρχικὰ ἡ Θέμις, γιὰ νὰ δώσει καὶ αὐτὴ τὴν θέση τῆς στὴν «μαντικὴ» τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ εἶναι ὁ πραγματικὸς φάρος στὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητας (Φοῖβος).

«Φοίβου Ἀπόλλωνος, Πυθοῖ ἐν πετρηέσση»⁸

[=Τοῦ Φοίβου Ἀπόλλωνος, (οἱ θησαυροὶ) στὴν βραχώδη Πυθώ].

Ἄς δοῦμε ὅμως τί στοιχεῖα ἐκ τῆς πανάρχαιας γραμματείας μᾶς διασώζουν τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενον τῆς μαντικῆς, ποὺ οὐσιαστικὰ καθ-ιεροῦται μετὰ τὴν εἴσοδο τοῦ Ἀπόλλωνος στὸ διοικητικὸ οἰκουμενικὸ κέντρο τῆς ἀνθρωπότητος.

Δελφοὶ τὸ οἰκουμενικὸ διοικητικὸ κέντρο

Διοικητικὸ οἰκουμενικὸ κέντρο σήμαινε οὐσιαστικὰ τὸ ὁρατὸ ἐκεῖνο σημεῖο ἐπὶ τοῦ πλανήτη μας, ποὺ θά ἀποτελοῦσε ἀφ' ἑνὸς τὴν «ὁ μ φ ἦ»,⁹ δηλαδὴ τὴν φωνὴ τοῦ Θεοῦ καὶ

(5) Πausanias, *Φωκικά*: Δράκων = ἐπτακέφαλο ἑκτρωμα σατανικῶν ἐνεργειῶν.

(6) Δαυλὸς 46/1985

(7) Δαυλὸς 47/1985.

(8) Ὁ Ὅμηρος [Ιλ.Ι 405] ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸς τὸ ὄνομα Δελφοί.

(9) Ὁμοφῆ: = καθ' Ἡσύχιον ἡ φωνὴ θεοῦ, φήμη θεία, κλειδὸν θεία.

ἀφ' ἑτέρου θὰ παρέμενε ὡς ἡ «δ ε λ φ ὕ ς»¹⁰, δηλαδή ἡ μήτρα ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ διατρέφονταν οἱ ἐμβρυώδεις ἰδέες ἕως οὗτο διὰ συνεχῶν καὶ βαθμιαίων ἐπιδράσεων (ἐντελεχειάς) ἀποκτήσουν τὴ μορφή πού θὰ ἀποτελοῦσε τὸ νέο κρῖκο στὴν διαρκή ροϊκή πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς δημιουργεῖται ἡ σχέση τῆς Διοσπολιτικῆς καὶ τῆς «μαντικῆς».

Ἀναλύοντας τὸ ἔργο τῶν Μουσῶν (Δαυλός, 44-45/1985) ἔλεγα ὅτι ἀνώτατη βαθμίδα παιδείας ἦταν ἡ μαντική, δηλαδή «τὰ τ' ἐσόμενα», πού σημαίνει τὴν πρόβλεψη τῶν ἐπερχομένων. Ἐλεγα δὲ ἀκόμη ὅτι δὲν ἦταν κάτι τὸ τυχαῖο ἢ πολιτικῇ ἀδείᾳ παρουσιαζόμενο, ὅτι οἱ Μοῦσες ἀπεικονίζονταν κρατώντας στὰ χέρια τους τὴν προφητικὴ λύρα τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὶ σημαίνει ὅμως λύρα προφητικῆ;

Ὁ Ὀρφεύς, ἡ μεγάλη αὐτὴ μορφή τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε, ὅπως εἶδαμε, μέρος στὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, σ' ἓνα ὕμνο του πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα, πού διέσωσε ὁ μαθητὴς του Μουσαῖος (ὕμνος 34), μᾶς λέει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἀκόλουθα:

«... σὺ δὲ πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτω
ἀρμόζεις, ὅτε μὲν νεάτης ἐπὶ τέρματα βαίνων,
ἄλλοτε δ' αὖθ' ὑπάτην, ποτὲ Δώριον εἰς διάκοσμον
πάντα πόλον κιννάς, κρίνεις βιοθρέμμονα φύλα
ἁρμονίῃ κεράσας παγκόσμιον ἀνδράσι μοῖραν».

[=Σὺ δὲ ὁ Ἀπόλλων τοὺς ἄξονες περιστροφῆς τῆς πολυχόρδου κιθάρας χορδίζεις ἄλλοτε μὲ χαμηλοτόνους ἤχους πρὸς τὰ πέρατα προχωρῶν, ἄλλοτε δὲ ἀμέσως πρὸς τὰ ὕψιστα τέρματα. Βαδίζεις τῶν ἀναλόγων ὕψων ἤχων, κάποτε δὲ πρὸς τίς Δωρικὲς (τῶν καταλόγων) συνθέσεις (μελωδίες) ὅλους τοὺς ἄξονες τῆς πολυχόρδου κιθάρας ἀναμειγνύεις, ἀποφασιστικὰ δὲ ἐπιδρᾷς στὰ διατηρούμενα ἐν τῇ ζωῇ ἀνθρώπινα φύλα δι' εὐρύθμων ἀναλογιῶν (ἁρμονικῶν) ὡς τῶν συγχορδιῶν (ἀπὸ νεάτης ἕρ' ὑπάτης) συγκεράσας τὴ ζωὴ ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητος].

Ὁ Στράβων [Γεωγραφικό, Θ. C422], μᾶς λέγει, ἀναφερόμενος στὸν Ἐφορο¹¹ τὸν Κυμαῖο, ὅτι: ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν φιλόδοκων κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἀφήγησιν καὶ ἐπαίνει αὐτοὺς πού ἀγαποῦν τὴν ἀλήθεια καὶ συνεχίζει: «ὕπολαμβάνουσι κατασκευάσαι τὸ μαντεῖον Ἀπόλλωνα μετὰ Θέμιδος ὠφελῆσαι βουλόμενον τὸ γένος ἡμῶν. Εἶτα τὴν ὠφέλειαν εἰπὼν ὅτι εἰς ἡμερότητα προukaλεῖτο καὶ ἐσωφρόνιζε, τοῖς μὲν χρησιάζων καὶ τὰ μὲν προστάττων τὰ δὲ ἀπαγορεύων του, δ' οὐδ' ὅλως προσιέμενος, ταῦτα διοικεῖν νομίζουσι...». [= Κατὰ γενικῶς παραδεδειγμένη γνώμη, τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν ἱδρύσε δ' Ἀπόλλων, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς Θέμιδος, γιὰ νὰ ὠφελῇ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Καθορίζει μάλιστα τὸ εἶδος, τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὁποία θέλησε ὁ Θεὸς (Ἀπόλλων) νὰ προσφέρῃ στὸ ἀνθρώπινο γένος. Θέλησε, λέγει, ὁ Θεὸς νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους σὲ ἡθὴ ἡμερώτερα καὶ σὲ διαγωγὴ σωφρονέστερη καὶ σ' ἄλλους μὲν ἔκρινε ἄξιο νὰ ἀπαντήσῃ καὶ νὰ ὑπαγορεύσῃ διὰ τῶν χρησμῶν του τί ἔπρεπε νὰ πράττουν καὶ τί ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγουν, ἐνῶ στίς αἰτήσεις ἄλλων δὲν ἔδινε καθόλου προσοχή, καὶ αὐτὲς τίς πράξεις τοῦ Ἀπόλλωνος τίς θεωροῦν αἱ πράξεις διοικήσεως...].

Ἔτσι τὸ διοικεῖν ἀπέκτησε τὴν ἱκανότητα τοῦ προνοεῖν καὶ αὐτὸ τὸ «προλέγειν» ἐξηγεῖ τὴν τεράστια σημασία τοῦ Δελφικοῦ κέντρου στὴν ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος [«σῆμ'

(10) Ἡ ὀνομασία *Δελφοί* πιθανῶς ἔχει παραχθεῖ ἐκ τῆς λέξεως *δελφύς* = μήτρα. Ἡ ὀνομασία πάντως «ὀμφαλὸς τῆς Γῆς» πού δόθηκε στοὺς Δελφοὺς εἶναι πιθανὸν νὰ ἀποτελεῖ τὴν νοηματικὴ σχέση τοῦ «ὀμφῆς» καὶ «δελφύς», διότι ἐκ τοῦ ὀμφῆς καὶ ἡ λέξις ὀμφαλός.

(11) Ἱστορικὸς ἀπὸ τὴν Κύμη Αἰολίδος, ἀπὸ οὗ κατήγετο καὶ ὁ πατέρας τοῦ Ἡσιόδου. Ἦκμασε περὶ περὶ τὸ 350 π.Χ. Ἐγраве «Παγκόσμια Ἱστορία», «τριάντα βιβλία» ἐκ τοῦ ὁποίου ἔργου διασώθηκαν μόνο ἐλάχιστα ἀποσπάσματα, πού ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸν Miller. Ἀπὸ πότε, χρονολογικά, ξεκινοῦσε τὴν ἱστορικὴ τὸς ἀφήγησιν; Ὁ Στράβων στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ μᾶς ἀφήνει νὰ συμπεράνουμε ὅτι ξεκινᾷ ἀπ' τοὺς πανάρχαιους χρόνους.

ἔμενε ἐξοπίσω θαῦμα θνητοῖσι βροτεοῖς»].

Ὁ Πλούταρχος, πού ἡπῆρξεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 95 μ.Χ. καὶ μέχρι βαθυτάτου γήρατος ἀνώτατος ἱερεὺς καὶ ἐπόπτης τοῦ Μαντείου, στὸ «περὶ τοῦ Ε τοῦ ἐν Δελφοῖς» ἔργο του μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ βαθύτατο νόημα τῆς «μαντικῆς».

«Ἐπεὶ τοίνυν φιλοσοφίαν μὲν περὶ ἀλήθειάν ἐστι, ἀληθείας δὲ φῶς ἀποδείξεις, ἀποδείξεως δ' ἀρχὴ τὸ συνημμένον, εἰκόνως ἢ τοῦτο συνέχουσα καὶ ποιούσα δύναμις ὑπὸ σαφῶν ἀνδρῶν τῷ μάλιστα τὴν ἀλήθειαν ἡγαπηκότι θεῷ καθιερώθη· καὶ μάντις μὲν ὁ Θεός, μαντικὴ δὲ τέχνη περὶ τὸ μέλλον, ἐκ τῶν παρόντων ἢ παρωχημένων. Οὐδενὸς γὰρ οὐδ' ἀναίτιος ἡ γένεσις, οὔτ' ἄλογος ἢ πρόγνωσις· ἀλλ' ἐπεὶ πάντα τοῖς γεγονόσι τὰ γιγνόμενα τὰ τε γενησόμενα τοῖς γιγνομένοις ἔπεται καὶ συνήρτηται, κατὰ διέξοδον ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος περαίνουσιν, ὁ τὰς αἰτίας ἐκ τ' αὐτὸ συνδεῖν τε πρὸς ἄλληλα καὶ συμπλέκειν φυσικῶς ἐπιστάμενος, οἶδε καὶ προλέγειν

“τὰ τε ὄντα τὰ τ' ἐσσόμενα πρὸ τ' ὄντα.”

»Καὶ καλῶς Ὅμηρος¹² πρῶτον ἔταξε τὰ παρόντα, εἶτα τὸ μέλλον καὶ τὸ παρωχημένον. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ὄντος ὁ συλλογισμὸς κατὰ τῶν τοῦ συνημμένου δύναμιν ὥς εἰ τόδ' ἐστί, τότε

Οἱ Δελφοὶ καὶ ἡ Κασταλία

προηγείται· καὶ πάλιν, εἰ τόδε ἐστί, γενήσεται. Τὸ γὰρ τεχνικὸν καὶ λογικὸν (ὡς εἰρητιμῇ γινώσκεις ἀκολουθίας· τὴν δὲ πρόσληψιν ἢ αἰσθησις τῷ λόγῳ δίδωσιν. Ὅθεν (εἰ καὶ αἰσχροὺς εἰπεῖν) οὐκ ἀποστρέψομαι τοῦτον εἶναι τὸν τῆς ἀληθείας τρήποδα, τὸν λόγον, ὃς τὴν τοῦ λήγοντος πρὸς τὸ προηγούμενον ἀκολουθίαν θέμενος, εἶτα προσλαβὼν τὴν ὑπαρξιν, ἐπάγει τὸ συμπέρασμα τῆς ἀποδείξεως».

[= Ἐπειδὴ λοιπόν ἡ Φιλοσοφία περιστρέφεται καὶ ἔχει τελικὸ σκοπὸ τὴν ἀλήθεια, τὸ δὲ φῶς τῆς ἀλήκειας εἶναι ἡ ἀπόδειξις, ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς ἀποδείξεως ὁ ὑποθετικὸς (συναπτικὸς) σύδεσμος «εἰ» ὀρθότατα ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν ἀπεδόθη στὸν ἀγαπήσαντα περισσότερο παντὸς πράγματος τὴν ἀλήθεια θεὸ (= Ἀπόλλωνα) ἡ δύναμη ἢ μαντικὴ ἢ πραγματευόμενη τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, ἐκ τῶν παρόντων ἢ παρελθόντων. Διότι κανενὸς πράγματος ἡ γένεσις εἶναι ἀναίτιος οὔτε ἡ πρόγνωση ἐνὸς πράγματος εἶναι παράλογη καὶ ἀνεξήγητη.

(12) Φαίνεται δι· καὶ ὁ Πλούταρχος δὲν θίγει τὴν χρονολογικὴ σειρὰ, γιὰ νὰ μὴ ξεσηκώσει εἰς βάρος του ὅσους «ἐπεὶ ποιήσει τῶν ἐπῶν καθεστήκεσαν» ἔτσι· δέχεται τὴν ἀρχαιότητα τοῦ Ὀμήρου ἀγνοῶν τὴν «θεογονία». Αὐτὴ ἄλλωστε ἡ φράση βρίσκεται καὶ στὰ δύο κείμενα [Θεογ. στίχ. 389 : Ἰλιάς Α. 70].

Ἄλλα ἐπειδὴ ὅλα τὰ συμβαίνοντα στὸ παρὸν ἀκολουθοῦν τὰ γενόμενα στὸ παρελθὸν καὶ ὅλα τὰ συμβησόμενα ἐπονται καὶ εἶναι συναρτημένα καὶ ἀλληλεξηρητημένα μὲ τὰ γιγνόμενα (παρόντα) κατὰ φυσικὴν ἀλληλουχία καὶ ἐξέλιξη φέρουσα ἀδιάσπαστο σύνολον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, κατὰ φυσικὴν συνέπεια ἔπεται ὅτι ὁ ἐπιστάμενος (ὁ καλῶς γνωρίζων) νὰ συνδέῃ τὶς αἰτίες τῶν πραγμάτων καὶ σχέσεις πρὸς ἄλληλα σὲ ἓνα (σὲ μιὰ ἀλληλεξάρτηση) καὶ νὰ τὶς συμπλέκῃ καὶ συνδυάξῃ κατὰ τὴ φυσικὴ καὶ ἀναγκαίᾳ ἀλληλοδιαδοχῇ, γνωρίζει καὶ νὰ π ρ ο λ ὀ γ ε ι. Καὶ κάλλιστα ὁ Ὅμηρος ἔπραξε προτάξας τὰ παρόντα, κατόπιν τὰ μέλλοντα καὶ τὰ παρελθόντα (τὰ τ' ἔόντα τὰ τ' ἐσόμενα πρὸ τ' ἔόντα).

Διότι ὁ συλλογισμὸς καὶ τὸ συμπέρασμα ἐξάγεται ἀπὸ τοῦ παρόντος σύμφωνα πρὸς τὴ δύναμη τοῦ ὑποθετικοῦ συνδέσμου: π.χ. «ἐάν τοῦτο ὑπάρχῃ, προηγείται τοῦτου τοῦτο τὸ πράγμα» καὶ πάλι, «ἐάν τοῦτο ὑπάρχῃ, θὰ γίνῃ τοῦτο». Διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο λογικῶς καὶ τεχνικῶς προαπαιτεῖται (ὅπως εἶπαμε) εἶναι ἡ γνώση τῆς ἀκολουθίας (ἀλληλοεξαρτήσεως). Στὴν λογικὴ δὲ ἀλληλοεξάρτηση ἔρχεται ἀρωγὸς καὶ βοηθὸς ἡ αἴσθησις. Κατὰ συνέπειαν (ἂν καὶ θὰ ἦδύνατο νὰ ἐκληφθῇ τὸ συμπερασμὰ μου ὡς ἀνάξιο λόγου) δὲν θὰ διστάσω ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν τὸ ἐξαναγγεῖλω: ὁ πραγματικὸς μαντικὸς¹³ τρίπους εἶναι ἡ λογικὴ ἡ ὁποία θέτουσα τὴ σχέση καὶ ἀκολουθία τοῦ προηγουμένου πρὸς τὸ ἐπόμενο, ἐν συνεχείᾳ εἰσάγουσα τὸ «ὑπάρχει τι», προκαλεῖ (ἐξάγει συμπεράσματα, ἐπάγει τὸ συμπεράσμα ἐκ τῆς ἀποδείξεως).

Τὰ συμπεράσματα αὐτὰ τοῦ Πλουτάρχου πού, ὡς τοῦ Μαντείου ἀποδεικνύουν ὅτι πράγματι ἀπὸ τῆς εἰσόδου ἐκ τῆς θέσεώς του ἦταν ὁ ἐπαῖων (εἰδικὸς) νὰ μᾶς μιλήσῃ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, τουλάχιστον τῆς Θέμιδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος σ' αὐτὸ καὶ μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πλουτάρχου ἡ μαντικὴ, δηλαδὴ ἡ πρόβλεψη, ὑπῆρξε ἡ ἀποκορύφωσις τῆς διαλεκτικῆς ἀρχαίας σκέψεως - κάτι πού τώρα ἀρχίζει νὰ ξεκαθαρίζῃ ἡ σύγχρονη προηγμένη ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀναζητᾷ ἱκανοποιητικὴ πρόβλεψη¹⁴ ὅπως στὴν ἀρχὴν ἔλεγα.

Μᾶς ἀποκαλύπτει δὲ ἀκόμη ὁ ἐκ Χαιρωνείας ἱερεὺς τοῦ Μαντείου, φιλόσοφος καὶ ἱστορικὸς καὶ τὸν σπουδαῖο ρόλον τοῦ Μαντείου, παρ' ὅλον ὅτι οἱ ἱστορικὲς του ἀναφορὲς περιορίζονται στὸν ἐλληνικὸ τώρα χῶρο. Λέγει: «Καὶ λογιζόμενος πηλίκων ἀγαθῶν τοῦτο τὸ μαντεῖον αἴτιον γέγονε τοῖς Ἑλλήσιν ἐν τε πολέμοις καὶ κτίσεσι πόλεων, ἐν τε λοιμοῖς καὶ καρπῶν ἀφορίας δεινὸν ἡγοῦμαι μὴ θεῶ καὶ προνοία τὴν εὕρεσιν αὐτοῦ καὶ ἀρχήν, ἀλλὰ τῷ κατὰ τύχην καὶ αὐτομάτῃ ἀνατίθεσθαι» [=Καὶ ἀναλογιζόμενος τὰ ἀναρίθμητα ἀγαθὰ τῶν ὁποίων αἴτιο στοὺς Ἑλλήνες ἔγινε τὸ μαντεῖο τοῦτο τῶν Δελφῶν καὶ κατὰ τοὺς πολέμους καὶ κατὰ τὶς κτίσεις τῶν πόλεων καὶ κατὰ τὶς ἐνδημικὰς νόσους καὶ κατὰ τὶ ἀφορίες καὶ σιτοδείες, ἐξανίσταμαι ὅταν ἀποδίδεται ἡ εὕρεσις αὐτοῦ καὶ ἡ ἀρχή, ὅχι στὸν θεὸ καὶ τὴν πρόνοιάν του ἀλλὰ στὴν τύχην καὶ σὲ μιὰ ἀνώτερη πρωτοβουλία].

Ἐδῶ ὁ Πλούταρχος μετ' ἡ λέξις Θεός ὑπονοεῖ τὸν Ἀπόλωνα καὶ βεβαίως πρόνοια

(13) Ὁ πραγματικὸς μαντικὸς τρίπους κατὰ τὴν γνώμην μου στηριζόταν ἀκριβῶς σ' αὐτὰ τὰ τρία νοήματα, πού δὲν ἦταν ἄλλα παρὰ τὸ «τὰ τε ὄντα τὰ τ' ἐσόμενα πρὸ τ' ἔόντα» [= Παρὸν μέλλον, παρελθόν].

(14) «Ἡ διαλεκτικὴ τῆς τριαδικῆς κινήσεως (θέση-ἀντίθεση - σύνθεσις) ὅχι μόνο δὲν εἶναι λογικὴ ἀνώτερης νόησης ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ οὔτε μέθοδος ἀποτελεσματικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας. Πράγματι τὰ διαλεκτικὰ σχήματα δὲν ὁδηγοῦν σὲ ἀνακαλύψεις, ἀλλὰ ἔρχονται ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἀπλοποιήσουν τὰ γεγονότα ὥστε νὰ τὰ πιέσουν στὶς μῆτρες τῆς διαλεκτικῆς αὐθαιρεσίας. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀνάλυσις φαινομένων δὲν ἔχει καμμιά ἐπιστημονικὴ ἀξία, γιατί στερεῖται τοῦ στοιχείου τῆς πρόβλεψης». Λ. Ντόκα: Δωλός, τεύχ. 59/1986, σελ. 3215 κ.ε.

αὐτοῦ εἶναι ὅσα ἀνωτέρω ἀνέλυσε ὁ ἴδιος περὶ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι¹⁵ τοῦ μαντείου. Εἶναι ἐπομένως ἐντελῶς ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴν ἀλήθεια ἡ ἀντίληψη ποῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ρωμαίو-χριστιανῶν ἀναμεταδίδεται, ὅτι ἡ «μαντική» τῶν Δελφῶν ὄχι μόνο δὲ ἦταν ἡ ἀνώτατη ἔκφραση τοῦ διαλεκτικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ μαγείας καὶ ἀγυρτείας, ἕνας ἀόρατος χαλινὸς συγκρατήσεως τοῦ ὄχλου, ποῦ οἱ ἐξουσιαστὲς βασιλεῖς ἐφεύραν γιὰ τὴν τιθάσευση τῶν ὑπηκόων τους.

Ὁ ἐξ Ἀμασειας τοῦ Πόντου Στράβων μᾶς ὁμιλεῖ ἐπίσης. [Γεωγραφικὸ Θ c420 καὶ μετὰ] γιὰ τὸν θεσμό τῆς Ἀμφικτιονίας: «Τὰ πάλοι μὲν οὖν ἀγνοεῖται, Ἀκρίσιος δὲ τῶν μνημονευμένων πρῶτος διατάζει δοκεῖ τὰ περὶ τοὺς Ἀμφικτύονας καὶ πόλεις ἀφορίσαι τὰς μετεχούσας τοῦ συνεδρίου καὶ ψῆφον ἐκάστη δοῦναι, τῇ μὲν καθ' αὐτὴν τῇ δὲ μεθ' ἑτέρας ἢ μετὰ πλειόνων, ἀποδείξαι δὲ καὶ τὰς Ἀμφικτυονικὰς δίκας ὅσαι πόλεσι πρὸς πόλεις εἰσὶν, ὕστερον δ' ἄλλαι πλείους διατάξεις γεγόνασιν, ἕως κατελύθη καὶ τοῦτο τὸ σύνταγμα, καθάπερ τὸ τῶν Ἀρχαίων. Αἱ μὲν οὖν πρῶται δύο καὶ δέκα συνελθεῖν λέγονται πόλεις· ἐκάστη δ' ἐπεμπε πυλαγόραν, δις κατ' ἔτος οὗσης τῆς συνόδου ἑαρός τε καὶ μετοπώρου ὕστερον δὲ καὶ πλείους προσῆλθον πόλεις. Τὴν δὲ σύνοδον Πυλαίαν ἐκάλουν τὴν μὲν ἑαρινὴν τὴν δὲ Θερμοπύλας καλοῦσιν, ἔθνον δὲ τῇ Δήμητρι οἱ πυλαγόροι. Τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἐγγὺς μετὴν καὶ τούτων καὶ τοῦ μαντείου, ὕστερον δὲ καὶ οἱ πόρρωθεν ἀφικνοῦντο καὶ ἐχρῶντο τῷ μαντεῖω».

[= Ἡ ἀρχαιότης τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἀμφικτιονίων ἀγνοεῖται ἐκεῖνο ὅμως ποῦ προκύπτει ἐκ τῶν σωζομένων ἱστορικῶν ἀναφορῶν εἶναι ὅτι ὁ Ἀκρίσιος¹⁶ (πατέρας τῆς Δανάης καὶ παπποῦς τοῦ Περσέα, ποῦ ἐγίνε προγόνοος τῶν Περσιδῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους προῆλθε ὁ Ἡρακλῆς: Ἀπολλ. 4,4) ὑπῆρξε ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος καθῆρτισε τὸν κανονισμό τὸ σχετικὸ μὲ τοὺς Ἀμφικτύονες, ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος καθώρισε τὶς πόλεις, οἱ ὁποῖες θὰ ἀποτελοῦσαν μέλη τοῦ συμβουλίου καὶ θὰ ἀσκοῦσαν σ' αὐτὸ τὸ δικαίωμα ψήφου ἀναλόγως πρὸς τὴ σημασία ἄλλες μὲν ἔχοντας μόνες τῶν ὁλόκληρη ψῆφο, ἄλλες δὲ μὲ ἄλλες πόλεις μαζί (μία δηλαδὴ ψῆφο), ἐπίσης δὲ ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἵδρυσε δικαστήριον Ἀμφικτυονικόν, γιὰ νὰ κρίνει σύμφωνα πρὸς ὀρισμένες διατάξεις, ὅλες τὶς μεταξὺ τῶν πόλεων ἐριδες. Βραδύτερον καὶ ἄλλες διατάξεις ποσπετέθησαν στὶς ἀνωτέρω, ἀλλὰ, ὅπως καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία, διελύθη καὶ ὁ Ἀμφικτυονικὸς σύνδεσμος. (Ὁ Στράβων, θεωρῶ, ὅτι ἐδῶ συγχέει δύο διαφορετικὰ ἐντελῶς πράγματα. Ἡ ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία ἦταν ὁμοσπονδία τῶν ἀχαϊκῶν πόλεων, ποῦ ἰδρύθηκε ἐν ὀνόματι τοῦ «ὁμαγύριον Διός» με σκοπὸ βεβαίως εἰρηνικὸ· ἀλλὰ καὶ ἀμυντικόν. Ἐνῶ ἡ Ἀμφικτυονία ὑπῆρξε ἕνα μέρος τοῦ πολιτικοῦ μηχανισμοῦ ἐνὸς συστήματος ποῦ ἀφοροῦσε διαδικασίες γιὰ τὴν βαθμιαία ἐπέκτασιν στὸν κόσμον τῆς Διοσπολιτικῆς). Οἱ πόλεις οἱ ὁποῖες κατ' ἀρχὰς ἀποτελοῦσαν τὸν σύνδεσμον, λέγεται ὅτι ἀνῆρχοντο σὲ δώδεκα (μήπως ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι συμβολικός;), ἐκάστη δὲ τούτων ἔστελλε ἕνα πυλαγόρα, γιὰ νὰ τὴν ἀντιπροσωπεύσῃ στὴν συνέλευση, ἡ ὁποία συνήρχετο δύο φορεῖς τὸ ἔτος, τὴν ἀνοιξὴ καὶ τὸ φθινόπωρον, ὕστερα δὲ προσῆλθαν στὸν σύνδεσμον καὶ ἄλλες πόλεις. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἐκαλεῖτο Πυλαία, διότι τὸ φθινόπωρον καὶ τὸ ἑαρινὸν πυλαγόροι συνήρχοντο στὶς πύλες, τὶς ὁποῖες καλοῦσιν ὡς Θερμοπύλες καὶ ἐκεῖ προσέφεραν

(15) Πάνω σὲ πλάκες εὐρεθεῖσες στὸν τάφον τῆς μητέρας τοῦ Ἡρακλέους Ἀλκιμήνης ἀπὸ τὸν Ἀγισίλο, τὸν βασιλεῖα τῆς Σπάρτης, ὑπάρχουν παραινέσεις ποῦ λέγουν ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ διάγουν εἰρηνικῶς καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ἀγωνιζόμενοι μόνον σὲ ἀγῶνες φιλοσοφίας καὶ διὰ τῶν Μουσῶν νὰ διαλύουν τὶς διαφορὰς τους [Πλούταρχος «Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου»].

(16) Ἡ Θεογονία μᾶς ὁμιλεῖ γιὰ τὸν ἐγγονὸν τοῦ Ἀκρίσιου, τὸν Περσέα. Ὁ Περσεὺς - μᾶς λέγει - ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τῆς Μέδουσας (μέδω = βασιλεύω) καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀποκοπῆς ἐμφανίζεται ὁ Χρυσάωρ καὶ ὁ Πήγασος. Σημασία ἔχει ἐν προκειμένῳ ὅτι ἡ Θεογονία ποῦ ἔχει συνταχθεῖ πρὸ τῆς μεγάλης ἐπὶ Δευκαλίωνος καταστροφῆς, ἀναφέρει τὸν Περσέα, τὸν γιὸ τῆς Δανάης, κόρης τοῦ Ἀκρίσιου.

θυσίες πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος οἱ Πυλαγόρες. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν συνεβουλευόντο τὸ μαντεῖο οἱ γειτονικοὶ λαοὶ πρὸς τοὺς Δελφοὺς οἱ μετέχοντες στίς συνελεύσεις αὐτῆς τῶν Ἀφικτυονίων καὶ τοῦ μαντείου ἀλλὰ, με' τὴν ἀπόδο τοῦ χρόνου ἤρχοντο καὶ ἀπὸ πολὺ μακριὰ γιὰ νὰ συμβουλευτοῦν τὸ μαντεῖο].

Ἐξ ὧσων μέχρι στιγμῆς ἀνέπτυξα ἀποδεικνύεται ὅτι ἀπὸ τῶν παμπάλαιων χρόνων «καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως», ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης κάνει τὸν διαχωρισμὸ γιὰ τὴν παλιὰν ἀρχαιότητα (Μετὰ φυσικά, Ι3), ποὺ περνᾷ πίσω, ὅπως ἀποδείξαμε, ἀπὸ τὴν ἐπὶ Δευκαλίωνος καταστροφὴ τὸ Μαντεῖο τὸ ἐν Δελφοῖς ὑπῆρξε πράγματι τὸ μεγάλο διαοικητικὸ κέντρο τῆς Διοσπολιτικῆς.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ φιλοσόφου, ἱστορικοῦ καὶ ἱερέως τοῦ Δελφικοῦ μαντείου Πλουτάρχου, «*σῆμ' ἔμην ἐξοπίσω θαῦμα ὀνητοῖσι βροτοῖς*». Αὐτὸ τὸ σημάδι, ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς, προκάλεσε καὶ θὰ προκαλέσει ἀργὰ ἢ γρήγορα διὰ τοῦ φωτὸς τῆς διάνοιας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς, νὰ ἐπανεέλθουν στὴ ροικὴ πορεία ποὺ εἶχε χαράξει ἡ Διοσπολιτικὴ. Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ ἔργο τοῦ ἐν «Πυθοὶ μαντείου», συνεπικουρούμενου καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων (Δωδώνης, Ἀμμωνος Διὸς στὴ Λιβύη, Μερόης τῶν Αἰθιοπῶν, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, Κύμης στὴν Ἰταλία, τῶν Διδύμων στὴ Μίλητο κ. ἄ.), ποὺ κόσμησαν διὰ τῆς παρουσίας των τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ.

Αὐτὸς ἄλλωστε ὁ λόγος ὁδηγεῖ τὸν Ἡράκλειτο νὰ διατυπώσει τίς δικές του ἐμπειρίες ἐπ' αὐτῶν. Λέγει: Ἀπ. 32: «*ἐν τῷ σοφὸν μόνον λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει Ζηνὸς ὄνομα*» [= Μία σοφία ὑπάρχει στὸν κόσμον τοῦτο, μόνον αὐτὴ, εἴτε θέλει εἴτε δέν θέλει (κανεῖς), λέγεται με' τὸ ὄνομα Δίας].

Ἀπ. 93: «*Ὁ ἀναξ οὐ τὸ μαντεῖον ἐστὶ τὸ ἐν Δελφοῖς οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἀλλὰ σημαίνει*» [= Ὁ βασιλεὺς (ὃχι θεὸς ἀνατολίτης) ποὺ δικό του εἶναι τὸ μαντεῖο στοὺς Δελφοὺς οὔτε ἀποκαλύπτει οὔτε ἀποκρύπτει ἀλλὰ διὰ σημείων χρησιμοδοτεῖ].

Ἀπ. 92: «*Σίβυλλα δὲ μαινομένῳ στόματι ἀγέλαστα ἀκαλλώπιστα καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη χιλίων¹⁷ ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν θεόν*» [= Ἡ μάντισσα ποὺ μὲ αὐστηρὴ φωνὴ ἀγέλαστα καὶ ἀφτιασίδωτα καὶ ἄγνωστα χρησιμοδοτεῖ ἐπὶ χιλιάδες χρόνια συνεχίζει νὰ ὑπηρετεῖ τὴν φωνὴ (ὁμφή) χάριν τοῦ Θεοῦ].

Καὶ ἐδῶ τελειώνουμε μετὸ ἔργο τοῦ Μαντείου.

(17) Ὁ Ἡράκλειτος γινώριζε πολὺ καλὰ ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ Μαντείου ἦταν ὑπόθεσις χιλίων ἐτῶν πολλῶν.

ΕΙΡΗΝΗ ΜΙΣΣΙΟΥ - ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Λάμψη

Κάποιαν ἀπρόσμενη βραδυνά
ὁ τόπος φεγγοβόλησε.
Ἀστραψε ἡ πύρινη ρομφαία σου
κι εἶδα πῶς ὑπάρχεις.
Μοῦδωσες τὸ χέρι σου
κι ἐνιωσα πῶς ὑπάρχω.
Στὸ δύσβατο δρόμο τῆς ποίησης
μπομπουκίαςαν οἱ ἀνθοί.
Γεύτηκα τὸ ἄρωμά τους.
χάρη στὴ λάμψη σου!

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΕΛΕΙΩΣ ΑΣΥΜΒΙΒΑΣΤΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΟΓΜΑΤΙΣΜΟ

Σύντομη συνέντευξη του Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας κ. Εὐάγγελος Μουτσόπουλος πα-
ραχώρησε στὸν «Δαυλὸ» τὴν ἀκόλουθη συνέντευξη:

1) Ἑρώτηση 1η: Ποιὲς κατὰ τὴν κρίση σας εἶναι οἱ βασικὲς παράμετροι
τῆς ἔννοιας ἐλληνικότητας;

Ἀπάντηση: Βεβαίως ἡ σημερινὴ δυτικὴ Φιλοσοφία ἔχει ἀναγνωρίσει ὅτι ἐκεῖνο που
ὁ ἐλληνικὸς στοχασμὸς, διὰ τῆς τέχνης, τῆς Φιλοσοφίας καὶ ἴσως διὰ τῆς ἴδιας τῆς
ἱστορίας, προσέφερε εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ τριλογία τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ωραίου καὶ τοῦ
ἀγαθοῦ. Θὰ βρεῖ κανεὶς αὐτὲς τὲς ἔννοιες διατυπωμένες ὑπὸ τύπον ἀρχῶν στὴν Γαλλικὴ
Φιλοσοφία τοῦ 19ου αἰώνα, ἡ ὁποία ὀνομάστηκε ἐκλεκτικισμός. Ὡστόσο θ' ἀνεύρει
κανεὶς τὴν ἴδια αὐτὴ τριλογία ἀκόμη καὶ στὴν Φιλοσοφία τοῦ Ἑγέλου, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι
ἀσχετος ἀπὸ τὲς ἐπιδράσεις τὲς ὁποῖες ἡ Γερμανικὴ καλλιέργεια ὑπέστη κατὰ τὸν 18ον
αἰώνα, μέσω τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης, ὅπως τὴν εἶδε ὁ Βίνκελμαν. Ἴσως ἡ ἔννοια τῆς
ἐλευθερίας νὰ ἐπικαλύπτει μὲ τὴν γενικότητά της καὶ μὲ τὴν θεμελίωσή της οὐσιαστικὰ
ὅλες τὲς ἄλλες ἔννοιες ποὺ ἔγινε λόγος προηγουμένως. Καὶ βέβαια δὲν μπορούμε νὰ πα-
ραγνωρίσουμε ὅτι, ὅταν ἓνας Σάρτρ ἐπιμένει στὴν ἐλευθερία ὡς τὸ βασικὸ θεμέλιο τῆς
δικῆς του Φιλοσοφίας, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθεῖ παρὰ ἢ ἀπ' εὐθείας ἐμποτισμένη ἀπὸ
τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως.

Ἑρώτηση 2η: Τὸ νεοελληνικὸ πνεῦμα ἔχει ἄραγε βρεῖ τὸν αὐτόνομο δρόμο
του;

Ἀπάντηση: Φοβᾶμαι, πὼς τὸ νεοελληνικὸ πνεῦμα ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνεται
στὸν 14ο αἰώνα ὡς μία σύνθεση τῆς Ἑλληνικῆς Παραδόσεως μὲ ἀντιδάνεια ἀπὸ τὴν
Δύση καὶ πὼς ἡ ὁδουσίη του ὑπῆρξε ὁμαλὴ μέχρι τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Τὴν στιγμὴ
ἐκείνη τὸ νεοελληνικὸ πνεῦμα, ποὺ ὥστόσο εἶχε τραφεῖ ἀπὸ τὴν κλασσικὴ παράδοση,
ὁφίσταται ἓνα δραματικὸ γιὰ τὸ μέλλον του πλῆγμα ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸ ἐγκυκλοπαιδι-
σμό. Ἡ πολυμαθεὶα ἐφόνευσε τὴν αὐθεντικότητα ἐν προκειμένῳ. Ἡ ἄρνηση τῆς ἐλλη-
νικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως δὲν βρῆκε στοὺς κόλπους της τὸν ἀντάξιο της στὴν Δύ-
ση Ντεκάρτ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιβληθεῖ στὸν ἐλληνικὸ στοχασμὸ ἓνας ἐπιπόλαιος
τρόπος τοῦ συλλαμβάνειν καὶ τοῦ χειρίζεσθαι τὰ προβλήματα. Ἴσως νὰ ὑπῆρχαν μέχρι
τώρα ὀρισμένες φωτεινὲς ἐξαιρέσεις στὸ πρόσωπο ἐνίων ὑψηλοφρόνων στοχαστῶν. Τὸ
βασικὸ ὅμως πρόβλημα τῆς αὐτοτέλειας τῆς ἐλληνικῆς διανοήσεως δὲν ἐπελύθη. Θεωρῶ
ὅτι τὸ πρόβλημα αὐτὸ εἶναι κυρίως πρόβλημα παιδείας καὶ ὅτι ἡ αὐτονομία τοῦ ἐλλήνι-
κοῦ πνεύματος θὰ ἐπέλθῃ μὲ τὴν συνένωση τῆς αὐθεντικῆς φιλοσοφικῆς δυτικῆς ἐλλήνι-
κῆς παραδόσεως καὶ τῶν συγχρόνων ὁδεύσεων τῆς φιλοσοφίας.

Ἑρώτηση 3η: Πιστεύετε ὅτι τὸ νεοελληνικὸ πνεῦμα μπορεῖ νὰ συμβιβασθεῖ
μὲ τὸν δογματισμὸ τῶν ὁλοκληρωτικῶν κινήματων καὶ μὲ τὸ μαζικὸ φαινόμενο;

Ἀπάντηση: Μιλᾶμε γιὰ πράγματα τελείως ἀσυμβίβαστα. Ἀπόδειξη τούτου εἶναι
ὅτι οἱ κάθε χρώματος δογματικὲς ἰδεολογίες ὄχι μόνον ἀντιστρατεύονται πρὸς τὸ πνεῦμα
τῆς φιλοσοφίας, ποὺ εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ ἐλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ φοβοῦνται. Ἀπόδειξη
τούτου εἶναι ὅτι στίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ὅπου ἔχουν ἐπικρατήσῃ
ἰσχυρὰ καθεστῶτα, ἡ φιλοσοφία ἔχει ἐξοβελισθεῖ ἀπὸ τὴν παιδεία καὶ μόνον μιὰ καρικα-
τούρα φιλοσοφίας «καλλιεργεῖται». Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐγγύηση τῆς ἐλευθερίας μας.
Πὼς νὰ ἐγγυηθεῖ τὸν σεβασμὸ της ὁ κάθε εἶδους ὁλοκληρωτισμός;

Ἡ 3η
ΕΤΗΣΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΚΑΤΟ
τοῦ «Δαυλοῦ»

Ὁ «Δαυλός» ἀγγέλλει τὴν ἔκδοση τῆς 3ης κατὰ σειρὰν «Ἐτήσιας Ἀνθολογίας τῶν Ἑκατό», ποὺ θὰ κυκλοφορήσῃ στὶς ἀρχὲς Δεκεμβρίου τοῦ τρέχοντος ἔτους.

Ἡ Ἀνθολογία θὰ περιέχει ἀποκλειστικῶς ἀδημοσίευτη ποίηση, ποὺ ἐπιλέγεται ἀπὸ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ μὲ ἀπολύτως ἀντικειμενικὰ καὶ ἀπροσωπώληπτα κριτήρια μεταξὺ ποιημάτων ποὺ θὰ ὑποβάλουν οἱ ἴδιοι οἱ δημιουργοὶ τους. Οἱ ὅροι συμμετοχῆς στὴν κρίση τῶν Ἀνθολόγων εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

α) Μέγιστος ἀριθμὸς ποιημάτων τὰ τρία (3).

β) Ὑπεύθυνη δήλωση τοῦ ποιητῆ ὅτι τὰ ὑποβαλλόμενα πρὸς κρίσιν ποιήματά του δὲν ἔχουν δημοσιευθῇ καὶ δὲν θὰ δημοσιευθοῦν μέχρι τέλους τοῦ 1987.

γ) Σύντομο αὐτοβιογραφικὸ σημείωμα, ὄχι μεγαλύτερο τῶν δέκα γραμμῶν γραφομηχανῆς, διατυπωμένο σὲ α' πρόσωπο.

■ Λήξη προθεσμίας ὑποβολῆς: 15 Ὀκτωβρίου 1987.

■ Τὰ ποιήματα, οἱ δηλώσεις καὶ τὰ αὐτοβιογραφικὰ νὰ ταχυδρομοῦνται στὴ διεύθυνση:

Δημ. Ι. Λάμπρου, Ἀχιλλέως - Μουσῶν 51
175 62, ΠΑΛΑΙΟ ΦΑΛΗΡΟ, μὲ τὴν ἑνδειξη
«Γιὰ τὴν Ἀνθολογία τοῦ ΔΑΥΛΟΥ».

Οἱ ποιητὲς μποροῦν νὰ συμμετέχουν στὴν Κρίση, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ ἀνθολόγησις θὰ εἶναι καθαρῶς ἀξιολογικὴ καὶ ἀπολύτως ἀνεπηρέαστη ἀπὸ εἰσδησίαν προσωπικὴ ἢ ἄλλου εἶδους σχέση ἢ ἐξάρτηση, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ εἰσδησίαν προκατάληψη, προτίμησις ἢ σκοπιμότητα τεχνοτροπίας καὶ ἰδεολογίας.

ΣΠΥΡΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

Λογοτέχνης, ναί, αλλά τί λογῆς: Λειτουργὸς (κῆρυξ, διαφωτιστής, «άλιεύς») ἢ ἐπαγγελματίας;

«...Τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα τῆς σύγχρονης ρωμαίικης ἀντινομίας, ποὺ ἀνατέμνω ἐδῶ, εἶναι ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὀριστικοῦ γεγονότος ὅτι στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχουμε πιὰ πνευματικὴ δημιουργία, μὲ τὴν εὐρύτατη ἔννοια τοῦ ὄρου, δὲν ἔχουμε καὶ πνευματικὸν ἀνθρώπου στὸ «πνευματικόν» προσκήνιο. (Ἄν ὑπάρχουν τέτοιοι, καὶ ὑπάρχουν βέβαια, ζοῦν καὶ κινοῦνται ἀλλοῦ καὶ σχεδὸν ὅλοι εἶναι κλεισμένοι στὸν ἑαυτὸ τους). Πρόκειται γιὰ πραγματικὴ συμφορὰ, ποὺ προῆλθε ὅχι ἀπ' τὴν ἑλλειψὶ ταγῶν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ ἀπ' τὴν πλαστογραφίαν καὶ ἐκπόρνευσιν τοῦ ρόλου τοῦ ταγοῦ. Ἡ κατάστασις τοῦ νὰ ἐμφανίζονται στὴν κορυφῇ τῆς διανοήσεως ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἔχουν καμμίαν κατὰ φύσιν σχέσιν μὲ τὴ διανοήσιν εἶναι πολὺ πῶ ἐπικίνδυνον ἀπ' τὴν ἀνυπαρξία διανοήσεως...» (Μετέωρος, Δαυλὸς /58 - 1986).

Τί εἶναι ἐπάγγελμα

Ἄν ἔλειπε δ,τι θεμελιώνει παραδεκτὸν (ἀνεκτὸν) τὸν ἐπαγγελματισμό, τουτέστι ἡ διαδικασία ἐκμισθώσεως ὑπηρεσιῶν, ποῦ, μὲ τὴ μορφήν ἀνταπόκρισης – ἀμοιβαιότητος – ἐξαναγκασμοῦ κάνει λειτουργικὰς (!!!) τίς κοινωνίες (σὲ τρόπον ποῦ ν' ἀξιώνεται κανεὶς τὸ δικαίωμα λαβεῖν, ἀφοῦ ἀναδεχθεῖ τὴν ὑποχρέωσιν δοῦναι), ὃ ἐπαγγελματίας θὰ ἔπαιρνε μόνον, ἀπεριόριστα, χωρὶς ποτὲ νὰ δίνει – ποτέ, τίποτε, ἀπολύτως: Γιὰ ποῖό λόγον θὰ διέφερε ἀπ' τὸ μέσον ἄνθρωπο – δοθέντος πῶς τοῦτος ὁ λύκος μόνον γιὰ τὸ φόβον τοῦ νόμου δὲν κορδακίζεται – ἀθεμιτοῦργεῖ συνεχῶς – βιάζει, ληστεύει, δολοφονεῖ;

Ἀρνητικὸ τὸ περὶ τὰ ἀρχαῖα... συγκινησιακὸν κῦμα

«... Μὲ ἢ χωρὶς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων στὸ Γυμνάσιον, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἐκπαίδευσις ἔχουν καταποντισθεῖ γιὰ πάντα – φοβοῦμαι: οἱ Ἕλληνες θὰ γεννοῦν καὶ θὰ πεθαίνουν ἀνύποπτοι γιὰ τὴν αἰτία καὶ τὸ μάκρος τοῦ πόνου τους... Μόνον τοὺς πρόβλημα ὁ μέσος καφετζοῦς, ἀστρολόγος (ἀπ' τὴν ΤV) καί... μέντιουμ ἐξορκισμὸς τῆς «ἀτιμῆς τύχης», νὰ πιασθεῖ τὸ «δεκατριῶρι» τῶν πενήντα πέντε ἑκατομμυρίων – ἢ «καλὴ»! Μὴ «καλὴ», ποῦ θὰ τοὺς ἐπιτρέψει τὴν δυνατότητα νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ ἀνάπηρά ἀπὸ τροχαῖα καὶ ναρκωτικὰ τέκνα τοὺς (ὅσα γλυτώσουν τὸ κάλεσμα τῆς σκανδάλῃς... ὅταν, τραγικὰ ἀνεργάμιστα, ἀνιδέαστα, ἀνειδοποίητα, ἀντιμετωπίσουν τὴν ὑπαρξιακὴν τοὺς ἔνδεια, ἀνεπάρκεια, ἀνετιμότητα)...»

...

«... Τὸ μεῖζον πρόβλημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἡ φυλετικὴ τοῦ κάμψις – ὅχι γλωσσικὸ, ἐκπαιδευτικὸ ἢ δὲν ξέρω ποῖό ἄλλο... Ἀλλ' αὐτὸ δ' ἀποδεικνύεται ἄλυτον, ὅσον ἓνας ἕκαστος Ἕλληνας δὲν τὸ παίρνει στὰ χέρια του – ὅσον ἀρνεῖται νὰ τὸ λύσει ὁ ἴδιος. σ' ὅ,τι ἀποκλειστικὰ στὸ ἀτομὸ του ἀφορᾷ...».

Τίποτε, λοιπόν, δὲν ἐμποδίζει τὸν ἐπαγγελματία¹ νὰ διεκδικεῖ κέρδος ἑνὸς ἢ χιλίων ἑκατομμυρίων δολλαρίων γιὰ κάθε ζευγάρι... παντοῦφλες — ἂν εἶναι κατασκευαστῆς - πωλητῆς παντοφλῶν! Ἄλλο πού κάτι τέτοιο δὲν εἶναι ἀντικειμενικὰ δυνατόν, ἐπειδὴ τὸ ἀποκλείουν κρατικὸς παρεμβατισμὸς καὶ κοινὴ ἀντίληψις ἐπὶ τῇ διαδικασίᾳ «εὐτελὲς πρώτη ὕλη - ἐργασία - ἐμπορία» (παντοφλῶν)! Ἐπάγγελμα λοιπὸν ἴσον ἢ ἐν δυνάμει ἀτέλειωτῇ αἰσχροκέρδεια, ἢ «ληστεία» — στὸ μέτρο πού καὶ οἱ συνθηκῆς «δίνουν χέρι»... Ὅχι διαμαρτυρίες: τὴν ἴδια στιγμή πού γράφω βλέπω στὸ «Ἔθνος» τῆς ὁγδόης Ὀκτωβρίου 1986 Στήλη πρώτη: «Αἰσχροκέρδεια πού φτάνει τό... 494% διαπίστωσε τὸ Ὑπουργεῖο Ἐμπορίου σὲ εἰσαγωγικὲς ἐπιχειρήσεις...». Τοῦτο, γιὰ ὅσους δὲν ἔζησαν τὸν μαυραγοριτισμὸ τῆς Κατοχῆς - ὅταν ἓνα ψωμί μποροῦσε νὰ πωλεῖται ὅσο μιά... μερσεντές σήμερα...

Τί εἶναι λειτούργημα

Ἀντίθετα πρὸς τὸ ἐπάγγελμα, τὸ λειτούργημα εἶναι ὑπόθεσις ὅχι τοῦ μέσου ἀνθρώπου, ἀλλὰ τῆς ἀριστείας, αὐθεντίας, ἐξοχότητος... Ἀκριβῶς πρόκειται γιὰ τὴ διάθεσι - προσφορὰν ὑπηρεσιῶν - μέσων πρὸς τὸ σύνολο — πολιτεία, πατρίδα, ἀνθρωπότητα («διδόναι τοῖς πολλοῖς τὰ ἑμᾶ»)².

Ὡστε τὸ λειτούργημα εἶναι ἀποκλειστικὰ ἢ (ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη, ἢ διαμέτρου ἀσυμβίβαστη πρὸς τὸ ἐπάγγελμα), ἀμίσθι (ἄνευ ἀμοιβῆς — ὅχι εἰς ἀνταμοιβήν, ὅχι «ἀνθ' ὧν εἰργάσατο») προσφορὰ ὑπηρεσιῶν — μέσων οὐσιαστικῶν, ἐμπράγματων — σὲ καμμία περίπτωσι... στιχουργμάτων, ποίησης Αἰσχύλειας ἔστω: ὁ ἴδιος ὁ «πατέρας τῆς τραγωδίας», παρὰ τίς... διαμαρτυρίες τοῦ Καβάφη («Νέοι τῆς Σιδῶνος 400 μ.Χ.»), εἶχε σὲ ὑπόληψιν ὅχι τὸ λόγο του, μὰ τὸ ὅτι, ἀκριβῶς, «πολέμησε κι αὐτὸς τὸν Δᾶτι καὶ τὸν Ἀρταφέρνη»: *Αἰσχύλον Εὐφορίωνος τόδε κεύθει*

...

*ἄλκην δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἂν εἴποι
καὶ θαυχαιτήσεις Μῆδος ἐπιστάμενος.*

* *

Ἀφοῦ εἶδαμε δι' ὀλίγων τῇ φύσιν ἐπαγγέλματος - λειτουργήματος καὶ τὴν μεταξύ τους διάστασιν, ἂς ἐξετάσουμε τὴ σχέσιν ἀμφοτέρων πρὸς τὴ λογοτεχνία, πρὸς τὸ λογοτέχνην.

«... Ἀναφερόμενος στὸ γνωστό, πῶς δῆθεν "ἓνας κοῦκος δὲν φέρνει τὴν ἀνοιξί", τὸ καταγγέλλω ψευδές - τὴν φέρνει, λόγῳ τιμῆς! Ἐξ ἄλλου, πληροφοροῦμαι πῶς θρέθηκε καὶ τὸ φάρμακο (γιὰ τὴν περίπτωσι πού θὰ παραδεχόμαστε πῶς ὄντως δυσκολεύεται ὁ ἓνας κοῦκος), τὸ φερε ὁ Μπακάκος. Κομμάτι... μακρὺ, θέβαια, ὅμως ἀποτελεσματικὸ κι εὐκόλο στὴ χρῆσι - ὑπόθετο...».

Σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸ χῶρον δὲν ἔχει εἰσδύσει ἤττα προσώρας - ἂν ἐξαιρέσουμε τά... «τυπογραφικὰ λάθη» (αἰτιολογημένα κι αὐτά, ἀφοῦ ἡ γλῶσσα εἶναι ἀγνωστὴ γῇ γιὰ τίς δακτυλογράφους τῆς φωτοσύνθεσης): οὔτε ἐκ τρίτων, οὔτε κατὰ τὴν ἀσκησιν (ἐξοντωτικῆς) αὐτοκριτικῆς ἔχει καταγραφεῖ ἀστοχία, ἀνετοιμότης, ἀβάθεια, ὀλιγοβαρές... Τὸ γεγονὸς συναρτώμενον μὲ τὴν ἕως ἀποκοτιάς εὐθύτητα-τραχύτητα-μετωπικὴν ἐναντιότητά μας (σύγκρουσιν) στὴν Ἐποχὴ, μὲ τὴν μὴ ἀποφυγὴ εὐθυνῶν καὶ μὲ τὸ ὅτι, πρὶν σχεδὸν συνειδητοποιήσουμε τὸ περὶ τὴν διδασκαλία τῶν ἀρχαίων στὸ Γυμνάσιο... συγκινησιακὸν κῦμα, εἶχαμε κλείσει τὸ θέμα ἀποβαίνει ἐπιπροσθέτως

‘Η λογοτεχνική σύμπηξις και προσφορά «μύθου» είναι αποτέλεσμα πολιτείας και δράσης αζητήτης (από τρίτους), απαρακλήτης, απαρακάλεστης, αναπαίτητης: Κανείς δεν επιβάλλει, αξιολογεί, παρακαλεί κάποιον νά... γίνει λογοτέχνης — νά γράψει λογοτεχνίαν! (“Αν φυσικά εξαιρέσουμε τόν κ. Καρούζο, πού... γονάτισε ή ‘Ελλάδα μπροστά του δυο φορές: τήν πρώτη γιά νά γίνει ποιητής, τή δεύτερη γιά μήν επιμένει άρνούμενος τή συνταξιοδότησί του — άρκετά μάς λαχτάρησε, μή μάς τά κάνει τέλος πάντων τέτοια πείσματα...). Συμβαίνει άκριβώς τό αντίθετον: ό προσερχόμενος στη λογοτεχνία προσέρχεται ένθους, αναζητητή, αυτοβούλως, ήθελημένως: «άπευθύνεται» όχι μόνον οικειοθελώς, αλλά και... φορτικά κάποτε — όλοι έχουμε ύποστει ποιητήν. Ειδικά στήν ευδαίμονα Γραικίαν, ό λογοτέχνης κατάφερε και νά μή τόν διαβάξει κανένας και νά τόν... πληρώνουν όλοι!

Θά είμεθα άκριβείς, συνεπώς, αν ύποστηρίξουμε πώς ή σύστασις «λογοτέχνημα» ύπάρχει άπ’ τήν αυθαιρεσίαν (έλευθερη βούλησι, προαίρεσιν, αυτενέργεια, άρέσκειαν, «γούστο») κάποιου. Κάποιου, πού αυθορμητώς ή ένσύνειδα (μόνος, άβίαστα, εϋθύνη του) άποφασίζει (πώς είναι έπαρκής) νά συστήσει (όργανώσει - διατυπώσει έντέχνως) κι άποτυπώσει «μύθον»...

Όμως τί άκριβώς σημαίνουν αυτά; Πώς γίνεται νά προάγεται σέ αξιωματικών έγγείρημα ό ρόλος μιās άπροσκύρωτης κατά κανόνα (ό Καβάφης κόντεψε νά πεθάνει άμφισβητούμενος...) ένεργού άναμίξεως στά άλλότρια, μιās παρέμβασης στά «πράγματα του κόσμου» (άκόμα και) όταν άφορούν μόνον σέ τρίτους; [‘Ο λογοτέχνης δεν θά ‘γραφε... βιβλία γιά τήν οικογένειά του: στόν κόσμον άπευθύνεται — γιά νά τόν... σώσει — αλλάξει», καθοδύνει (αν διαθέτει κάποιον αυτοσεβασμό)...]. Τό έρώτημα, λοιπόν, είναι: άπό πού άντλεί ό λογοτέχνης τό όιονεί δικαίωμα νά φτάσει πέραν τής (έντεχνης — αν...) παράστασης - έκθεσης πραγμάτων, γεγονότων, ιδεών, πέραν έστω των διαπιστώσεων και πε-

μαρτυρικόν ύπευθυνότητος-σοβαρότητος στό χώρο μας. [Χώρον, παρεμπιπτόντως, πού μέρος του συνόλου φυλετικού Έλκου (SIC), διαγλύφει-λαξεύει αϋτοδήλως καινοφανή-ριζοσπαστικό λόγον. Λόγον νυστέρι και ξίφος και γλύφανον, πού, λες άναγνωρίζουσα αϋτή έαυτήν, ή ίδια ή γάγγραινα χύνει στό έκμαγειόν τής άutoγνωσίας, στη μήτραν τής άutoσυνείδησης, στη χοάνην νέας καμίνευσης - εις χαλύβωσιν του στομωμένου φυλετικού άθέραι].

‘Η σοβαρότης και ή αντίληψις εϋθύνης λοιπόν είναι, πού δεν μάς επιτρέπει νά εγκαταλείψουμε με μπεντένι και άρκεβούζιο, πού μάς ύποχρεώνει εις κατάδειξιν τής ίδιας μας (νεοελληνικής) άναξιοτήτας, άνετοιμότητάς, άνεπαρκείας, πολυπραγμοσύνης. Τουτέστι νά καταγγέλλουμε τή δήθεν (άοκνη, περισπούδαστη, βασανισμένη) διαγρύπνησιν περί τό θέμα «γλώσσα», διὰ τής όποιας (δήθεν διαγρύπνησης) ό νεοελληνικός επιμηθείσμός φέρει σέ νέα, αλήθεια σύγχυσιν! “Ότι, φανερό, όχι ή έπιστημοσύνη, ό μόχθος, ή μέριμνα, ή έπαρκεια, μά τό... πρωταγωνιστικό, ή έξοδος στό προσκήνιο, ή θεαματική άυτοπροβολή φέρει άναμινυομένους-παρεμβαίνοντας (και) άσχετους, ξένους, άνεπαρκείς. Τό όλοδιάφανον, άκριβώς, ύπό τό προσωπίον ένδιαφέροντος δράσης, κύρους νεοελληνικό κεχαγιαλίκι - τουλάχιστον γιά όσους εκ των έκτυλισσόντων πτυχία και τίτλους δεν έχουν νά επιδείξουν αξιόλογη, σέ έκτασιν και θαρύτητα, εργασία τους γιά τή γλώσαν! Κύριοι άσχετοι, ύπό τήννον φιλόλογου, δεν σάς «πέφτει λόγος», αν τίποτε δεν σάς βεβαιώνει κάτι περισσότερο άπό επαγγελματίες τής δασκαλικής! “Ότι δικαίωμα λόγου, έδω, θεμελιώνουν όχι τά α λα ελληνικά πτυχία, τίτλοι, θώκοι, μά ό Ισόβιος μόχθος, τά κείμενα, τά γραπτά, οι «εργασίες»! “Έχετε; “Αν όχι, σταματήστε τά φέροντα σέ καινούργια σύγχυσι τόν ‘Ελληνικό λαό... ραθασάκια στήν «‘Ελευθεροτυπία» - δεν έχετε κανένα δικαίωμα ν’ άσχολείσθε με τό αντικείμενο, δεν σάς πέφτει λόγος! “Ότι γιά νά κατακτηθεί τέτοιο δικαίωμα, άπαιτείται τρελλά, παράλογα άποδεκτή σισύφεια μόιρα, άνευ όρων παράδοσις σέ πιστωδότην δίχως όμόλογο, έργον όλόκληρης ζωής, πόνος, έρωτας, μάτωμα γιά τό σептόν αντικείμενο!... Τήν

ποιθήσεών του¹, δηλαδή, στην «**ἀδιακρίσια**» κηρυγμάτων, συστάσεων, διακέλευσης, υποβολής; Ἀπό ποῦ ἀντλεῖ ἡ φιλόλογος κ. Βότση, λόγου χάριν, τὸ δικαίωμα νὰ «**διατάσσει**» ἐν χώρῳ καὶ κατὰ λειτουργίαν ὄχι τὰ οἰκεία τῆς πρόσωπα, ἀλλὰ τρίτους (ἐμένα φέρ' εἰπεῖν — ἀκριβῶς ἔτσι, στὸ δεύτερο ἐνικὸ πρόσωπο!), ἰσχυριζόμενη πὼς δῆθεν αὐτὸ ἐπιβάλλουν κάποια «**μάτια τοῦ θαυμασμοῦ**»; Ἀπὸ ποῦ, ἐπιμένω, ἀντλεῖ τὸ δικαίωμα νὰ μου ὑπαγορεύει τίς... ἐντολές τῆς — ὑπαγόρευσις τὴν ὁποίαν τὸ ἐπιστέφον «**Κρατικὸν**» (1970) περνᾷ ἔγκυρην ἐπιλογὴν (ἐπίτρεψιν) σιληπορίας-προπέτειας σ' ἀνυποψίαστους μείρακες, δυνατότητα ν' ἀνεβοκατεβάζουν τὸ δείκτην μπροστὰ σὲ μάτια τυφλώττοντα δῆθεν (ἀπὸ μακροῦ ὁλόκληρο παρασάγγην πεταγμένα ἀπ' τίς κόγχες τους, πράγματι); [Εἰς... πίστῳσιν:

«Τὴν ὑπαρξὶ ΣΟΥ ὁλόκληρη νὰ περάσῃς

μ' ἄλλο βλέμμα τὸν κόσμον νὰ ΔΕΙΣ

μ' ἄλλα χέρια τίς μορφές του νὰ πιάσῃς

Καινούργιες ἐξόδους στὴν ψυχὴ ΣΟΥ νὰ δώσῃς

— ζῶν στὰ κατισκομούλαρά μου, κ. Βότση, ἂν δώσω... ἐξόδους στὴν ψυχὴ μου.. Προτιμῶ «**μέθη ζωῆς**» σέ... ἀδιέξοδο! Προσοχή: Δὲν ἐλέγχεται ἡ εὐγενικὰ κυρία Βότση γιὰ τὴν ἀστοχία — ἡ λειτουργία τῆς ποίησης ἀμβλύνει τὸ ὀρθολογιστικὸ στοιχεῖο στὸν ἄνθρωπο, σὲ τίποτε δὲν μειώνει τὴν ἄριστη πιθανῶς ἐπιστήμονα (δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν μου ἐργασίες τῆς) τὸ «**λογικὸ σφάλμα**» τῆς. Τὸ κάτω-κάτω δὲν θὰ «**συνελαμβάνετο**», ἂν δὲν εἶχε τὴν ἀκεραιότητα νὰ ἀρνέεται τὴν «**θελειναπήστικη**» καὶ «**μηλεϊστικὴν**» ποίησιν: Τί νὰ... συλλάβεις (πῶς); σὲ ποίησιν, ποῦ σκοπεύει ἐκ παραλλήλου (!) καὶ τὴν... ἀπλότητα (γιὰ «**νὰ τὴν καταλαβαίνει ὁ λαὸς**!»), καὶ τὴν «**ἐκφρασι** τῆς αὐθορμήτου σκέψεως ἀπηλλαγμένης παντὸς ἐλέγχου τῆς λογικῆς...» — συρρεαλισμός, Λαρούς! Μειώνει ὅμως τοὺς... μεγάλους κριτικούς, ποῦ τὰ κατάφεραν νὰ βραβεύσουν μὲ Κρατικὸ τὴν... ἔξοδο τῆς ψυχῆς μου — Θεὲ τῶν ξεκάρφωντων κεραμιδιῶν, στείλε μου κατακέφαλα τὸ βαρύτερο...].

Ἡ ἀπάντησις σ' ὅλα αὐτὰ εἶναι: Τὸ ὅτι τὴν ἐναργῆ, ἐντονη, καίρια καὶ ἡδεῖαν ἐφαρμογὴ τοῦ ὁ πέραν τῆς καθημερινῆς, κεκορεσμένης γλισχρότητας-αὐχμηρότητας, εὐσεβῶς ποθητῶς, ἀναφερθεῖς «**μῦθος**» τὴν εὐρίσκει μόνον στὴν περίπτῳσι ποῦ ὁ λογοτέχνης

ἐθνικὴ λαλιὰ δηλονότι, ποῦ, σκιά καὶ ἀντικαθρέπτισμα τοῦ λαϊκοῦ «**ὁράματος**» (στόχου καὶ διαδικασίας) ὅπως ἡ ἀντίληψις εὐθύνῃς καὶ ἡ πολιτεία τοῦ αὐτοῦ τοῦ βιβαίου, ἀποβγαίνει **μονοσημάντος δείκτης**: ὑπάρχει ἢ ὄχι ἀξίως νὰ ἐπιθιώσει αὐτὸς ὁ λαός; Αὐτά, σηματοδοτοῦν πὼς ἡ ἀτίρμων, ἡ ἀκάματη καὶ ἀσυνθηκολόγητη διερεύνησις-ἀνάλυσις περὶ τὸ γλωσσικὸν (ἄκρος εὐχερὴς γιὰ ὅποιον τὴν ἀντιλαμβάνεται χρέος), ἐξαναγκάζουσα εἰς ὑπερηγήσιν τοῦ πλέγματος τῶν ἐγγενῶν δυσχερειῶν, ἀφήνει περιθώρια λύσης μόνον **στὴν προαίρεσι-αὐτενέργειαν**, μόνον στὸν δι' ἴδιον **λογαριασμόν ἐνεργοῦντα** — ποτὶ σὲ «**ἀρμόδιους**», «**δραγὰν**», **ΚΕΙΠΕ**, **Ἰνστιτούτα...** Ποῦ σημαίνει πὼς μόνον **ἕνας ἕκαστος** (ἐρευνῶν-ἀναλύων — ποτὶ «**ταγοί**», «**ἀπόστολοι**», ἐντολοδόχοι...), ἀναγνωρίζων ἀμβλυνόμενη τὴ σημασίαν παντὸς ἐπὶ μέρους προβλήματος, τρυτέστι **ἐρχόμενη** σὲ πρώτη μοῖραν τὴ **φυλετικὴ κάμψιν**, τὸ χυλασμένο αἷμα τῆς ράτσας, θὰ αἰσθανθεῖ **ὀπῆρεος** ν' ἀποδυθεῖ στὴν προσπάθειαν ἐξυγίανσης τῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ νοσοῦντος φυλετικοῦ οργανισμοῦ — σ' ὅ,τι ἀποκλειστικὰ **στό ἀτομὸ του, ἀφορᾷ**! Δηλαδή στὴν (παράλληλῃ τῆς εἰς αὐτοακραίωσί του κατὰ λόγον ἔμμονῆς καὶ σύντομης δράσεως τῆς) **προσέλευσί του** στὴν παραγωγή (στὸ νὰ παράγει αὐτὰ ποῦ καταναλώνει!), ἤτοι **στό νὰ μὴ ἀδρανεῖ, σχολιάζει ἢ... σώζει** (ἀκραιώνει, ἐξυγιάζει) τοὺς... ἄλλους — διὰ τῆς πολιτικῆς, ποιμαντικῆς (ποιμαντορίας), συνδικαλισμοῦ, «**καθοδήγησιν**», τέχνης. (Τῆς ποίησης λόγου χάριν: οἱ ποιηταὶ μᾶς, ἀποφασισμένοι νὰ μᾶς... σώσουν ντὶ καὶ καλὰ, σκοτώνονται ν' ἀσπαιτοῦν γιὰ μᾶς εἰρήνης, ἀδιεφροσύνης, πανανθρώπινες ἀγάπες, «**βρώμικους πόλεμους τοῦ Βιετνάμ**» — γιὰ πάρτη τους περιοριζόμενοι

ἀπευθύνεται ἀποκλειστικά ὡς λειτουργός (ποτὲ ὡς ἐπαγγελματίας)⁴, ἀκριβῶς τοῦτο δικαίω-
νει τὴν «ἐνεργὸν ἀνάμιξι στὰ ἀλλότρια», γιὰ τὴν ὁποῖαν μιλήσαμε πιὸ πάνω — τὴν προάγει
στὸ ἀναφερθὲν «ἀξίωματικὸν ἐγχείρημα»: ὁ λογοτέχνης-λειτουργός ὅ,τι «ἔχει νὰ εἰπεί» τὸ
λέγει ὅχι μὲ λόγια, μὰ μὲ τὸ βίῳ του. Μὲ πράξι καὶ ἀσκησιν δηλαδὴ ποὺ στὰ πλαίσιά της
μετουσιώνεται σὲ ἐντεχνο λόγον, σὲ «ἔργο» του, ὁ ὅ ἴδιος του βίος! Ἡ ἀνθρωπότης δὲν
χρειάζεται σάλια...

Αὐτονόητον φυσικὰ ὅτι, καθὼς ἡ ἀναφορά μας ἐδῶ βεβαιώνεται κυρίως στὸν ἐλεύθερο
ἐπαγγελματία (ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα)⁵, καὶ καθὼς ἡ πασιδὴλη ἐτερότης-ἀντιθετικότης
μεταξὺ τῶν δυὸ ἰδιοτήτων ἀποκλείει τὴ συνύπαρξί τους σ' ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο,
ἀντιλαμβανόμεθα εὐχερῶς τὸ ἀνέφικτον τοῦ νὰ εἶναι ὁ λογοτέχνης καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο,
καὶ λειτουργός καὶ ἐπαγγελματίας! Ὅτι, καθὼς ἡ ἰδιότης τοῦ ἐπαγγελματίου συνίσταται
στήν, κατ' ἀπόλυτον ἀποκλεισμόν ἄλλων, ἐπιδίωξιν κέρδους, ὁ ἐπαγγελματισμός (ποὺ
δηθὲν σκοπεύεται ἐδῶ μὲ τὸ ἓνα μάτι) ἐπικαλύπτει, ἐκτοπίζει, ἀποκλείει τὴ διαφώτισιν-
ἀλγεία (ποὺ δηθὲν σκοπεύεται μὲ τό... ἄλλο — μάτι)⁶ σὲ τρόπον ποὺ ὁ ἴδιος (ἐπαγγελματι-
σμός — ἐπαγγελματικὴ ἔφεσις καί... «φιλοσοφία», καὶ μαζὶ διαδικασίες, ὄργανα, μέσα...)
καθίσταται ὅλο καὶ περισσότερον ὑπερβατικὸς — ἀπεριόριστος, ἀδίστακτος, ἀρριβιστικὸς,
ὀλετήρας⁷!

Τὰ ἄνω ὅλα ἐξηγοῦν τὸ πῶς, κατὰ κανόνα, ὁ λογοτέχνης ποὺ ξεκινάει νά... «σώσει τὸν
κόσμο»⁸, τελικὰ σώζει... μόνον... τόν... ἑαυτὸ του: μὲ μᾶλλον περιορισμένα περιθώρια,
καταλήγει μικρὸ φασιστικὸ κτηνάκι, μιὰ ἔρπουσα μικροαστικὴ κατσαρίδα, μιὰ ἔσχατη
ἐκμεταλλευτικὴ μοναδίτσα, συχνά, μικρόψυχη, μικρόχαρη, ταπεινόχαρη, ποὺ πρεσσάρει
τὴ μύγα γιὰ τὸ ξύγκι της, αἵρουσα ἅμα τὴ «μεγαλωσύνη» της ψηλότερα κι ἀπ' τὸν
ἀστράγαλο ψύλλου Καθεύδοντος⁹

Μὲ δεδομένα λοιπὸν αὐτά, ὀφείλουμε νὰ εἴμαστε ἄκρως ἐπιφυλακτικοὶ ἐναντι τῶν
λογοτεχνῶν — παλαιότερων καὶ νεωτέρων: σ' ὅ,τι ἀφορᾷ μὲν στοὺς παλιούς, γιὰ τὴ σπουδὴ
ἢ ἔνδοσί τους στὸν κανόνα, νὰ μονοπωλοῦν τὸ χῶρον (περιέχεται ἡ πιθανότης ἀνεπάρ-
κειας)¹⁰, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ δὲ στοὺς νέους, γιὰ τὴν προπέτεια, ἀνεπιστάσιά τους (περιέχεται ἡ
βεβαιότης ἀνεπάρκειας, — χωρὶς διόλου ν' ἀποκλείεται ἡ ἐξαίρεσις)¹¹. Ἔτσι, ἀφοῦ
ἐξετάσουμε τί δηλώνει ἕκαστος ἐκ τούτων, ὀφείλουμε νὰ τὸν παρακαλέσουμε νὰ μᾶς
ἐξηγήσει: ἂν μὲν δηλώνει ἐπαγγελματίας, κατὰ πόσον δικαιῶται μόνον ὁ ἐπαγγελματίας
τῆς λογοτεχνίας (ὅχι ἄλλου τομέως!) νὰ τόν... συντηροῦμε οἱ λοιποί, ἂν δὲ δηλώνει
λειτουργός — διαφωτιστής — ἀλιεύς:

Ι) πότε τὸν ὑποχρεώσαμε ἢ τοῦ ζητήσαμε νὰ μᾶς... διαφωτίσει-σώσει — οἱ λοιποί,

χριστιανικὰ στή... μεγιστοποίησι τῆς σημερινῆς «ψιλοκονόμας», σύνταξης κλπ.)... Σὲ κάθε ἄλλῃ
περίπτωσι, εὐνόητον, θ' ἀναγνωρίζουμε τὴ... σημερινή, νεοελληνικὴ πραγματικότητα: τὸ ὅτι οἱ
μισοὶ Ἑλληνες ἐπωμίζονται προφρόνως (τὴ ἥρωισμός, ἀλτροϊσμός, αὐτοθυσία!) τὴν ἐπίλυσιν τῶν
προβλημάτων μας (τῶν προβλημάτων μιᾶς χρεοκοπημένης πατρίδας!), ἀνευθρόβια ὑποσχό-
μενοι τὰ πάντα [ἀπὸ «ἀκόμα καλύτερες μέρες» ἕως «φθινὸ αὐτοκίνητο γιὰ ὅλους» — πολιτικοί,
ποιμνάρχαι, ἐργατοπατέρες, ἐπαναστᾶτες (τόσο γρήγορα, ἀλμυρον, καταλήγοντες θλιβεροὶ
«Κομαντάντ Ζέρο» — τουφεκίζονται μόνον οἱ μὴ ἐγκαίρως ἀφηνιζόμενοι ἀπ' τὴν ἔκστασί τους)
καί... ποιηταί], ἐνῶ οἱ ἄλλοι μισοὶ διεκδικοῦν τὰ... ὑπεσχημένα, ἐδῶ καὶ τώρα καὶ πάντα ἄεργοι,
ἀπεργοί, διαδωλωταί, καταληψίαις — ἐργοστασίων, σχολείων, Ἰσθμοῦ, κόμβων τῶν Τρικάλων!
Κανεὶς δὲν παράγει ἄλλο ἀπὸ... ἀντίστασι, διαδήλωσι, πεζοδρόμοι: ἐν ὀνόματι τῆς δημοκρατίας
οἱ Ἑλληνες «πολιτικοποιούμεθα», «στρατευόμεθα» (στὴν καφετέρια), ἀπρακτοῦμε, φυτοζωοῦμε,
κοροϊδεύουμε — κάνουμε πῶς δουλεύουμε... Αὐτά, μὴ ἀρκοῦμενοι νὰ ζοῦμε ἀνέταξ, μὰ
διεκδικοῦντες λούσσα, χλιδήν, ὅλο καὶ περισσότερη καταναλωτικὴ αὐταπάτην... Ἀφελκτα Ἰσως,

II) Αν δέν τοῦ ζητήσαμε καί δέν τὸν ὑποχρεώσαμε, πῶς συμβαίνει νὰ ἔχει.. ἐπωμισθεῖ τὴν «ἀποστολή» διαφωτισμοῦ-σωτηρίας μας — μέ... τὸ ἀζημίωτο; Ποιὸς τόν... διόρισε; Ἡ θεία χάρις;

III) τί φόντα διαθέτει, ὥστε ἡ προσπάθειά του νὰ παρέχει ἐχέγγυα σοβαρότητας, ἐπάρκειας, ἱκανότητας ἐπιτηδειότητας; Ἄν ἐπιστημονικά (φόντα), δέν θὰ μᾶς φώτιζε-ἐσωζε ἀσφαλέστερα μὲ τὴν ἐπιστήμη του¹²; Κι ἂν, πάλι, ὄχι ἐπιστημονικά ἢ ἐκ μακρόχρονης ἀσκήσης-ἀνάλωσης, ποιά ἐπὶ τέλους, τί λογῆς εἶναι αὐτὰ τὰ φόντα, ποῦ ἡ περίσσειά τους τὸν φέρει (λογοτέχνην εἶπαμε) στήν... θυσία νὰ τά... «κονομάει» — τόσον προθύμως ἐπωμιζόμενος τὴν ἀποστολή διαφώτισης-σωτηρίας τοῦ κόσμου, τώρα πού... θεοπνευστία κ' ἐπιφοίτησις... τέλειωσαν;

— Τὰ φόντα ποῦ διαθέτεις κι ἐσύ!

— Ἐγώ εἰμαι ὁ... Λάκης μὲ τὰ ψηλὰ ρεβέρ, δέν πιάνομαι εὐκολα.

α) Δέν μὲ ἀπασχολεῖ ἡ διαφώτισις-σωτηρία τοῦ κόσμου — μὲ ἀπασ... εἰ μόνον ἡ δική μου ἀκεραΐωσις.

β) Κανεῖς δέν μοῦ ζήτησε νὰ τὸν διαφωτίσω-σώσω! Καί μιὰ ποῦ ποτὲ δέν θὰ μοῦ πέραγε ἡ ἰδέα νὰ τὸ κάνω μὲ τό... ζόρ, τὸν ἀφήνω ἀδιαφώτιστον κι ἄσωστο...

γ) Ὁμιλοῦμε γι' αὐτὸν ποῦ δηλώνει λογοτέχνης — ὁ γράφων οὐδέποτε δήλωσε κάτι τέτοιο...

δ) Ἡ ταπεινότης μου οὐδέποτε θεωρήσας τὰ γραπτά μου συναλλαγματικές πρὸς ἐξαργύρων, δέν ἔβαλα καί δέν θὰ βάλω ποτὲ τὸ χέρι μου στὴν τσέπη τοῦ λαοῦ — δέν ζήτησα ἀπὸ κανέναν ἀμοιβή, συνταξιοδότησιν, ἐκδοτικά ἔξοδα, βραβεῖα. Συνεπῶς εἶναι ἀπόλυτο δικαίωμά μου νὰ γράφω ὅσες βλακεῖες θέλω! Πολὺ περισσότερο, ποῦ ποτὲ δέν ἔκρυψα ὅτι μόνον γιὰ τὴ δική μου ἀτέλεια, μισερὰδα, ἀσυντελεστίαν ἔχω μάτια¹³...

ε) Μὲ δεδομένο, θαρρῶ, πῶς τὸ δοκίμιο [μόνον αὐτὸ ἔχει ἐπιτελικὴ καὶ τακτικὴ πλευρὰ — ὅτιδήποτε ἄλλο θὰ συνιστοῦσε (καλὴ ἢ κακὴ) ἐπιστήμην] δέν εἶναι λογοτεχνία [εὐλόγως, ὑποθέτω, ἀφοῦ δέν ἀναπτύσσει «μῦθον», ἀφοῦ πρόκειται γιὰ διαδικασίαν ἔρευνας

ἀντιγράφουμε τὰ πρότυπα ποῦ μᾶς δίνονται: ἀπὸ τυχοδιώκτες τῆς στίλβης, ἕως Σαββόπουλους, Νταλαράους, Γούκους, Ἀναστό, «αἰδιόες», μπουζουκσῆδες, κατάχρυσες ἐκφωνήτριες καί... μετεωρολόγους... Κι εἶναι ἴσως παρήγορο ποῦ, προσεχῶς, μὴ ἔχοντας εἰδωλὰ ἔξὸν αὐτῶν τοῦ φόνου, τῆς βίας καὶ βρωμιᾶς τῆς ἀνατριχιαστικῆς δθόνης, μᾶς βλέπω μὲ Πρωθυπουργόν... Μαρινέλλα καὶ Πρόεδρον Δημοκρατίας Γιώργον Κωνσταντίνου-Νινέτα!

— Σὲ καταλάβαμε. Γέρος. Γουρσοῦζης. Φασίστας. Θὲς ν' ἀφήσουμε τοὺς καρχαρίες νὰ μᾶς πίνουν τὸ αἷμα.

— Ὅλα λάθος! — Ἄ, Ναιαλλεῖλληνα, ἄ, ἄ, ἄ...

— Τὶ «ἄ» εἶν' αὐτό; «Ἄ νὰ χαθεῖς»; Τέσσερα εἶναι: ἀκονιτίνη, ἀτροπίνη, ἀρσενικό, δχνη ὕδραργυρου

— γιὰ παραγωγή νὰ μιᾶμε τώρα...

— Μ' αὐτὰ εἶναι δηλητήρια!

— Σώπα!

***

— Τὸν γείτονά μου τὸν χειροῦργο τὸν ξέρεις;

— Ὅχι.

— Δέν πεiráζει. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι μορφωμένος βέβαια, γιατρός, ἔχει βγάλει κι ἓνα πανεπιστήμιο... Κάποτε στὸ ἱατρεῖο του ἐπαίρετο:

— Ποτὲ μου δέν ἔχω ἀνοίξει βιβλίο ἢ ἐφημερίδα! Τὶ ἔχουν νὰ μοῦ μάθουν ἐμένα; ρωτοῦσε θριαμβευτικά.

— Τὶ σοῦ ὀφείλω; ρώτησε ὁ πελάτης μέ... κατανόησι.

έκτιθέμενη — άπλώς ή γλῶσσαν πού μπορεί νά βεβαιώνεται από συναρπαστική έως έξοργιστική], διερωτώμαι πώς θά γίνονταν δυνατός ό ... διαφωτισμός-σωτηρία διά της... λογοτεχνίας! Θελώ νά είπω, πώς άν τά όργανα της λογοτεχνίας δέν είναι άλλα άπ' τό συλλογισμόν, άξίωμα, αίσθημα, συγκίνηση, γίνεται φανερό πώς μόνον στά δυό πρώτα μπορούμε νά εμπιστευόμεθα κάπως... Καί, μά την άλήθεια, άκόμα κι άν άγνοήσουμε τά «καταραμένα», άνόητα ή κακόπιστα ποιήματα του Καβάφη («Δυό νέοι είκοσιτριών έως είκοσιτεσσάρων έτών», «Ίθάκη», «Τά επικίνδυνα»), σ' αυτόν θά βρούμε εύκολα, κατατεθειμένα σέ άπόσταγμα θαύματος, καί συλλογισμόν καί άξίωμα — συνήθως νοούμενα στην έμμεσότητα καί ύπαινικτικότήτά τους. Άλλά τί γίνεται μέ τούς σημερινούς φωστήρες μας; Κοιτάζοντας «Τό άλλο στην άνθολογία» του άείμνηστου Η. Ν. Άποστολίδη (ένα «άλλο» κατά τό πολύ μαρτυρικόν έπαγγελματισμού-ύποχρέωσης του άνθολόγου νά εύθυγραμμίζεται μέ την «κριτική» — τί νά κάμει!), στόν μέν Ρίτσο άξίωμα βρήκα μόνον τό «Κανένας δέν άποδημεί» (ναί, τίποτ' άλλο!), στόν δέ Βρεττάκον τό... «Κανείς δέν φεύγει» (τό δανείστηκε ό ένας άπ' τόν άλλο, ή κι οί δυό μαζί άπό... τρίτον;), όσοι δέν γελούν μέ κατανόηση έδῶ, παρακαλούνται νά... κλείσουν τό στόμα τους: τό ξεχασαν άνοικτό...

Ό,τι προσπαθῶ νά ύπογραμμίσω, λοιπόν, είναι πώς ή λογοτεχνία δέν ύπάρχει γιά νά «διαφωτίσει - άλιεύσει - σώσει» ούτε τόν άναγνώστη ούτε τόν λογοτέχνη: άμφοτέροι παραμονεύουν την άνθρωπότητα μέσω του έπαγγελματισμού τους, τούς άπασχολεί όχι διαφωτισμός καί σωτηρία, μά τό προσωπικό τους συμφέρον — κατά κανόνα πλημμελῶς ή έκ διαστροφής έννοούμενον¹⁴. Πώς, μ' άλλα λόγια, πολύ σπάνια (κι άν είναι όντως!) ή λογοτεχνία συμπράττει-συνεπικουρεί, μόνον, στην ένδυνάμωσι του δεδομένου! Ήτοι στη σύμπηξι - άνάπτυξι - άπελευθέρωσιν βουλής, πού οί διαδικασίες θά φέρουν (προοδευτικά)

έπηρεαστικήν θετικά Ζωής καί χώρου — γεγονός μαρτυρημένο όχι στο τί λέγει ό λογοτέχνης, αλλά στην αύστηρή άσκησί του, στην άντιστοιχία - παραλληλία - εύθυγράμμισιν αυτού πού λέγει μέ αυτό πού πράττει (βίου, πολιτείας, δραστηριοτήτων του). Διαφορετικά, πόθεν ή (σκόπιμη, προσποιητή, φορτική), έμμονή στά... χρωματιστά παιδάκια καί τόν Χριστούλη του Βρεττάκου, ή στίς είρήνες κι άδερφωσύνες του Ρίτσου; Τί έπραξαν οί ίδιοι άπ' όσα λένε; Ό,τι έγῶ βλέπω σ' αυτούς είναι περιουσίες, λούσσα, γούνες...

Τό ότι άδυναμία μέτρησης μέ νόμους (διαβήτην, όργανα) της τέχνης του λόγου [ή έφικτή μέτρησης της τεχνικής του λόγου προδικάζει, βέβαια, την κατά κανόνα παράλληλη άνάπτυξι άμφοτέρων έτσι, πού μέ τή μελέτη της δεύτερης (τεχνικής) νά έχουμε τό σκιαγράφημα της πρώτης (τέχνης), την κοψιά της, την τάγία της, όχι όμως καί τά μέτρα της] τροχοπεδεί την προσπάθεια γιά ένα άποστομωτικό συμπέρασμα, σημαίνει πώς ή έλλειψις μέτρων-όργάνων πρὸς μέτρησης των διαστάσεων του λόγου, δέν γίνεται άλλως, θά επικαθίζει στο σβέρκο μας όχι τόν ίκανό στην τέχνη του λόγου, μά τόν ίκανό στην τέχνη του «καθίζειν στο σβέρκο» — πώς θά γίνονταν διαφορετικά; Πού θά είπει πώς καί στο χώρο του λόγου (λογοτεχνίας, διανόησης — Βαγγελίστρα μου!) θά επιβάλλεται κατά φύσιν ή ίσχυς

- Όχτώ παίρνω.

Όχτώ παίρνει, τί νά κάμει, νά «κονομήσει» κι αυτός, νά εξασφαλίσει τούς γιούς του... [Γιά τό ότι «χτυπάνε» κι οί δυό έχει μεσάνυχτα - μόνον αυτό του διαφεύγει, ΟΛΑ Τ' ΑΛΛΑ ΤΑ ΞΕΡΕΙ!]
Όσο γιά τό τί θά γίνει όταν σκάσει ή βόμβα, είναι γνωστό: Δέν θά φταίει ή έλλειψι του ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑΣ, μά ή... κοινωνία. Άρα - στο «άρα» είχαμε μένει θαρῶ.

- Ναιαλλά.

Ναιαλλαελλάδα...]

Δενίας Δικαίος

χρησιμοποιούμενη, ή βουλή και ή ικανότης εἰς κατίσχυσιν, ἐκμετάλλευσιν, ἀντλήσιν νέας ἰσχύος (αὐξήσιν τῆς δεδομένης)... [Στὴν εὐλογη ἀπορία «Πῶς συμβαίνει νὰ μὴν ἐπιβάλλεται κατὰ φύσιν ἡ μείζων ἰσχύς, τὸ πνεῦμα;» (τί ἰσχυρότερο ἀπ' αὐτό;), ἀπάντησα ἤδη μὲ τὴν ὑπογραμμισθεῖσα λέξιν «χρησιμοποιούμενη», ποὺ πρέπει ν' ἀναλύεται ὡς ἐξῆς: Τὸ «πνεῦμα ἑκατό» (τὸ πνεῦμα κλιμακώνεται ἀπ' τὴν περίπου ὁλοσχερῇ ἀδράνεια-ἀνετοιμότητα ὡς τὴν πλέον σύντονον-ἄμεσην δραστηριότητα-ἐτοιμότητα...) ἐπινοεῖ-κατασκευάζει τὸ ὄπλο (βίαν), ἀλλ' ἀναθέτει-παραχωρεῖ τὴ χρῆσιν τοῦ στο «πνεῦμα δέκα» («χειριστὴν τοῦ ὄπλου» — ποὺ εἶναι ἐπιτελικά μὲν ἡ πολιτικὴ (ἐκτὸς νόμου ἢ οὐ), τακτικὰ δὲ τὰ ἐκτελεστικά ὄργανα (στράτευμα, σώματα ἀσφαλείας — σὲ κάποια περιθώρια ἐδῶ κινεῖται ὁ κακοποιός)! Στὸ ἐρώτημα «Γιατί ἀναθέτει-παραχωρεῖ; ἡ ἀπάντησις εἶναι: Ἐπειδὴ καὶ ὑπερέχει (κατὰ βαθμίδα) τοῦ «πνεύματος δέκα» («χειριστοῦ τοῦ ὄπλου») καὶ ὑστερεῖ-ὑπολείπεται τοῦ «πνεύματος χίλια» (τοῦ ἀπορρίπτοντος τὸ ὄπλον — τὴ βίαν)... Μὰ μὴν τὸ πᾶμε καὶ γιὰ παρέκβασιν-δοκίμιον...].

Δὲν θ' ἀπορήσουμε διόλου, λοιπόν, ἂν στὴν κορυφὴ καὶ τῶν γραμμάτων (μας — ὁ νεοελληνικὸς χῶρος μᾶς κόβει ἐδῶ...) ἰδοῦμε ὄχι τὸν μεγάλο λογοτέχνη, ἀλλὰ τὸν μεγαλοεπιχειρηματία, μεγαλέμπορον, μεγατουργὸν — ἂν μοῦ εἰπῇτε πῶς στὴν Ἑλλάδα τοὺς εἶδαμε κιόλας, θὰ σᾶς θυμίσω τὰ ὀνόματά τους!

Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τὸν λογοτέχνη λειτουργόν. Ὅτι ἡ δική του τέχνη εἶναι ἄλλη, ἤγουν ἡ κατασκευὴ δυνατοῦ, καίριου, γοητευτικοῦ «μύθου». Μύθου-μαιευτῆρος. Μύθου, πού, συγκροτούμενος ἀπ' ὅ,τι καλὸ ἔχει μέσα τοῦ ὁ ἴδιος (λειτουργός), [τουτέστι δυνάμεων ποὺ ἔχει θωρακίσει ἀπ' τὴν διαστροφή ἢ σύλληψιν (ἀντίληψιν ἐπὶ) τῆς Κοσμικῆς Ἰδέας (Ἐναρχῆς Τάξης), ἡ ἀδιαλειμματικὴ ἀσκήσις, ὁ ἔρως πρὸς τὴν ἀρετὴ¹⁵, ὁ συνεπὴς βίος (συνεπὴς πρὸς τὴν, διὰ τοῦ ὑποσυνειδήτου κυρίως, γνῶσιν τοῦ Θετικοῦ τῆς Ζωῆς — ὄχι στὴν χριστιανικὴ ἢ μεταφυσικὴν ἑκτασί της, μὰ στὴν κοσμικὴ της ἔντασιν)], θὰ ἐκμαιεῖ, ὅ,τι καλὸ ἔχει μέσα τοῦ ὁ ἄνθρωπος! Τί δουλειὰ (μπορεῖ νὰ) ἔχει αὐτὸς ὁ λογοτέχνης μὲ τὴν μέριμνα γιὰ «ψιλοκονόμες», ἀξιώματα, προεδρίες, κοινωνικὴν προώθησιν, προβολή, ἐπιβολήν, ἐξουσιαστικότητα; Διόρισε, λέει, καὶ τίς δυὸ κόρες τοῦ στο Ὑπουργεῖον Πολιτισμοῦ ὁ κ. Σιμόπουλος! Ἄν δὲν σταθοῦμε στο ὅτι τὸν ἐλέγχει ἐπίσης... διορισμένος (ἢ μήπως ἔπρεπε στὰ πόδια σου ὁ ΟΤΕ, κ. Βαλασκάντζη, γιὰ νὰ σὲ προσλάβει, μήπως ἔβαλε... μέσον, γιὰ νὰ σὲ πείσει;), δὲν εἶναι ἐπαρκὴ ὅσα εἶπα περὶ δυνάμεων ποὺ ἔχουν θωρακισθεῖ ἔναντι τῆς διαστροφῆς, ὁ ὑπαινιγμός μου περὶ τῆς ἐντολῆς «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» («καρποὶ κοιλίας» καὶ τὰ ρέστα — ὅποτε οἱ κόρες ποὺ «συνελήφθησαν» ἀπὸ εὐσέβειαν, πρέπει καὶ νὰ... τρῶνε!), ἡ ἀναφορὰ μου στὴν κοσμικὴν ἔντασι; Τί ἄλλο νὰ εἰπῶ;

*

* *

Ὅχι λοιπόν. Ἄν ἡ τέχνη μου εἶναι ἡ ποιήσις, πῶς θὰ γνωρίζω τὴν τέχνη τοῦ «διεκδικεῖν τὸ περισσό», τουτέστι τὴν τέχνη τοῦ ν' αὐθαιρετῶ; Πῶς θὰ ἐπιλέγω, ἐνεργῶ καὶ ἐπιτυγχάνω τὸν ἐκφραλισμὸ ἑνὸς «ἱστορικοῦ» σωματείου (ποῦ ἵδρυσαν — κακῶς, ἀλλὰ τί νὰ κάνουμε! — κάποιοι, σὲ καιροὺς ποὺ ὁ αὐτοσεβασμός δὲν ἦταν ὁλότελα ἀνεύρετο πράγμα;) Πῶς νὰ ξέρω τίς κομίνες ποὺ ἀπαιτοῦνται, προκειμένου νὰ κρατῶ δεμένους στο ἄρμα μου ἕνα πλῆθος ἄκριτων ἀρριβιστάκων, ὥστε νὰ διατηροῦμαι ἰσοβίως «ἀφεντικό» τους — κατὰ τὸν ὅλως δημοκρατικὸν τρόπον τῶν Τίτο, Στάλιν, Τσαουσέσκου;

— Τὰ παραλές! Ἀπαξ καὶ κάποιοι μπεῖ σὲ κάποιο σύλλογο, ἀπαξ καὶ πάρει τό... διοριστήριον (λογοτέχνου) κι ἀποκτήσει τὸ περιπόθητον δελτίον ταυτότητος, τί ἀνάγκη ἔχει πιά κηδεμόνος, προστάτου, ἀφεντικοῦ — ἂν ὑπαινίσσεσαι συναλλαγὴ κατὰ τίς ἀρχαιρεσίες;

— Ἡ συναλλαγή δὲν συνιστᾷ... στιγμιαίον ἀδίκημα, δὲν καλύπτει προσωρινές, περιστασιακὰς πρακτικὰς. Ὁ ἄνθρωπος φτάνει στὴ συναλλαγὴν ὄχι πιεζόμενος ἀπ' τὴν

ἀνάγκην, ἀλλ' ὑπέικων εἰς ἔνδοθεν ἐκπορευόμενους ψιθυρισμούς, ἐκ διαστροφῆς (κι αὐτὸ σημαίνει πῶς ὅσο ἰσχυρότερος γίνεται τόσο περισσότερον βυθίζεται στὴν πλαγιότητα καὶ συνωμοτικότητα τῆς συναλλαγῆς)! Τουτέστι σκοπεύων ὄχι εἰς ἐκπολιόρκησιν - ὑπερφαιάγ-
γισιν ἀμυντηρίων ὀχυρωμάτων, ἀλλ' εἰς στρατηγήματα ἀπατηλὰ κι εὐτελῆ — ὀρθῶς, ἀφοῦ,
ἐνῶ πράγματι τὸν ἴδιον αὐτὸν ἐκπολιόρκοῦν, αὐταπατᾶται πῶς τὸν φέρουν προνομιούχον
ἐναντι τῶν λοιπῶν τοῦ Εἵδους — μονοπωλοῦντα δῆθεν εὐκαιρίες, δυνάμεις, μέσα, διαδικα-
σίες! Ἔτσι, ὁ «ἐπαγγελματίας» δὲν θὰ σταματήσει ποτὲ νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ συναλλαγὴν,
ἀκόμα καὶ μετὰ τὸν... διορισμό του — ὡς λογοτέχνη. Ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδό του στὸ
λογοτεχνικὸ σωματεῖο, ἔρχεται πλῆθος ἀτέλειωτο ἄλλων στόχων. Λόγου χάριν:

α) Ἡ μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ αὐτοῦ σωματείου βράβευσις τοῦ... καλύτερου βιβλίου τοῦ
διμήνου — ὁπότε, γιὰ νὰ βραβευθοῦν καὶ τὰ χίλια μέλη, χρειάζονται... ἑκατὸν ἐξήντα ἐξη
χρόνια ἢ εὐνοια...

β) Ἡ κατ' ἔτος «ἀγορά» τοῦ βιβλίου ἐκάστου μέλους [ἐδῶ ὁ ποιητὴς ποὺ δὲν θὰ
πούλαγε οὔτε ἓνα ἀντίτυπο στὴν ἐλεύθερη ἀγορά, τσακώνει καμμία ἑκατοστὴ χιλιαδοῦλες
ἐτησίως! Ποῦ σημαίνει πῶς ὁ Ἕλλην φορολογούμενος ὑποχρεώνεται νὰ πληρῶναι πρᾶγμα
ποῦ περιφρονεῖ, ποῦ ἀρνεῖται νὰ πάρει καὶ δὲν παίρνει! Καὶ κανεὶς δὲν ντρέπεται — ὁ
ἐπιγραφόμενος δέχεται διάλογον μὲ τὸν περισσότερον ὄλων δημοσιολογοῦντα (καὶ εἰσπράτ-
τοντα...) κ. Νικηφόρον Βρεττάκον.]

γ) Ἡ πιθανότης κάποιας... χορηγιούλας...

δ) Ἡ πιθανότης κάποιου ρουσφετιοῦ. Λόγου χάριν ἡ ἐγγραφή στὸ σωματεῖο καὶ τῆς...
συζύγου τοῦ μέλους, καὶ πιὸ πέρα τῆς πενθερᾶς, κουφῆς («πάμπτωχης, νὰ πάρει σύνταξη ἢ
κακομοίρα...»)! [Ἐδῶ, τὸ μέλος ἐπιτυγχάνει καὶ ὡς δημοσιοσχεσίτης: στὴν λίαν προνομι-
οῦχον ὄντως ἐπένδυσιν (ἐπενδύονται «φῶς μου - κόσμου», «σκοπὸ - ἀγαπῶ», «ψυχὴ -
βροχή», «λουλουδί - τραγούδι» τῆς δις Μερόπης), κανεὶς δὲν χάνει τίποτε: τὸ μέλος
ἐξασφαλίζει τὰ πολιτικά σουτζουκάκια καὶ τοὺς γιαλαντζί-ντολμάδες ἀπ' τὴν εὐγνωμονοῦ-
σα γεροντοκόρη, ἡ τελευταία ἐγγράφει ὑποθήκην γιὰ σύνταξιν ποιήτριας, τὰ ἐκδοτικὰ τὰ
πληρῶνει τὸ Δημόσιο Ταμεῖο καὶ ὁ λαὸς τρώει στὴ μάπα τίς αὐριανὲς «ἐξαίρετες
ὑπηρεσίες» τῆς κορυφῆς...].

ε) Τὸ Β' «Κρατικὸ» — τὸ Α' παραμένει φυσικὰ ἡ μεγάλη φιλοδοξία, ὥστὸσον
ἀναγνωρίζονται ἐνδομύχως τὰ δικαιώματα τοῦ γκράντ μόντ τῆς λογοτεχνίας, καί, τέλος,

στ) ἡ, διπλὰ στὴν ἀκοίμητη, νόμιμη καὶ πλήρῃ ἐρεισμάτων διεκδίκησιν «μιστοῦ», ἀνά-
πτυξις καὶ συντήρησις σχέσεων - ἐπαφῶν γιὰ τὴν περιπόθητη συνταξιοδότησιν (πρώτη
μέριμνα: τὸ μέγα λιβανιστήρι — θυμιάματα, ἄνισον, γιασμόλαδα, θυμαρόλαδο, μεντόλαδο,
νάρδος...) — τελειώνει ποτέ, ἀδελφοί, ἡ ἀλυσίδα τῆς συναλλαγῆς;

*
* *

Τὸ ἐρώτημα ἤδη, εἶναι: σ' ὅλον αὐτὸ τὸν ἔσμό, σ' ὅλο αὐτὸ τὸ συνάφι δὲν ὑπάρχουν
λοιπὸν λογοτέχνες μὴ ἐπαγγελματίες; Ἀνθρώποι δηλαδὴ ποὺ νὰ λένε ὅτι «ἔχουν νὰ
εἰποῦν» (χωρὶς νὰ ἐκβιάζουν - ἐκμαιεῦουν ἀντάλλαγμα, ἀνταπόδοσιν, ἀμοιβή, ἀντιμι-
σθίαν...) ἀκριβῶς ἐπειδὴ

ὁ λαβὼν (ἀξίωθεὶς, κατακτήσας) τὴν χάριν νὰ «ἔχει νὰ εἰπεῖ», γιὰ «νὰ εἰπεῖ», τὴν
ἔλαβε — ὄχι γιὰ νὰ τὴν ἐμπορευθεῖ, καπηλευθεῖ... Ἀπὸ πότε βγῆκαν στὸ γιουσου-
ρούμ «προορισμοί», «ἀποστολές», διαφωτισμός, ἀλιεία — ἀπὸ πότε οἱ Ἕλληνες
λογοτέχνηι θυσιάζονται νά... σώσουν τὸν κόσμον ΕΠ' ΑΜΟΙΒΗ;

Σοβαρά, Ἡλία, θέλεις νὰ πιστέψουμε ἀφίλαυτους, ἀνιδιοτελεῖς, ἀνυστερόβουλους,
ἀλτρουιστές, ὑψηλόφρονες ὅσους τὰ πράγματα ἀποκαλύπτουν διάφορους — τὴ φορολογικὴ

σας δήλωση, κ. Καρούζο (ἀλήθεια, πῶς ζήσατε τὴ ζωὴ σας; ποτὲ δὲν δουλέψατε, ποτὲ δὲν ἀσφαλιστήκατε, ποτὲ δὲν ἀποταμιεύσατε; γιατί πρέπει νὰ σᾶς σιτίσουμε ἐμεῖς σ' ἐποχὴν ποὺ δὲν ὑπάρχει ἀνασφάλιστος Ἑλληνας);

— Ἀς ἐφειλώνουμε συνεπῶς μιὰ γιὰ πάντα μ' αὐτὰ τὰ ἐξαπατητικά. Ἀς εἰποῦμε γιὰ πάντα μὲ τ' ὄνομά τους τὰ πράγματα. Κι ἄς ὑπογραμμίσουμε ὅτι θὰ ἔτανε πλανημένη ἡ ἀντίληψις πῶς δὲν ὑπάρχουν λογοτέχνες μὴ ἐπαγγελματίες [ποὺ ἀδιαφοροῦνε παντάπασι γιὰ προβολή, ἐπιβολήν, «ὄνομα» — πού, «ἐπιβαλλόμενοι» τυχόν, θὰ ἠνωθῶν πῶς «κάτι δὲν πάει καλά», πῶς κάπου τους πρόδωσε ὁ ἑαυτός τους, καὶ πού «δὲν φαίνονται» ἐπειδὴ ἐπέλεξαν ὅχι τὴν τέχνη τοῦ «καθίζειν στὸ σβέρκο», ἀλλὰ τὴν τέχνη τοῦ λόγου...]

— Ποτὲ δὲν «θὰ φανοῦν» αὐτοί;

— Ποτέ, ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως ποὺ θὰ διασταυρώνονταν μὲ ἐκδότην ἐπίσης μὴ ἐπαγγελματίαν! Πού δηλαδὴ κι αὐτοῦ ἡ τέχνη δὲν θὰ ἦταν ἡ τοῦ «καθίζειν στὸ σβέρκο», ἀλλ' ἡ τοῦ λόγου...

— Χά! Τοῦ ἐκδότη! Ἡ τέχνη τοῦ λόγου! Τοῦ ἐπιχειρηματία!...

— Ὅχι μόνο ἀπὸ πλευρᾶς σύνθεσης-ἐκθεσης, μὰ καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ἀνάλυσης - ἐρανισμοῦ, λήψης, μετάδοσης, διάδοσης — ἄστα, φίλε, τζίζ!...

Γυρίστε στὸ λαὸ τὰ λεφτά του, θὰ εἰπῶ, ἂν θέλετε νὰ σᾶς δοξάσουν (κάποτε) καὶ νὰ δοξάσετε τὰ παιδιὰ σας: τὰ ἑκατομύρια τῆς κληροδοσίας τὸν μὲν κληροδότην βεβαιώνουν ὅσον εἶναι, τὸν δὲ κληροδόχον φέρουν ἀνυπόληπτον στὰ ἴδια του μάτια, — ἐξαθλιώνουν, ἐκχυδαίζουν, ἐκφαυλίζουν, ἐξαχρειώνουν, ψευτίζουν! Θὰ τὰ σκεφτεῖτε αὐτὰ στό... γηροκομεῖο (οἱ κληροδότες), λίγη ὑπομονή, κοντὰ εἶν' τὸ χάμου...

— Ὅσον γι' αὐτοὺς ποὺ (παρηγοροῦνται νὰ) πιστεύουν πῶς ἀδικοῦν-ἀσχημονοῦν, ὅχι ἐπειδὴ ὄντως εἶναι ἀδικηταί, ἀήθεις, ἀνοίκειοι, ἀτάσθαλοι, ἐκτροποὶ, ἀλλ' ὑποκρινόμενοι τάχα, τάχα... προσποιούμενοι ὥσπου προβληθοῦν, κάμουν «ὄνομα», ἐπιβληθοῦν — ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιβολή τους ἐπιστρέφοντες στὸ δρόμον ἀπ' ὅπου «πέρα πηγαίνουν στὴ τιμὴ καὶ στὴν πεποίθησί τους», πλανῶνται μεγάλως:

Ἵποκρισία ποὺ παραχρονίζει μπολιάζει

ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ τὸν ὑποκρινόμενο. (Η. Ν. Ἀπ.)

— Ὅχι, δὲν ὑπάρχει ἐδῶ φακισμός, ἀσκητισμός, μεταφυσικὴ — κανεὶς δέν... «ἔχει ἠλεκτρισμό»: ὁ κήρυκας - διαφωτιστής - ἀλιεύς (ποὺ ἡ ἄμωμη φύση ἐπέλεξε — ὅχι αὐτὸς ἑαυτόν) ὑπάρχει ὅχι μὲ τὴ διεκδίκησιν τοῦ περισσοῦ, μὰ μὲ τὴν παραίτησιν ἀπ' αὐτό! Πού θὰ εἰπεῖ, πῶς δὲν σκοπεύει καὶ δὲν τὸν ἀπασχολεῖ τὸ «ὄνομα». Ὅτι παραίτησις - ὄνομα εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα μεταξὺ τους:

ἡ παραίτησις-πρᾶξις (βίος...) ποὺ γίνεται λόγος-ἔργο, δὲν ὑπάρχει ἐξ ἀνάγκης προβολῆς, ἐπιβολῆς, «ὀνόματος» τοῦ λογοτέχνη-κήρυκα ποὺ τὴ βιώνει (παραίτησιν). Ἡ ἀποτέλεσμα ποὺ ἀναζητεῖ τὴν αἰτία του, ὑφαίνει τό θετικὸ πέρασμά του στὸ Διάχυτον πνεῦμα· καὶ καθὼς ὅ,τι ἦταν νὰ κάμει τὸ ἔπραξε ἤδη ὡς βίος, ΗΡΕΜΕΙ στὴ σιγουριά πῶς δὲν θὰ χαθεῖ ὅσον ἡ ὕλη θὰ καταλήγει στὴν τελικὴ ἔνωση (ἀμινόξεα), δηλαδὴ συγκροτοῦσα τίς δομικὰς λίθους τῆς πρωτεΐνης...

— Ὁ ποὺ ἔβλαψε τὴ Ζωή, ἐσαεῖ θὰ τὴν βλάπτει, δουλειά του, τῶν παιδιῶν του δουλειά, τῶν ἐγγονῶν του — μὰ τάχα νὰ ἴφταιγε κιόλας; Κι ἐξ ἄλλου τώρα πᾶ δὲν σημαίνει, δὲν ξέρουμε, κανεὶς δὲν ξέρει, γάντι τοῦ πῆγαινε ἡ «παράταξις» ποὺ «εἶχε φορέσει», πολὺ τὸν βόλευε, τί ὥραϊα ποὺ εἶχε «δέσει» (διάνθισμα ἐκκριμάτων!) στὴν Ἑκρηξί, στὴν Ἀκτινοβολία, στὸν Μαρασμό, κι ἄλλη φορὰ νὰ ζοῦσε, τὰ ἴδια θὰ ἔκανε πάλι — ὁ κόσμος αὐτοκαταστρέφεται

λογικά: Ποιὸς λογικός, ἀνάμεσα σὲ δέκα κι ἑκατό.. τρισεκατομμύρια δολλάρια θὰ προτιμοῦσε τά... δέκα — θ' ἄφηνε τὰ ἑκατό;

Μὰ καὶ γιὰ τὸν ποὺ ὠφέλησε τὴ Ζωή, τὰ ἴδια θὰ εἶποῦμε, πάλι δὲν ξέρουμε ἂν σωστά, ἂν λάθος... Τὸ μόνο βέβαιον ἐδῶ εἶναι πὼς τούτου δὲν τοῦ χρειάστηκαν προβολές καὶ «δνόματα», ἦταν πέρα ἀπὸ προβολές καὶ «δνόματα», τοῦ ἴφτανε ἡ Μείζων πράϋνσις ποὺ χτίζονταν μέσα του βαθιά, ἀργά, ἀσφαλτα, ἀνεπίσχετη¹⁶ — καρδιά, ἐγκεφαλικό, τροχαῖο, σφαῖρα... Γι' αὐτὸν ὅλα θὰ ἴναι γλυκά, ὁμορφα, καλοδεχούμενα, ὁ κόσμος εἶναι καλὸς χωρὶς τὴν ἐλπίδα, καληνύχτα, φίλοι μου, καληνύχτα ὥραῖα ἦταν, δὲν ἔχει ἄλλο...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1) Τουτέστι τὸν ἔχοντα κίνητρο ἀποκλειστικὰ τὸ ἀτομικὸ του συμφέρον. Τὸ φαιδρῶς ἐπαναλαμβανόμενον, πὼς δῆθεν ἀποβλέπει στὴν κάλυψι τῶν «πρὸς τὸ ζῆν», θὰ τὸ ἀντιπαραθέσουμε: ὁ ἄνθρωπος σκοπεύει ὄχι τὴν θεραπεία τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν του, ἀλλὰ τὴν κατάκτησι τοῦ παντός γιὰ πάντα, ὅλου τοῦ χώρου γιὰ ὅλο τὸ χρόνο — τὰ μέτρα του τὸν περιορίζουν στὴν «ἀποθησαύρισι»...

2) Ἡ διάθεσις-προσφορά τούτη εἶναι δυνατὴ μόνον, ἐφ' ὅσον ἡ ἐξοικονόμησις τῶν «πρὸς τὸ ζῆν» ἐκλαμβάνεται ὕγιως (νοεῖται εἰς κάλυψιν τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν, εἰς θεραπείαν ἢ πρόληψιν μόνον τοῦ ἐνστιγματικοῦ πόνου — ὄχι τοῦ ἐκ διαστροφῆς)!

Κύριε Ἡλία Σιμπούλε, ποὺ καταδέχεστε νὰ καρπώνεστε σύνταξιν... ποιητοῦ, δὲν διαφέρετε ἀπ' τὸν ἀδίστακτο παντοῦφλᾶ — σὺς οἰκονομιστικὰς ἀντιλήψεις σας. Ὅτι, χωρὶς νὰ παραιτεῖσθε τῶν ἑκατομμυρίων τῆς... παντοῦφλας, δὲν παραβλέπετε διόλου καὶ τὴν δεκάρα τῶν φουκαράδων — ξέρετε πολὺ καλὰ πόσους φόρους πληρώνουν οἱ μὴ φουκαράδες σ' αὐτὴ τὴ Χώρα! Τὶ ἄλλο, ἀφοῦ, ἐνῶ ἀντλεῖτε κέρδη [συννόμως, βέβαια, μὰ κι ἀνεπίτρεπτα — σὲ μέτρο πού, μὴ ἀναγκασμένους ἐσεῖς, τ' ἀφαιρεῖτε ἀπὸ ἀναγκασμένους], ἀδυνατεῖτε ν' ἀποδείξετε πὼς ἡ ποιήσις σας δὲν εἶναι «σάπιο μῆλο» — ἦτοι πὼς ἐπιτύχατε νὰ σὰς πληρώνει ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς γιὰ ποιητικὸν λόγον πού καὶ κανεὶς δὲν σὰς ζήτησε, καὶ δεκάρα τσακιστὴ δὲν ἀξίζει!

Προσωπικά, ἂν κάποιος εἶχε κατηγορήσει τὴν ποιήσις μου ἀμελητέα (πολὺ περισσότερο, ἂν εἶχα ὑποχρεῶσαι τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ νὰ μοῦ τὴν πληρώνει...), ὅπως συνέβη με σὰς, ὅταν κριτικὸς ἀπέρριψε χλευαστικὰ τὴ δική σας («Τὰ Νέα», πρώτη Σεπτεμβρίου τοῦ ὀγδόνα τέσσερα), δὲν θὰ ἡσύχαζα, ἂν δὲν ἀπεδείκνυα τὴν ποιότητά της αὐτὴν ποὺ εἶναι — πολλοὶ λένε πὼς τὸ ἴκανα κιάλας...

3) Οἱ πρῶτες μποροῦν νὰ ἴναι ἐσφαλμένες, οἱ δευτέρες ἀθεμελίωτες, ψευδεῖς, ὑποκριτικὲς, πλασματικὲς — ἐξ ἰδεοληψίας ἢ δογματισμοῦ. (Γράφοντας τοῦτο τὸ μελέτημα παριστῶ καὶ ἐκθέτω ὄχι τίς δίχως καμμίαν ἀξίαν ἴσως, διαπιστώσεις καὶ πεποιθήσεις μου, ἀλλὰ τίς ἐρευνητικὰς διαδικασίες-μετασταθμεύσεις πού με φέρουν σ' αὐτές...).

4) «Δὲν νοεῖται ἐπαγγελματίας ποὺ σκοπεύει στὴν ἱκανοποίησι τοῦ (...) συμφέροντος ἄλλου ἀτόμου. Τὸ συμφέρον τοῦ δευτέρου ἀτόμου ἱκανοποιεῖται ἀπ' τὴν ἀσκῆσι ἐπαγγέλματος ἐκ μέρους αὐτοῦ τοῦ ἴδιου καὶ ὄχι ἐκ μέρους τοῦ πρώτου.» Δ. Ι. Λάμπρου, «ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ», σελίδες 240, Ἀθήνα 1981, Λειτουργίες καὶ ἐπαγγελματισμός.

5) Ἡ «παράτησις ἀπ' τὸ περισσό» (ὀλιγάρκεια, ἀπλότης, λιτότης) δὲν ἀποκλείεται, βέβαια, ὡς ἐξαίρεσις καὶ γιὰ τὸν ἐπαγγελματία. Ἐξ ἄλλου, τὰ ἴδια μποροῦμε νὰ εἶποῦμε καὶ γιὰ τὸν μεροκαματιάρη-μισθοδίατον ἐπαγγελματία. Ἄλλο πού ἡ περίπτωσί του δὲν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον: αὐτός, καίτοι, φυσικά, δὲν ἔχει παραιτηθεῖ τοῦ «ὄνειρου» (λαχεῖο, δεκατηριάρι...), ἔχει ἐνδῶσει κατὰ κανόνα σὲ βιοπορισμό-φυτοζωῖαν. Πού θὰ εἰπεῖ πὼς ἔχει παραδεχθεῖ ἕνα τρόπον ζωῆς μὴ ἀφήνοντα περιθώρια σὲ συνειδησιακὰς τοποθετήσεις (τολμήματα) πέραν τῶν κατὰ συνθήκην...

6) Ἡ ἀντλησις κέρδους, ἡ ἐκμετάλλευσις, φέρει-ἀποκαλύπτει τὸν ἀντλητὴν ἀπὸ κερδοσκοπο (σπεκουλαδόρον) ὥς καὶ κάπλον, τουτέστι ἐκμεταλλευτὴν εὐγενοῦς ἰδεώδους! Ἄλλ', ὅπως εὐγενὲς ἰδεῶδες εἶναι καὶ ἡ διαφώτισις-ἀλιεία, αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι πού καπηλεύεται ὁ κερδαλεόφρων λογοτέχνης. Φυσικά ὁμῶν πὼς διακονεῖ ἀμφοτέρω δῆθεν, δηλαδὴ καὶ διαφώτισιν- ἀλιείαν, καὶ ἐπαγγελματισμόν! Ὅτὰ τὰ καταλάβουμε ἀμέσως αὐτά, ἂν σκεφτοῦμε πὼς, ὀλοφάνερα, συνιστᾷ ἐπαγγελματισμόν! ὁ... συνδικαλισμός τῶν λογοτεχνῶν, ἡ μὴ παραίτησις ἀπ' τὰ εἰς διαφθοράν ὕλικά ἀγαθὰ, ἡ διεκδίκησις ἀπ' τό... Κράτος (διάβαζε φουκαρά) ἀχρεωστήτων: περιθάλψης, μισθοῦ, σύνταξης, ἐκδοτικῶν ἐξόδων, βραβείων, χορηγιῶν! Ὅτὰ καταλάβουμε εὐκολα, ἐπιμένω, τὸ τί φύκι εἶναι ἡ

πωλούμενη μεταξωτή κορδέλλα — τὸ τὶ εὐτελὲς λήψις σκοπεύεται πίσω ἀπ' τὴ δῆθεν πολύτιμη δόσιν...

7) Αὐτονόητον πῶς ἡ, συνεχῶς δεινοποιούμενη, διάστροφὴ ἀνάγκη σκανδαλισμοῦ, ἐπιβαίνουσα τῆς σημερινῆς δυνατότητας εὐρύτατης ἐποικινωνίας, ἐξελίσσεται στὴν γενικῶς πιά ἀναγνωρισμένη «φιλοσοφίαν κατανάλωσης»· τουτέστι στὴν ἀνομολόγητὴ ἀγερωχίαν κτήσης ὅλο καὶ περισσότερων «ἀγαθῶν», στὴν ἀκόρεστη πλεονεξία, στὴν ἀπληστία γιὰ πράγματα περιττά, μάταια, ἐπιβλαβή, ποὺ δὲν προσφέρουν τίποτε ὑγιὲς — ποὺ «μοστράρονται» εἰς ὑποδήλωσιν ἰσχύος (δπου ὑπάρχει αὐτὴ ἡ λιγότερη)... Ἀπληστίαν, τονίζω, ποὺ φέρει, τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀνθρωπιᾶς τοῦ ἐχθρόν, τῆς ἀνθρωπότη-
τας (τοῦ ἑαυτοῦ του!) ἐναντίον, τῆς εἰρήνης του ναρκοθέτην καὶ ὑπονομευτὴν [ἀπ' τὸν ἑαυτὸν σὰς, νέοι μου, ζητήστε τὴν εἰρήνην, ποὺ δῆθεν σὰς στεροῦν οἱ... Ἰέρακες (ἀτιμὴ καθαρεύουσα...) — ποτὲ οἱ ντεσκαμισάδος, οἱ ὑπὸ ἐκκόλαψιν «Κομαντάντ Ζερό», οἱ κακοποιοὶ (αὐτοὶ ποὺ χειροκροτοῦσαν κατὰ τὴ ληστείαν τῆς τράπεζας καὶ ποὺ τὰ κορίτσια σας τοὺς φώναζαν «γειά σας, παῖδαροι» — δύο ὑπογραμμίζω: πρῶτον πῶς ἀναφέρομαι σὲ γεγονός, καὶ δεύτερον, νὰ ἴδῃτε τοὺς «παῖδαρους» σὲ κἀνα-δὺὸ χρόνια πῶς θὰ τοὺς ἔχει κάνει ἡ ἡρώϊνήν...]

8) Ἡ νεαρὴ ἡλικία, καθ' ἣν ἐκδηλώνεται τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν τέχνην-λογοτεχνίαν, δικαιολογεῖ τὴ σύγχυσι: ὁ νεαρός ποὺ «ἀπειθύνεται», ἀνύποπτος ἀκόμα γιὰ τοῦ πόνου τοῦ τὸ μακρὸς (τὴν ἔκτασι καὶ ἔντασιν τοῦ διάστροφου, ἀνταγωνιστικοῦ μόχθου — ἐξ οὗ καὶ τό... διαβόητον «ἄγχος»), βουλευόμενος νὰ πιστεύει πῶς γιὰ τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα ἀρκοῦν τά... λόγια τῆς «καφετερίας», αὐτὰ παράγει! Ἔτσι, ἀντὶ ν' ἀνακουφίζει τὸ γονικὸ μόχθον, ἀντὶ νὰ προσέρχεται στὴν παραγωγή, παράγων ὅσα (ἀπαιτεῖ νά) καταναλῶναι, περιορίζεται νά... περιφρονεῖ τοὺς γονεῖς τοῦ συμβουλευῶν ἅμα τὴν ἀνθρωπότητα τὴ νά... κάνει, ἡ ἀνακινῶνόντας τῆς τίς... ἀνακαλύψεις του: τὰ παιδικία στὴν Αἰθιοπία πεινᾶνε, ὁ πόλεμος τοῦ Βιετνάμ εἶναι... βρώμικος, ἀν θέλει νὰ σωθεῖ, δὲν ἔχει παρὰ νά... ἀγαπᾶει — ἡ λύσις ὅλων τῶν προβλημάτων εἶναι ἡ πανανθρώπινη ἀγάπη, ἀδελφωσύνη, ἀπλότης (τὸ εἶπε καὶ ὁ μεγάλος Βρεττάκος)! Δῆτε τὸν ἴδιο: Δὲν περιφρονεῖ, ταπεινώνει καὶ δυναστεύει ἄλλον ἀπ' τοὺς γονεῖς τοῦ (καί... γενικὰ τὰ ΚΑΠΗ), δὲν τρώγει ἄλλο ἀπὸ ἀπλὸ μὲν φιλε, δὲν ἐκτιμᾷ παρὰ τίς ἀπλὲς Φερρᾶρι, Ρόλλς-Ρόυς, Πόρσε, τ' ἀπλᾶ «στέκια» (τετρακόσιες τὸ «σκάτς»!), τὴν ἀπλὴ Κέρκυρα, Ρόδο, Μύκονο γιὰ τίς διακοπὲς τοῦ (τὶ «διακόπτει», μὴ ρωτᾷτε)...

9) Ὅλος ἰδιαιτέρως, φυσικὰ, γιὰ τοὺς συνταξιούχους... ποιητὰς, ποὺ παίρνουν τόσα λίγα, ὥστε «δὲν ἔχουν τσιγάρο νὰ καπνίσουν» (κατὰ τὴν κ. Ε. Ἀλεξίου — ἀλήθεια, κ. Ἀλεξίου, πότε θὰ μᾶς ξαναπαίξετε στὴν Τ. V. τὸ σοσιαλιστικὸ σας κλειδοκῦμβαλον, νὰ σὰς ξαναβγάλουμε τὸ καπέλο ποὺ γεννηθῆκατε ἀπὸ «καλὴ οἰκογένεια» κι ὅχι τίποτις τσοκαριές τοῦ Βούθουλα;), γιὰτὶ δὲν μᾶς δείχνουν τὴ φορολογικὴ τοὺς δήλωσι; — ἔστω κι ἂν... Γνωρίζοντας χῶρον καὶ πράγματα, μπορῶ νὰ εἰπῶ πῶς δὲν ὑπάρχουν πτωχοί, πῶς οἱ πάντες ἐδῶ εἶναι καλὰ βολεμένοι! Πῶς, ἐπὶ τέλους, κι ἂν ὑπάρχουν δυὸ φουκαράδες, αὐτοὶ δὲν θὰ θεωρηθοῦν ποτὲ «σοβαροὶ» λογοτέχνες — μὴ ἔξεχνουμε πῶς μετὰ τὸ ζόρι τοῦ γράφοντος κάποια «στάχτη στὰ μάτια» θὰ κριθεῖ ἀπαραίτητη! «Σοβαροὶ» πρέπει νὰ θεωροῦνται σίγουρα ὅσοι φουσᾶνε τὸν παρᾶ — φορολογικὲς δηλώσεις, κ. Ἑλλήνων ἀστακουδακίων καὶ τῆς μερσεντῆς... Πέραν αὐτοῦ: οἱ φουκαράδες ποιηταὶ δικαιοῦνται διάφορη μεταχειρίσιν ἐκείνης τῶν φουκαράδων τῶν λοιπῶν ἐπαγγελεμάτων; Καὶ σεῖς, κ.κ. Βρεττάκο καὶ Φραγκόπουλε, τί κάνετε; Ψυχικὰ γιὰ τ' ἀποθαμένα σας, μὲ λεφτὰ τοῦ λαοῦ;

Ὅσο γιὰ σένα, φίλε (τῶν φίλων σου) Ἥλεια, ἀν ἐπιμένεις, ὅπως πληροφοροῦμαι, πῶς «ἔχουν συνταξιοδοτηθεῖ καὶ φτωχοί», δικηγόρος εἶσαι, δὲν ἔχεις παρὰ ν' ἀνατρέψεις τὸν ὀρισμὸ τῆς πενίας («ἔλλειψις ὑλικῶν ἀγαθῶν») καθορίζων παράλληλα ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει αὐτὴ ἡ «ἔλλειψις» — ἀπ' τὰ πόσα ἑκατομῦρια εἰσοδήματα καὶ κάτω! Ἀλήθεια, ποῖος θὰ μᾶς ἔδινε ἕναν κατάλογο τῶν συνταξιούχων ποιητῶν (καὶ τῶν κληρονόμων τους — ἡ σύνταξις μεταβιβάζεται!!!) νὰ ἰδοῦμε τὴ «φτώχεια» τους;

10) Ἀναφέρομαι στοὺς λαβόντας ἡ διεκδικοῦντας «λογοτεχνικὴ σύνταξιν» — στοὺς μὴ ἀπορρίπτοντας τὸ θεσμὸν καὶ τὴ ὀφελὴ ποὺ προσπορίζει.

11) Ὅσο λιγότερα γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος, τόσο περισσότερον τὰ ταυτίζει μετὰ «ὅλα»! Συνέπεια αὐτῆς τῆς λειτουργικῆς εἶναι ἡ πεποίθησις τῶν νέων πῶς γνωρίζουν τὰ πάντα. Πῶς οἱ μεγαλύτεροι [ποὺ δὲν τὰ γνωρίζουν — ποῖο ΚΑΠΗ, λογουχάριν, γνωρίζει πῶς θὰ σώσει τὴν ἀνθρωπότητα ἡ τάδε τοῦ Ὀκτώβρη, ἡ ὁ Τσουτσουβῆς;...] βεβαιώνονται διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς ἡλίθιοι...

12) Γιατὶ νὰ ρισκάρει τὴν ἐμπλοκὴν τοῦ σὸ φοβερὸ ποιητικὸ λόγον, ἅς εἰποῦμε, ποῦ, τουλάχιστον ἐντεῦθεν συρρεαλισμῶν καὶ «παράλογου», ἀποδεικνύεται ἐωσφορικό, δολοπλόκο καὶ σκευωρὸ τέρας, σατανικὸς Ἰάγος τῆς τρικλοποδιᾶς — εἶδαμε πιὸ πάνω τὴ σκάρωσιν-σ' ἐπιστήμονα ποὺ διδάσκει γλῶσσα καὶ λογοτεχνίαν (!), νὰ μᾶς καλεῖ νὰ δώσουμε στὴν ψυχὴ μας... ἐξόδους!!!

13) Ὅχι, βέβαια, πὼς δὲν ἐπιθυμῶ τὴν ἀκεραίωσι τῶν ἄλλων! Ἀπλῶς, ἔχων συνείδησιν πὼς, ἀνακεραίωτος ὁ ἴδιος, ὑπάρχω ΑΝΙΚΑΝΟΣ (ἀνάξιος) νά... ἀκεραίωνω τοὺς ἄλλους, δὲν διανοοῦμαι τὸ ἐγγεῖρημα — δὲν πολιτεύομαι, δὲν συνδικαλίζομαι, δὲν θρησκεύομαι, δὲν προβάλλω ἱκανότητες ἡγέτου, ὀδηγητοῦ, προστάτη, σκαπανέα... Φυσικὰ, ἂν κάποιος βρῖσκει πὼς ἀκεραίωνει τὸν ἑαυτοῦ, με' τὸ ΝΑ ΔΙΑΒΑΖΕΙ αὐτὰ ποὺ ἡ ταπεινότης μου, βρίσκοντας πὼς ἀκαραιώνω τὸ δικὸ μου ἑαυτὸ, ΓΡΑΦΩ, δουλειὰ τοῦ — ἐμένα δὲν μοῦ πέφτει λόγος... Ἐδῶ προσθέτω πὼς ὁ ἀναγνώστης ποὺ ΕΦΤΑΣΕ ΩΣ ΕΔΩ, δὲν εἶχε καμμίαν ἀνάγκη ὅσων διάβασε, ἀκεραιωτοῦ, διαφωτιστοῦ, σωτήρος — λόγῳ τιμῆς...

14) Σημειώνεται ἀπερίφραστα: ἡ μὴ παραίτησις ἀπ' τὸ περισσὸ δὲν νοεῖται διάφορη τῆς διαστροφῆς...

15) Ἄρετὴ ἴσον «ἡ κατὰ λόγον ἐμμονὴ καὶ ἡ σύντονη δράσις εἰς σύμπτωσιν μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τῆς διαστάσεις» — καλὰ τὰ λεξικά, μὰ γιὰ ὅποιον, σκεπτόμενος, τὰ ἐλέγχει...

16) «Παγκόσμιος δόξα», θαρρεῖς, γκαζάδικο τῶν πεντακοσίων χιλιάδων τόννων, ποὺ δὲν τὸ σταματᾷ πάρεξ τὸ τέρμα τῆς ρότας του...

Ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο μιᾶς παλιᾶς Ἀθηναίας

Τί παράξενο, σκεπτόμουν τὸ βράδυ λίγο πρὶν μ' ἐγχειρήσουν: Μονάχα ἓνα μῆνα πρὶν ἔλεγα πὼς δὲν ἀγαποῦσα τὴν ζωή.

Ἀναρωτιόμουν, ποιὸς καὶ τί θὰ μοῦ ἔδινε τὸ θάρρος νὰ συνεχίσω.

Καὶ νὰ ποὺ τώρα αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ζωὴ μου κινδυνεύει νὰ χαθῇ. Καὶ τί δὲν θὰ ἔδινε, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ τὴν σώσω.

***

Γιὰ κανέναν ἀνθρωπο δὲν ὑπάρχει ὅριον ἡλικίας, καὶ ἀκόμη λιγότερο γιὰ μιὰ μητέρα.

Κι ἐγὼ τώρα ἀκριβῶς ἔχω νὰ ζήσω τὸ πιὸ ὁμορφο κομμάτι τῆς ζωῆς μου, γιατί τώρα θὰ μποροῦσα χαροῦμενα, ξέγνοιαστα, νὰ μαζέψω τοὺς καρποὺς τοῦ μόχθου ὅλων αὐτῶν τῶν χρόνων.

Τὸ μέλλον μου φαίνεται τόσο γλυκό, ὁ ρόλος τοῦ θεατῆ μέσα στὸν κύκλο τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν μοῦ φάνηκε πιὸ ζηλευτὸς κι' ἀπ' αὐτὸν τῆς πρωταγωνίστριας.

***

Προσεύχομαι στὸν θεὸ νὰ μ' ἀφήσει νὰ ζήσω αὐτὰ τὰ γηρατειά, ποὺ λίγο πρὶν τόσο τὰ περιφρονοῦσα. Τώρα ἔχω μέσα μου τὴν σοφία τῆς γνώσεως.

Διάβασα κάπου πὼς γερνᾷ κανεὶς ἀπότομα, τὴν ἡμέρα ποὺ χάνει τὴν μητέρα του.

[Ἀθῆναι 28/9/1976]

Ἀφροδίτη Μαμάη - Τσατσομοῖρου

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΝΤΟΥΦΕΞΗΣ

Ἡ σήραγγα

Πάντα κάθε τέλος τοῦ μήνα
ἔγραφαν οἱ ἡμερίδες
γιὰ τὸ ἴδιο δυστύχημα τοῦ τραίνου
στὶς ὑπόγειες στενὲς σήραγγες.
"Ἄλλοι μιλοῦσαν γιὰ ἐκτροχιασμὸ
καὶ λάθος τῶν ὑπεύθυνων ὁδηγῶν,
ἄλλοι γιὰ κακὴ κατασκευὴ τοῦ συρμοῦ.
Πάντα τὴν ἴδια ὥρα
ἓνα ὄχημα θὰ 'μπαινε στὴ σήραγγα,
θὰ 'φευγε ἀπὸ τὶς ράγες,
θὰ χτυπιόταν πότε στὴ μιὰ πότε στὴν ἄλλη πλευρά
τῆς σκοτεινῆς τρύπας σὰν ἓνα μαῦρο μπαλλάκι
στὰ τοιχώματα τοῦ μπιλλιάρδου.
"Υστερὰ θὰ σφήωνε στὸ βάθος,
ποὺ κατὰ περίεργο τρόπο στενεύει.
Τὸ τραῖνο – πάντα κατὰ τὶς εἰκασίες βέβαια –
ἔγινε ἓνα μὲ τὸ βράχο.
"Ἀλλωστε κανένας δὲν τὸ εἶδε νὰ ξαναβγαίνει.
Οἱ τεχνικοὶ τοῦ ἔργου βεβαίωσαν
πὼς ἡ σήραγγα
δὲν εἶχε τελειώσει.

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΥΛΗΣ

Τύψη

Σὰς νιώθω, ἀγαπημένοι, στῆς οἰκειότητος τὸ φῶς·
μοῦ παραστέκεσθε ἀληθινοὶ σὰν ἥλιος.
"Ὅταν τοὺς στίχους ἐμπλουτίζω
μὲ τὶς χειρονομίες σας,
τὸ σφρίγος, τὴν ἀνάσα, τὸ ρυθμὸ σας
(διακριτικά, ὅσο μπορῶ, μὴν ἀνοιχτοῦν πληγές),
εἶναι ὁδυνηρὸ νὰ βλέπω καθαρὰ πὼς σὰς προδίνω·
ἀπ' τὴ ζωντάνια σας
μόνο σκιές
ἔχουν ἐδῶ κι ἐκεῖ διασωθεῖ.

ΑΝ. Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ

(του Πανεπιστημίου Πατρών)

Πολιτική και Παιδεία

Οί δύο παραπάνω έννοιες πηγάζουν από τὸν ἄνθρωπο καὶ καταλήγουν πάλι στὸν ἄνθρωπο· πραγματικά ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπο σὰν «ὄν πολιτικόν», ποὺ σημαίνει ὅτι ἀπὸ τὴ φύση του μετέχει σὲ κοινὴ συμβίωση· ἔτσι ἡ πολιτεία εἶναι προϊόν ἀνθρώπων, ποὺ μὲ τὴ «θεωρία τῆς Συνθήκης» ὑποτάσσουν τὶς ἀτομικὲς τοὺς βουλήσεις κάτω ἀπὸ μιὰ καθολικὴ βούληση, ποὺ λέγεται Νόμος καὶ ποὺ φύλακάς του εἶναι ἡ ἴδια ἡ πολιτεία· σ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν πολιτεία ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσει τὴν πραγματοποίηση τῶν πνευματικῶν του δυνάμεων, δημιουργεῖ δηλ. τὴ παιδεία του καὶ τὸ πολιτισμὸ του.

Στὶς μέρες μας, ὅμως, φαίνεται ὅτι οἱ δύο αὐτὲς έννοιες δὲν συνεργάζονται, ἢ μᾶλλον ἔχουν ἀποκοπεῖ· ἡ διάφορη ἄποψη, ὡς πρὸς τὴ θεώρηση τῶν κοινῶν τῆς πολιτείας, εἶναι φυσικὸ νὰ γεννήσει τὸ κόμμα, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ μιᾶς δημοκρατίας, διότι τὰ κόμματα συμβολίζουν τὸ διάλογο τῶν ἀντιμαχομένων θέσεων· γιὰ τὴν εὕρεση τῆς τρίτης λεγομένης θέσεως, πάνω στὴν ὁποία ἐπέρχεται ἡ συμφωνία καὶ ἡ ἄρση τῶν ἀντιθέσεων· ὁ Ἡράκλειτος μάλιστα ἔλεγε ὅτι «τὸ ἀντίζουον συμφέρον..... ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν...» κλπ· ἡ διαφορά μας ὀφείλεται, στὸ ὅτι ὁ διάλογος τῶν ἀντιθέσεων γίνεται τώρα ἔντονος καὶ ἐριστικὸς καὶ δὲν γίνεται μόνο στὸ κοινοβούλιο, ἀλλὰ τουναντίον βγῆκε στὸ δρόμο καὶ ἐχώρισε τοὺς Ἕλληνες ἐπικινδύνως· στὴν ἐποχὴ αὐτὴ θυμᾶμαι τὸ Βυζάντιο, στὰ πρῶτα του χρόνια, στὸν καιρὸ τῶν αἱρέσεων, ποὺ πῆγαινε κανεὶς νὰ ἀγοράσει σὲ κάποιο μαγαζὶ κάτι καὶ ὁ πωλητὴς τὸν ρώταγε γιὰ «τὴ φύση τοῦ Χριστοῦ», ἢ γιὰ τὴν «ἐκπόρευση τοῦ Ἀγίου Πνεύματος»· καὶ ἓνας πατέρας τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζε τὴν ἐποχὴ του, λέγοντας ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἔχουν καταληφθεῖ ἀπὸ «μανία» γιὰ τὰ παραπάνω.

Ὁ διάλογος ὅμως ὁ σημερινὸς ξέφυγε ἀπὸ τὰ ὅριά του καὶ μπῆκε στὴν ἀγορά, καὶ κυρίως στὰ σχολεῖα, στὰ πάσης φύσεως σχολεῖα, μικρὰ ἢ μεγάλα καὶ σὲ βάρος πάντα τῆς μαθήσεως, καὶ τῆς ἐπιστήμης γενικότερα· ὁ μαθητὴς, ὁ φοιτητὴς καὶ ὁ κάθε εἶδους σπουδαστὴς δαπανοῦν ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ χρόνου τοὺς σὲ πράγματα ποὺ εἶναι τελείως περιττά. Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὴ πολιτικὴ του βούληση, ἀλλὰ ὅταν θὰ ἔλθει ἡ ὥρα¹; ἡ γλῶσσα τῶν χρωμάτων κατήντησε ἀληθινὴ μανία· ὁ καθένας δίνει τὴ κομματικὴ του ταυτότητα μὲ τὰ χρώματα, κι αὐτὴ ἀκόμα ἡ ἔδρα τοῦ δασκάλου, ποὺ εἶναι ἄμβωνας τῆς Παιδείας, βάφτηκε κι αὐτὴ· οἱ σπουδαστὲς ἄφησαν τοὺς πραγματικούς τοὺς χώρους, ποὺ εἶναι οἱ αἶθουσες, τὰ σπουδαστήρια, τὰ ἐργαστήρια κτλ., καὶ βγῆκαν νὰ ὑπηρετήσουν τὰ κόμματα μὲ τὶς ἀτέλειωτες συνελύσεις· πολῖτες φορτώνονται καὶ μεταφέρονται, γιὰ νὰ ἀκούσουν τὶς φωνὲς τῶν κυρίων των, μὲ δαπάνες ἀνυπολόγιστες· ἑκατομμύρια ξοδεύονται στὶς παρσμονὲς τῶν ἐκλογῶν, ἐνῶ ὁ λαὸς εἶναι φτωχὸς καὶ

---

1. Πιρβ. Ἀριστοτ., Ἡθ. Νικ., 1695 α 2: τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκείος ἀκρατὴς ὁ νέος· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων· οἱ δὲ λόγοι ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων.

άνεργος· τὰ προαύλια τῶν ΑΕΙ γεμίζουν ἀπὸ ἀκριβὰ αὐτοκίνητα καὶ ἀπὸ κάθε εἶδους «μηχανάκι», ἐνῶ παράλληλα οἱ ἰδιοκτῆτες τους ζητοῦν «δουλειὰ καὶ ψωμί» στὶς λευκὲς ἐπιφάνειες τῶν τοίχων· καὶ ἐρωτῶ, πῶς συμβιβάζονται ὅλα αὐτά; Στὴν Ἰταλία μοῦ ἔλεγε κάποιος, ὅτι στὴν Ἑλλάδα ἔχουμε περισσότερα αὐτοκίνητα ἀπὸ τὰ καρπούζια ποὺ παράγουμε· μπήκαμε στὴν ΕΟΚ, πῶς θὰ ἀντιμετωπίσουμε αὔριο τὴν ἐξαγωγή ἐπιστημόνων ἀπὸ τὴν Δύση, ὅταν αὐτοὶ θὰ μποροῦν νὰ ἀσκήσουν ἔργο καὶ στὸ τόπο μας; Κι ἐμεῖς μὲ ὑποβαθμισμένη παιδεία τί θὰ κάνουμε; Βλέπομε τὴ γειτονικὴ Βουλγαρία, ποῦ ἦταν κάποτε χώρα ἀσθενέστερη ἀπὸ μᾶς, νὰ καταφεύγει ὁ Ἕλληνας ἐκεῖ γιὰ τὰ προβλήματα τῆς υγείας του· αὐτὸ δὲν μᾶς ἀνησυχεῖ; Μήπως ὁ ἀνατολικὸς γενικὰ χώρος στὰ προβλήματα, ποῦ ἀφοροῦν τὴ μάθηση καὶ τὴ γνώση, ἔχει διαφορετικὴ πολιτικὴ ἀπὸ μᾶς; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μετέχει ὁ τρόφιμος στὴ σύνταξη προγράμματος μαθημάτων, ποῦ ἴσως εἶναι ἓνα λεπτὸ σημεῖο τῆς ἐκπαιδεύσεως, μὲ τὸν διδάσκοντα; Σκεφτῆτε ἓνα ἀσθενὴ νὰ λέει στὸ γιατρό του, τί φάρμακο πρέπει νὰ πάρει γιὰ νὰ γίνεῖ «καλὰ»; ἡ πολιτικοποίηση τοῦ ἀτόμου εἶναι φυσικὴ καὶ εἶναι ἐξωτερικὴ· ἡ κομματικοποίηση ὅμως πρέπει νὰ εἶναι ἐσωτερικὴ καὶ μυστικὴ· ὅλα αὐτὰ κανεῖς δὲν τὰ ἀρνεῖται, γιὰτὶ εἶναι ἀναφαίρετες ιδιότητες κάθε «πολιτικοῦ ὄντος», ἀλλ' αὐτὲς οἱ ιδιότητες νὰ παίρνουν ἐπαγγελματικὸ χαρακτήρα στὰ Πανεπιστήμια, σὲ βάρος μάλιστα τῶν πραγματικῶν, ποῦ εἶναι ἡ ὑπηρεσία γιὰ τὴν ἐπιστήμη, αὐτὸ εἶναι ἀνεπίτρεπτο. Αὐτὲς τίς λίγες γραμμὲς χάραξα σὰν δάσκαλος μὲ εἰκοσαετῆ θητεία, πάνω στὸ ἐπίμαχο θέμα τοῦ καιροῦ μας, ποῦ εἶναι θέμα χωρὶς ἀμφιβολία καὶ ἐθνικὸ· παιδεία, ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἐνοπλεις δυνάμεις εἶναι οἱ στυλοβάτες τοῦ Ἑθνους, ποῦ θὰ τὸ διατηροῦν ἀνέπαφο στὸ χώρο καὶ στὸ χρόνο.

Ἄς προσέξει λοιπὸν ἡ πολιτεία, ἡ ὅποια δὴποτε πολιτεία, γιὰτὶ θὰ ἔχει τὴν τεράστια εὐθύνη ἀπέναντι στὴν Ἱστορία γιὰ τὸ «αὔριο» τῆς Παιδείας· ἡ Ἑλλάδα πέρασε πάρα πολλὲς δύσκολες ὥρες σὲ πολέμους καὶ σὲ ἄλλα δεινὰ, ποῦ ἀπορρέουν ἀπ' αὐτοῦς, καὶ πολλὲς φορὲς ἀναγκάστηκαν τὰ πνευματικὰ μας ἰδρύματα νὰ μὴν μποροῦν νὰ λειτουργήσουν σωστά· τώρα ὅμως τί τάχα συμβαίνει μὲ τὴ μακαριότητα τῶν 40 ἐτῶν, ποῦ ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνον πᾶμε στὸ χειρότερο;

Τὸ θέμα τῆς Παιδείας σήμερα εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ σὲ βάθος καὶ σὲ πλάτος· γονεῖς καὶ ἀρμόδιοι ἄς ἀναλογιστοῦν τίς εὐθύνες των. Ἐγὼ σὰν δάσκαλος «εἶπα καὶ ἐλάλησα, ἵνα ἁμαρτίαν οὐκ ἔχω».

Ἀντικαθρέπτισμα

Ἔνα ἀντικαθρέπτισμα ἀπὸ τὸ παρελθόν, ποῦ τόσο μᾶς μάγεψε τότε, πόσο φτωχὸ φαίνεται ἀπὸψε! Ἡ ἀνοησία τῆς νιότης κατάντησε ἡ τρέλλα τῶν γερατειῶν. Δυὸ σταχτιά μάτια μιᾶς σπουδάστριας, ἓνα πουλόβερ πορτοκαλὶ σὰν κορνήλιος, ἓνα ἐντυπωσιακὸ φιλμ τέχνης, μιὰ στρατιωτικὴ περίπολος τῆ νύχτα. τὸ ξαφνικὸ ζῦπνημα ὕστερα ἀπὸ εὐτυχισμένη ἄγρια ὀνείρων.

Νύχτα σπαρμένη βατράχια καὶ στρατόπεδα, σὰν τὴ ζωὴ σου βαρθεῖς – προτιμῶ νὰ εἶμαι νεκρὸς – ὁ τάφος, ἓνα ὄνομα εἶναι κι αὐτό. Ὁ πρῶτος ἐρωτας, ἡ αὐτοπεποίθηση ποῦ σοῦ δίνει ὁ χωρισμός... Καλύτερα νὰ εἶσαι τυφλός, παρὰ νὰ βλέπεις, ἅμα ξέρεις νὰ περπατᾷς στὸ σκοτάδι χωρὶς νὰ χάνεσαι.

Ὅδων Μ. Δέφνερ

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Παγίδες

Ἡ ἀντίδραση στὴ τάση ἐντροπίας, δηλαδή στὸ κατρακύλισμα, ποὺ μᾶς παρασύρει ὁλοένα καὶ περισσότερο πρὸς τὴν ὀριστικὴ ἐξόντωση, εἴτε σὰν μονάδες οἰκονομικὲς, εἴτε σὰν σχέσεις μονάδας καὶ κοινωνικῶν ομάδων μὲ ὀργανικὰ ταξικὰ συμφέροντα εἴτε σὰν μονάδες κινούμενες ἢ ἐρεθιζόμενες ἀπὸ ἄλλοπρόσαλλες διακηρύξεις ἐθνικῶν ἐπιδιώξεων, ἔχει σχεδὸν ἐξαφανιστεῖ.

«Ὁ ἄνθρωπος – ἔλεγε ὁ Καῖσλερ – ἦταν πάντα ἐπιρρεπὴ, στὸ νὰ ὑπνωτίζεται ἀπὸ συνθήματα, ὅπως στὸ νὰ προσβάλλεται ἀπὸ μολυσματικὲς ἀσθένειες. Καὶ ὅταν – ἔλεγε – ἐμφανιστῇ μιὰ ἐπιδημία, ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ομάδος. Ὅταν ἓνα ἄτομο ταυτίζει τὸν ἑαυτὸν του μὲ μιὰ ομάδα, οἱ ἱκανότητες κρίσεώς του μειώνονται καὶ τὰ πάθη του ὀξύνονται ἀπὸ ἓνα εἶδος συγκινησιακῆς συγχύσεως. Τὸ ἄτομο δὲν εἶναι φονιάς, ἀλλὰ ἡ ομάδα εἶναι, καὶ ταυτιζόμενο τὸ ἄτομο μὲ αὐτὴν γίνεται φονιάς».

Παρατηρῶ δυστυχῶς ὅτι συρόμεθα ἀναιδέστατα σὲ συγκρούσεις οἰκογενειακές, οἰκονομικὲς, ταξικὲς, συγκρούσεις ἐπαρχίας καὶ ἀστικῶν πόλεων, συγκρούσεις γλωσσικὲς, θρησκευτικὲς, ἐκπαιδευτικὲς, γιὰ νὰ φτάσουμε σὲ συγκρούσεις γιὰ κάθε τι, ὅπως ὁ ἀθλητισμός, ἡ τέχνη, καὶ ὅ,τι ἀποτελεῖ μέρος τῆς ζωῆς μας στὴ σημερινὴ ἐποχὴ.

Ὁ ἀπολογισμὸς αὐτῆς τῆς παραφροσύνης εἶναι τόσο ἔντεχνα μπλεγμένος μὲ τὰ ἐξουσιαστικὰ συμφέροντα, ὥστε καὶ ὅταν γίνεται, νὰ μὴ προκαλεῖ ἐξεγέρσεις μὲ «πολιτικὸ κόστος», ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ ἐξουσιαστές.

Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, ἂν οἱ ἐνοικιαστὲς κινδυνεύουν νὰ βρεθοῦν στὸ δρόμο, ἐπειδὴ τὸ κόμμα - κυβέρνηση θέλει νὰ βρεῖ κι ἄλλα λεφτὰ γιὰ νὰ τροφοδοτεῖ τὶς παρανοϊκὲς σπατάλες του, ἀπ' τὶς ὁποῖες ζοῦνε οἱ ἀπανταχοῦ κηφῆνες, ποὺ τοῦ ἐξασφαλίζουν τὴν παραμονὴ του στὴν ἐξουσία, αὐτὸ τὸ ἀλαλούμ καὶ σκορπίζει τὴ σύγχυση καὶ κάνει ταυτόχρονα τοὺς πολίτες ἀνίκανους νὰ πραγματοποιήσουν ἓνα σωστὸ διὰλογο. Διότι σωστὸς διάλογος δὲν γίνεται μεταξὺ τῶν δύο ἐνδιαφερομένων, ὅταν καραδοκεῖ στὴ σκιά τοῦ προβλήματος ὁ φορομπήχτης, ποὺ εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐκμεταλλεῖται τὴν διαμάχη ποὺ αὐτὸς προκαλεσε, γιὰ νὰ ἐκποιήσῃ ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῆς μάχης. «Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ - συνεχίζει ὁ Καῖς-

λερ - ν' αφήνει τη Γῆ καὶ νὰ προσεδαφίζεται στὸ φεγγάρι, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ περάσει ἀπ' τ' Ἀνατολικὸ Βερολίνο στὸ Δυτικόν».

Οἱ πολῖτες εὐνουχίζονται μὲ τρόπο σατανικὸ καὶ ἀδρανοῦν μὴ γνωρίζοντας πῶς νὰ διαμαρτυρηθοῦν. Οἱ ἐξουσιαστὲς παρουσιάζουν τὰ θέματα κομμάτι - κομμάτι καὶ ἔτσι κατορθώνουν νὰ σαλαμοποιοῦν τὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ κοινωνικὸ θέμα μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ ἐξεγείρονται κατὰ ζεὺγῃ οἱ ἀντιδράσεις καὶ νὰ ἐξαφανίζεται ἡ ὁμαλὴ συμβίωση - «διαίρει καὶ βασίλευε» σὲ μοντέρνα ἔκδοση.

Τὸ θέμα ἐνοικιαστὲς - ἰδιοκτῆτες εἶναι χαρακτηριστικόν, γι' αὐτὸ τὸ φέρνω σὰν παράδειγμα. Οἱ ἐξουσιαστὲς λένε, πῶς οἱ ἐνοικιαστὲς εἶναι λίγοι καὶ ἄλλωστε τὸ θέμα τῆς κατοικίας δὲν τὸ λύσει τὸ κράτος! Ἐρωτῶ, οἱ χιλιάδες νέοι ποὺ προστίθενται κάθε χρόνο στοὺς καταλόγους τῶν ἐγγάμων, πῶς δὲν θροῦν κατοικία; Μήπως πρέπει νὰ παραμείνουν π ρ ο λ ε τ ἄ ρ ι ο ι, γιὰ νὰ τοὺς ἀπομυζοῦν π ο λ ι τ ι κ ᾶ; ἢ μήπως ἡ ὑπόσχεση γιὰ κατοικία δὲν εἶναι τὸ ἐπόμενο ὑπνωτιστικὸ σύνθημα μιᾶς νέας συγκινησιακῆς παγίδευσης σὲ «κάποιο» ἐξουσιαστικὸ στρατόπεδο;

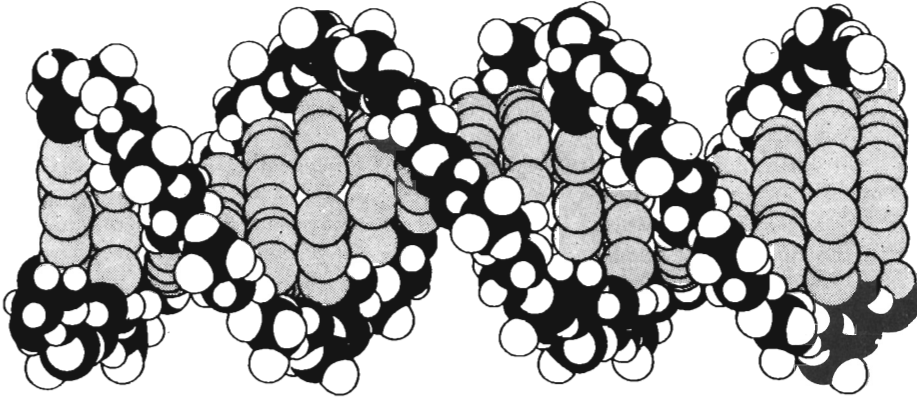
Τὸ ἔχω ξαναγράψει καὶ δὲν ἐπαναλάβω καὶ ἐδῶ: κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (κλασσικοὶ χρόνοι) γιὰ δύο μόνον περιπτώσεις, ὑποχρεωτικῶς, ἀπεφάσιζε ἡ συνέλευση τῶν πολιτῶν ὄλρυ τοῦ ἄστεως. Γιὰ τὸν πόλεμο καὶ γιὰ τὴν φ ο ρ ο λ ο γ ι ᾶ. Ἐγὼ ἐρωτῶ:

Πρέπει ἢ δὲν πρέπει ὁ πολίτης νὰ γνωρίζει ποιοὶ ἐπιτέλους εἶναι τὸ ἐπὶ τοῖς % ὄριο τῆς φορολογίας, ἔμμεσης καὶ ἄμεσης, ποὺ πρέπει νὰ πληρώνει βάσει τοῦ εἰσοδήματός του; Ἄς ἐρωτηθοῦν μὲ δημοψήφισμα οἱ πολῖτες, ἂν δέχονται νὰ ἐκχωροῦν στὴν ὁποιαδήποτε κυβέρνηση τὸ δικαίωμα νὰ καθορίζει τοὺς φόρους ἄνευ ὁρίου. Τὸ νὰ προτιμῶ τὸν Α ἢ Β τρόπο διακυβέρνησης ἢ τὸ Α ἢ Β κόμμα στὴν ἀρχὴ δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται καὶ ὡς ἐκποίηση τοῦ δικαιώματος, νὰ ἐκμηδενιστῶ δηλαδὴ ὡς ὀντότης μετατρεπόμενος σὲ δούλο.

«Πρέπει νὰ γνωρίζει κανεὶς ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κάτι τὸ εὐθραστο καὶ ὀλιγόχρονο καὶ ἀνάμικτο μὲ πολλὰ βάσανα καὶ δυσκολίες. Γι' αὐτὸ ὀφείλει ὁ καθένας μας νὰ φροντίζει γιὰ τὴν ἀπόκτηση μέτριας περιουσίας καὶ νὰ καταβάλλει ἀμέτρητους κόπους γιὰ ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα».

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Δημόκριτου (ἀπ. 285) δὲν τελειώσω. Εὐχομαι πάντως μέσα στὸ 1987 νὰ ἐξουδετερωθοῦν οἱ παθογόνοι παράγοντες... Ἡ ἴαση ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἔλθει, ἂν δὲν ξέρουμε τὸ «ἱστορικόν» τῆς ἐξουσιαστικῆς νόσου.

Ἐρινός

THOMAS H. MURRAY*

Ἠθικὰ θέματα στὴν Γενετικὴ Μηχανικὴ

Ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη τοῦ ἀνασυντιθεμένου DNA — γνωστὴ στὴν καθομιλουμένη ὡς γενετικὴ μηχανικὴ — ἔχει δείξει ἓνα μοναδικὸ ταλέντο νὰ προσελκύῃ τὴν δημόσια ἐπιδοκιμασίαν, ὅπως ἐπίσης καὶ νὰ διεγείρῃ φόβους. Εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθῇ, γιὰτὶ συμβαίνει αὐτό, ἂν καὶ πιθανῶς πολλοὶ παράγοντες συνεισφέρουν σημαντικά. Ἡ γενετικὴ μηχανικὴ δὲν ἀσχολεῖται παρὰ μὲ τὴν στοιχειώδη γλῶσσα τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, τὰ «γράμματα» καὶ τὶς «λέξεις» μὲ τὰ ὁποῖα τὰ κύτταρα «μεταφράζουν» τὸν γενετικὸ κώδικα, ποὺ κληρονομεῖται ἀπὸ τοὺς γονεῖς στὴν καθημερινὴ βιοχημικὴ ἐργασία τῆς ζωῆς. Αὐτὰ θὰ μεταβιβάσουν τὴν ἴδια «γλῶσσα» στοὺς δικούς τους κληρονόμους. Ἡ γενετικὴ μηχανικὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κρυφοκοιτάξουμε στὰ ἴδια τὰ «γράμματα», τὰ ὁποῖα τώρα γνωρίζουμε καλὰ. Ἀρχίζουμε νὰ γνωρίζουμε καλύτερα, πῶς τὰ «γράμματα» σχηματίζουν «λέξεις» — δηλαδὴ σειρὲς ἀμινοξέων, κοινῶς γνωστῶν σὰν πρωτεΐνες. Ἡ γνώση μας εἶναι σημαντικὰ ἀνεπαρκὴς σχετικὰ μὲ τὸ τί κάνει ἰκανὸ ἓνα κύτταρο νὰ «ὁμιλῇ» μιὰ εἰδικὴ «λέξη» σὲ εἰδικὸ χρόνο — δηλαδὴ σχετικὰ μὲ τὰ προβλήματα τῶν γενετικῶν «ἐκφράσεων» καὶ κανονισμῶν.

Δὲν εἶναι ἡ αὐξανόμενη, ἂν καὶ ἀκόμη πρωτόγονη, ἰκανότης μας νὰ «διαβάσουμε» τὴν γενετικὴ «γλῶσσα» ποὺ προκαλεῖ τὶς ἐλπίδες καὶ τοὺς φόβους τοῦ κοινοῦ. Εἶναι μᾶλλον ἡ νέα μας ἰκανότητα νὰ συνθέτουμε. Κατὰ τὴν προηγούμενη δεκαετία ἀναπτύξαμε τὴν ἰκανότητα νὰ ἀναγνωρίζουμε τὶς γενετικὲς «λέξεις» — εἰδικὲς μονάδες κληρονομικότητος — καὶ κατόπιν νὰ τὶς ἀφαιροῦμε ἀπὸ ἓνα κύτταρο, εἴτε γιὰ νὰ ἀφήσουμε τὸ κύτταρο χωρὶς αὐτὲς εἴτε γιὰ νὰ τὶς εἰσαγάγουμε σὲ ἄλλο κύτταρο, πιθανῶς καὶ σὲ κύτταρο ἄλλου εἶδους. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐπίφοβη μαγεία τῆς γενετικῆς μηχανικῆς — ἡ σύνθεση τῶν γενετικῶν πληροφοριῶν στὰ κύτταρα. Οἱ πρακτικὲς ἐμπλοκὲς μποροῦν νὰ λάβουν πολλοὺς τύπους. Ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ τῆς ἀνθρώπινης ἰνσουλίνης, ἐπὶ παραδείγματι, περιλαμβάνει τὴν ἀπομόνωση, ἐρμηνεία καὶ ἀντιγραφὴ τοῦ ἀνθρώπινου γονιδίου ποὺ παράγει ἰνσουλίνη κατὰ τὴν ἐν συνεχείᾳ εἰσαγωγή τῆς σὲ ἓνα μικροοργανισμό. Τελικά, αὐτὸς ὁ μικροοργανισμὸς ἔπρεπε νὰ διδαχθῇ νὰ «μιλήσῃ» ἰνσουλίνη — νὰ ἐκφράσῃ τὸ προϊόν τοῦ γονιδίου. Ὅλα

---

*Ο κ. Thomas H. Murray εἶναι καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Τέξας.

αὐτὰ ἔχουν πραγματοποιηθῇ, καὶ οἱ διαβητικοὶ δὲν εἶναι πλέον ὑποχρεωμένοι νὰ στηρίζονται στὴ ζωϊκὴ ἰνσουλίνη, ποὺ εἶναι ἐλαφρῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἰνσουλίνη, ἂν καὶ βιολογικῶς ἐνεργῇ στοὺς ἀνθρώπους. Μιὰ ἄλλη τακτικὴ εἶναι νὰ ἀλλάχθῃ ἡ γενετικὴ λειτουργία ἐνὸς μικροοργανισμοῦ, ὅπως στὴν περίπτωσιν ἐνὸς βακτηριδίου, ποὺ ἔχει τὴν ἐνοχλητικὴ συνήθεια νὰ δρᾷ ὡς πυρὴν σχηματισμοῦ κρυστάλων πάγου, στὰ φύλλα τῆς πατατιάς. Συχνὰ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ καταστροφὴ λόγῳ παγετοῦ τῆς ἐσοδείας τῆς πατατιάς. Οἱ ἐπιστήμονες μπόρεσαν νὰ ἀπομακρύνουν τὸ καταστροφικὸ γένος, ὥστε νὰ αὐξηθοῦν τὰ μεταβληθέντα βακτηρίδια μὲ τὸ πρόχειρο ὄνομα «ice-minus». Τὸ σχέδιον εἶναι νὰ ἐξαπλωθοῦν οἱ νέοι ὀργανισμοὶ ἐπάνω στὴν πατατοκαλλιέργεια, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ παραγκωνισθοῦν οἱ ἐξάδελφοὶ τῶν, ποὺ δημιουργοῦν πάγο. Ἴσως ἡ πλέον ἀμφισβητήσιμη ἐξ ὅλων τῶν χρήσεων τῆς γενετικῆς μηχανικῆς εἶναι ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἀνθρωπίνων κυττάρων μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων — μιὰ προσπάθεια γνωστὴ σὰν γονιδιακὴ θεραπεία στὸν ἀνθρώπου.

Ἐχουν ὑπάρξει καὶ ἄλλες ἀμφισβητήσεις. Ἀρχικὰ ὑπῆρχαν ἀνησυχίες σχετικὰ μὲ τὴν τυχαία δημιουργία ὀργανισμῶν, ποὺ θὰ προκαλοῦσαν νέες ἀσθένειες ἢ θὰ ἀλλάζαν δραστικὰ τὴν οἰκολογία τῆς γῆς. Ἀργότερα ἦλθαν οἱ ἀνησυχίες στοὺς ἐπιστήμονες, στὰ Πανεπιστήμια καὶ στὴν κοινωνία γιὰ τὴν ἐμπορικὴ χρῆσιν τῆς γενετικῆς μηχανικῆς. Ἡ ἔρευνα τοῦ βιολογικοῦ πολέμου διαφαίνεται ἐπίσης σὰν σπουδαῖο θέμα.

Οἱ κίνδυνοι ἀπὸ νέα γένη μικροβίων

Ἴσως εἶναι χρήσιμο νὰ κατατάξουμε τὰ ἠθικὰ θέματα ποὺ ἐγείρονται ἀπὸ τὴν γενετικὴ μηχανικὴ σὲ τρεῖς κατηγορίες. Πρώτη κατηγορία εἶναι τοὶ οἱ ἀνησυχίες σχετικὰ μὲ τὴν δημοσία υγεία καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ περιβάλλοντος τώρα καὶ στοὺς μέλλοντες, μετὰξὺ αὐτῶν καὶ φόβοι γιὰ γένη μικροβίων τύπου Ἀνδρομέδα, γιὰ ἀπελευθέρωσιν σκοπίμως ἀνασχεδιασμένων ὀργανισμῶν στὸν τομέα τῆς γεωργίας καὶ γιὰ βιολογικὸ πόλεμο. Δεύτερη κατηγορία εἶναι οἱ ἀνησυχίες γιὰ τὴν ἰδιωτικοποίηση καὶ ἐμπορευματοποίηση τῆς γενετικῆς μηχανικῆς, περιλαμβανομένων προβλημάτων δικαιοσύνης, αὐτονομίας τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἰδιοκτησίας τῶν τύπων ζωῆς. Τρίτη κατηγορία εἶναι τὰ θέματα ποὺ περιβάλλουν τὴν χρῆσιν τῆς γονιδιακῆς θεραπείας.

Τουλάχιστον δύο εὐρεῖς διαχωρισμοὶ ὑπογραμμίζουν τὴν ποικιλία τῶν ἀμφισβητήσεων. Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῶν ἀνησυχιῶν μας. Σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις ἔχουμε τὴν ἔντονη ἀνησυχία ὅτι ἔχουμε πολὺ μεγάλη ἄγνοια τῆς φύσεως. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προβλεφθῇ τί θὰ συμβῇ στὴ φύσιν, καὶ συνεπῶς δὲν πρέπει νὰ πειραματιζόμεθα μαζί της ἐπιπολαιῶς. Ἀλλὰ σὲ ἄλλες περιπτώσεις οἱ ὑποψίες μας ἐστιάζονται στοὺς συνανθρώπους μας καὶ στὰ πιθανῶς πονηρὰ κίνητρά τους καὶ τὴν ἀνεπαρκῆ σύνεσίν τους. Αὐτὲς οἱ δύο ἐστίες — τ' ἀκατανόητο τῆς φύσεως καὶ οἱ ἀπρόβλεπτες ἀδυναμίες τοῦ ἀνθρώπου — ἀπαιτοῦν διαφορετικοὺς τρόπους ἀντιμετώπισεως. Ἡ αὐξήσιν τῶν γνώσεών μας τῶν σχετικῶν μὲ τὴν συμπεριφορὰ τῆς φύσεως εἶναι μιὰ λογικὴ ἀπάντησιν στὶς ἀνησυχίες τοῦ πρώτου εἴδους. Ἡ αὐξανόμενη ἐπιστημονικὴ γνώσις, ἢ τουλάχιστον ἡ ἐκπροσώπησις ἐπιστημονικῶν οἰκολόγων δεόντως σεβομένων τὴν πολυπλοκότητα τῆς φύσεως σὲ ἐπιτροπές, ποὺ ἀναθεωροῦν καὶ ἐλέγχουν ἀποφάσεις στὶς ὁποῖες ὑπάρχουν θεμελιωδῶς μεγάλες ἀντιρρήσεις, προσφέρει κάποια ἀσφάλεια ἔναντι ἀδικαιολόγητων καὶ ἀστηρίκτων ἐπιθέτων. Ἀλλὰ μόνη ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ καθησυχάσῃ ὅσους ἀνησυχοῦν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κουταμάρα καὶ ἀνηθικότητα· ἄλλα μέσα πρέπει νὰ εὑρεθοῦν. Ὅλες οἱ ἀνησυχίες διογκώνονται ἀπὸ τὴ μυστικότητα, καὶ ἔτσι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκπλαγοῦμε ποὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους φόβους ἐστιάζονται σὲ δραστηριότητες ἐταιριῶν, ποὺ ἀναλαμβάνονται μυστικὰ, καὶ στὴ δυνατότητα τῆς γενετικῆς μηχανικῆς γιὰ βιολογικὸ

Ὁ δεύτερος διαχωρισμός, οἰκείος στοὺς ἠθικοφιλοσόφους, εἶναι μεταξύ ἐκείνων τῶν ἠθικῶν θεωριῶν καὶ κρίσεων ποὺ ἐπικεντρώνονται ἀποκλειστικὰ στὶς συνέπειες τῶν πράξεων ἢ τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκείνων ποὺ ἐπιμένουν ὅτι ὁρισμένα πράγματα θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι λανθασμένα ἀφ' ἑαυτῶν ἀνεξαρτήτως συνεπειῶν. Οἱ πρῶτες θεωρίες, οἱ θεωρίες τῶν συνεπειῶν, ἔχουν σὰν γνωστότερο ἀντιπρόσωπο τὸν χρησιμοθηρισμό, ἢ τὴν ἀρχὴ ὅτι τὰ πράγματα θὰ ἔπρεπε νὰ κρίνονται συμφώνως μὲ τὸ ἂν προκαλοῦν τὸ μεγαλύτερο καλὸ στὸν περισσότερο κόσμο. Ἐξ ἄλλου οἱ δεοντολογικὲς θεωρίες ἐπιμένουν ὅτι οἱ συνέπειες τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου εἶδους ἀκούγονται σὰν περιστασιακοὶ δεοντολογικοὶ ψίθυροι. Ἡ ἠθικὴ τοῦ χρησιμοθηρισμοῦ ἀπαιτεῖ μιὰ λογικὴ ἀπαρίθμηση τῶν σὺν καὶ πλὴν. Ἄν δὲν εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ ὑπολογίσουμε τὶς συνέπειες μιᾶς εἰδικῆς πορείας τῆς δράσεως, τότε ἡ ἠθικὴ τοῦ χρησιμοθηρισμοῦ μένει οὐσιαστικὰ ἄφωνη· δὲν μπορεῖ νὰ μιλήσῃ γιὰ κάτι ποὺ δὲν γνωρίζει. Σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἠθικὰ θέματα ποὺ ἐγείρονται ἀπὸ τὴν γενετικὴ μηχανικὴ, δὲν εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ κάνουμε τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἀπαριθμήσουμε πολλὰ πιθανὰ εἶδη συνεπειῶν, χωρὶς νὰ ἔχομε ἰδέα πόσο πιθανὸ μπορεῖ νὰ εἶναι κάθε ἓνα. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἠθικὴ τοῦ χρησιμοθηρισμοῦ εἶναι ἀνίκανη νὰ ζυγίσει τὴν πιθανότητα ἐνὸς ἄκρως ἀπιθάνου ἀλλὰ καταστροφικοῦ γεγονότος (ὅπως ἓνα γένος τύπου Ἀνδρομέδα, ἢ μιὰ οἰκολογικὴ καταστροφή) ἔναντι ἐνὸς πλέον προβλεψίμου ἀλλὰ ἀμέσου κέρδους. Ἡ ἐξοικείωση μὲ τὴν στρατηγικὴ σκέψη ἢ μὲ ἄλλα μέσα ἐκτιμήσεως — στὴν πραγματικότητά μαντείας — τῆς πιθανότητος σπανιωτῶν ἀλλὰ τρομερῶν συνεπειῶν θὰ ἔπρεπε νὰ δείχνῃ τὶς δυσκολίες τῆς ἐκτιμήσεως· καὶ τοὺς περιορισμοὺς μιᾶς προσεγγίσεως βάσει τοῦ χρησιμοθηρισμοῦ σὲ προβλήματα μὲ τέτοια χαρακτηριστικά.

Ἀτυχῶς, ἡ δεοντολογικὴ ἠθικὴ ἔχει τὰ δικά της προβλήματα, εἰδικὰ σὲ μιὰ πλουραριστικὴ κοινωνία. Μὲ λίγες ἐξαιρέσεις, ἡ πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ συζήτηση φαίνεται ὅτι διεξάγεται ἐντὸς ἐνὸς ἰδεολογικοῦ πλαισίου ὑπὸ τὸ κράτος τῆς οἰκονομικῆς εὐημερίας, τῆς πολιτικῆς ἐνδιαφερομένων ὁμάδων, τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἀποκτωμένων κερδῶν καὶ τῶν χαμένων εὐκαιριῶν. Ὅταν ἀποκλίνουμε ἀπὸ αὐτὸ τὸ λεξιλόγιο πρὸς τὴν γλῶσσα τῶν ἀρχῶν, φαίνεται τόσο εὐκόλο νὰ ἐπιδιδώμεθα σὲ μιὰ κακοφωνία ἀσυμβιβάστων ἰσχυρισμῶν περὶ δικαιωμάτων. Ἡ συζήτηση περὶ ἀμβλώσεων μὲ ὄρους «δικαίωμα ζωῆς» καὶ «δικαίωμα ἐκλογῆς» εἶναι ἓνα πρῶτο παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ φαινομένου. Καὶ ἐνῶ ὑπάρχουν ἀναμφιβόλως αὐτοὶ ποὺ πιστεύουν στὸν δεοντολογικὸ χαρακτήρα τῶν δικαιωμάτων, εἶναι ἐπίσης ἀληθές ὅτι σὲ ἄλλα στόματα ἡ ἐπὶ κλησὶν τῶν δικαιωμάτων, εἶναι ἀπλῶς μιὰ στρατηγικὴ πολεμικὴ κραυγὴ, ἓνας τρόπος νὰ ἐλκύεται ἡ προσοχὴ σὲ κατὰ βάσιν ἐπιχειρήματα γιὰ τὶς συνέπειες πάλι, τὰ ἀπλᾶ ὁμοιώματα τῆς δεοντολογικῆς ἀντιλήψεως τῶν δικαιωμάτων. Ἀλλὰ καὶ οἱ δεοντολογικὲς ἰδέες ἐμφανίζονται σὲ συζητήσεις γιὰ τὴν γενετικὴ μηχανικὴ, καὶ παρὰ τὴν ἀνικανότητά τους νὰ ἐπιτύχουν πλήρη ἀποδοχὴ συχνὰ συλλαμβάνουν ἀλήθειες μὲ βαθειὰ ἠθικὴ ἀπήχηση. Ἀξίζει νὰ μελετηθοῦν μαζί μὲ τὶς συνέπειες, σὲ ὅση ἔκταση μπορούμε νὰ τὶς συλλάβουμε.

Ἀνησυχίες γιὰ τοὺς κινδύνους τῆς δημόσιας υγείας καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἡ 26η Ἰουλίου 1974 ἦταν μιὰ σπουδαία ἡμέρα στὴν ἱστορία τῆς δημόσιας εὐθύνης τῆς ἐπιστήμης. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα μιὰ ὕψηλὸ γοήτρου ἐπιτροπὴ μοριακῶν βιολόγων δημοσίευσε μιὰ ἐπιστολὴ στὸ περιοδικὸ «Science» παραδεχόμενη τὴν ἀνησυχία τῆς ὅτι «μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ μόρια μὲ τεχνικῶς ἀνασυντιθέμενα DNA μπορούσαν νὰ ἀποδειχθοῦν βιολογικῶς ἐπικίνδυνα». Συνιστοῦσε νὰ ἀναβληθεῖ ἡ περαιτέρω ἔρευνα ἐπὶ τοῦ ἀνασυντιθεμένου DNA, μέχρι νὰ ἐξετασθοῦν πληρέστερα τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ θέματα ποὺ σχετίζονται μὲ αὐτόν. Ὁ φόβος ἦταν ὅτι ἡ ἐπιστήμη θὰ μπορούσε νὰ κατηφορίσῃ ἓνα μονοπάτι μὲ συνέπειες ἄκρως ἀπρόβλεπτες καὶ πιθανῶς βαρυσήμαντες γιὰ τὴν ἀνθρώπινε εὐημερία. Σὲ μιὰ συνδιάσκεψη τὸν ἐπόμενο χρόνο στὸ Asilomar τῆς Καλιφόρνιας ἀπεφασίσθη νὰ συνεχισθῇ προσεκτικὰ ἡ ἔρευνα, ἐντὸς ὁρίων ποὺ ἔθεσε τὸ Ἐθνικὸ Ἰνστιτοῦτο Ὑγείας, τὸ ὁποῖο καθιερώνει standards γιὰ

τὸ φυσικὸ περιορισμὸ (τέσσερις βαθμοὶ ἀσφαλείας ἐργαστηρίων ἔναντι τυχαίας ἔκθεσης ἢ διαφυγῆς) καὶ τὸν βιολογικὸ περιορισμὸ (χρήση μεταλλαγμένων μικροβίων ἀνικάνων νὰ ἐπιβιώσουν ἔξω ἀπὸ εἰδικὲς ἐργαστηριακὲς συνθήκες).

Ἡ κύρια ἀνησυχία φαινόταν νὰ εἶναι ὁ φόβος συμφορᾶς γιὰ τὴν δημοσία υἰεΐα, ἂν κάποιος γενετικῶς ὑπερσχυρὸς μικροοργανισμὸς τυχαίως διέφευγε πρὸς τὸ ἀνυποψίαστο κοινό. Ἡ πολιτεία τοῦ Cambridge ἔφτασε τόσο μακριά, ὥστε νὰ περάσῃ διάταξη πού νὰ ρυθμίσῃ τὴν ἔρευνα γιὰ τὸ ἀνασυντιθέμενο DNA ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας της (περιλαμβανομένων τῶν ἐργαστηρίων τοῦ Πανεπιστημίου Harvard καὶ MIT). Ἡ συζήτηση μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων ὑποστηρικτῶν τῆς ἔρευνας γιὰ τὸ ἀνασυντιθέμενο DNA καὶ τῶν ἀντιπάλων συχνὰ ἦταν ὀξεῖα. Φαίνεται ὅτι ὁ κόσμος σκέφτηκε ὅτι αὐτὸ πού διακυβευόταν ἦταν κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀπλὴ διαφορά στὶς ἐκτιμήσεις τῆς πιθανότητος ἐνὸς ὑπερ-ἐντόμου πού θὰ ἔφερνε πανωλεθρία στὴν ἀνθρωπότητα. "Ἐνα μέρος τῆς συζητήσεως ἦταν πάντα σχετικὸ μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἀρμοδιότητα νὰ «διορθώσῃ» τὰ γένη, ὅποιεσδήποτε κι ἂν εἶναι οἱ συνέπειες.

Μὲ τὸν καιρὸ, οἱ φόβοι γιὰ νέες ἐπιδημίες ἔχουν ἐξασθενήσει, κυρίως διότι ἔχει παρέλθει μιὰ δεκαετία ἔρευνας μὲ σχετικὴ ἀσφάλεια. Οἱ περιορισμοὶ ἀσφαλείας βαθμιαίως ἔχουν ἐξασθενήσει ἂν καὶ ἡ ἔρευνα τῶν παθογόνων μικροβίων ἐξακολουθεῖ νὰ ἐλέγχεται ἀρκετὰ ἔντονα. Οἱ ἔντονοι φόβοι ἔχουν μετατοπισθεῖ ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ἐπιδημίες στὶς οἰκολογικὲς ἀναστατώσεις.

Τώρα φαίνεται ὅτι μερικὲς ἀπὸ τὶς πλέον ἐνδιαφέρουσες ἐμπορικὲς ἐφαρμογὲς τῆς γενετικῆς μηχανικῆς θὰ χρησιμοποιηθοῦν στὴν γεωργία, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση σκοπίμως ἀνασχεδιασθέντων μικροοργανισμῶν. Ἡ πρώτη τέτοια ἀπελευθέρωση μπορεῖ κάλλιστα νὰ εἶναι τὰ βακτηρίδια ice-minus πού ἀναφέρθησαν πρὶν. Οἱ ἀντίπαλοι τέτοιων πεδίων δοκιμῶν ἐπιμένουν ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν ἄκρως καταστροφικὲς οἰκολογικὲς συνέπειες. Μία ὀργάνωση ἔχει παρεμποδίσαι ἐπιτυχῶς τὸ πεδίο δοκιμῶν «ice-minus» καταθέτοντας ἀγωγή, μὲ τὴν ὁποία ζητᾷ πλήρη «ἐκθεση περὶ τῆς δράσεως ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντος».

Ἡ συνέχεια δείχνει ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἢ ἐπιφορτισμένη μὲ τὴν ἐξέταση — τέτοιων προτάσεων—ἡ Συμβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ Ἀνασυντιθέμενου DNA - δὲν περιλαμβάνει σχετικoὺς εἰδικoὺς γιὰ περιβαλλοντολογικὲς ἐκτιμήσεις. Περιμένουμε νὰ ἴδουμε ποιά θὰ εἶναι ἡ μεγίστη ἐπίδραση ὅλων αὐτῶν τῶν χειρισμῶν. Φαίνεται ὅτι αὕτη γίνεται ἐντονώτερη ἀπὸ τὶς ἀνησυχίες γιὰ τὶς συνέπειες καὶ ἐστιάζεται στὴν ἀβεβαιότητά μας γιὰ τὶς φυσικὲς διαδικασίες, παρὰ στὴν ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὰ ἀνθρώπινα κίνητρα.

Ἡ τελευταία ἀνησυχία πού ἐνεφανίσθη ἐστιάζεται στὴν ἔρευνα τοῦ βιολογικοῦ πολέμου, ὅπου ἐμπλέκεται καὶ τὸ ἀνασυντιθέμενο DNA. Σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἔρευνας τῆς γενετικῆς μηχανικῆς, μία ἀπὸ τὶς φοβερότερες πιθανότητες πού φαντάσθηκε κανένας ἦταν ἡ ἐσκεμμένη δημιουργία ὀργανισμῶν πού προκαλοῦν ἀσθένειες. Οἱ ἐπιστήμονες ἀπέρριψαν τέτοιες ἀνησυχίες λέγοντας ὅτι κανένας ποτὲ δὲν θὰ ἤθελε νὰ κάνῃ κάτι τέτοιο. Παρέμενε ὅμως ὁ φόβος ὅτι, ἂν οἱ ἰσχυρὲς τεχνικὲς τῆς γενετικῆς μηχανικῆς ἐχρησιμοποιοῦντο γιὰ τὸν βιολογικὸ πόλεμο, θὰ μπορούσαν νὰ καταλήξουν στὴν σκόπιμη - ὄχι τυχαία - δημιουργία ἐνὸς ὀργανισμοῦ τύπου γένους Ἀνδρομέδας.

Κατόπιν αὐτοῦ, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1984, ὁ στρατὸς τῶν ΗΠΑ ἐζήτησε μία ἀνακατανομὴ τῶν κονδυλίων γιὰ ἓνα ἀριθμὸ μικροτέρων προγραμμάτων, περιλαμβανομένων ἐνὸς θερμαινόμενου χώρου σταθεύσεως ὀχημάτων, στέγασης τοῦ ἵππου καὶ ἐνὸς ἐλέγχου εὐκολίας ψεκασμοῦ. Αὕτη εἶναι μία συνήθης διαδικασία, πού χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ μεταφέρονται κονδύλια ἀπὸ ἐκεῖ πού δὲν χρειάζονται σὲ ἐλάσσονα καὶ μὴ ἀμφισβητήσιμα προγράμματα. Ἡ αἴτηση χρειάζονταν ἔγκριση μόνον ἀπὸ τὸν πρόεδρο τῆς ὑποεπιτροπῆς τῆς ὑπεύθυνης γιὰ στρατιωτικὲς κατασκευές. Ἀργότερα μόνον ἀπεκαλύφθη ὅτι ὁ «ἐλεγχος εὐκολίας ψεκασμοῦ» ἦταν στὴν πραγματικότητα μόνον ἓνα ἐργαστήριον P-4, ἱκανὸ νὰ διεξάγῃ τὰ πλέον ἐπικίνδυνα πειράματα μὲ τὸ ἀνασυντιθέμενο DNA καὶ σαφῶς προοριζό-

μενο για έρευνα του βιολογικού πολέμου, συγχρόνως δέ ένα από τὰ πλέον ἀμφιλεγόμενα θέματα του ἀμυντικού προϋπολογισμού. Ὑπάρχουν μόνον τέσσαρα P-4 ἐργαστήρια στην χώρα, καὶ κανένα ἄλλο δὲν προορίζεται γιὰ ἀποκλειστικῶς μὴ ἱατρικὴ έρευνα.

Οἱ ὑπερασπιστὲς τοῦ ἐργαστηρίου ἀμφισβητοῦν ὅτι χρειάζεται νὰ συγκρίνουμε ἀορίστως περιγραφόμενες προσπάθειες γιὰ έρευνα τοῦ βιολογικοῦ πολέμου στὴν Σοβιετικὴ Ἐνωση. Βεβαιώνουν ὅτι τὸ ἐργαστήριό θὰ ἔκανε μόνον ἀμυντικὴ έρευνα καὶ δὲν θὰ ἠσχολεῖτο μὲ τὴν ἀνάπτυξη ἐπιθετικῶν βιολογικῶν ὄπλων. Ἡ κριτικὴ δίδει πολλὰ ἐπιχειρήματα. Ὁ γερουσιαστὴς τὸν ΗΠΑ James Sasser ἀμφισβητεῖ ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐργαστηρίου θὰ ἐπέτρεπε τὸν έλεγχο τῶν ἐπιθετικῶν βιολογικῶν ὄπλων, ποὺ θὰ ἦταν μία παραβίαση τῆς συμφωνίας τοῦ 1972. Οἱ ἐπιστήμονες ἀντετάχθησαν στὴν δήλωση ὅτι ἡ «ἀμυντικὴ» έρευνα τῶν βιολογικῶν ὄπλων ἀπαιτεῖ ἐργασία καὶ ἐπὶ τῶν «ἐπιθετικῶν» ὄπλων. Ἄν ὁ στρατὸς ὑποπτεύεται ὅτι ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση ἀναπτύσσει βιολογικά ὄπλα κάποιου εἴδους, τότε μπορεῖ κι αὐτὸς νὰ κάνει τὸ ἴδιο, γιὰ νὰ δοκιμάσει τὸ νέο βιολογικὸ ὄπλο.

Ἀλλὰ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχει κάνει, ἢ τουλάχιστον ἔχει ἀπομιμηθῇ, τὴν έρευνα τοῦ ἐπιθετικοῦ βιολογικοῦ ὄπλου. Ἄλλοι ἐπιστήμονες ἰσχυρίζονται ὅτι, ἂν ἡ ἀληθινὴ πρόθεση εἶναι νὰ ἀναπτυχθοῦν ἀμυντικὲς δυνατότητες, ἡ έρευνα μπορεῖ νὰ διεξάγεται σὲ λιγότερο ἀσφαλῆ ἐργαστήρια. Ὁ Matthew Meselson, ἓνας βιοχημικὸς καὶ μοριακὸς βιολόγος τοῦ Harvard, προτείνει ὅπως κατ' οὐσίαν ὅλες οἱ πληροφορίες, ποὺ ἀπαιτοῦνται, λαμβάνονται ἀπὸ παθογόνους ὁργανισμοὺς-ὁμοιώματα, πολὺ λιγότερο ἐπικίνδυνους, καὶ ὅτι ἴσως ὑπάρχουν καὶ κέρδη στὴν ἀποδοτικότητα ἀπὸ τὴν χρῆση τῶν ὁμοιωμάτων, παρὰ τῶν ἰδίων τῶν παθογόνων ὁργανισμῶν.

Ἰσως τὸ πλέον ἐνοχλητικὸ μέρος τοῦ ὅλου ἐπεισοδίου εἶναι ἐκεῖνο τῆς μυστικότητας καὶ ἀκόμα τῆς ἀνεντιμότητας, στὴν προσπάθεια κτήσεως τοῦ κονδυλίου γιὰ τὸ ἐργαστήριό. Χρησιμοποιώντας μία διαδικασία ἀποσπάσεως τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Κογκρέσσου χωρὶς συζήτηση ἢ τυπικὴ ψήφο, ὁ στρατὸς ἔχει δημιουργήσει ὑποψία γιὰ τὰ κίνητρό του καὶ γιὰ τὸν σεβασμὸ ποὺ ἔχει, ἢ ὄχι, γιὰ τὴν ἐγκριση τοῦ Κογκρέσσου καὶ τὴν κοινὴ γνώμη. Συγχρόνως, ἐπίσης, δὲν ὑπάρχει πρόνοια γιὰ ἐπαθεώρηση τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργαστηρίου. Ἐνας ἀριθμὸς ἐξεχόντων ἐπιστημόνων ζητοῦν τὴν δημιουργία μιᾶς ἐπιτροπῆς εἰδημόνων, γιὰ νὰ ἐπιβλέψουν τὴν ἐργασία ποὺ γίνεται ἐκεῖ, περιλαμβανομένης καὶ τῆς προγραμματισμένης έρευνας. Ἡ προτεινόμενη χρῆση τῆς γενετικῆς μηχανικῆς γιὰ έρευνα τοῦ βιολογικοῦ πολέμου προκαλεῖ ἀνησυχίες δύο εἰδῶν γιὰ τὶς συνέπειες: φόβο γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ συμβῇ, ὅταν ἐπιδοθούμε στὴν ἀνάπτυξη ὁργανισμῶν, ποὺ προκαλοῦν ἀσθένειες, καὶ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὰ κίνητρα καὶ στὴν σύνεση αὐτῶν ποὺ διεξάγουν τὴν έρευνα. Οἱ φόβοι αὐτοὶ προκαλοῦνται ἀπὸ τὴν λαθραιότητα καὶ μυστικότητα ποὺ περιβάλλουν τὴν έρευνα.

Ἰδιωτικοποίηση καὶ ἐμπορευματοποίηση

Ἐντελῶς ξεχώρα ἀπὸ τοὺς φόβους καταστροφῆς εἶναι ἓνα πλῆθος θεμάτων, ποὺ περιβάλλουν τὴν ἐμπορευματοποίηση τῆς γενετικῆς μηχανικῆς καὶ τὴν γενετικὴ τάση πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ έλεγχο τῆς έρευνας τοῦ ἀνασυντιθεμένου DNA. Ἐνῶ οἱ ἀντιρρήσεις συνήθως περιορίζονται στὶς δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις τῆς ἰδιωτικοποίησης καὶ ἐμπορευματοποίησης, κατὰ καιροὺς ἐγείρονται θέματα δικαιοσύνης, συγχρόνως μὲ δεοντολογικὰ προβλήματα. Χωρὶς ἀμφιβολίες, οἱ συζητήσεις ἐπάνω σὲ αὐτὰ τὰ θέματα ἔχουν ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὴν ταχύτητα, μὲ τὴν ὁποία ἡ ἐμπορευματοποίηση ἔχει προοδεύσει καὶ ἀπὸ τὸν τεράστιο ἐνθουσιασμό, μὲ τὸν ὁποῖον οἱ χρηματοδότες ἔχουν χαιρετίσει τὶς ἐταιρεῖες ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γενετικὴ μηχανικὴ. Ὑπάρχει ἐπίσης τὸ ἀζημίωτο φαινόμενο τῶν

έπιστημόνων, που ανακαλύπτουν σχεδόν έντοτα μιὰς νυκτός ότι μία περιουσία εύρίσκεται μεταξύ τών δοκιμαστικῶν των σωλῆνων.

Ίσως τὸ πλέον συζητημένο θέμα, τὸ συνδεδεμένο μετὴν γενετική μηχανική, εἶναι ἡ ὑπόθεση τῆς τυποποίησης τῆς ζωῆς. Κατὰ εἰρωνείαν, ὁ πρῶτος μικροοργανισμός, γιὰ τὸν ὁποῖον ἐρευνήθηκε ἡ τυποποίηση, ἀνεπτύχθη χωρὶς ἐπέμβαση τῆς τεχνικῆς τοῦ ἀνασυντιθέμενου DNA. Ὁ Ananda Chakrabarty ἀνέπτυξε τὴν ἐλαιοφάγο χρυσίζουσα ψευδομονάδα μετὰ συμβατικές μεθόδους ἐπηρεασμοῦ τυχαίων ἀλλαγῶν καὶ συλλέγοντας ἐκεῖνες ποὺ ἔχουν τὶς ἐπιθυμητὲς ιδιότητες. Ἐν τούτοις ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνεφανίσθη αὐτὴ ἡ ὑπόθεση, καὶ ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῶν ΗΠΑ στὶς 16 Ἰουνίου 1980 συνετέλεσαν ὥστε νὰ κορυφωθῇ τὸ κοινὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ ἀνησυχία γιὰ τὴν γενετική μηχανική.

Ἡ κοινὴ γνώμη παραμένει διηρημένη μᾶλλον σχετικὰ μετὰ τὸ κατὰ πόσον εἶναι φρόνιμο νὰ ἐπιτραπῇ ἡ τυποποίηση τῶν ἐμβίων ὄντων αὐτῶν καθ' ἑαυτῶν, παρὰ σχετικὰ μετὰ τὶς διαδικασίες, μετὰ τὶς ὁποῖες αὐτὴ ἀναπτύσσεται — θέμα ποὺ εἶναι λιγότερο ἀμφισβητήσιμο. Ὁ Key Dismukes ὑποδεικνύει τὴν συνέχεια μεταξύ αὐτοῦ ποὺ ὁ Chakrabarty ἤ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἕνας γενετιστής, κάνει καὶ τῆς φυσικῆς διαδικασίας μιὰς γενετικῆς ἀλλαγῆς. Ἰσχυρίζεται πῶς τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τὸ βακτηρίδιο εἶναι κατασκεύασμα τοῦ Chakrabarty, καὶ ὄχι τῆς φύσεως, ὑπερεκτιμᾷ ἄκρως τὴν ἀνθρώπινη ἰσχὺ καὶ ἀποδεικνύει τὴν ἰδία ἄγνοια τῆς βιολογίας μετὰ ἐκείνη ποὺ εἶχε καταστροφικὴ ἐπίδραση στὴν οἰκολογία τοῦ πλανήτη μας. Ἐξ ἄλλου, ἄνθρωποι σὰν τὸν Harold P. Green διαφωνοῦν ὅτι τὸ θέμα θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ στενὰ σὰν ἕνα ἐρώτημα, γιὰ τὸ κατὰ πόσον μία κοινωνία ἐπιτρέπεται νὰ ρυθμίζῃ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν ἀνάπτυξη τῶν τεχνολογιῶν. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὀπτική γωνία, ἡ τυποποίηση εἶναι ἀπλῶς μία ἐπινόηση μεταξύ πολλῶν ἄλλων, ποὺ ἡ κοινωνία μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ, γιὰ νὰ προωθήσῃ τὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἀνάπτυξη. Γιὰ κάποιον ποὺ ἔχει μία ἄποψη σὰν τοῦ Green, ἡ τυποποίηση εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἠθικῶς οὐδέτερη· τὸ θέμα εἶναι αὐτὸ τῆς σχετικῆς ἀποτελεσματικότητος ἐν σχέσει μετὰ τὶς ἐπιθυμητὲς συνέπειες.

Ἄν ἀφήσουμε κατὰ μέρος τὰ εἰδικὰ τῆς τυποποίησης, αὐτὸ ποὺ μένει πρὸς ἐξήγησιν εἶναι ἡ ἐπίδραση ποὺ αὐτὸ τὸ θέμα ἀσκεῖ στὴν κοινὴ συνείδηση. Ίσως ὀφείλεται στὸ ὅτι δύο ἐντελῶς συγκεκριμένες θεωρήσεις συγκλίνουν στὸ νὰ δημιουργήσουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπιτρέποντας νὰ τυποποιοῦνται τὰ ἐμβία ὄντα κάτι ἄκρως «δημόσιο» γίνεται «ιδιωτικόν». Ἡ πρώτη ἄποψη εἶναι μία πρόσφατη αἴσθησις ὅτι ὑπάρχει κάτι διαφορετικὸ σχετικὰ μετὰ τὴν ζωὴ, ἔτσι ὥστε, ἐνῶ θὰ ἦταν δεκτὴ ἡ κτήσις συγκεκριμένων ζώων, ἡ ἰδιοκτησία ἐνός γενικοῦ «τύπου» παραβιάζει τὰ κοινὰ, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀνήκουν σὲ κανένα. Συνήθως αὐτὴ ἐκφράζεται περισσότερο σὰν ἠθικὸ αἶσθημα παρὰ σὰν προσεκτικὸ ἐπιχείρημα, ἂν καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθῇ πολὺ εὐκόλως· ἀρκετὰ συχνά, τὰ ἠθικὰ αἰσθήματα εἶναι ἐκφράσεις σοβαρῶν, βαθειὰ ριζωμένων, ἰσχυρῶν πεποιθήσεων. Ξεκάθαρα, αὐτὸς ὁ τύπος ἐπιχειρήματος δὲν στηρίζεται ἀπλῶς στὶς συνέπειες, ἀλλὰ εἶναι πλησιέστερος πρὸς τὴν δεοντολογικὴ ἀρχὴ γιὰ τὴν σχέση τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ φυσικὰ εἶδη. Σὲ ἕνα λαμπρὸ ἄρθρο ὁ ἱστορικὸς Lynn White ἔχει ἰχνηλατήσει τὴν ἀρχὴ τῆς πλέον ἐπικρατοῦσας τάσεως κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις εἶναι ἕνα καταλλήλο ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύσεως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο στὶς δυτικὲς πολιτιστικὲς παραδόσεις. Ὁ White ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ τάση ἐκμεταλλεύσεως εἶναι ἐπικίνδυνη καὶ ὄχι ἡ μοναδικὴ ἀκόμη καὶ στὴν δυτικὴ σκέψη.

Ἡ δεύτερη αἰτία τῆς δημόσιας δυσφορίας γιὰ τὴν τυποποίηση ἴσως εἶναι ἡ πρόβλεψη ὅτι, σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις, εἶναι καὶ ἄδικη. Χωρὶς συζήτηση τὸ κοινὸ ἔχει ὑποστηρίξει τὴν γενετικὴ μηχανικὴ μετὰ δεκαετιῶν γενικὴ ἀδιαφορία. Τὰ δημόσια κονδύλια ἔχουν ὑποστηρίξει τὴν ἔρευνα, τοὺς ἐκπαιδευμένους ἐπιστήμονες καὶ ἔχουν πληρώσει γιὰ τὸν ἐξοπλισμό. Ίσως ὁ κόσμος βλέπει αὐτὴ τὴν γενναιοδωρία σὰν δῶρο. Ἄν εἶναι δῶρο, τότε,

ενώ δεν υπάρχει απαίτηση ανταλλαγής, μιὰ παράλειψη νὰ ἐπιδειχθῇ κάποια εὐγνωμοσύνη θὰ μπορούσε νὰ καταλήξῃ σὲ δυσαρέσκεια ἐκ μέρους τοῦ δωρητοῦ καὶ νὰ δηλητηριάσει τὶς μελλοντικὲς σχέσεις. Εἶναι δύσκολο νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι αὐτὸ βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὴν ἀνησυχία τοῦ κοινοῦ, καὶ δυσκολώτερο νὰ γνωρίζουμε τί θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ κατάλληλη ἔκφραση εὐγνωμοσύνης. Ἀλλὰ ἂν ἡ θέση εἶναι σωστὴ καὶ ὁ κόσμος θεωρῇ τὴν βιομηχανικὴ γενετικὴ μηχανικὴ ὡς μονοπωλοῦσα μιὰ γωνία τῆς δημιουργίας μὲ ἐπιδεξιότητες καὶ ἐργαλεῖα ποὺ ἀνεπτύχθησαν μὲ δημόσια ἐξοδα, τότε ἡ βιομηχανία θὰ ἦταν καλύτερο νὰ εἶναι πρόθυμη νὰ ἀναμείξῃ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ κέρδους μὲ κάποιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν κοινὴ εὐημερία.

Ἐνα συγκεκριμένο παράδειγμα συγκρούσεως μεταξὺ τοῦ ἰδιωτικοῦ κέρδους καὶ τῆς δημοσίας εὐημερίας εἶναι ἡ καθυστερημένη ἀνάπτυξη τοῦ ἐμβολίου κατὰ τῆς ἐλονοσίας, μιᾶς ἀσθένειας ποὺ σκοτώνει δύο ἑκατομμύρια ἀνθρώπους τὸν χρόνο, σχεδὸν ὅλους σὲ λιγότερο ἀνεπτυγμένους χώρες. Ἡ παγκόσμια Ὀργάνωση Ὑγείας ὑπεστήριξε τὴν ἔρευνα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ν. Ὑόρκης, ποὺ ὁδηγοῦσε στὴν ἀνάπτυξη ἐνὸς πρώιμου τύπου ἐμβολίου, ποὺ μὲ τὴν κατάλληλη ἀνάπτυξη θὰ μπορούσε πιθανῶς νὰ μετατραπῇ σὲ ἀποτελεσματικὸ ἐμβόλιο κατὰ τῆς ἀνθρώπινης ἐλονοσίας. Ἡ Παγκόσμια Ὀργάνωση Ὑγείας διαπραγματεύτηκε μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς κύριες βιοτεχνικὲς ἐταιρεῖες Genentech γιὰ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν παραγωγή τοῦ ἐμβολίου. Ἡ Genentech ἐπέμενε νὰ ἔχῃ τὸ ἀποκλειστικὸ δικαίωμα τῆς ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐμβολίου, δεδομένου ὅτι πλήρῳ συνδρομῇ στὸ Πανεπιστήμιο. Ἡ Παγκόσμια Ὀργάνωση Ὑγείας ἀρνῆθηκε νὰ προχωρήσῃ, πιθανῶς ὑπολογίζοντας τὶς ἀντιρρήσεις ἀπὸ τὰ ἔθνη ποὺ ὑποστήριζαν τὴν ἔρευνα μὲ κυβερνητικὰ κονδύλια, ἢ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἔθνη, μερικὰ ἀπὸ τὰ πτωχότερα τῆς γῆς, ποὺ θὰ ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀγοράσουν τὸ ἐμβόλιο ἀπὸ τὴν Genentech. Ἡ ἐταιρία ἀπεσύρθη ἀπὸ τὶς διαπραγματεύσεις καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμβολίου καθυστέρησε, ἐνῶ οἱ θάνατοι ἀπὸ τὴν ἐλονοσία αὐξάνοντο.

Ἐνα ἄλλο πεδὶον συγκρούσεως γιὰ τὴν ἐμπορευματοποίηση τῆς γενετικῆς μηχανικῆς ἦταν ἡ ἴδια ἡ Ἀκαδημία. Ἡ βιοτεχνολογία ἔχει δημιουργήσει τυπικὲς σχέσεις βιομηχανίας-πανεπιστημίου, προκαλώντας συγχρόνως ἐρωτήσεις γιὰ τὴν ἀκαδημαϊκὴ ἐλευθερία, γιὰ τὰ προβλήματα τῆς ὑπηρετήσεως δύο κυρίων καὶ πιθανῶς γιὰ λανθασμένες προτεραιότητες μέσα στὸ ἴδιο τὸ Πανεπιστήμιο. Κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος οἱ διαχειριστὲς τοῦ Πανεπιστημίου ἔχουν καλωσορίσει τὴν χρηματοδότηση καὶ τὶς τυπικὲς συμφωνίες μὲ τὴν βιομηχανία σὰν ἕνα ὑποκατάστατο τῆς ἀβέβαιης καὶ πιθανῶς συρρικνουμένης κυβερνητικῆς χρηματοδοτήσεως τῆς ἔρευνας. Ὁ πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Stanford προεδρεύων στίς συζητήσεις γιὰ τὶς σχέσεις βιομηχανίας-ἐπιστήμης, ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἰδιωτικὰ κονδύλια καλύπτουν μιὰ σπουδαία ἀνάγκη στὸ σύγχρονο Πανεπιστήμιο, καὶ ὅτι ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη ἔχει γίνει πλέον ἀπαιτητικὴ σὲ κεφάλαια. Συγχρόνως, ἡ κυβερνητικὴ χρηματοδότηση τῆς ἐπιστήμης δὲν ἔχει δείξει συγκρίσιμη προθυμία νὰ καλύψῃ τὶς ἀνάγκες σὲ κεφάλαια. Ἡ βιομηχανία εἶναι ἔτοιμη νὰ ὑποστηρίξῃ οἰκονομικὰ ἐπιλεγμένες περιοχὲς τῆς ἐπιστήμης.

Ἀντίθετοι μὲ τοὺς διαχειριστὲς, ὅπως ὁ Donald Kennedy, εἶναι ἀκαδημαϊκοί, ποὺ διετηροῦν ἕνα πλῆθος ἀνησυχιῶν γιὰ τοὺς δεσμοὺς ποὺ σφυρηλατοῦνται καὶ τὴν συνεπακόλουθον ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν βιομηχανία. Μερικοὶ ἀκαδημαϊκοὶ δείχνουν μιὰ αὐθόρμητη ἀντιπάθεια γιὰ τοὺς κερδοσκοποῦς ὀργανισμοὺς, ἀλλὰ ὑπάρχουν ἄλλες, πρὶν μελετημένες ἀντιρρήσεις. Ὑπάρχουν ἀνησυχίες γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἐλεύθερης συναλλαγῆς τῶν ὀργανισμῶν μὲ τὰ Πανεπιστήμια καὶ γιὰ τὸ κατὰ πόσον ἡ ἰδιωτικὴ ἔρευνα εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὸν κανόνα αὐτόν. Ὑπάρχουν ἀνησυχίες γιὰ τοὺς ἀπόφοιτους σπουδαστὲς τῶν ἐπιστημῶν, ποὺ εἶναι ἐκμεταλλεύσιμοι γιὰ κερδοσκοπικοὺς λόγους. Μερικὲς ἀντιρρήσεις, ἐν τούτοις, ἐστιάζονται ὄχι σὲ συγκεκριμένες περιπτώσεις ἀλλὰ στὴν γενικὴ καὶ μακροπρόθεσμη

σύγκρουση τῶν σχέσεων βιομηχανίας-Πανεπιστημίου. Ὁ N.Echola A. Aslford, ἐπὶ παραδείγματι, ἐπισημαίνει ὁρισμένες δυνάμεις ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ παρακινήσουν μία μετατόπιση τῶν ἐρευνητικῶν προτεραιοτήτων ἀπὸ θέματα ἔναντι τῶν ὁποίων ἡ βιομηχανία εἶναι ἀδιάφορη ἢ ἐχθρική, πρὸς θέματα πιθανῶς χρήσιμα στὴ βιομηχανία. Βλέπει τὸ πρόβλημα σὰν θέμα «κόστους εὐκαιρίας» — χρήσης ἐπιστημονικῶν πηγῶν καὶ ταλέντου ὥστε νὰ τὰ ἀπομακρύνουν οἱ ὀργανισμοὶ ἀπὸ προβλήματα ἴσως πῶς χρήσιμα στὸ κοινὸ χωρὶς ὅμως καλοστηριγμένα οἰκονομικὰ συμφέροντα πίσω τους.

Παραδεχόμενος ὅτι τὰ Πανεπιστήμια εἶναι ἀπίθανο νὰ ἀρνηθοῦν ἰδιωτικὰ κονδύλια, ὅσο τὰ δημόσια κονδύλια εἶναι ἀνεπαρκῆ, ὁ Charles C. Caldart ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος προέρχεται ἀπὸ λεπτὲς μακροχρόνιες ἐπιδράσεις. Γράφει: «*Ἡ πλησιέστερη ἐπαφή μεταξὺ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς βιομηχανίας θὰ ἐπιφέρει λεπτὲς ἀλλαγές στὴν στήν πρῴην πρῶν θὰ μπορούσε νὰ ἐπιδράσῃ στὴν βασικὴ πολιτικὴ καὶ στὴν κατεῖθινη τοῦ Πανεπιστημίου. Πρῶτον, τὸ ὕψος τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἐρευνας θὰ μπορούσε ἀρᾶ νὰ ξαναὑφανθῇ στὸν ἀρχαῖο τῆς βιομηχανίας*». Προτείνει ὡς πλέον λογικὴ ἀντίδραση στὴν ἀπειλὴ αὐτὴ τὴν ἀποφυγὴ τῆς κατὰ περίπτωσιν συνεργασίας διὰ καθιερώσεως γενικῆς πολιτικῆς, προορισμένης νὰ προστατεύσῃ τὴν αὐτονομία τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ Καθηγητικοῦ τοῦ σώματος καὶ τῶν σπουδαστῶν.

Δὲν μπορούμε νὰ ἀφήσουμε τὸ θέμα τῆς ἰδιωτικοποιήσεως, χωρὶς νὰ ἀναφέρουμε δύο κατεῖθινες ποὺ πῆρε πρόσφατα. Ἡ πρώτη ἀφορὰ στὴν δῆλωση ἑνὸς πλήθους ἐθνῶν, κυρίως τοῦ τρίτου κόσμου, ὅτι τὶς γενετικὲς πηγὲς φυτῶν ἰθαγενῶν τῶν χωρῶν τοὺς ἔχουν οἰκειοποιηθῇ ἄλλες χώρες καὶ κερδοσκοπικοὶ τοὺς ὀργανισμοί, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ τὶς ξαναπωλοῦν στὶς χώρες προελεύσεως ὑπὸ μορφήν μεγάλων καὶ ἀκριβῶν σπόρων. Σὲ κάποια περίπτωσι τὰ εἶδη τοῦ σιταριοῦ ποὺ ἐλήφθησαν ἀρχικὰ ἀπὸ τὴν Λιβύη καὶ τὸ Ἀφγανιστάν ἔχουν κατακρατηθῇ ἀπὸ αὐτὲς τὶς χώρες. Αὐτὰ τὰ εἶδη φυτῶν δὲν ὑπάρχουν πλέον ἐκεῖ.

Τὸ δεύτερο περίεργο περιστατικὸ εἶναι μία ἀγωγή ποὺ κατετέθη ἐπ' ὀνόματι τοῦ John Moore ἀρχικά, ἀσθενοῦς ἀπὸ λευχαιμία στὸ U.C.L.A. Ὁ δικηγόρος τοῦ Moore ἰσχυρίζεται ὅτι ἐπιστήμονες χρησιμοποίησαν κύτταρα ἀπὸ τὸν σπλῆνα τοῦ σὰν βάση μιᾶς σειρᾶς κυττάρων, ποὺ παράγει ἕνα ἀριθμὸ βιολογικῶς ἐνεργῶν καὶ ἐνδιαφερουσῶν οὐσιῶν, περιλαμβανομένου ἑνὸς τύπου ἰντερφερόνης. Δύο ἐπιστήμονες ἔχουν πατεντάρει αὐτὴν τὴν σειρὰ κυττάρων, ποὺ ὀνομάζεται Mo (ἀπὸ τὸ Moore). Ὁ Moore ζητᾷ ἕνα μέρος τῶν κερδῶν ἀπὸ τὰ πατενταρισμένα κύτταρα. Ἡ ἰδιωτικοποίηση καὶ ἡ ἐμπορευματοποίηση ἔχουν περισσότερες ὁψεις ἀπ' ὅσες ἀρχικά φαίνονται. Ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ θὰ ἐπιτραπῇ ὁ βιοχημικὸς ἔλεγχος καὶ ἡ ἐκμετάλλευση τῶν σειρῶν τῶν κυττάρων, οἱ ἐρωτήσεις περὶ τοῦ τί ἀνήκει σὲ ποιὸν εἶναι πιθανὸν νὰ αὐξηθοῦν ὅπως τὰ καρκινικὰ κύτταρα.

Γονιδιακὴ θεραπεία στοὺς ἀνθρώπους

Μεταξὺ δύο καὶ τριῶν χιλιάδων ἀσθενειῶν εἶναι ἡ ἀσθένεια ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ γενετικὲς ἀνωμαλίες. Μερικὲς εἶναι συχνές, ὅπως ἡ δρεπανοκυτταρική ἀσθένεια καὶ μία ἄλλη κατάσταση τῶν ἐρυθρῶν αἰμοσφαιρίων, γνωστὴ ὡς ἑλλειψη τοῦ ἐνζύμου γαλακτικῆς δεϋδρογενάσης. Ἄλλες εἶναι πασίγνωστες ἂν καὶ λιγότερο κοινές — ὅπως ἡ φαινολοκετονουρία καὶ ἡ κυστικὴ ἰνώδης ἐκφύλισις. Ἄλλες εἶναι ἀκόμη σπανιότερες. Τρεῖς ἀπὸ τὶς σπανιότερες εἶναι ὑποψήφιες γιὰ τὴν πρώτη γονιδιακὴ θεραπεία στοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι ἡ Lesh - Nyhan, μία ἀνωμαλία σὲ πολὺ μικρὰ παιδιά, ποὺ καταλήγει μετὰ τῶν ἄλλων καὶ σὲ αὐτόματο ἀκρωτηριασμό, καὶ δύο ἀνεπάρκειες τοῦ ἀνοσιολογικοῦ συστήματος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο καθιστᾷ αὐτὲς σὰν πρῶτες ὑποψήφιες εἶναι ἕνας συνδυασμὸς παραγόντων. Πρῶτον, ἡ ἀνίατη ἀσθένεια εἶναι κατὰ κανόνα μοιραία (θανατηφόρα) καὶ στὴν περίπτωσι τῆς Lesh - Nyhan εἶναι καὶ τρομερὴ. Δεύτερον, δὲν ὑπάρχουν ἀποτελεσματικὲς θεραπευτικὲς ἀγωγές

ἐπὶ τοῦ παρόντος. Τρίτον, τὸ κανονικὸ γονίδιο ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ νοσοῦν εἶναι διαθέσιμο γιὰ νὰ προστεθῇ στὰ νοσοῦντα κύτταρα. Τέταρτον, ὑπάρχει διαθέσιμη μέθοδος τοποθετήσεως τοῦ κανονικοῦ γονιδίου μέσα στὰ νοσοῦντα κύτταρα. Συνίσταται στὴν λήψη κυττάρων μυελοῦ ὀστέων ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀσθενοῦς, καλλιέργεια τῶν ἐκτὸς σώματος, ἀνάμειξή των μὲ καταλλήλως τροποποιημένους ἰοὺς, καὶ ἐπανατοποθέτησή των στὸ σῶμα τοῦ ἀτόμου στὴν κατάλληλη θέση τοῦ ἰστοῦ. Ὁ ἰὸς ἔχει στερηθῇ τῆς ἱκανότητάς του νὰ ἀναπαράγεται, ἀλλὰ διατηρεῖ τὴν ἱκανότητα του νὰ εἰσδύῃ στὸ ἀνθρώπινο κύτταρο. Ἐνα ἀντίγραφο τοῦ ὑγιоῦς ἀνθρώπινου γονιδίου ἔχει προστεθῇ στὸ γενετικὸ ὑλικὸ τοῦ ἰοῦ, κι ἔτσι κατ' οὐσίαν «μολύνει» τὸ ἐλαττωματικὸ κύτταρο τοῦ παιδιοῦ μὲ ἀνθρώπινο γονίδιο, ποὺ θὰ ἐκτελέσῃ τὴν λειτουργία ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ γενετικὸ ὑλικὸ τοῦ παιδιοῦ.

Πολλὴ ἀπὸ τὴ συζήτηση περὶ τῆς ἀνθρώπινης γονιδιακῆς θεραπείας ἔχει ἐπικεντρωθῇ στὸ ἐρώτημα σχετικὰ μὲ τὸ κατὰ πόσον ἡ ἐσκεμμένη ἀλλαγὴ τῶν γονιδίων ἐνὸς ἀτόμου συνιστᾷ μία ἠθικῶς ἀπογορευμένη ἀνάμιξη στὴ ζωὴ. Αὐτὸ κοινῶς ἐξεφράσθη σὰν κατηγορία ὅτι οἱ ἐπιστήμονες «παρίσταναν τὸν Θεό». Χωριστὰ καὶ ἐν χορῶ, ἕνα πλῆθος θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν καὶ θεολόγων ἐξέφρασαν ἀνησυχίες γιὰ τὸν γενετικὸ χειρισμὸ τῶν ἀνθρώπινων ὑπάρξεων. Ἡ κατηγορία ὅτι «παρίστανουν τὸν Θεό» ἦταν προφανῶς ἕνα δεοντολογικὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ὑπάρχουν ὁρισμένα πράγματα, ποὺ οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ κάνουν ὅσο ἠθικῶς καλὰ καὶ ἂν εἶναι τὰ ἀποτελέσματα. Ἀλλὰ ποῦ θὰ χαράζουμε τὴν γραμμὴ; Καὶ ποιά ἀρχὴ μᾶς ὁδηγεῖ, ὥστε νὰ γνωρίζουμε πότε κάνουμε παραδεκτὲς ἐπεμβάσεις καὶ πότε ἔχουμε περάσει σὲ ἀπαγορευμένο ἔδαφος; Τελικῶς, οἱ περισσότεροι συμμετασχόντες στὴν συζήτηση ἦλθαν σὲ συμφωνία γιὰ δύο πράγματα. Πρῶτον, ἔκαναν τὴν πραγματικὴ διάκριση μεταξὺ σωματικῶν κυττάρων, ἢ ὅλων ἐκείνων τῶν κυττάρων ποὺ δὲν ἀναμειγνύονται στὴν ἀναπαραγωγὴ, καὶ γενετικῶν κυττάρων, ἢ τῶν κυττάρων ποὺ προορίζονται νὰ γίνουν σπέρμα ἢ ὠάρια. Οἰεσδήποτε ἀλλαγὲς στὰ σωματικὰ κύτταρα ἐνὸς ἀτόμου θὰ πεθάνουν μαζὶ του· δὲν μποροῦν νὰ περάσουν στὰ παιδιά του. Στὴν περίπτωσιν αὕτῃ ἡ γονιδιακὴ θεραπεία εἶναι σὰν ἄλλες ἱατρικὲς θεραπείες προορισμένες νὰ βοηθήσουν τὸν συγκεκριμένο ἀσθενῆ. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν γενετικῶν κυττάρων ὅμως σημαίνει ὅτι οἰεσδήποτε ἀλλαγὲς ποὺ εἰσάγονται, συνεχίζονται ἀπεριόριστα μέσω ἀμέτρητων γενεῶν ἀπογόνων.

Αὐτὸ ἦταν μία νέα πτυχὴ. Ἄν καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἄλλες ἱατρικὲς θεραπείες εἶναι δυνατόν νὰ ἐπηρεάσουν τὰ γενετικὰ κύτταρα, εἰδικὰ τὰ ἰσχυρὰ φάρμακα καὶ ἡ ἀκτινοβολία, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν θεραπεία τῶν καρκίνων, τὰ ἀποτελέσματα εἶναι τυχαῖα καὶ ἄγνωστα. (Τὰ γενετικὰ κύτταρα ἐνὸς ἀνθρώπου μποροῦν νὰ ἐπηρεασθοῦν ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἐκθεσὴ λόγῳ ἐπαγγελματικῆς ἀποσχολήσεως ἢ λόγῳ περιβάλλοντος σὲ πολυάριθμα χημικὰ προκαλοῦνταν μεταλλαγές). Ἐν τούτοις, ἐγινε σαφές ὅτι ἡ συστηματικὴ μεταλλαγὴ γενετικῶν κυττάρων ἦταν ἠθικῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν γονιδιακὴν θεραπεία τῶν σωματικῶν κυττάρων.

Ἡ δευτέρα περιοχὴ τῆς συμφωνίας ἦταν ἠθικὴ — ὅτι ἡ θεραπεία τῶν σωματικῶν γονιδίων ἦταν ἠθικῶς παραδεκτὴ ὑπὸ ὁρισμένες προϋποθέσεις, καὶ ὅτι ἡ θεραπεία τῶν γενετικῶν κυττάρων ἦταν ἠθικῶς προβληματικὴ. Γιατὶ ἡ μεταλλαγὴ τῶν γενετικῶν κυττάρων εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἠθικὸ πρόβλημα; Ἐπειδὴ ἡ δράσις τῆς δὲν περιορίζεται στὸ ὑπὸ παρακολούθησιν ἢ θεραπεία πρόσωπο καὶ ἡ ἐπίδρασίς της μπορεῖ νὰ διαδίδεται ἐπὶ γενεές, ἡ μεταλλαγὴ τῶν γενετικῶν κυττάρων συνεπάγεται προέκτασις τῆς σκόπιμης ἀνθρώπινης δράσεως πολὺ πέραν τοῦ σκοποῦ τῆς θεραπείας τῶν σωματικῶν κυττάρων. Ἀπὸ αὕτῃ τὴν ἀποψη ὑπάρχει ἀνακολουθία μὲ τὶς ἐπερχόμενες γενεές, καὶ αὐτὰ τὰ ἀγέννητα ἄτομα δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ εἰποῦν ἂν ἐπιθυμοῦν νὰ συμμετάσχουν στὴν ἔρευνα — αὕτῃ ἐνδέχεται νὰ συνιστᾷ ἕνα τύπο «πειραματισμοῦ» σὲ μέλλουσες γενεές, ποὺ δὲν ἔχουν συγκατατεθῇ. Τελικῶς, ἡ προοπτικὴ δημιουργίας κληρονομικῶν ἀλλαγῶν

όδηγεί πολλούς στην αίσθηση ότι πράγματι έχουμε ξεπράσει το φράγμα μεταξύ της επιτρεπτής απομίμησης του θείου και του σφετερισμού των προνομίων του Θεού.

Υπάρχει επίσης μία αντίρρηση για τις συνέπειες: ότι η εύρεia διάδοση της γονιδιακής θεραπείας, ουσιαστικώς θα άλλαζε την γονιαδιακή δεξαμενή του ανθρώπινου πληθυσμού. Έλλειψει γονιδιακής θεραπείας σε εύρεia κλίμακα δεν υπάρχουν επαρκή μαθηματικά δεδομένα, για να στηρίξουν την κριτική. Θα χρειάζονταν χιλιάδες έντατικής γονιδιακής θεραπείας, για να γίνη αξιόλογη μέλετη των επιδράσεων στον ανθρώπινο πληθυσμό.

Αλλά όλοι οι σχολιαστές δεν συμφωνούν ότι η θεραπεία των γενετικών κυττάρων θα έπρεπε να απογορευθή κατηγορηματικά. Η τελευταία έκθεση μιάς επιτροπής απέδειξε ότι, υπό όρισμένες προϋποθέσεις, εάν η θεραπεία των γενετικών κυττάρων ήταν διαθέσιμη, θα ήταν δίκαιο να χρησιμοποιηθή. Το επιχείρημα είναι ότι θα ήταν μεγαλύτερο λάθος να επιτραπή να πεθάνουν άνθρωποι, από μία ασθένεια σαν του Huntigton, από το να γίνη θεραπεία των γενετικών κυττάρων, για να διορθωθή ή ανωμαλία, ακόμη και αν η είδικα έπειδή το διορθωμένο γονίδιο θα περνούσε στους απογόνους.

Πάντως, πρακτικά, η θεραπεία των γενετικών κυττάρων δεν είναι πιθανή στο έγγυς μέλλον, λόγω των επιστημονικών δυσκολιών που συνεπάγεται και λόγω μιάς ανεπίσημης απαγόρευσης της έρευνας με ανθρώπινα έβρυα, πράγμα που καθιστά δύσκολη την ανάπτυξη της τεχνικής.

Μία από τις πλέον πειστικές προειδοποιήσεις για την γονιδιακή θεραπεία δεν αφορά ακριβώς σ' αυτήν, αλλά μάλλον μιλά για το γενικό πρόβλημα της ιατρικής επέμβασης. Πρόκειται για την δυσκολία στην διατήρηση της διακρίσεως ανάμεσα στην επέμβαση για την θεραπεία μιάς ασθένειας και στην επέμβαση για να πραγματοποιηθή κάποια αλλαγή σε πρόσωπο που δεν έχει ασθένεια. Ένα γραφικό παράδειγμα εμφανίσθηκε όταν ανακαλύφθη ότι πολλοί άθλητές των Ολυμπιακών Αγώνων χρησιμοποιούσαν μεγάλες δόσεις αναβολικών στεροειδών — Ισχυρών και πιθανώς επικινδύνων φαρμάκων —, με την πεποίθηση ότι τα φάρμακα βελτιώνουν τις αθλητικές τους επιδόσεις. Μία σχέση με την γενετική μηχανική εμφανίσθηκε, όταν μαθεύθηκε ότι η ανθρώπινη αυξητική όρμηση (H G H), που ήταν διαθέσιμη σε περιορισμένες ποσότητες συλλεγόμενες από πτωματικές υποφύσεις, χρησιμοποιείτο σε μία προσπάθεια να αυξηθή το ύψος των παιδιών μετά την ενιληκίωσή τους. Η H G H είναι κάπως αποτελεσματική στην θεραπεία μιάς ποικιλίας νανισμού, και γι' αυτό την συνέλεξαν. Δεδομένου ότι εύρίσκετο χρονίως σε μικρή ποσότητα, θα έπρεπε να ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτη για άλλες περισσότερες άμφισβητούμενες χρήσεις.

Οι γενετικοί μηχανικοί, εν τούτοις, έχουν εισαγάγει το γονίδιο για το H G H σε ένα μικρόβιο, και είναι ικανοί να το παράγουν σε ποσότητες σημαντικά μεγαλύτερες από όσες μπορούσε να δώσει η συλλογή από πτώματα. Τώρα, διεξάγονται πειράματα, για να διαπιστωθή αν το H G H θα αύξηση επίσης τον βαθμό ανάπτυξεως και το κατά την ενιληκίωση ύψος των παιδιών, που φυσιολογικά δεν έχουν ανεπάρκεια της όρμησης, αλλά που έχουν κάτι που ονομάζεται κληρονομικώς χαμηλό ανάστημα. Η «ασθένεια», με άλλα λόγια, είναι να είσαι κοντός σαν τους γονείς σου. Δεν είναι περίεργο σε μία κοινωνία, που εμφανώς εκτιμά το ύψος, και όπου οι υψηλότεροι γενικώς ζουν καλύτερα, να θεωρείται ως αίτια ιατρικής επέμβασης το ύψος που είναι χαμηλότερο του μέσου όρου, ενώ το ύψος το μεγαλύτερο αυτού είναι εύλογα.

Η άνησυχία ή όποια ξεφράσθη για την γενετική μηχανική γενικώτερα είναι ότι δεν υπάρχει φυσική γραμμή μεταξύ χρήσεως της γονιδιακής θεραπείας για την «θεραπεία» μιάς «ασθένειας» και της χρήσεως για την βελτίωση ενός επιθυμητού χαρακτηριστικού, που δεν είναι ασθένεια. Πρόκειται για άνησυχία σχετική με την σύνεσή μας, ή μάλλον για την έλλειψη αυτής. Φαίνεται ότι είναι μία καλοστηριγμένη άνησυχία, δεδομένης της πρόσφα-

της ἱστορίας μας, μὲ ἄλλα ἱατρικὰ μέσα. Ἀλλὰ ἡ ἐναλλακτικὴ λύση εἶναι ἀκόμη λιγότερο προτιμητέα. Θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθοῦμε τῶν προσπαθειῶν μας νὰ θεραπεύουμε ἀσθένειες, ἐπειδὴ μερικὲς φορὲς χρησιμοποιοῦμε τὰ ὄπλα ποὺ ἀναπτύσσουμε γιὰ ἀμφίβολες χρήσεις; Θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθοῦμε ὠφελίμων ἐφευρέσεων, ἐπειδὴ ὑπάρχει κάποια περίπτωση νὰ χρησιμοποιηθοῦν κακῶς; Πιστεύω, ὅτι ἡ ἀπάντηση καὶ στὶς δύο ἐρωτήσεις εἶναι ὄχι, καὶ ὅτι ἡ λογικὴ πορεία εἶναι νὰ προχωροῦμε συνεχῶς πρὸς τὴν πρόοδο τῆς γενετικῆς μηχανικῆς, πάντα ἐν ἐγγρηγόρσει ἔναντι τῆς πιθανότητος κακῆς χρησιμοποίησεως κάθε τεχνολογίας, οἰασδήποτε προελεύσεως. Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμοῦμε τὴν ἀνάγκη πολλῶν τύπων κοινωνικοῦ ἐλέγχου καὶ πολλῶν τόπων κοινωνικῶν συζητήσεων γιὰ τὶς πιθανὲς καλὲς ἢ κακὲς χρήσεις τῆς γενετικῆς μηχανικῆς.

Ἕνα ἐνδιαφέρον θέμα συζητήσεως, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ λάβει χώραν, εἶναι ἡ ἐξέταση τῶν ἠθικῶν θεμάτων. Μέχρι τώρα ἡ συζήτηση γιὰ τὰ ἠθικὰ θέματα ἦταν βιώσιμη καὶ λογικῶς καλὰ τεκμηριωμένη. Προσπάθησα νὰ δείξω ἐδῶ τὴν σοβαρότητα τόσο τῶν ὠφελιμιστικῶν ὅσον καὶ τῶν δεοντολογικῶν ἀπόψεων, ἐνῶ συγχρόνως ἐτόνιζα καλὰ τοὺς περιορισμούς των: γιὰ τὴν ὠφελιμιστικὴ ἠθικὴ ἡ ἐξάρτηση ἀπὸ ἐμπειρικὲς προβλέψεις, ποὺ ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἀναξιόπιστες ἢ ἀπίθανες· γιὰ τὴν δεοντολογικὴ ἠθικὴ, ἡ περιορισμένη ἰσχὺς τῶν ἠθικῶν ἰσχυρισμῶν χωρὶς ἀναφορὰ στὶς συνέπειες σὲ μία ἠθικὰ καὶ μορφωτικὰ πλουραλιστικὴ κοινωνία.

[Μεταφράζει ἡ Ν. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ-ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ]

ΦΑΙΔΩΝΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ὑπεροπτικὴ ἀφήγηση

Τῆς ὥρας τούτης τὰ δευτερόλεπτα
θὰ χορεύουν στὸ διάστημα τῶν ἡμερῶν τῆς ἀνοιξης.
Θὰ μεγαλώσουν οἱ ροδακινιές
μέσ' στὰ εὐλαβικὰ ἀπογεύματα τῶν ἐσπερινῶν.
Καὶ τὰ τέκνα τοῦ ἡλίου,
φωτεινὲς κολῶνες,
θ' ἀμνηστεύουν τὰ πλήθη τῶν φθινόπωρων.
Θ' αὐτοκτονοῦν οἱ φωνὲς τῶν γρύλλων
στὰ φαράγγια τῶν σκέψεων.
Δὲ θὰ ὑπάρχει πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας,
μήτε καὶ δεύτερη καὶ τρίτη.
Ἀφανισμὸς καὶ δημιουργία
θὰ κοιτάζονται στὸ καθρέφτη φιλάρεσκα
καὶ θὰ βλέπουν τὸ δυσνόστατο ἑαυτό τους,
ποὺ θὰ λέγεται ἰσορροπία.
Θὰ κυνηγοῦνται οἱ κλειδώσεις τῶν ἀνέμων
καὶ θὰ χαϊδεύονται ἀθέλητα
ἀνάμεσα στὶς κόκκινες κηλίδες τῆς ἀγάπης
καὶ στὸν ἀντίλαλο τῆς παρήχησης.
Οἱ καθεδρικές ἀνάσες τῆς Ἱστορίας
δὲ θὰ ἔχουν ψαλμικὸ λαχάνιασμα,
τρέχοντας νὰ προλάβουν
τὰ φῶτα τῆς αὐτοθυσίας.

ΓΙΩΡΓΟΣ Κ. ΠΑΠΠΑΣ

Ἰωνία

Ἰωνία, σεπτὴ γῆ, εἰρηνοφόρα,
πικραμένη μου γῆ,
μές στὸ ὑπέρτατο φῶς σου
ἀνεβαίνεις τὸν πόνο.

Μοῖρα τῆς Ἰωνίας,
μοῖρα διπλή:
τοῦ ἀπολλώνιου ὕψους,
τῆς τρωϊκῆς τραγωδίας,
πόσο σφιχτὰ μὲ τυλίγουν τὰ χέρια σου.

Κι ἔγινες κρύσταλλο
κι ἔγινες πέτρα κοφτερή,
νὰ σκοντάφτουμε πάνω σου,
νὰ μᾶς ξυπνᾷς μνήμες,
νὰ μᾶς θυμίζεις μέρες φωτερές.

Ποιά αὔρα, ποιοῦ κύμα πελάγου
θὰ φέρει τὸ φιλί μου
στὴ χαμένη πατρίδα,
ποῦ δὲν τὴν συγκρίνω σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη.

Πῶς,
πῶς νὰ σὲ τραγουδήσω, σεπτὴ γῆ τῶν προγόνων,
σὲ τί μνήμες μὲ πᾶς,
σὲ τί καμῖνι μὲ ρίχνεις.

Ἐσύ,
πυρκαγιὰ ποῦ δὲ θὰ πυρποληθεῖ,
ἀστέρι ποῦ δὲ θὰ σβύσει.

....

Καὶ σεῖς, πολύκλαυτοι νεκροί,
ἀποκαῖδια τῆς Σμύρνης,
δὲ λέω ἀπόψε ὀνόματα καταισχύνης,
σφαγῆς, προδοσίας, τὸν ἀλυσσοδεμένο σπαραγμό,
οὔτε τὸν φλοῖσβο τῆς ἀένης σκέψης σου,
τὸν ἀντίλαλο τοῦ πύρινου λόγου,
μόνο τὸν ἀλυσσοδεμένο πόνο
τῆς σκλαβιάς σου.

Ἰωνία,
θὰ κλάψω...

**Κάνε γνωστὸ το «ΔΑΥΛΟ»
στοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους
τοῦ περιβάλλοντός σου.**

Σ. ΠΑΝΑΓΟΣ Μῦθοι καὶ Παρά-μυθοι

« Ἀπλὸς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας » [Εὐρυπίδης]

Ὁ μῦθος ἀποτελεῖ ἀληθινὴ ἱστορία πού διαθέτει ἀπλότητα καὶ χάρη, γιατί ἔναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ περιττὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅποιο στοιχεῖο ἀμφισβήτησης καὶ ψεύδους. Ἄλλα χαρακτηριστικά του εἶναι ἡ εὐθύτητα καὶ ἡ ἀκρίβεια, καθὼς καὶ ἡ ἁρμονία νοήματος καὶ μορφῆς. Οἱ πλείστοι τῶν μύθων ἀποτελοῦν κληροδότῃμα τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων. ὅταν ζοῦσαν οἱ γνωστοὶ ὡς θεοὶ καὶ ἡμίθεοι, ἥρωες καὶ σοφοί, ἄνθρωποι ὑγιεῖς καὶ «εὐφύντες».

Στὸ σύνολό τους οἱ μῦθοι ἀποτελοῦν βλαστήματα τῶν ἀγαθῶν καὶ εὐτυχισμένων στιγμῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνῶ οἱ χαλεποὶ χρόνοι δὲν ἐπιτρέπουν στοὺς ἀνθρώπους κάτι τέτοιο: «ὁ γὰρ παρὼν καιρὸς οὐκ ἔσται τοῦ ἀνθρώπου μυθολογεῖν», παρατηρεῖ, μὲ λύπη τοῦ ἀσφαλῶς, ὁ ἀγαθὸς Ἰσοκράτης¹.

Πράγματι σὲ παρακμιακὲς ἐποχές, σὰν τὴ δική μας, ἡ ἀρετὴ χλευάζεται, ἡ σοφία κολάζεται καὶ οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι ἐνταφίζονται ἀπ' τὴ λογοκρατικὴ ἐξουσία τῶν μετριοτήτων. Σὲ παρόμοιες ἐποχές μόνο μυθάρια, μυθίδια καὶ μυθογήματα μυθίζονται οἱ ἄνθρωποι, δηλαδὴ ψεύτικες ἱστορίες καὶ λόγους, μὲ σκοπὸ τὴν ὠφέλεια.

Δὲν ἐνδιαφέρονται δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι γιὰ τοὺς «μυθοδεστάτους τῶν λόγων» ἀλλὰ γιὰ τοὺς «ὠφελιμωτάτους».

Τὰ μυθίδια καὶ μυθο-πλάσματα τῆς μορφῆς αὐτῆς ἐξυπακούεται πῶς ἐνσωματώνον-

ται στὴν νέα Ἑλληνικὴ «μυθολογία», μὴ ἀποτελέσματα τῆ συσσώρευσης τῆς νέας «Κόμπρου τοῦ Αὐγείου», πού γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ μας ἀπ' αὐτὴν θὰ χρειαστεῖ ἀνάλογος μὲ τὸν Ἡρακλῆ ἥρωα. Μέχρι τότε ὅμως ἂς μὴ ξεχνοῦν οἱ μυθομέριμοι τὰ λόγια τοῦ Ἡράκλειτου, πῶς «οἱ διζήμενοι χρυσὸν γῆν πολλήν ὀρύσσουσι καὶ εὐρίσκουσιν ὀλίγον» (ἀπ. 22).

Ἡ ἐνσωμάτωση τῶν μυθευμάτων αὐτῶν στὴ μυθολογία ἐννοεῖται πῶς δὲ γίνεται τυχαία καὶ ἀναίτια, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ τὴν «αἰτιολόγησιν», «ἀποσαφήνισιν», «ἀπλούστευσιν» καὶ «τελειοποίησιν» τῶν γνήσιων καὶ πρωτογενῶν μύθων. — Ἐνέργειες πού συνήθως ἀποσκοποῦν σὲ ἠθικο-θρησκευτικούς καὶ κοινωνικο-πολιτικούς λόγους: ἔτσι ἡ φιλολογία μας ἔχει ἐμπλουτιστεῖ μὲ συγγράμματα μυθιδίων αἰτιολογικῶν, ἀποσαφηνιστικῶν, ἐπεξηγηματικῶν, ἀλληγορικῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ, βέβαια, ἠθικο-θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικο-πολιτικῶν.

Τέτοιοι «μῦθοι» εἶναι ἐκεῖνοι πού συνέλαβαν καὶ στηρίζουν τὴν ἐκτροπὴ, ἤτοι τὸν ἱποπροσανατολισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴ φυσικὴ του πορεία καὶ τὸν ὑποβιβασμὸ τοῦ ἀπὸ «ἀνω θρώσκον ὄν»² σὲ ὑποτακτικὸ καὶ κοινὸ θηλαστικόν.

Γιὰ παράδειγμα θ' ἀναφέρω ἓνα μόνο μῦθευμα τέτοιο, πού ἀποτελεῖ ὅμως μαγιά γιὰ τὸ πλάσιμο ἀνάριθμων ἄλλων: Ὁ Κλει-

¹ 6,24

² Πίνδαρος, Ο. 1, 24

σθένης, ως γνωστόν, ὁ τύραννος τῆς Σικυῶνος, προκειμένου νὰ ἐδραιώσῃ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν τυραννίαν του, σοφίστηκε ἕνα μῦθος «*δεδαϊδαιμένον ποικίλοις ψεύδεσι*»³ σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Δωριεῖς ὑπήκοοι του φέρονταν σὰν ἀπόγονοι τῶν Ὑατῶν, τῶν Ὀνεατῶν καὶ τῶν Χοιρεατῶν — κατώτερα καὶ χυδαῖα γένη ἀσφαλῶς, πού θά ἔπρεπε νὰ αἰσθάνωνται καὶ περήφανοι, πού καταδυναστεύονταν ἀπ' τὸν Κλεισθένη, ὁ ὁποῖος ἀνῆκε «φυσικά» στὸ γένος τῶν Ἀρχελάων.

Ἐξυπακούεται ὅτι ὁ μῦθος, ἂν καὶ κραυγαλέα φτιαχτός καὶ σκοποθηρικός, ἐπιτέλεσε τὸ σκοπὸ του, πράγμα πού τὸν κατέστησε πρότυπο τῶν κατοπινῶν τυράνων, πού λίγο πολὺ ἀνακαλύπτουν κάποια «θεϊκή» ἢ «ἥρωική» τους φλέβα, ἢ ὁποῖα δικαιολογεῖ τὴν «ἐλέφ θεοῦ» βασιλείαν τους.

Ὁ Μῦθος ὅμως δὲν ἀποτελεῖ σόφισμα καὶ τεχνητὸ κατασκευάσμα ἀλλὰ φυσικὸ καρπὸ τῆς ψυχῆς, ἠθικο-πνευματικὸ ἄθλο, πραγματικὸ ποίημα· γι' αὐτὸ καὶ «*τὸν ποιητὴν δέοι, εἴπερ μέλοι ποιητῆς εἶναι, μύθους ποιεῖν ἀλλ' οὐ λόγους...*» (Φαίδων, 61 Β). Οἱ φαντασιώσεις, κι οἱ «ἐμπνεύσεις» δὲν εἶναι μῦθοι ἀλλὰ μυθάρια ἢ τέλος πάντων παιγνίδια γιὰ τοὺς πολλούς, ἀπ' τοὺς ὁποίους κι ἐξαρτᾶται ἡ ἀξία ἐκείνων πού τοὺς συνθέτουν.

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, γιὰ παράδειγμα, ἀδιαφοροῦσε γιὰ ὅλ' αὐτὰ πού ἀπασχολοῦν καὶ βασανίζουν τοὺς κοινούς θνητούς, γελοῦσε δὲ μὲ τὴν ἀγωνία τῶν «*μιμήσει ποιητῶν*» (ζωγράφων, ἱστοριογράφων), πού, ὡς γνωστόν, ἀναζητοῦσαν τὶς ὠραιότε-

ρες μογιές καὶ λόγια (γιὰ ν' ἀπαθανатиστοῦν ἀσφαλῶς, ἀπαθανατίζοντας τὸν ἀθάνατο). «Ὅσο γι' αὐτόν, πίστευε ὅτι «εἰκόνες του εἶναι τὰ ἔργα του»⁴, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πλούταρχος, κι ὅχι οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες καὶ τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐποφθαλμιοῦν τὰ τρωκτικὰ καὶ τὰ σκουλήκια.

Ἀλλὰ κι ὁ Αἰσχύλος δὲν ἔτρεφε αὐτάπατες, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξία τῶν θεατρικῶν του ἔργων, πού ἀποτελοῦν ἀδιαιψισθήτητα λογοτεχνικὰ ἔργα· αὐτὰ τὰ ἔγραψε ἴσως γιὰ νὰ δείξῃ δρόμους αὐτογνωσίας στοὺς θνητοὺς ἢ γιὰ νὰ τοὺς διδάξῃ τέχνες. Ὁπωσδήποτε ὅμως τὰ ἔγραψε γιὰ τὸν ἄλλο Κόσμο. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑαυτὸ του, σφυρηλάτησε τὸ μῦθος του μὲ τὸ σπαθὶ του στὸ Μαραθῶνα, ὅπως κι ὁ ἀδελφός του Κυναίγειρος, κι ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα τῆς ἀθανασίας σὰν συμ-ποιητῆς τοῦ μεγάλου μῦθου τῶν «Μηδικῶν», σὰν «Μαραθωνομάχος»⁵. Καὶ τώρα «*ἀκούσει μῦθον ἐν βραχεὶ λόγῳ*» (Περσ. 713). Ἕνα γνήσιο μῦθος, γραμμένο μ' αἷμα καὶ ψυχὴ, διαφορετικὸ βέβαια ἀπ' τοὺς «ἐκ βαρβάρων ἤκοντας» λογοκρατικούς παράμυθους, τὸ Μῦθος τῶν «Μηδικῶν» πολέμων, πού σημειοδοτεῖ τὸ τέρμα ἐνὸς μακροχρόνιου πολεμικοῦ κύκλου, ἀπ' αὐτοὺς πού ἀκατάπαυστα διεξάγονται στὸν κόσμον. Πρόκειται γιὰ τὸν κοσμογονικὸ πόλεμο τῆς ὕλης με' τὸ πνεῦμα, τῆς ἐξουσίας μὲ τὴν ἐλευθερία, τῆς βαρβαρότητας καὶ τοῦ κτήνους με' τὸν πολιτισμὸ καὶ τὸ πρόσωπο.

Πράγματι, ὁ Μαραθῶνας κι οἱ Θερμοπύλες ἀποτελοῦν ἤδη μιὰ μυθοποιημένη ἱστορία, παρόμοια καθόλα μ' ἐκεῖνες τῆς

3. Πλάτων, «Κρατύλος», 400c (ἄνθρωπος = ὁ ἐξετάζων ὅσα ἔχει ἰδεῖ: *ἀναθρῶν ἃ ὅπωτε*).

4. Πλούταρχος «Περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ Ἀρετῆς», 335 E. Ἀλέξανδρος πρὸς γλύπτη Σασικράτη: «Ἐμὲ δ' ὁ Καύκασος δείξει καὶ τὰ Ἡμῶδ' καὶ Τάναϊς καὶ τὸ Κάσπιον πέλαγος, αὐταὶ τῶν ἐμῶν ἔργων εἰκόνες».

5. Ὁ Αἰσχύλος, ὡς γνωστόν, εἶχε ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμία στὸ μνημα του νὰ γραφῇ ἡ ἰδιότητα του ὡς «Μαραθωνομάχου» κι ὅχι τραγικοῦ ποιητῆ.

«Θεογονίας» καὶ τῆς «Ἰλιάδος», ἔστω, κι ἂν διατηρῆται ἀκόμα τὸ στοιχεῖο τοῦ χωρο-χρονικοῦ τους προσδιορισμοῦ, ἓνα στοιχεῖο πού τίποτα δέν προσθαφαίρει στήν αἴγλη τους. «Ὅ,τι λείπει εἶναι ὁ νέος Ὀμηρος ἢ Ἡσίοδος πού «θα μυθολογήσει τοὺς ἀγῶνες καὶ τοὺς πολέμους κι αὐτῶν τῶν ἡμιθέων»⁶.

Γιατί οἱ ἀντιπαραταγμένοι στὸ Μαραθῶνα Ἕλληνες ἐναντίον τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς ἀσιανῆς ὕλης δέν ἦταν ὅ,τι φαντάζει στήν κοντόθωρη νόησή μας, ἀλλὰ ἀστραπὲς κραδαινόμενων ρομφιῶν, ἦταν οἱ Ἐρινύες τοῦ διογενοῦς πνεύματος, οἱ ἀρχάγγελοι τῆς διοτρεφoῦς Ἐλευθερίας.

* * *

Στὰ χρόνια τοῦ Πλάτωνος ἡ ἐκτροπὴ ἔχει ἤδη συντελεσθεῖ κι ὁ μῦθος ἔχει περιέλθει σὲ κατάσταση ἀμφισβήτησης. Ὁ «Φαῖδρος» ἐκφράζει τὴ δυσπιστία του στὰ μυθολογήματα, ἐνῶ ὁ Σωκράτης τοῦ «Θεαίτητου» δέν κρύβει τὴ λύπη του γιὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ «πρωταγόρειου» μῦθου. Αἰῶνες μετὰ ὁ μῦθος ἐξακολουθεῖ νὰ «ἐξη νοῦν ἀλήθειας» (Κάλβος), ὅμως μόνο κατὰ ἓνα μέτρο «τὸ μυθῶδες ψαύει τῆς ἀληθείας» (Πλούταρχος, Ἡθ, 589 F).

Γίνεται σαφές, ὅτι οἱ ἑραστές τῆς Φιλοσοφίας ἔπαισαν νὰ ἔναι μυθολογικοί, πράγμα πού ὁμολογεῖ κι ὁ ἴδιος ὁ Πλάτωνας. Ὁ μῦθος, πού μεγάλωσε σὰν ἀδελφὸς τοῦ λόγου, ἀκολουθεῖ τὶς ἡρωίδες καὶ ἥρωες πού ἐγκαθίστανται στὰ Ἡλύσια πεδία, ἐνῶ ὁ λόγος περιέρχεται στὴ γλώσσα τοῦ στίβου τῆς ζωῆς, τῶν ἀφηρωισμένων, τῶν ἀποπνευματοποιημένων, τῶν λογοκρατῶν.

Ἡ παρακμὴ πού σταδιακὰ προσβάλλει τὴν ἀνθρωπότητα, χτυπᾷ ὀρμητικὰ καὶ μεθοδικὰ τὸ ἱερὸ σῶμα τῶν μύθων, πού, παρὰ τὴν ἀνθεκτικότητά τους, πολλοὶ καταστρέφονται ἢ γίνονται ἀγνώριστοι ἀπὸ τὴν

παραποίηση καὶ τοὺς ἀκρωτηριασμούς, ὅπως ἐγίνε καὶ τὸ σῶμα τοῦ μυθικοῦ Γλαύκου μετὰ ἀπ' ἐπικάθισμα τῶν ὀστράκων καὶ τῆς ἄμμου τῆς θάλασσας.

Γιατί ὁ μῦθος τῶν Μηδικῶν δὲ σημειοδοτεῖ τὸ τέρμα τοῦ «πάντων πατρὸς πολέμου», καθὼς διδάσκει ἡ λογοκρατία, ἀλλὰ τὸ τέρμα ἐνὸς μόνο πολεμικοῦ κύκλου, ἄρα καὶ τὴν ἀφετηρία ἐνὸς νέου, ἀφοῦ «ζυνὸν ἀρχὴ καὶ πέρας ἐπὶ κύκλου περιφερείας» (Ἡράκλ., 102).

Ἐξυπακούεται ὅτι ὁ νέος πόλεμος διεξάγεται ἔκτοτε μὲ διαφορετικὰ ὄπλα, νέες μεθόδους κι ἄλλη τακτική, ἔτσι ὥστε πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο πόλεμο, γιὰ τὸν ἴδιο ἐχθρό, πού ἔναι δίπλα του κάθε στιγμή καὶ συνηθέστερα μέσα στὴν ἴδια τὴν ψυχὴ του, προκειμένου ν' ἀναζητήσῃ τὶς «Θερμοπύλες» του.

Γιατί ἡ πλεκτάνη τοῦ δόγματος, ἡ μεθοδικότητα τῆς λογοκρατίας, ἡ γοητεία τῆς προσωπικότητας καὶ τοῦ «καθωσπρεπισμοῦ» καὶ ἡ μαγεία τῶν λέξεων καὶ θεωρημάτων πολὺ εὐκόλα ἀποπροσανατολίζουν τοὺς ἀνθρώπους, μεταβάλλοντας καὶ τὶς εὐγενέστερες ἀκόμη ψυχὲς σὲ ὄργανα καταστροφῆς.

Ἐξὶ αἰῶνες μετὰ τὰ «Μηδικὰ» ἓνας συγγραφέας πού περιέρχεται τὴν Ἑλλάδα, ὁ μοναδικὸς περιηγητὴς τοῦ ὁποῖου τὸ ἔργο ἐν μέρει διασώθηκε, ὁ Πausanias, δέν προλαβαίνει ν' ἀπαριθμῇ ἱερά, ἀγάλματα — ζωντανοὺς μύθους τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ξεπερνοῦσε τὸν ἀριθμὸ τῶν σημερινῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδας. Καὶ νὰ πού λίγους αἰῶνες μετὰ, ὅταν οἱ «Λεωνίδες» ἐγκατέλειψαν πιά τὶς «Θερμοπύλες» τους, οἱ ἀρχαιολόγοι δὲ βρίσκουν παρὰ σωροὺς πετρῶν, πού σώθηκαν ἐξαιτίας τῆς «ἀσημαντότητάς» τους, καὶ οἱ ἱστορικοὶ ἐλάχιστα συγγράμματα, νοθευμένα κι αὐτὰ κι ἀκρωτηριασμένα ἀπ' τὴ βαρβαρότητα τῆς λογοκρατίας —

6. Ἰσοκράτης, 2, 49. «Ὁ μὲν γάρ (Ὀμηρος) τοὺς ἀγῶνες καὶ τοὺς πολέμους τοὺς τῶν ἡμιθέων ἐμυθολόγησεν, οἱ δὲ (Μαραθωνομάχοι) τοὺς μύθους εἰς ἀγῶνες καὶ πράξεις κατέκτησαν».

θλιβερά λείψανα του πνευματικού θησαυρού των 1.000.000 τόμων των βιβλιοθηκών Περγάμου και 'Αλεξανδρείας.

Είναι, γιατί άνθρωποι του πνεύματος, προωρισμένοι απ' τη φύση για ποιητές και για τη θέαση των μεγάλων και ύψηλων, άσυναίσθητα προδίδουν τον εαυτόν τους και φτάνουν να ενδίδουν στη λογοκρατία, να συγχωρούν τη βαρβαρότητα και να υπηρετούν την άνελευθερία, παραποιώντας την 'Ιστορία κι εμπλουτίζοντάς την με «*δύστηνους λόγους*» και βέβαια «*τούς Νόμους τούς θεσπίζοντας τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα στὸ παμπάλαιο μέτρο ἐφαρμόζοντας...*», καθώς λέει ο 'Ελύτης.

Τοιουτοτρόπως φθάσαμε στη σημερινή κατάσταση, στη δημιουργία του ανθρώπο-ποβόρου πολιτισμού της αποπνευματοποιημένης τεχνοκρατίας, όπου η άρετή προκαλεί το χλευασμό, η έκλογη του δικαίου το γέλωτα κι η σοφία τον κίνδυνο· η αντίστροφή των αξιών μπορούμε να πούμε πώς άποτελεί πλέον γεγονός.

Δέν εκπληττόμαστε, λοιπόν, για τὸ ὅτι «οἱ μύθοι ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ 'Ελληνικὴ Μυθολογία, εἰσὶ διὰ τοὺς πολλοὺς ἐκπληκτικὸν ἀντικείμενον...», οὔτε ἀσφαλῶς γιὰ τὸ ὅτι οἱ Κλεισθένειοι παρὰ-μυθοὶ κι ὅλα τὰ σχετικὰ ἠθικο-θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικο-πολιτικὰ δόγματα γίνονται δεκτὰ μ' ἐνθουσιασμό.

Δέν μᾶς παραξενεύει ἡ «διαπίστωση» τοῦ (ἀφελοῦς ἢ ἔμμισθου;) μυθολόγου «διὰ τὴν παράδοξον τυφλότητα ἐν ἣ διέμενεν βεβηθισμένος λαὸς (ἂν καὶ) εὐφυὴς ἐν πᾶσι»⁷ οὔτε βέβαια κι ὁ μεγάλο-ιδεατισμὸς τῶν φοινίκων...

Γιατί, τὸ νοιώθουμε καλά, ὁ λαὸς ἐκεῖνος τοὺς μύθους τοὺς «ἐβίωσεν, πρὶν ἐμφανισθῶσιν αὐτῷ τὰ θεῖα εὐεργετήματα» ἀπὸ τοὺς δογματόπληκτους «πολιτικοὺς τῆς ἐπιστήμης, διπλωμάτες τῆς φιλοσοφίας, τεχνοκράτες τῆς θρησκείας κι ἐμπόρους τῆς τέχνης, ἀπ' τὰ δικάφαλα τέρατα ποὺ γέννησε ἡ ἐξαλλάτουσσα ἐξουσιαστικὴ ἀτμόσφαιρα», καθώς παρατηρεῖ ὁ «Μετέωρος» τοῦ «Δαυλοῦ»⁸.

7. P. Decharme, «'Ελλ. Μυθολογία», εἰσαγωγή.

8 Δαυλός, τ. 58, σ. 3172.

ΧΑΡΗΣ ΧΡΟΝΗΣ

Τέλος κακό

Τώρα ὅλα πλέον σιωποῦν.
Τὰ ὅπλα, ὁ ὀρυμαγδός, ἡ σκόνη.
Μόνο ὁ ἥρεμος καπνὸς
σιγοανεβαίνει πρὸς τὸν οὐρανὸ
σὰν τὴν ἐξομολόγηση.
Τὸ καταρρακωμένο ἵππικὸ
σκοντάφτει σὰν ἁμαρτωλός,
ποὺ τονὲ δείχνουνε.
Τὰ ἔργαλεῖα τοῦ θανάτου
ἐγκαταλειμμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ,
σὰν κύπελα μετὰ ἀπὸ
συμπόσιο ἔκλυτων ἀρχόντων.
Τέλος κακό: "Ὅ,τι κατόρθωσε ἡ μάχη
τὸ καθρεφτίζουν τὰ ὀρθάνοιχτα,
ἀκόμη, μάτια τῶν νεκρῶν.

Βασίλισσα τῆς Μοῦ

Καθόμαστε πολὺ πρωτὶ σὲ μιὰ μεγάλη παραλία στὰ ριζὰ ἐνοῦ πανύψηλου βουνοῦ μὲ ἀπορρῶγες βράχους καὶ χῶμα λιγοστό. Μερικοὶ λένε πὼς εἶναι ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπ' τὸ μεγάλο ἡφαίστειο τῆς Μοῦ. "Ἄλλοι πάλι λένε πὼς αὐτὰ εἶναι ἐσπερινὲς φαντασίες. Κοκκινοκίτρινοι μπούμπουρες περιφέρονταν πάνω σὲ μαῦρα ἀπὸ ὀψιδιανὸ καὶ ἄσπρα ἀπὸ μάρμαρο ἢ χαλαζία βότσαλα. Ὁ φόβος τοῦ καρχαρία δὲν ἔχει ξερριζωθεῖ ὁλότελα μέσα μου, καθὼς κολυμπούσαμε στὸ ξημέρωμα στὰ καταγάλανα νερά. "Ὅταν βγήκαμε ξανὰ στὴν ἀκροθαλασσιὰ, κοπανοῦσα μεταξὺ τους στὸ ἔδαφος τὶς πέτρες, γιὰ νὰ δῶ ποιὲς θὰ σπάσουν πρώτες, οἱ ἄσπρες ἢ οἱ μαῦρες. "Ανάκατα βρήκα μιὰ πάλλευκη ποὺ φάνταζε, σὰ νὰ 'χε πάνω της ἐσώγλυφες μισοφαγωμένες παραστάσεις. Κάτω ἀπὸ τὸ φάσμα ἐνὸς σκοτεινοῦ φεγγαριοῦ ξεχώρισα τὴν ὁμορφή θωριὰ μιᾶς ὥριμης γυναίκας μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ κλεισμένα βλέφαρα, ποὺ θὰ 'κρυβαν σίγουρα ἕνα βελουδένιο βλέμμα. Στὴν ἄκρη ἔγραφε μὲ ἀρχαιοελληνικὰ κεφαλαῖα γράμματα δύο ἐνωμένες λέξεις: «Βασίλισσα Ἑαράνι».

Πῆρες μὲ περιέργεια τὴν πέτρα ἀπὸ τὰ χέρια μου καὶ φώναξες μὲ ἀποκοτιὰ τὸ ὄνομά της. Ξαφνικά, τὰ πουλιὰ κατατρόμαξαν, ὁ ἄνεμος μάνιασε καὶ σήκωσε κοπάδια ἀπὸ τεράστια κύματα καὶ καταχνιὲς ἀφρῶν. Χθόνιοι, μαῦροι δαίμονες φαίνονταν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῶν ἡφαιστειῶν. Ὁ οὐρανὸς σκοτείνιασε μὲ πορφυρὰ σύννεφα, ὅπου πάνω τους ἔμοιαζαν νὰ σχηματίζονται εἰκόνες ψηλόκορμων κοριτσιῶν καὶ ἀγέρωχων πολεμιστῶν μὲ πελώρια μπράτσα. Στὸν ὀρίζοντα τριήρεις χτυποῦσαν ρυθμικὰ τὰ κουπιά. Ἀκούγονταν οὐρλιαχτὰ θανάτου,

οὐρλιαχτὰ καταστροφῆς, ἔπειτα ἀπὸ ἕνα τρομερό, σαρδώνειο γέλιο....

Βλέποντας τ' ἀγριεμένο πέλαγος καὶ μὴ μπορώντας νὰ ἀναμετρήσουμε ἄλλο μὲ ὀρθάνοιχτα μάτια τί συνέβαινε, σὲ πῆρα ἀπ' τὴ μέση καὶ φύγαμε ἀπὸ τὴν ἀκρογιαλιά κάνοντας τὸ σταυρὸ μας. Τότε, τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης καταλάγιασαν ἐντελῶς καὶ ὁ ἀέρας ἔγινε πάλι κρυστάλλινος.

Δὲν ξέραμε, ἂν ὅλα ὅσα εἶδαμε ἦταν μυστικά φαντάσματα πεθαμένων καιρῶν ἢ ἀπλῶς ταραχτήκαν παροδικὰ οἱ φρένες μας. Μακάρι νὰ ἦταν πράγματι μόνο τὸ δεῦτερο! Πάντως, γιὰ ὁποῖον ἀμφιβάλλει ἔχω κρατήσει τὸ εἰκονόμορφο ἐκεῖνο ὀρυκτό. Τὸ 'χω φυλάξει βαθιὰ κρυμμένο σ' ἕνα σεντούκι, γιὰτὶ κάθε φορὰ ποὺ τὸ κοιτῶ αἰσθάνομαι τὸ αἷμα μου νὰ φαρμακώνεται μέσ' ἀπὸ τὴν ἄβυσσο τοῦ χρόνου. Ἀλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ 'ναι ἕνα σύγχρονο δημιούργημα κάποιου ὄνειροπόλου ἑλληνομαθοῦς μὲ καλλιτεχνικὲς τάσεις.

Τοῦτος ὅμως ὁ φόβος τοῦ σκοταδιοῦ ὀρθώνει μ' ἀγωνία τὰ ξάρτια στὸ βάθος τῆς καρδιάς: "Ὅ,τι κάποτε ἔγινε ἐνδεχομένως σὲ μιὰ χαμένη ἡπειρο, γίνεται σύντομα νὰ γίνει καὶ στὴ δική μας! Ξέροντας τί ἔχει κάνει ὁ ἑαυτὸς μου, ξέρω καὶ τί μποροῦν νὰ κάνουν οἱ ἄλλοι! "Ὅταν σταματήσεις ν' ἀγαπᾷς γενικά, πεθαίνεις. Οἱ λύσεις στὰ δύσκολα προβλήματα εἶναι οἱ πιὸ ἀπλές. Ἀλλὰ συνήθως εἰ ἀναλαμπὲς ἔρχονται, ἀφοῦ συμβεῖ μιὰ καταστροφή, ὁπότε σχεδὸν εἶναι κάπως ἀργά — ὅχι ὅμως ὀριστικά, ἂν βάλεις μυαλό, καὶ ποδοπατηθοῦν τελικὰ τοῦ πυρηνικοῦ πολέμου τὰ χιλιᾶδες σφαλάγγια, κι ἀκούσεις τὴν ἀναρθρὴ κραυγὴ τους, καθὼς μουλιάζουν στὸ ἀποκρουστικό τους ὕγρo.

KARL JASPERS

Ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ καιροῦ μας

(Εἰκοστή πρώτη συνέχεια)

Ὁ ἀγώνας μὲ τὸ μὴ μαχόμενο μέτωπο. Τὸ ἀνώνυμο εἶναι ἀληθινὸ ὄν, ἐνῶ μόνο ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἀνοικτοὶ σ' αὐτὸ διασφαλίζονται ἀπὸ τὴν μηδαμινότητα. Ἀλλὰ ταυτόχρονα τὸ ἀνώνυμο εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ μὴ ὄντος, ποὺ ἡ δύναμή του εἶναι ἀσύγκριτα καὶ ἀκαταμάχητα μεγάλη, ἔστω κι ἂν ἀπειλεῖ νὰ ἐξολοθρεύσει τὸ κάθε τί. Στὸ ἀνώνυμο γίνεται κάτι ποὺ ἐπιδιώκει νὰ ἴπταται· καὶ εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐναντίον του πρέπει νὰ πολεμήσω, ἂν ἀναζητῶ τὸ ὄν. Ὁ ἀγώνας ὅμως αὐτὸς εἶναι ἀκόμη πιὸ ἐνοποιημένος. Ἡ ζωὴ τοῦ μὴ ὄντος φαίνεται νὰ ἔχει ἐξαφανισθεῖ καὶ φαίνεται ξαφνικὰ νὰ κυριεύει τὰ πάντα. Εἶναι τὸ εὐθὺ δυσοῖωνο, ποὺ προάγει τὴν ταραχὴ ἀπὸ τὴν ἀβεβαιότητα ἐναντίον ἐκείνου καὶ χάριν ἐκείνου ποὺ πολεμᾷ. Ὅταν τὰ ἀντιμετωπίζουμε, φαίνεται ὅτι τίποτε δὲν ἔχει μείνει γιὰ μᾶς ἐκτὸς ἀπὸ τὸν βίαιο ἀγώνα γιὰ τὴ ζωὴ στὸν ὑπάρχοντα αὐτοκεντρικὸ χαρακτήρα της. Ἡ ἴδια ὅμως αὐτὴ ἀντίληψη ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ ἀνώνυμο, ποὺ περιτυλίσσει τὰ πάντα στὸ πέπλο τοῦ μὴ ὄντος, ἐπειδὴ τὸ ἴδιο εἶναι τίποτε.

Ἀκριβῶς ὅπως ὁ πρωτόγονος, ἄνθρωπος θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸν του ὅτι ἵσταται ἀντιμέτωπος μὲ τοὺς δαίμονες καὶ πίστευε ὅτι δὲν θὰ μπορούσε παρὰ νὰ γνώριζε τὰ ὀνόματά τους γιὰ νὰ γίνει ὁ κυρίαρχος, ἔτσι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἵσταται ἀντιμέτωπος μὲ τὸ ἀκατανόητο, ποὺ διαταράσσει τοὺς ὑπολογισμούς του. "Ἄν μπορῶ, ἂς τὸ συλλάβω· ἂν μπορῶ, ἂς τὸ γνωρίσω· ἔτσι, σκέπτεται, «μπορῶ νὰ τὸ μεταβάλλω σὲ ὑπέρητή μου». Οἱ ἀνώνυμες δυνάμεις τοῦ τίποτε, στὸν κόσμον μας, ὅπου οἱ θεοὶ ἔχουν ἀπελαθεῖ, ἀποτελοῦν τὴν ἀναλογία τῶν δαιμόνων ποὺ ἀντιμετώπιζε ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος.

Ἕνας ἀγώνας, ὅπου γνωρίζουμε μὲ ποιὸν πρέπει νὰ δράσουμε, εἶναι ἕνα ἀρκετὰ ἐπίπεδο θέμα. Στὴν σύγχρονη ὅμως ζωικὴ τάξη, ὕστερα ἀπὸ μιὰ φάση προσωρινῆς σαφήνειας, θλιβόμεθα ἀπὸ τὴ σύγχυση τοῦ μαχόμενου μετώπου. Αὐτὸς ποὺ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς θεληματικῆς προσδοκίας, ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ἀντίπαλός μας, συνενώνει τὶς δυνάμεις του μαζί μας. Ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται πράγματι ἀνταγωνιστικὸ, καταθέτει τὰ ὅπλα του· αὐτὸ ποὺ ἔμοιαζε μ' ἕνα ἐνωμένο μέτωπο, αὐτοδιχάζεται. Ὅλα τοῦτα συμβαίνουν σ' ἕνα σύμφυρμα καὶ μέσα σὲ μιὰ ταραχώδη ἀνταλλαγὴ. Καθιστῶ ἐχθρὸ τὸν ἐγγύτερο γείτονά μου, ἐνῶ κάποιος ἄλλος, στὸ ἄλλο ἄκρο τοῦ κόσμου, εἶναι ὁ σύντροφός μου στὰ ὅπλα.

Ἐνδέχεται νὰ φανταζόμεθα ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπόληξις τοῦ ἀγῶνα μεταξὺ δύο γενεῶν ποὺ διεξάγεται τώρα· μὲ τὴν ἔννοια αὕτη, τὸ αἶτοιο δὲν γνωρίζει σὲ ποιὸ σημεῖο ἵσταται, καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζει τί εἶναι ἀπαρχαιωμένο καὶ ποιὰ ἡ οὐσία τοῦ μέλλοντος. Ἡ οὐσία τῆς ἐποχῆς εἶναι σκοτεινὴ καὶ φαίνεται δυνατὸ, παρανοώντας τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τὴν κατάστασις, νὰ πολεμήσουμε οἱ ἴδιοι τοὺς ἀληθινούς μας σκοπούς. Ἐν τούτοις δὲν ὑπάρχει ἐνότητα, οὔτε ἐκείνη ἑνὸς παρελθόντος οὔτε ἐκείνη μιᾶς μέλλουσας ἐποχῆς.

Ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἱστορία του εἶναι ἀντίθετα ἕνα διαρκὲς μεταξὺ καὶ ἐνδιάμεσο, καὶ ὅχι ἡ ταραχὴ μιᾶς ζωῆς ποὺ σὲ ἰδιαίτερο χρόνο εἶναι ἀνεπαρκής. Μιὰ ἔρευνα γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἐρχόμενης γενεᾶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν βοηθήσει· ἀλλὰ μπορεῖ ἴσως νὰ βοηθήσει τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὴν ἐπίμονη προσπάθεια ἀποκάλυψης, ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή, τῶν ἀνώνυμων δυνάμεων ποὺ ταυτόχρονα εἶναι ἐχθρικές τόσο στὴν ζωικὴ τάξη, ὅσο καὶ στὴν ἑαυτότητα. Ὁ ἄνθρωπος μὲ εὐτυχία θὰ διελαύνει ἀπὸ τὰ αἰτιώδη καὶ τὰ ἀνεπιθύμητα μέτωπα πολέμου, στὰ γνήσια ἐκεῖνα ποὺ φλέγεται νὰ πολεμήσει. Θὰ τοῦ

ἄρεσαν τὰ μέτωπα ποὺ ἀποκαλύπτονται σὰν ἀπλὰ προσχήματα, ἐπειδὴ δὲν ἐμψυχώνονται ἀπὸ κάποια πανίσχυρη θέληση, καὶ καταρρέουν· θὰ λύγιζε, ἂν ἐβλεπε τοὺς γνήσιους ἀντιπάλους του. Αὐτὸ ποὺ ἀκατανόητα παραβαίνει διαταράσσει τὴν διαύγεια τῆς ὄρασης, παραλύει τὴν θέληση καὶ συσκοτίζει τὸν σκοπὸ. Γιατί δὲν ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτὸν του; Μόνο ὅταν κατανοεῖ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο στὸν ἀγῶνα, πληροῦται τοῦτο μὲ νόημα. Θέλω καθαρὴ συνείδηση, ἔτσι ὥστε μπορῶ νὰ διακρίνω τὸν ἀντίπαλό μου. Δὲν πρέπει νὰ κρύπτεται πίσω μου καὶ νὰ χάνεται σὲ ἀπόσταση, ὅταν στραφῶ νὰ τὸν ἀτενίσω. Πρέπει νὰ μὲ κοιτάζει στὰ μάτια καὶ ν' ἀποκρίνεται στὴν πρόκλησή μου. Οἱ ἀνώνυμες ὁμως δυνάμεις ὀλισθαίνουν καὶ μεταμορφώνονται. "Αν γιὰ μιὰ στιγμή δείχνω ὅτι τὶς συνέλαβα, εἶναι μόνο γιὰ νὰ βρῶ ὅτι δὲν εἶναι πιά αὐτὸ ποὺ ἦσαν. Σὲ πολλὰς διαμορφώσεις παύουν νὰ εἶναι δύναμη, ἂν δὲν ἀντιστέκεται κανεὶς σ' αὐτὰς ἀλλὰ τὶς ἀφήνει μόνες. Τότε ὁμως, ἀπροσδόκητα, παίρνουν μιὰ νέα μορφή. Εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ἔτοιμες νὰ τεθοῦν σὰν φίλοι ἢ σὰν ἐχθροί, ἐξίσου ἀμφίβολες καθὼς εἶναι, τόσο στὸν ἓνα ρόλο ὅσο καὶ στὸν ἄλλο.

Κανεὶς δὲν ἐνδιαφέρθηκε ἀρκετὰ σοβαρὰ μὲ κάτι ποὺ ἀπέτυχε νὰ συναντήσῃ τὰ φαντάσματα αὐτά. Κάνουν ὅ,τι μποροῦν, γιὰ νὰ καταστήσουν μάταιη τὴν ἔλλογη ζωὴ μας, καὶ ὑπονομεύουν τὴν ἀνθρώπινη ἐαυτότητα. Σὲ ἄλλες περιστάσεις ὁ ἄνθρωπος μάχεται ἀνάμεσα σὲ σκιὰς καὶ τὶς ἐπικουρεῖ στὸν ἀγῶνα τους, χωρὶς νὰ ἔχει συνειδητοποιήσει τὸ γεγονός. Γνήσιοι ἀντίπαλοι εὐρίσκονται ἐκεῖ ὅπου τὸ ὄν ἱκανοποιεῖται μὲ ἓνα παράγωγο ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν ἀντίπαλοι ἐκεῖ ὅπου τὸ ὄν παλεύει μὲ τὸ μὴ ὄν γιὰ ζωὴ. Πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες μας μπορεῖ νὰ συμβεῖ, ὅπως τὸ μὴ ὄν ποὺ ἔχει μεταμφιεσθεῖ σὲ ζωὴ νὰ θριαμβεύει στὰ ἀκατανόητα μορφώματα τῆς σοφιστείας.

Ἡ διατήρηση τῆς ἐαυτότητας στὴν σύγχρονη κατάσταση

Ὁ τρόπος τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης εἶναι ἡ προϋπόθεση γιὰ τὸ κάθε τί. Ἡ κατασκευὴ μπορεῖ νὰ τελειωθεῖ ὅσο θὰ θέλατε, ἀλλὰ ἂν ἐλλείπουν οἱ ἄνθρωποι ποὺ πρέπει, δὲν ὑπάρχει ὄφελος. "Αν δὲν ἐπιτραπῇ στὸν ἄνθρωπο νὰ βυθισθεῖ στὴν ἀπλὴ συντήρηση τῆς ζωῆς, μπορεῖ νὰ φανεῖ οὐσιῶδες ὅτι στὴν συνείδησή του θ' ἀντιμετωπίσει τὸ τίποτε· πρέπει νὰ θυμηθεῖ τὶς ρίζες του. Ἐνῶ στὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς πορείας διακινδύνευε νὰ ἐκμηδενισθεῖ σὰν φυσικὸ ὄν ἀπὸ τὶς φυσικὰς δυνάμεις, τώρα τὸ εἶναι του ἀπειλεῖται ἀπὸ ἓνα κόσμον ποὺ ἱδρυσεν ὁ ἴδιος. Ἔστω κι ἂν βρίσκεται σ' ἓνα ἐπίπεδο διαφορετικὸ ἀπὸ τὶς ἄγνωστες ἀπαρχὰς τῆς ἐξέλιξής του, τὸ συνολικὸ του εἶναι καὶ πάλι διακυβεύεται. Οὔτε καμμία ὑπερβολικὴ ἀπόλαυση τῆς ζωῆς οὔτε ἀκόμη μιὰ ἀποφασιστικὴ διάρκεια τοῦ τίποτε μπορεῖ νὰ τὸν σώσει. Καὶ τὰ δύο εἶναι, ἀναμφίβολα, ἀναπόφευκτα σὰν προσωρινὰ καταφύγια σὲ καιροὺς χαλεποὺς ἀλλὰ δὲν ἐπαρκοῦν. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος πρόκειται νὰ εἶναι ὁ ἑαυτός του, χρειάζεται ἓνα θετικὸ πληρωμένον κόσμον. Ὅταν ὁ κόσμος αὐτὸς ὑπέπεσε σὲ παρακμή, ὅταν οἱ ιδέες του φαίνονται νὰ ἀποθνήσκουν, ὁ ἄνθρωπος παραμένει κρυμμένος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, στὸ μέτρο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ μὲ δική του πρωτοβουλία τὶς ιδέες ποὺ ἔρχονται νὰ τὸν συναντήσουν στὸν κόσμον.

Μὲ τὴν αὐθυπαρξία ὁμως τοῦ ατόμου ἀρχίζει ἐκεῖνο ποὺ μετὰ, γιὰ πρώτη φορά, καταφέρνει νὰ γίνεταί κόσμος. Ἔστω κι ἂν τοῦτο φαίνεται ἀνέλπιδον σὲ μιὰ ζωικὴ τάξη ἐστερημένη πνευματικότητας, παραμένει στὸν ἄνθρωπον σὰν ἀπλὴ δυνατότητα ἐκεῖνο ποῖ στιγμιαία χάθηκε ἀπὸ τὸ βλέμμα. "Αν σήμερον ρωτοῦμε στὴν ἀπελπισία μας τί εἶναι αὐτὸ ποὺ μᾶς δόθηκε στὸν κόσμον, στὸν καθένα, μᾶς ἔρχεται ἡ ἀπάντηση: «Αὐτὸ ποὺ εἶσαι, ἐπειδὴ μπορείς». Ἡ πνευματικὴ κατάσταση σήμερον ἐκβιάζει κάθε ἄτομον νὰ πολεμᾷ θεληματικὰ γιὰ τὴν ἀληθινὴν του ὑπαρξιν. Πρέπει εἴτε νὰ τὸ διατηρήσῃ εἴτε νὰ τὸ χάσῃ, ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο ποὺ συνειδητοποιεῖ τὰ θεμέλια τοῦ εἶναι του στὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς του. Ἡ παρούσα στιγμή φαίνεται νὰ εἶναι μιὰ στιγμή ποῖ κάνει ὑπερβολικὰς

ἀξιώσεις, πού προβαίνει σέ ἀξιώσεις πού εἶναι σχεδόν ἀδύνατο νά πραγματοποιηθοῦν. Ἐστερημένος ἀπὸ τὸν κόσμον του, ἀπὸ τὴν κρίση, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά τὸν ἀνασυγκροτήσει ἀπὸ τίς ἀρχές του μὲ τὰ ὑλικά μέσα καὶ τίς προϋποθέσεις πού διαθέτει. Εἶναι γι' αὐτὸν ἀνοιχτὴ ἡ ὑπέρτερη δυνατότητα τῆς ἐλευθερίας, πού πρέπει νά συλλάβει, ἀκόμη καὶ ἐν ὄψει τοῦ ἀδύνατου, μὲ τὴν διαζευκτικὴ δυνατότητα νά βυθιστεῖ στὸ μὴδεν.

Ἄν ἀκολουθήσει τὸ βῆμα τῆς αὐθυπαρξίας, δὲν τοῦ ἀφήνεται τίποτε πέρα ἀπὸ τὴν αὐτόβουλη ἀπόλαυση τῆς ζωῆς μέσα στοὺς ἐξαναγκασμοὺς τῆς κατασκευῆς, πού ἐναντίον τους δὲν ἀγωνίζεται πιά. Πρέπει, εἴτε μὲ δική του πρωτοβουλία νά κερδίζει κατοχὴ ἀνεξάρτητα τῶν μηχανισμῶν τῆς ζωῆς του, εἴτε διαφορετικὰ νά ὑποβιβασθεῖ σὲ μιὰ μηχανὴ παραδομένη στὴν κατασκευὴ. Πρέπει μὲ τὴν ἐπικοινωνία νά καθιερώσει τὸν δεσμὸ μεταξὺ τῶν ἐγῶ, σὲ πλήρη συνειδητοποίηση ὅτι τὸ κάθε τι στρέφεται σὲ νομιμότητα ἢ σὲ ἀπιστία, καί, ἔλλειψει τούτου, ἡ ζωὴ του θὰ ἀποπνευματοποιηθεῖ ἀπόλυτα καὶ θὰ καταστεῖ ἀπλὴ λειτουργία. Πρέπει εἴτε νά προχωρήσει στὸ μέτωπο, ὅπου μπορεῖ νά δεῖ τὴν Ὑπέρβαση, ἢ ἀλλιῶς πρέπει νά μείνει παγιδευνένος ἐνὸς ἐγῶ ἀπόλυτα σχετικοῦ μὲ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Τὰ αἰτήματα πού τοῦ γίνονται εἶναι τέτοια, ὥστε νά ὑποτίθεται ὅτι διαθέτει τὴν ἰσχὺ ἐνὸς τιτάνος. Πρέπει νά ἀνταποκριθεῖ στίς ἀπαιτήσεις αὐτὲς καὶ πρέπει νά δεῖ αὐτό, πού εἶναι ἱκανός, στὴν πορεία τῆς αὐτοανάπτυξής του· ἂν ἀποτύχει νά τὸ πράξει, δὲν θὰ παραμείνει γι' αὐτὸν τίποτε παρὰ μιὰ ζωὴ, ὅπου δὲν θὰ ἔχει τὸ πλεονέκτημα οὔτε τοῦ ἀνθρώπου οὔτε τοῦ θηρίου.

Δὲν ὠφελεῖ τίποτε νά παραπονεῖται ὅτι τόσο πολλὰ ἔχουν τεθεῖ στὸ ἄτομο, καὶ ὅτι οἱ περιστάσεις πρέπει νά μεταβληθοῦν. Τὸ ἀποτελεσματικὸ ἔργο στοὺς ὅρους τοῦ περιβάλλοντος μπορεῖ νά ἐμφανισθεῖ μόνο ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ἐαυτότητος. Εἶμαι ἀπιστος· στίς δυνατότητές μου, ὅταν ἀναμένω, ἀπὸ μιὰ μεταβολὴ περιστάσεων, ἐκεῖνο πού μπορῶ νά πράξω μὲ δική μου πρωτοβουλία. Φυγοπνῶ ἀπὸ τὸ ἔργο, ὅταν ἐπιβάλλω σὲ κάποιον ἄλλον αὐτὸ πού ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸν ἐαυτό μου, ἐνῶ ὁ ἄλλος αὐτὸς μπορεῖ νά εὐδοκίμησει, ὅταν γίνονται αὐτὸ πού εἶμαι ἱκανὸς νά εἶμαι.

Ἐναντίον τοῦ κόσμου ἢ στὸν κόσμον. Τὸ πρῶτο βῆμα ἀφύπνισης τῆς προσοχῆς στὸ ἄτομο πού θὰ δείξει ἓνα νέο τρόπο τοποθέτησης τοῦ ἐαυτοῦ τοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Ἡ ἐαυτότητα ἢ ἡ αὐθυπαρξία ἐμφανίζεται πρῶτα ἀπὸ τὸ νά εἶσαι στὸν κόσμον ἐναντίον τοῦ κόσμου. Τὸ πρῶτο βῆμα ὁδηγεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον, σὲ μοναξιά. Ἡ αὐθυπαρξία, πού στὴν ἀρνητικὴ ἀπόφαση γιὰ αὐτο-ἀποκήρυξη δὲν μπορεῖ νά συλλάβει καμμία παγκόσμια ὑπαρξη, καταναλίσκεται στὴν δυνατότητα. Μπορεῖ νά μιλήσει μόνο, γιὰ νά ἀμφισβητήσῃ τὰ πράγματα. Στοιχεῖο τῆς εἶναι ἡ δημιουργία.

Ἡ μέθοδος αὕτη τοῦ Κίρκεγκωρ, ἀναπόφευκτη σὰν ἓνα μεταβατικὸ στάδιο, θὰ ἐγίνετο ἀνείλικρινές, ἂν ἓνας ἄνθρωπος σταθερὸς πάνω στὰ θεμέλιά του, ἐπεδίωκε νά προάγει στοὺς ἄλλους ἀνησυχία. Ὅποιοσδήποτε, πού, ἐνῶ ἐπαγγέλλεται μιὰ ἀπασχόληση, συλλαμβάνει θετικὰ τὴ ζωὴ, πού δρᾷ σὰν διδάσκαλος, ἔχει ἐπιστημονικὴ γνώση, ἐπειδὴ τὴ βρίσκει θετικότερη, ἔχει ἐγκαταλείψει τὸ βῆμα τοῦ ἐξωκοσμικοῦ τῆς ἀρνητικῆς ἀπόφασης. Δὲν ἐπιθυμεῖ νά ἀρπάξῃ τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἄλλων, χωρὶς νά τοὺς δείχνῃ τὸ ἔδαφος, ὅπου ὁ ἴδιος ἵσταται. Τὸ δεύτερο βῆμα ὁδηγεῖ στὸν κόσμον, ἀλλὰ μόνο σὰν δυνατότητα τοῦ πρῶτου βήματος. Ἡ φιλοσοφοῦσα αὐθυπαρξία δὲν μπορεῖ νά σταθεῖ ἰσχυρὰ στὸν κόσμον τῆς μὲ ἀναντίρρητη ἱκανοποίηση.

Σήμερα, ὅταν ἡ ἀνέλιξη κάθε ζωῆς στὴν κατασκευὴ δὲν μπορεῖ πιά νά δεχθεῖ ἐπικουρία, ὅταν ἡ ζωὴ ἔχει γίνῃ ἐπιχείρηση, ὅπου ἡ μεγάλη πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἐργάτες καὶ ὑπάλληλοι, εἶναι μάταιο νά ἀναμένουμε ἓνα ἐπάγγελμα ἢ μέσο ζωῆς, ὅπου κάποιος θὰ εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἡ συμμετοχὴ στὴν κοινότητα τῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἐργασίας ὅλων ἐκείνων πού ἐπιδιώκουν τὴν ἴδια ἀπασχόληση ἢ

ἐξασκοῦν τὰ ἴδια μέσα γιὰ νὰ κερδίσουν τὴ ζωὴ τους, μιὰ συμμετοχὴ ποὺ θὰ διασφαλίσαι τὴν ζωὴ κάποιου ὑποκειμένου σὲ ἐξωτερικὰ ἐπιβαλλόμενους σκοποὺς καὶ ὅρους, εἶναι τῶρα ἀναπόφευκτη. Ὑπάρχουν ἀσφαλῶς, ἀκόμη, ἱχνη συγκριτικὰ ἀνεξαρτήτων λειψόνων τοῦ παρελθόντος, ποὺ θὰ ἦταν καλὸ νὰ διατηρηθοῦν, ὅπουδήποτε βρίσκονται, σὰν πολυτίμες δυνατότητες, ποῦ, ἐνῶ παραδίδονται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ εἶναι ἱκανὰ ν' ἀποκαλύψουν ἕνα ἀναντικατάστατο τύπο τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, γιὰ ὅλους ὅμως σχεδὸν εἶναι τῶρα ἀναπόφευκτο νὰ ἐργασθοῦν σ' ἕνα κοινὸ ἔργο ἢ νὰ ἀφανισθοῦν. Τὸ ἐρώτημα εἶναι: πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσει σὲ μιὰ τέτοια ἐπιχείρηση.

Ἀναμφίβολα δελεαστικὴ εἶναι ἡ δυνατότητα μιᾶς ἀποκλειστικῆς τοποθέτησης ἐναντίον τοῦ κόσμου. Μπορεῖ μόνο νὰ τὸν ἀποκηρύξει ἀληθινὰ αὐτὸς ποὺ εἶναι καταδικασμένος νὰ ὑποφέρει τὸ ναυάγιο ἐν ὧσιν κάθε πραγμάτωσης. Ἐπειδὴ, ἐνῶ ἐπιδίδκει νὰ στραφεῖ στὸν καλύτερο ὑπολογισμό μιᾶς εὐνοϊκῆς οἰκονομικῆς κατάστασης ποῦ τοῦ προσφέρει ἡ ζωὴ, κρατεῖ παρ' ὅλα τούτα τὸν ἑαυτὸ του ἀπόλυτα μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον. Καταποντίζεται στὸ κενό, ὅπου ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει λεία τοῦ κόσμου. Γίνεται ἀνελικρινὴς στὴν δραπετεύσῃ του ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅπου, ἐνῶ τὸν χλευάζει, διαφεύγει μόνο, γιὰ νὰ θεωρηθεῖ σὰν ὃν μὲ τὴν ἀρνήσῃ του.

Δὲν μπορούμε νὰ διαφύγουμε ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου. Ἡ ἐμπειρία τῆς τραχύτητας τοῦ πραγματικοῦ ἀποτελεῖ τὸν μόνον τρόπο ποὺ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἔλθει στὸν ἑαυτὸν του. Τὸ νὰ παίξει ἕνα ἐνεργὸ ρόλο στὸν κόσμον, ἔστω κι ἂν ἀποβλέπει κανεὶς σὲ ἕνα ἀδύνατο, ἀνεπίτευκτο σκοπὸ, ἀποτελεῖ τὴν ἀναγκαίαν προϋπόθεση τοῦ εἶναι του. Αὐτὸ ποῦ πρέπει νὰ ἐπιδιώξουμε κατὰ συνέπεια, εἶναι νὰ ζοῦμε ἀρνητικὰ μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ κόσμου τούτου, χωρὶς νὰ μᾶς ἀπορροφοῦν. Ἡ ἐπιχείρηση, στὸν περιορισμὸ τῆς σὸ χῶρον τοῦ ἀναπόφευκτου, διατηρεῖ τὴν ὑπεροχὴ τῆς, μιὰ ἀλληλέγγυη προσπάθεια διερεύνησης τῆς παροχῆς τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς γιὰ κάθε ὑπολειπόμενο χῶρον δραστηριότητος γιὰ τὸ ἄτομον· κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸ ἄτομον συμμετέχει στὴν ἐργασία αὐτή, ἐπειδὴ ὅλοι ἔχουν δεσμευθεῖ σ' αὐτήν, γιὰ νὰ καταστήσουν τὴ ζωὴ δυνατὴ. Τὸ ἥθος ὅμως αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἐμπεριέχει ἐπίσης τὸν τρόπο τῆς αὐθυπαρξίας.

Ὁ ὑποβιβασμὸς τοῦ χώρου ἐργασίας, γιὰ νὰ γίνῃ ἀπλῶς σχετικὸς, θὰ ἔμοιαζε νὰ ἐκμηδενίζει τὴ χαρὰ ἐκείνου ποὺ χρησιμοποιοῖ τὶς ἐνέργειές του καί, ἐν τούτοις, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ διατηρηθεῖ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀνούσια αὐτὴ δραστηριότητα χωρὶς καμμία παράλυση τῆς θέλησης γιὰ δράση. Ἡ ἑαυτότητα εἶναι μόνον δυνατὴ, δυνάμει τῆς ἔντασης αὐτῆς ποὺ χάριν τῆς, ἀντὶ νὰ ἀντιπαραθέσουμε δύο ζωτικὰ σφαίρες, ἐπιδιώκουμε νὰ προκαλέσουμε τὴν ἱκανοποίησιν κάποιου μὲ τὸν ἄλλον, ἔστω κι ἂν μιὰ παγκόσμια ἔγκυρη μορφή ἐνόητας, σὰν ἡ μόνη ἐπιθυμητὴ ζωὴ, εἶναι γιὰ ὅλους ἀδύνατη. Ἐτσι πρέπει νὰ ζήσουμε, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, σὲ μιὰν ὁροσειρὰ καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νὰ ὀλισθαίνουμε στὴν ἀπλὴ ἐπιχείρηση ἢ ἀπὸ τὴν ἄλλη, σὲ μιὰ ζωὴ ἐστερημένη πραγματικότητος, δίπλα στὴν ἐπιχείρηση. Ἡ σπουδαιότητα εἰσόδου στὸν κόσμον αὐτὸ συγκροτεῖ τὴν ἀξία τῆς φιλοσοφίας. Στὴν πραγματικότητα ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ἕνα ὄργανον, κάτι ἀκόμη ὀλιγότερον, ἕνα φυλακτό, ἀλλὰ εἶναι ἡ συνειδητοποίηση στὴν διεργασία τῆς πραγμάτωσης. Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ σκέψις, ποῦ μ' αὐτὴ ἢ σὰν αὐτὴν εἶμαι ἐνεργὸς σὰν ὁ ἑαυτὸς μου. Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σὰν τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος ὅποιασδήποτε γνώσης, ἀλλὰ ὡς ἡ συνειδητοποίηση τοῦ εἶναι στὸν κόσμον.

Τεχνικὴ κυριαρχία, πρωτογενὴς θέλησις γιὰ γνώση. Λεσμοὶ δίχως ὅρους. Ἡ εἰσοδος τῆς ἑαυτότητος στὸν κόσμον τῆς πρέπει νὰ θεωρεῖται στὴν δυνατὴ τάση τῆς. Ἀπὸ τὸ τεχνικόν, ὁ δρόμος ὁδηγεῖ στοὺς δίχως ὅρους δεσμοὺς μέσω τῆς πρωτογενοῦς θέλησης γιὰ γνώση.

(α) Οἱ καθημερινὲς περιπλοκὲς ἐνὸς τεχνικοοικονομικοῦ κόσμου καθιστοῦν γιὰ μένα ἀναγκαῖον νὰ διαφεντεύω τὶς περιπλοκὲς αὐτὲς στὸ περιβάλλον, ποῦ μοῦ εἶναι προσιτό.

Μετεβλήθη ή σχέση τών πραγμάτων, καθώς δέν παραμένει δυνατή μιὰ εὐρύτερη μετακίνηση στήν ἀδιαφορία — τίποτε ἄλλο ἀπό λειτουργίες μεταφερόμενες. Ἡ τεχνική ἔχει διαψεύσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τὸ ἄμεσο παρόν. Τὸ νέο ἔργο εἶναι, μὲ τις μεθόδους τῆς τεχνικῆς πραγμάτωσης, νὰ ἔλθουμε καὶ πάλι στήν εὐθεία παρουσία τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης σὲ σχέση μὲ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Ἡ νέα προϋπόθεση ἐνισχυμένων δυνατοτήτων πρέπει νὰ συμπίεσθεῖ γιὰ νὰ μᾶς ὑπηρετήσῃ. Ἡ ἐκλογίκευση τών μέσων ζωῆς, συμπεριλαμβανομένης μιᾶς ἐκλογικευμένης κατανομῆς στήν ἐποχή μας, καὶ μιὰ ἐκλογικευμένη ἐξοικονόμηση ἐνεργειῶν μας πρέπει νὰ ἀποκαταστήσῃ σὲ κάθε ἄτομο τὴν δυνατότητα (δυνάμει τῆς ἴδιας τῆς αὐθόρμητης προϋπόθεσης) τοῦ νὰ εἶναι ἀπόλυτα ἀντίθετο, ἔτσι ὥστε νὰ εἰσέλθῃ σὲ μιὰ γνήσια ἐπαφή τὰ πράγματα ποὺ εἶναι δικά του. Ἡ νέα δυνατότητα δέν εἶναι ἀπλῶς, μιὰ ἀντικειμενικὰ ἀσφαλῆς ἀπορρόφηση μὲ τὴν σχεδιασμένη μηχανικὴν πραγμάτωση τών ὑλικῶν ὥρων τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἡ ἐπίτευξη μιᾶς ἐλευθερίας, ποὺ θὰ μᾶς διευκολύνει νὰ ὑπερτερήσουμε σ' ὅλες τις ὑλικὲς σκέψεις.

Ὅπουδῆποτε κατακτιήθηκε ἡ σφαῖρα τῆς τεχνικῆς, ὁ ἀνθρώπινος ἐνθουσιασμός γιὰ τις ἀνακαλύψεις ποὺ τὸν καθιστοῦν γενήτορα ἐνὸς μετασχηματισμοῦ τοῦ κόσμου, ποὺ τὸν κάνουν, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, ἕνα δεῦτερο μεγάλο ἀρχιτέκτονα τοῦ κόσμου, ἀποτελεῖ προνόμιο ἐκείνων ποὺ προχώρησαν στὰ ὅρια τοῦ ἐπιτεύξιμου. Ὅπου ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ τεχνικὴ, ἡ προδιάθεση εἶναι ἕνας περιορισμός τῆς ἀπαραίτητης ἐλάχιστης προσπάθειας, ἡ ἐξοικονόμηση χρόνου, οἱ σχεδιασμένες κινήσεις, ποὺ δέν χάνουν ἐνέργεια. Μὲ ὅλη τούτη τὴν προφανῶς ἀμήχανη περιπλοκὴ τοῦ τεχνικοῦ κόσμου γίνεται δυνατὴ μιὰ ἰδιότητα ἡρεμίας, ποὺ κυριαρχεῖ στοὺς ἀντικειμενικοὺς ὁρους τῆς ζωῆς καὶ στὶς ζωτικὲς ἀνάγκες τοῦ πράττοντος. Ἡ ὑπακοὴ στοὺς νόμους τῆς τακτικῆς λειτουργίας, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἐκπαιδεύονται ἀπὸ τὴν παιδικὴ τους ἡλικία, παρέχει τὸ ἐλεύθερο ἔδαφος τῆς ἐαυτότητας, ἐπίσης.

Ὁ κόσμος τῆς τεχνικῆς φαίνεται ὀλέθριος στὸν φυσικὸ κόσμο. Οἱ ἄνθρωποι μεμψιμοιροῦν ὅτι ἡ ζωὴ ἔγινε ἀφύσικη. Ἡ ἐντεχνὴ τεχνικὴ ποὺ στήν πορεία τῆς ἀνάπτυξής της ὀφείλε νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν ἀσχημία καὶ ἔπρεπε νὰ ἀποδειχθεῖ τὸν διαχωρισμὸ ἀπὸ τὴν φύση, ἐνδέχεται στὸ τέλος νὰ παράσχει ἀποτελεσματικότερη πρόσβαση, γενικά. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος εἶναι σὲ θέση ν' ἀπολαύσει τὴν λιακάδα καὶ τὸ παιχνίδι τών στοιχείων μὲ τὴν συνειδητοποίησή τους. Ἡ τεχνικὴ παρέχει τὴ δυνατότητα μιᾶς ζωῆς ποὺ μπορεῖ νὰ μεταδοθεῖ σὲ κάθε τμῆμα, σὲ πολλὰ μέρη τοῦ γεωγραφικοῦ κόσμου. Μιᾶς ζωῆς, ὅπου ἔχει γίνῃ ὅλο καὶ πιὸ δυνατό νὰ ἀπολαύσουμε φῶς καὶ ἀέρα, σ' ὅλες τις ἐκδηλώσεις τους.

Καθὼς τὸ κάθε τι ἔχει γίνῃ ἐγγὺς καὶ προσιτό, τὰ ὅρια τοῦ σπιτιοῦ σημαντικὰ ἐπεκτάθησαν. Χάριν τῆς κατάκτησης τῆς φύσης, αὐξήθηκε μιὰ ἀληθινὴ εὐφροσύνη στήν ἀμόλυντη φύση, ποὺ μοῦ ἐπιτρέπουν ν' ἀπολαύσω οἱ δραστηριότητες τοῦ σώματός μου, καὶ φλογερά νὰ ἐννοήσω τὸν ἑαυτὸν μου κύριο τών πέντε αἰσθήσεων. Στὸ μέτρο ποὺ ὠφελοῦμαι καὶ ἐπεκτείνω τὴν ἀνακάλυψη στὸ περιβάλλον ποὺ ἄμεσα συγκατατίθεμαι καὶ στὸ μέτρο ποὺ διατηρῶ σταθερά τὰ πόδια μου στὸ ἔδαφος (χρησιμοποιῶ τὴν ἀποκάλυψη, ὡς τίποτε περισσότερο παρὰ ἕνα ἀπὸ τὰ τεχνικὰ μέσα νὰ μὲ φέρουν σὲ ἐγγύτερη ἐπαφή μὲ τὴν παγκόσμια μητέρα), διευκολύνονται στὶς τεχνικὲς αὐτὲς δημιουργηθεῖσες δυνατότητες — ὄχι μόνο νὰ δῶ τὴν ἀποκρυπτογράφηση τῆς φύσης, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν διαβάσω καλύτερα.

Ἡ τεχνικοποίηση ἀποτελεῖ ἕνα βῆμα, ὅπου δέν ἔχομε ἄλλη ἐπιλογή, παρὰ νὰ προσπαθῶμε. Κάθε προσπάθεια ἀνίχνευσης τών βημάτων μας θὰ ἐσήμαινε ὅτι ἡ ζωὴ θὰ γινόταν ὅλο καὶ πιὸ δύσκολη, μέχρι ποὺ νὰ γίνῃ ἀδύνατη. Ἡ ὕβρις δέν χρειάζεται ἐδῶ, πρέπει νὰ τὴν ὑπερβούμε. Ὁ κόσμος κατὰ συνέπεια τῆς τεχνικῆς πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ σὰν αὐτονόητος τόσο πολὺ, ὥστε, ὅλα ποὺ συμβαίνουν σ' αὐτόν, πρέπει νὰ εἶναι σχεδὸν ἔξω ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς ἐνεργοῦ προσοχῆς. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀνάγκη ὅπως ὅλες οἱ δραστηριότη-

τές μας πρέπει νὰ εἶναι ἐπιτυχεστέρα θεμελιωμένες μὲ τεχνικὴ πρόοδο, πρέπει νὰ καλλιεργήσουμε τὴν συνειδητοποίηση τοῦ μὴ τεχνικοποιημένου στὴν κατωφέρεια τοῦ ἀλάνθαστου. Ὅταν καταστεῖ ἀπόλυτος ὁ κόσμος τῆς τεχνικῆς, θὰ εἶναι ὀλέθριος γιὰ τὴν ἐαυτότητα, καὶ κατὰ συνέπεια ἡ αἴσθησή μας γιὰ τὴν ἀξία τῶν τεχνικῶν ἐπιτευγμάτων πρέπει νὰ διαποτισθεῖ μὲ καινούργιο νόημα.

(β) Τὸ σύστημα ὅπου παρέχονται ἰδ. στοιχειώδη ἀναγκαῖα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ἀπαιτεῖ γνῶση μόνο γιὰ ὠφελιμιστικούς σκοποὺς. Ἡ ἐαυτότητα στὴ γνῶση ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἀποτελεῖ τὴν πρωτογενῆ θέληση τοῦ ἐπίστασθαι. Στὴν περίπτωσιν αὕτη ἐνδιαφερόμεθα ἀπὸ μιὰ λαχτάρᾳ γιὰ γνῶση χάριν τῆς γνῶσης. Ἐὰν ἀποδεχθῶ τὴν ματαιότητα σὰν τὸ ἔσχατο κριτήριον τῆς γνῶσης, παραδίδω σ' αὐτὴν τὴν ἐαυτότητά μου. Ἐὰν ὅμως ἡ γνῶση ἐπιδειχθεῖ χάριν τῆς γνῶσης, στὴν ἐπιδίωξή της ἐπιτυχάνω αὐτοσυνειδησία. Ἡ ὠφελιμιστικὴ γνῶση εἶναι μόνο δυνατὴ σὰν ἀποτέλεσμα τῆς γνήσιας αὐτῆς γνῶσης, ποὺ ὑφίσταται διαχωρισμὸ καὶ θεωρεῖται σὰν κάτι τὸ διαφορετικὸ στὸν κόσμον τοῦ πειστικὰ ἔγκυρου καὶ πρακτικοῦ. Κατὰ συνέπεια, ἀκόμα καὶ στὴν τεχνικὴ ζωικὴ τάξιν μιὰ ἀναποφασιστικὴ αἴσθησις τοῦ τρόπου τοῦ ἐπίστασθαι εἶναι ἀξιόπιστη, μόνο ὅταν ὑπάρχει μιὰ ἐαυτότητα ποὺ θέτει ὅρια. Ἐλλείψει τούτου προκύπτει ἡ σύγχυσις τοῦ γνωστοῦ καὶ τοῦ φανταστικοῦ. Ἐὰν ἡ λογικὰ πειστικὴ γνῶσις καταστεῖ ἀπόλυτη, κάθε ὄν θεωρεῖται ὅτι κεῖται μέσα στὴν σφαῖρα τῆς τεχνικῆς, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν παρανόησιν, ποὺ δίνει ὠθησὴν στὴ δεισιδαιμονίαν τῆς ἐπιστήμης καί, πᾶν ἄπ' ὅλα, σὲ κάθε εἶδος δεισιδαιμονίας. Διότι κάτω ἀπὸ τέτοιους ὅρους ὁ ἄνθρωπος οὔτε μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ κατὰ ἓνα ἀξιόπιστον τρόπο, οὔτε νὰ εἶναι ἀληθὴς ὁ ἐαυτὸς του, βλέποντας ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ μόνο αὐτὸ ποὺ εἶναι καθεαυτὸ σημαντικό.

Τὸ μέλλον κεῖται ἐκεῖ ποὺ διατηρεῖται ἡ ἔντασις γιὰ τοὺς τροποὺς τῆς γνῶσης. Κάτω ἀπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς ἡ εἰδικὴ γνῶσις θὰ διαφωτισθεῖ καὶ πάλιν μὲ τὸ εἶναι, καὶ ἡ φιλοσοφία θὰ πληρωθεῖ ἀπὸ τὴν μοναδικότητα τοῦ κόσμου. Ἡ ἐαυτότητα εἶναι τὸ ὑπέρτερον ὄργανον τῆς γνῶσης, ἓνα ὄργανον ποὺ προσφέρει πράγματι ὄραμα μόνο στὸ βαθμὸ ποὺ γνωρίζει τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ σὲ σχέσιν μὲ τὸ μέτρο ποὺ καθεαυτὸ παραμένει ἐνεργόν. Ἡ ζωὴ γίνεται γιὰ τὸ ἄτομον εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἔχει συνειδητοποιήσει τὸν ἐαυτὸν του σὰν εἶναι καί, ἀκόμη, ταυτόχρονα σὰν τὸ πείραμα τοῦ γνωρίζοντος. Αὐτὸ ποὺ ὁ ἄνθρωπος πράττει διερευνητικά, σκόπιμα καὶ δημιουργικὰ ἀποτελεῖ (θεωρούμενον στὸ σύνολόν του) τὴν ὁδὸ τῆς προσπάθειας, ὅπου ἀνακαλύπτει τὴ μοῖραν του καὶ τὸν τρόπο ποὺ συνειδητοποιεῖ τὸ εἶναι.

(γ) Ἀλλὰ ἡ ζωὴ σὰν ἀπλὴ ζωὴ, ἡ ζωὴ ποὺ προχωρεῖ σὲ μιὰ διαδοχὴ περασμένων στιγμῶν, μέχρις ὅτου συμβιβασθεῖ, δὲν ἔχει μοῖραν. Γι' αὐτὴν ὁ χρόνος δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ σειρά, ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀδιάφορη, ἐνῶ τὸ παρὸν (ποὺ δὲν ἔχει συνέχεια μὲ τὸ μέλλον) δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ στιγμιαία ἀπόλαυσις ἢ μιὰ στιγμιαία ἀνησυχία πραγματοποίησης ἀπολαύσεων. Ὁ ἄνθρωπος κερδίζει τὴν μοῖραν μόνο σὲ δεσμούς: μόνο μὲ δεσμούς ἐξαναγκαστικούς, ποὺ τοῦ ἐπιβάλλονται σὰν ἀνικάνου δημιουργήματος ἀπὸ μεγάλας δυνάμεις ποὺ κεῖνται ἐκτός, ἀλλὰ ἀπὸ δεσμούς ποὺ ἐλεύθερα κατανοοῦνται καὶ ποὺ κάνει δικούς του. Οἱ δεσμοὶ αὗτοι συνέχουν τὴ ζωὴν τοῦ ἔτι, ὥστε δὲν κατακερματίζονται, ἀλλὰ γίνεται ἡ πραγματικότητα τῆς δυνατῆς ὑπαρξεως. Τότε ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἀποκαλύπτει τὰ ἀνεξίτηλα θεμέλιά του, ἐνῶ τὸ μέλλον τὴν περιοχὴ ὅπου θὰ θεωρηθεῖ ὑπεύθυνος γι' αὐτὸ ποὺ πράττει σήμερον. Ἡ ζωὴ ἀναπτύσσεται ἀπεριόριστα. Ἀπὸ στιγμὴν σὲ στιγμὴ ἔχει τὴν ἐποχὴν του, τὴν πραγμάτωσίν του, τὴν ὠριμότητά του, τὴν δυνατότητά του. Ἡ ἐαυτότητα ὑπάρχει σὰν ζωὴν ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ σύνολον, καὶ μὲ τὴν ιδιότητα αὕτη διασφαλίζει ἔγκυρους δεσμούς μόνο μέσω τοῦ πράττοντος.

Ἡ διάσπασις τῶν ἱστορικῶν διασυνδέσεων, μέχρις ὅτου μεταβληθοῦν σ' ἓνα ἀπλὸ σωρὸ ἀντικαταστάσιμων ἀτόμων κατὰ βούλησιν σὰν λειτουργίες τῆς κατασκευῆς, τείνει ν'

άποσυνθέτει τὸν ἄνθρωπο στὴν βραχεῖα προοπτικὴ τοῦ προσωρινὰ παρόντος. Ἡ διασύνδεση εἶναι τότε καθαρὰ σχετικὴ· εἶναι στερητικὴ καὶ προσωρινή, ἐνῶ τὸ ἀπόλυτο δὲν θεωρεῖται παρὰ ἓνα· ὄχι συγκεκριμένος συναισθηματισμός. Στὸ μέσον τοῦ θετικισμοῦ αὐτοῦ ἀναπτύσσεται ἡ αἴσθησις τοῦ χάους. Γιὰ τοῦτο σήμερα οἱ ἄνθρωποι διαρκῶς ἀπαιτοῦν νέους δεσμούς, ἀναζητοῦν τὴν αὐθεντία καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ πίστη. Ὅμως κι ἂν μὲ τὸν χρόνον μποροῦν νὰ προκληθοῦν θαύματα, οἱ γνήσιοι δεσμοὶ δὲν μποροῦν νὰ καθιερωθοῦν τεχνικά, ἀλλὰ πρέπει νὰ γεννηθοῦν ἐλεύθερα ἀπὸ τὸ ἄτομο στὴν κοινοτικὴ ζωὴ. Ἐὰν τὸ αἶτημα γιὰ δεσμούς δὲν ἀποτελεῖ τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἓνα αἶτημα γιὰ μιὰ τεχνητὴ τάξη ὑπακοῆς στὴν αὐθεντία καὶ στὸ γραπτὸ δίκαιο, ἀποφεύγεται τὸ πραγματικὸ ἔργο, ποὺ ἔχει σὰν συνέπεια νὰ γίνεται ἀδύνατο τὸ ἀπόλυτο καὶ νὰ παραλύσει ἡ ἐλευθερία.

Ὁ ἄνθρωπος κατὰ συνέπεια ἀντιμετωπίζει δύο προοπτικὲς. Εἴτε πρέπει νὰ ἐπιδιώξει τὴν καθυσύχασση τῆς αὐτο-ἐπιλήσμονης ζωῆς του μὲ μιὰν ἐπιστροφή στὶς ἐξουσιαστικὰς μορφὰς ποὺ ἐπικυρώνουν τὴν κατασκευή στὴν παροχὴ τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς, ἢ, διαφορετικὰ, σὰν ἄτομο πρέπει νὰ συλλάβει τὰ ἴδια τὰ θεμέλια οἰκονομώντας σ' αὐτὰ ἓνα ἀποκλειστικὸ ἀπόλυτο, καθορίζοντας γιὰ πάντα τὴν ζωὴ.

Μόνον ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ μὲ κάτι ποὺ ἀποκτήθηκε γνήσια, καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ ἀποκτήσῃ μὲ τοὺς δεσμούς, μπορεῖ νὰ παραμείνῃ εἰλικρινὴς στὸν κόσμον. Ἡ ἐξέγερσις ἐναντίον τῶν ἀντικειμενικῶν δεσμῶν, κατὰ συνέπεια, καθαρὰ ἀρνητικὴ καθὼς εἶναι, εἶναι ἀνελικρινὴς καὶ ἀποκορυφώνεται σ' ἓνα αἰώνιο χάος, γιὰ αὐτὸ ἐπιμένει, ὅταν δὲν ἐπιτυγχάνεται πιά ὁ σκοπὸς τῆς ἐξέγερσης: εἶναι εἰλικρινὴς, εἶναι μόνον ἀληθινὴ σὰν ἀγώνας τῆς ἐλευθερίας γιὰ ἓνα χωρὸ ἀναπνοῆς καὶ δικαιολογεῖται μόνον ἀπὸ τὴν ἐνέργεια μιᾶς προσπάθειας συγκρότησης δεσμῶν.

(Συνεχίζεται)

[Μεταφράζει ὁ ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ]

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ

Ἡ κάθετη πτώση

*Ψάχνω νὰ βρῶ τὸ μονοπάτι ποὺ θὰ μὲ φέρει
ἀνώδυνα στὴ φοβερὴ κατηφοριὰ
πρὸς τὶς ἀβύσσους τῶν κριμάτων Σου.
Θέλω νὰ συνηθίσω στὸν ἴλλιγγο τῆς πτώσεως
πρὸς τὸ ἀπύθμενον ἑλὸς Σου.
Ὅμως δὲν ὑπάρχει δρόμος, δὲν τὸν βρῆκα.
Ἡ κάθετη γραμμὴ μᾶς ξεχωρίζει καὶ μᾶς ἐνώνει,
ἔτσι, ποὺ γιὰ νὰ σὲ συναντήσω
– ἓνας δρόμος, σκολιὸς καὶ μόνος –
σκύβοντας κατακόρυφα νὰ πέσω.*

JOHANN WALGANG VON GOETHE

Ἡ Νύμφη τῆς Κορίνθου

Μετώκησε στήν Κορίνθο ἀπό Ἀθήνα,
 νέος ἀκόμη κι ἄγνωστος ἐκεῖ.
 Πολίτη εἶχε στὸ νοῦ ὡς ξεκίνα,
 τὶ οἱ πατεράδες γνώριμοι παλιοί.
 Κιόλας ξέραν πῶς
 νύφη καὶ γαμπρός
 τὰ παιδιὰ τους εἶχαν πρὶν ταχτεῖ.
 Θὰ ἔχει καλωσορίσματα χίλια,
 τὴν εὖνοια ἂν δὲν πληρώσει ἀκριβῆ;
 Ἄθεος ἀκόμη, κ' ἡ φαμίλια
 βαφτισμένοι ἐκείνοι χριστιανοί.
 Πίστη νέα ζυπνᾷ,
 σὰ ζιζάνιο θὰ ξερριζωθεῖ.
 Κ' ἦταν ὅλα ἤσυχα στὰ σπίτι,
 Κύρης, κόρες, μάνα π' ἀγρυπνεῖ
 μόνο· ἀνοίγει στὸν ἀποσπερίτη,
 σὲ λαμπρὸ δῶμα τὸν ὁδηγεῖ,
 στραλφτθε φαῖ κρασί,
 πρὶν κὰν τῆς τὸ πεῖ.
 «Καληνύχτα», λέει στοργικῇ.
 Μά στ' ὀρεχτικοῦ φαγιοῦ τὴν ὄψη
 δὲν τ' ἀνοίγει ἡ ὄρεξη σταλιά,
 κούραση τὸν ἔχει κατακόψει
 καὶ στήν κλίνη πέφτει μὲ σκουτιά·
 λαγοκοιμῆται,
 καθὼς γροικιέται
 σπάνιος ἐπισκέπτης νὰ εἰσορμᾷ.
 Μπαίνει μὲς στὸ δῶμα μιὰ κοπέλα
 μὲ χιτῶνα καὶ πέπλο λευκὸ
 καὶ μιὰν ἀσπροκόκκινη κορδέλα
 - στοῦ λύχνου θωρεῖ τ' ἀντίφεγγο -.
 Δὲν τὸν προσμένει
 καὶ φοβισμένη
 μ' ἔκπληξη σηκώνει χέρι ἄβρῶ.
 «Ἐδῶ μέσα, λοιπόν, τόσο ξένη,
 ποὺ δὲ μοῦ εἶπαν γιὰ περαστικό;
 Μέ κρατοῦν στήν κάμαρα κλεισμένει.
 Νὰ μὴ ντρέπομαι γι' αὐτό, μπορῶ;
 Ναί, ξεκουράσου
 στὰ στῶματά σου
 καὶ θὰ φύγω ὡς μόρεσα νὰ μπῶ.»
 «Μεῖνε, κόρη», ὁ νέος λέει τώρα
 κι ἀπ' τὴν κλίνη ἀσκώνετ' ἀστραπή:

«Νὰ τοῦ Βάκχου, τῆς Δήμητρας δῶρα.
Καὶ σὺ φέρνεις ἔρωτα, παιδί!
Πόσο εἶσαι χλωμή
ἀπὸ φόβο· μή
εὐτυχεῖς, ἄς δοῦμε, εἰν' οἱ θεοί:»
«Στάσου πέρα, νέε! Δέν' ἀφήνει
μοῖρα στίς χαρὲς ν' ἀνήκω ἐγώ.
Κιόλας τὸ στερνὸ βῆμα ἔχει γίνει
ἀπ' τῆς μάνας τ' ἄρρωστο μυαλό,
ποῦ εἶχ' ἐξορκίσει
νιάτα καὶ φύση
νὰ ὑπακοῦνε πιά στὸν οὐρανό.
Κι ἀπ' ἀρχαίων θεῶν τὰ караβάνια
μόλις εἶχε τὸ σπίτι ἀδειαστεῖ.
'Αόρατος ἕνας εἶναι στὰ οὐράνια,
στὸ Σταυρὸ ὁ Σωτὴρ θὰ δοξαστεῖ.
Θύματα σωρός,
ὄχι ταῦρος, κριός,
μὰ θυσία ἀνθρώπου ἀνήκουστη.»
Καὶ ρωτᾷ, ζυγιάζει κάθε λέξη,
ποῦ δὲν τοῦ ξεφεύγει ἀπ' τὸ μυαλό.
Εἰν' ἀλήθεια πῶς ἐδῶ ἔχει στέζει
ἡ μνηστὴ μπροστὰ μου π' ἀγαπῶ;
«Γίνε δική μου,
πατέρες, ζωὴ μου,
πῆραν μ' ὄρκο εὐχὴ ἀπ' τὸν οὐρανό.»
«Δὲν παίρνεις, καλὴ ψυχὴ μου, ἐμένα!
Σοῦ δίνουν τὴν ἄλλη μου ἀδερφή.
Σκέψου στὴν ἀγκάλῃ της καὶ μένα,
ποῦ πονᾷ ἡ καρδιά μου καὶ θρηνεῖ
καὶ σένα ποθεῖ
κι ἀπ' ἀγάπη σβεῖ,
σύντομα στὴ γῆς θενὰ κρυφτεῖ!»
«Ὅχι! Καὶ στὴ φλόγ' αὐτὴ θ' ἀμώσω
πῶς ὁ Ὑμέναιος μᾶς εὐνοεῖ·
γιά χαρὰ ἢ γιά μὲ ἄν δὲ χάθης τόσο,
θάρθεις στὸν πατέρα μου μαζί.
Μεῖν', ἀγάπη, ἐδῶ!
Στ' ἀπροσδόκητο
γάμου πανηγύρι γλέντα ἐσύ!»
Δείγματα τῆς πίστεως ἀνταλλάσσει:
τοῦ προσφέρει καδένα χρυσῇ,
ἀσημένιο ἐκεῖνος δίνει τάσι,
ποῦ στὸν κόσμον ὅμοιο δὲ θὰ βρεῖ.
«Δὲν εἶναι γιά μέ·
ὅμως χάρισε

μπούκλα ἀπ' τὰ μαλλιά σου, λατρευτή.»
Φαντασμάτων βουβή ὥρα χτυπάει.
Κι ἄρχισε νὰ νιώθει θαῦμ' αὐτή.
Λαίμαργα μ' ὠχρὸ στόμα ρουφάει
ἀπ' τὸ σκοῦρο σὰν αἷμα κρασί.
Μ' ἀπὸ τὸ ψωμί
ποὺ εἶχε φιλευτεῖ
δὲν ἐπῆρε οὔτε μπουκιὰ μικρή.
Καὶ στὸν νέο προσφέρει ἀπὸ τὸ τάσι,
ποὺ κι αὐτὸς τὸ πίνει βιαστικά.
"Ἐρωτα θέλει νὰ δοκιμάσει,
τὸν διψᾷ ἡ καρδιὰ του ἡ φτωχικιά!
Μ' αὐτὴ δὲ νεύει,
ὅσο ἱκετεύει,
πέφτει αὐτός, νὰ κλαίει ἀρχινᾷ.
Κ' ἔρχεται, μπροστά του γονατίζει:
« Ἄχ, πῶς ὑποφέρω ὅταν πονᾷς!
Μὰ τὰ μέλη χέρι σου ἂν ἀγγίζει,
τὶ κρύβω θὰ μάθεις, θὰ φρικιάς!
"Ἀσπρη σὰ σκόνη,
κρύα σὰν τὸ χιόνι
εἶν' ἡ διαλεχτή σου π' ἀγαπᾷς!»
"Ἀγρια μὲ γερά μπράτσα τὴν πιάνει
στοῦ ἔρωτα τρελλὸς τῇ σφοδρῇ ὁρμῇ.
« Ἡ ἀγκάλη μου θὰ σὲ ζεστάνει
κι ἀπ' τὸν τάφο ἄς ἦσουνα σταλή!»
Ἀνάσες, φιλιά,
τὶ ξεχείλισμα!
Καίγεσαι; Δὲ νιώθεις ποὺ ἔχω καεῖ;
Τοὺς ἐνώνει ὁ ἔρωτας ἀκόμα,
δάκρυα κυλοῦνε στὴ χαρά·
λαίμαργη ρουφᾷ πύρινο στόμα.
"Ἐνα νὰ γινοῦν τοὺς νοιάζει πιά.
Τοῦ νέου ἡ ἐρωτιὰ
τὸ αἷμα της ξυπνᾷ,
μὰ στὸ στέρνο δὲ χτυπάει καρδιά.
Μάνα στὸ διάδρομο γυρίζει,
γιά νοικοκυρὰ πολὺ ἀργά,
στέκει κι ἀφουγκράζεται, σαστίζει,
θόρυβο παράξενο ἀγροικᾷ.
Πόνος κ' ἡδονή
ἀπὸ γάμου εὐνή
καὶ ψελλίσματα ἐρωτικά.
Καὶ πολλὴ ὥρα μπρὸς στὴν πόρτα μένει,
θέλει πρῶτα νὰ βεβαιωθεῖ
καὶ μὲ φρίκη γιὰ ὄρκους μαθαίνει.

λόγια, κολακεία έρωτική.
«Κόκκορας, σιωπή.
θά ξυπνήσει! Έσύ
αὔριο θάρθεις πάλι;» καὶ φιλή.
Δὲ βαστάει ἄλλο στίς ἀνόσιες
φωνές, μὲ θυμὸ λουκέττο σπᾶ:
«Έχουμε στὸ σπίτι μας δημόσιες,
ποὺ στὸν ξένο δίνοντ' ἀνοιχτά;»
Μπαίνει αὐτὴ γοργά,
στ' ἀντιφέγγισμα
βλέπει – Θεέ! – δική της κορασιά!
Κι ὁ νεαρὸς μέσα στὸν πρῶτο τρόμο
θέλει νὰ σκεπάσει τὴν καλή,
μὲ κουβέρτα, μ' ὅ,τι βρεῖ στὸ δρόμο,
μὲ τὸ ἴδιο της πέπλο· ἀλλ' αὐτὴ
μ' ἄερα ζωτικοῦ
ἀπ' τὴν ἄκρη τοῦ
κρεβατιοῦ σιγὰ θὰ σηκωθεῖ
Λέει κούφια λόγια: «Μάνα! Μάνα!
Έτσι μοῦ χαλᾶς ὥραία νυχτιά!
'Απ' τὴ ζέστα διώχνεις με τσιγγάνα.
Ξύπνησα μόνο γι' ἀπελπισιά;
Δὲν εἶν' ἄρκετό
ποὺ στὸ σάβανο,
ποὺ στὸν τάφο μ' ἔστειλες ταχιά;
'Αλλ' ἀπ' τὸ βαρὺ, στενὸ μου τάφο
κρίση μ' ὁδηγεῖ καταδική.
Τῶν ἱερέων ψαλμουδιὲς ξεγράφω,
οἱ εὐλογίες τους δὲν ἔχουν ἰσχύ.
'Αλάτι, νερό
νέων δὲ σβεῖ καημό·
τὴν ἀγάπη δὲ δροσίζ' ἢ γῆ!
"Ητανε σὲ μένα ὑποσχεμένος,
τῆς Κυπρίας ὡς ἔστεκε ὁ ναός,
μὰ ὁ λόγος σου ἀθετημένος,
μᾶνα, ξένο τάμα σου χαμός!
Μὰ κανεῖς θεός
δὲν ἀκούει, καθὼς
μᾶνα ἀρνεῖται χέρι θυγατρὸς.
Καὶ στὸν τάφο πρέπει ἐγὼ ν' ἀφήσω
τὴ χαμένην εὐτυχία νὰ βρῶ,
τὸ χαμένον ἄντρα ν' ἀγαπήσω,
τῆς καρδιάς του τὸ αἷμα γιὰ νὰ πιῶ!
Χάθηκεν αὐτός,
ἄλλοι θᾶβγουν μπρός
καὶ δουλώνετ' ἢ νιότη στὸ θυμό.

*Νέε ώραϊε, δὲ μπορείς νὰ ζήσεις,
 μαραζώνεις στὸ μέρος αὐτό.
 Τὴν καδένα μου νὰ μὴν κρατήσεις.
 Καὶ τὴ μπούκλα παίρνω φυλαχτό.
 Κοίτα τὴν καλὰ!
 Γκρίζ' αἶριο μαλλιὰ,
 καστανὰ ἐκεῖ θάβγουν στὸ λεπτό!
 Ἄκου, μάνα, τώρα τὸ στερνὸ μου
 παρακάλι: φτιάξε μιὰ πυρά·
 κι ἀνοιξε τὸ φτωχοκάλυβό μου,
 ρίξε ρωτευμένους στὴ θρακιά.
 Σπίθα ὡς πεταχτεῖ
 κι ὡς ἡ στάχτη καεῖ,
 στοὺς παλιούς ἄς πᾶμε θεοὺς γοργά.»*

[Μετάφραση ἀπ' τὰ Γερμανικά: ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΡΘΕΝΗΣ]

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΗ «ΝΥΜΦΗ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ»

Ἡ μπαλλάντα αὐτὴ τοῦ Γκαίτε γράφτηκε στὴν Ἰένα μέσα σὲ δυὸ μόνο μέρες (4-5 Ἰουνίου 1797), πράγμα ποῦ μᾶς ἀφήνει νὰ συμπεράνουμε (ἔχει κιόλας ἀποδειχτεῖ, ἀλλωστε) πὼς τὸ θέμα στριφογύριζε χρόνια δλόκληρα στὸ μυαλό του καὶ τὸν ἀπασχολοῦσε, μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα εὐγενούς ἀμιλλας καὶ θετικῆς ἀλληλοεπίδρασης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σίλλερ καὶ πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ τοῦ τελευταίου «*Ἡμερολόγιο τῶν Μουσῶν*» τὸ 1798. Τὸ ὑλικό του ὑπῆρξε μιὰ ἀρχαία διήγηση, ποῦ στὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδριανοῦ (117-138 μ.Χ.) εἶχε περιληφθεῖ στὸ σύγγραμμα τοῦ Φλέγωνος τῶν Τράλλων «*Βιβλίον θαυμάτων*» καὶ πέρασε πολὺ ἀργότερα, τὸ 1666, στὸ βιβλίον τοῦ Johannes Praetorius «*Anthropodemus Plutonicus*». Ὁ νεαρὸς Μαχάτης ἐρχεται στὴν πόλη Τράλλεις τῆς Συρίας «ἀρχαίας Λυδίας» σὲ γνωστοὺς τῶν γονέων του. Αὐτῶν ἡ κόρη, ἡ μιὰ ἀπ' τὶς κόρες, ἔχει πεθάνει πρὶν ἀπὸ ἑξὶ μῆνες, ἀλλ' αὐτὸς δὲν τὸ ξέρει. Ἐκείνη τοῦ παρουσιάζεται, τοῦ ὁμολογεῖ τὴν ἀγάπη της καὶ περνáει τὴ νύχτα μαζί του. Ὑπηρέτες, ὅμως, τὴν παίρνουν εἰδηση καὶ εἰδοποιοῦν τοὺς γονεῖς της. Τὴν ἐπόμενη νύχτα οἱ γονεῖς τὴ βλέπουν πραγματικὰ καὶ χαίρονται ἀφάνταστα, νομίζοντας πὼς πρόκειται γιὰ θαῦμα. Αὐτὴ, ὅμως, σωριάζεται χάμα νεκρή. Ρίχνουν τότε τὸ πτῶμα στ' ἀγρία θηρία, καθαρίζοντας τοὺς ναοὺς καὶ κάνουν θυσίες στοὺς θεοὺς. Ὁ Μαχάτης πεθαίνει κι αὐτὸς λίγο ἀργότερα.

Ὁ Γκαίτε συνέπλεξε τὸ ὑλικὸ αὐτὸ μὲ τὸ μυθολογικὸ μοτίβο τοῦ βρυκόλακα, παράλλαξε τὴν ἱστορίαν σημαντικὰ καὶ τῆς δάνεισε ἕνα πιὸ ἐλκυστικὸ σκηνικὸ μεταφέροντάς τιν στὴν Κόρινθο. Μερικοὶ ξενίστηκαν πολὺ ἀπ' τὴ φαινομενικὰ ἀντιχριστιανικὴ στάση τοῦ ποιητῆ. «... Κι ὅμως,», γράφει ὁ ἐρμηνευτὴς του Μ. Kommerell, «δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκλάβουμε τὸ ποίημα σὰν ἕνα ἀντιχριστιανικὸ μανιφέστο. Εἶναι μιὰ μπαλλάντα... Ὑπάρχουν στὸ ἔργο τοῦ Γκαίτε περισσότερες τάξεις καὶ περισσότερες δικαιοδοσίες. Καὶ μόνον ὅλες μαζί εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Γκαίτε.»

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΗ «ΝΥΜΦΗ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ»

στίχος 9: «τὴν εὐνοία ἄν δὲν πληρώσει ἀκριβή»:

μὲ τὴν ἀλλαξοπιστία, τὴν προσχώρησή του στὸ χριστιανισμό.

στίχος 30: «μὲ χιτῶνα καὶ πέπλο λευκό»:

τὰ ρούχα, καθὼς κι ἀργότερα τὰ δῶρα — καδένα, μπούκλα κλπ. — ἔχουν

συμβολική σημασία.

στίχος 45: «Νὰ τοῦ Βάκχου, τῆς Δήμητρας δῶρα»:
τοῦ Βάκχου τὸ κρασί, τῆς Δήμητρας τὸ ψωμί.

στίχος 78: «... Καὶ στὴ φλόγ' αὐτῆ...»:
ὕπαινίσσεται μ' αὐτὴν ὁ πυρσὸς τοῦ γάμου.

στίχος 87: «ἀσημένιο... τάσι»:
ὁ νέος τὸ εἶχε φέρει δῶρο γιὰ τὴ νύφη.

στίχος 90-91: «... χάρισε/μπούκλα...»:
Καθὼς λέει χαρακτηριστικὰ ὁ ἐξαίρετος ἐρμηνευτὴς τοῦ Γκαίτε Emil Staiger:

«...ἐδῶ ξυπνάει στὸ κορίτσι ἡ συναίσθηση τοῦ θανάτου. Ὁ θεὸς τοῦ θανάτου τάζει τὸν μελλοθάνατο στὸν Ἄδη μὲ τὸ κόψιμο μιᾶς μπούκλας. Ἔτσι πασκίζει κ' ἡ νεκρὴ διαμέσου τῆς μπούκλας νὰ δέσει τὸν νέο μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ τὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν.»

στίχος 126: «μὰ στὸ στέργο δὲ χτυπάει καρδιά»:
«Αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς δὲ νιώθει τίποτα, ἀλλὰ πὼς ἀπλῶς εἶναι νεκρὴ» (πάλι κατὰ τὸν Emil Staiger).

Ἄγγ. Παρθ.

ΝΙΚΟΣ ΠΡΕΑΡΗΣ

«Νομίσματα»

Αἰῶνες τρεῖς κρατήσατε
τὴ φλόγα τῆς Ἑλλάδος ἀναμμένη,
τὴν περίοδο τὴν ἐλληνιστικὴν
στὰ σύνορα τ' ἀκρότατα
τῆς μακρινῆς Ἰνδίας,
τοῦ βασιλείου ἐκείνου τῆς Βακτριανῆς.
Τὰ ὀνόματά σας τὰ ἐλληνικὰ
στοὺς στίχους τοῦ «Νομίσματα»
ιστόρησε ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος
τῆς ποίησης, τῆς ἀλεξανδριανῆς.
Ἕμεῖς, ἐδῶ, ξανὰ σᾶς μνημονεύουμε
- τοῦ βασιλείου τῆς Βακτριανῆς,
Ἑλληνες βασιλιάδες -
τὸ λόγο δίδοντας στὴν Ἰνδικὴ φιλολογία,
ποὺ σὰν παιδιὰ δικὰ τῆς σᾶς τιμᾶ
καὶ στὴν δική τους γλῶσσα σᾶς φωνάζει.
- Εὐκρατιδᾶσα (Εὐκρατίδῃ),
- Στρατᾶσα (Στράτων),
- Μενανδρᾶσα (Μένανδρε),
- Ἑραμυνᾶσα (Ἑρμαῖε)!

ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ - ΓΛΕΖΟΥ

Τὰ τείχη

*Ἡ κάθε μέρα ποὺ περνᾷ
μᾶς ἀφαιρεῖ ἀπ' τὰ μάτια μας
ἓνα κομμάτι γαλανό.
Ἡ κάθε μέρα ποὺ περνᾷ
μᾶς παίρνει ἀπὸ τὰ μάτια μας
ἓνα κομμάτι ἀπὸ βουνό.*

*Τὸν οὐρανὸ τῆς Ἀττικῆς
θὰ τὸν μιλᾷνε ὡς ὄνομα
γραμμένο μόνο στὰ χαρτιά.
Κι ἔτσι ἐκριβῶς θέ νὰ γενεῖ,
θὰ τὰ μιλᾷνε ὡς ὄνομα
καὶ τ' ἀπαλόγραμμα βουνά.*

*Χαλίκι ἐγίναν τὰ βουνά
κι ἄμμος καὶ τσιμεντότουβλα
καὶ νεροχύτες καὶ σκαλιά.
Τοῖχοι ἐγινῆκαν τὰ βουνά
καὶ μᾶς περικυκλώσανε
μέσα στῆς πόλης τὴν καρδιά.*

*Οἱ λόφοι ἐτέλειωσαν τῆς γῆς,
ποὺ ἡ ὁμορφιὰ τῆς ἦτανε,
κι ἀρχίσαν τώρα τὰ βουνά.
Ἡ ἀνελέητη μηχανὴ
δὲν σταματᾷ τὸ λιάνισμα,
νύχτα καὶ μέρα πελεκᾷ.*

*Τοῖχοι ἐγινῆκαν τὰ βουνά
κι ἐκρύψανε ἀπ' τὰ μάτια μας
τὶς ματωμένες τοὺς πληγὲς ,
ποὺ οἱ ἄνθρωποι καθημερινά,
ἀφοῦ τ' ἀποψιλώσανε,
βαθαίνουν καὶ πλαταίνουνε
στὶς γρίζες λυγερὲς πλαγιές.*

Ἰανουάριος 1954

ΞΕΝΙΟΣ ΕΛΛΗΝ

Μετέωρα

*Τοπίο ιδιόμορφο καὶ θαυμαστό,
βράχοι μελανοὶ τῶν Μετεώρων,
ποὺ φυτρώνετε ἀπ' τῇ γῇ σὰ φαντάσματα·
οἱ κορφές σας φτάνουν στοὺς οὐρανοὺς
κι ἀπ' τοὺς ἐξώστες σας, τὰ μοναστήρια,
σκύβουν στὰ χεῖλη τῆς ἀβύσσου...
«Περιπατῶ ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων».*

*Κατάκορυφα, ὀρθόστητα κτίσματα,
ποὺ προκαλεῖτε δέος κι ἔκσταση.
Γρανιτένιοι βράχοι, σταλαχτίτες,
ποὺ γιγνηθήκατε ἀπ' τὸ χάσμα τοῦ σεισμοῦ,
πόσο βοηθᾶτε στὸ ἀνέβασμα
τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς...
«ἄσκησιν πᾶσαν καὶ ζῶν ἐνάρετον».*

*Μετέωρα, οὐράνιο, ἄφθαστο μεγαλεῖο,
μὲ πόση συγκίνηση ἡ ψυχὴ μας
σᾶς ἀτενίζει, ἀπὸ τὴ ρίζα
ὥς τὴν ἀπρόσμετρη κορφὴ σας...
«Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα Σου, Κύριε».*

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΕΛΙΣΣΙΝΟΣ

Ποδηγέτες

*Αὐτοὺς ποὺ λιθοβόλησαν καὶ σταύρωσαν τὰ πλήθη
– δάδες ποὺ αὐτοαναλώθηκαν σ' ἀνέλπιδους ἀγῶνες –
οἱ μῦθοι τοὺς ἐλάτρεψαν, τοὺς ἐσεβάσθη ἡ λήθη.
Εἶναι τ' ἀστέρια-ποδηγέτες σὲ γλαυκοὺς λειμῶνες.*

ΠΕΤΡΟΥΛΑ ΑΛ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ

Τὸ τότε καὶ τὸ τώρα

*Συφοριασμένοι, ἀδύνατοι,
γυρίζουνε στοὺς δρόμους
καὶ εἶναι πάντα σκεπτικοί,
καθ' ὅτι παίρνουν χρήματα
ὀλίγα, νὰ ὀλίγα.
Γυρίζουνε τὶς φορεσιές,
σολιάζουν ὑποδήματα
καὶ τριγυρνοῦν καὶ τριγυρνοῦν
ὠχροὶ καὶ κουρασμένοι.*

*Μὰ τώρα ὅλα ἀλλάξανε,
περήφανοι - ξεκούραστοι
γυρίζουνε στοὺς δρόμους
καὶ εἶναι πάντα χαρούμενοι -
τὸ χρῆμα ρέει ἀφθονον.
Καινούργια ὑποδήματα,
κοστούμια τὰ καλύτερα,
καὶ τὸ βραδάκι ὅλοι τους
σὲ κάποια ταβερνοῦλα
πᾶνε
καὶ σιγοτραγουδᾶνε
Δημόσιος ὑπάλληλος:
τί ἄλλο τὸ καλύτερο
μποροῦσα νὰ ποθήσω!...*

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ. *Ἡ αἰσθητικὴ τοῦ Johannes Brahms*: Φαινομενικὴ εἰσαγωγή στὴν φιλοσοφία τῆς μουσικῆς

Στὸ σημαντικὸ αὐτὸ ἔργο ὁ Ἀκαδημαϊκός, καθηγητὴς κ. Εὐάγγελος Μουτσόπουλος ἐπιλέγει μιὰ φαινομενολογικὴ μέθοδο, προσαρμοσμένη στὴν ιδιοτυπία τοῦ θέματος ποὺ πραγματεύεται, γιὰ νὰ ἐξετάσει τὴν «ἀνήσυχη καὶ πολυδιάστατη μουσικὴ τέχνη τοῦ Μπράμς» καὶ νὰ ἐκθέσει μιὰν ὀρθολογικὴ φιλοσοφία τῆς μουσικῆς.

Στὸ Α' μέρος τοῦ ἔργου «Προθετικὴ» ὁ συγγραφέας καταπιάνεται μὲ τὴν τάξη τῶν μορφωτικῶν κατηγοριῶν (μὲ τὰ εἰδικότερα δομητικὰ, προθεσιακὰ καὶ ἰδεολογικὰ συστήματα) σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ ἐπισημάνει «τὸν ὀδευτικὸ προγραμματισμὸ τοῦ δημιουργοῦ» (σ. 14) στὴν προσπέλαση τοῦ στοχαστικοῦ ἀντικειμένου, γιὰ νὰ καταδείξει ὅτι ἡ ἀμφίσημη ὄψη τῆς μουσικῆς τοῦ Μπράμς «διακρίνεται γιὰ τὸν ἀνεπανάληπτο πλοῦτο τῆς καὶ τὴν τεχνικὴ ποὺ ἐπιτρέπει τὴ ἐνοποίηση τῶν στοιχειακῶν ἢ δομικῶν δεδομένων» (σ. 42).

Ἀναφερόμενος εἰδικότερα στὸ πρόβλημα τῆς μοναδικότητος ὁ σ. ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ ἀναζήτησή της δὲν συνεπάγεται τὸν ἀποκλεισμὸ τῆς κυκλικῆς μορφῆς (ὅπως ἐκαλλιέργηθη ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Μπετόβεν: IX Συμφωνία), γιὰ νὰ καταλήξει στὴν διαπίστωση ὅτι ἡ προθετικότης ἐκδηλώνεται στὸ ἔργο τοῦ Μπράμς «μὲ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἐκπληκτικοῦ, τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ οἰκείου» (σ. 71).

Ἐνῶ «ἡ δυνητικὴ εἰκόνα τοῦ ἔργου καὶ τὸ ἴδιον τὸ ὑπὸ ὄρθωσιν ἔργο φαινομενικὰ κινεῖνται σ' ἐπίπεδα παράλληλα» (σ. 121), ὁ συγγραφέας τονίζει ὅτι τὰ «ἰδεολογικὰ θέματα ἐπνεύσεως τοῦ Μπράμς ἀγκαλιάζουν τὸν πλοῦτον τῆς πραγματικότητος», καὶ ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς θεωρήσεως τῆς μουσικῆς του τὸ χρονικὸ γίγνεσθαι, τὴν αἴσθησιν τοῦ ὕλικου παράγοντος καὶ τὴν ποιότητα (σ. 123). Ὁ σ. διατείνεται ὅτι «ὁ συγκεκρισμὸς τῆς ὀριζόντιας καὶ τῆς κατακόρυφης κινήσεως τῶν φωνῶν κατὰ διάφορες ἐκάστοτε ἀναλογίαις καὶ ἡ προσφυγὴ σὲ δοκιμασμένους παλιὰς τεχνικὰς ἐπιτρέπουν τὴν ὑπέρβασιν τῶν δυσχερειῶν, ποὺ θὰ ἦταν δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν ἀπὸ τὴν ἐνίσχυσιν ἐνὸς συγκεκριμένου ἥθους» (σ. 132). Ὁ σ. ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἐπιθυμία τῆς καιρικότητος δόνει ὅλον τὸ ἔργο τοῦ Μπράμς, ἐκτεινόμενη καὶ στὴν βίωσιν «τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τῆς λειτουργίας του» (σ. 174).

Στὸ Β' μέρος τοῦ ἔργου «Ἀναλυτικὴ» ὁ σ. ἐξετάζει τὶς ὑφολογικὰς κατηγορίες (ἠθικὰς, ἐρμηνευτικὰς καὶ τασιακὰς), γιὰ νὰ διαπιστώσει ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς μουσικῆς τοῦ Μπράμς συνίσταται «στὴν διαλεκτικὴ σύνδεσιν τῶν ιδιοτυπιῶν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ μουσικοῦ ἰδιώματος μὲ τὰ γενικότερας ἀποδοχῆς μουσικὰ ἰδιώματα τῆς ἐποχῆς του» (σ. 182), καταλήγοντας στὸ Γ' μέρος «Συνθετικὴ» στὴ θέση ὅτι ὁ συνθέτης «εἶναι οὐσιαστικὰ μιὰ ρομαντικὴ μεγαλοφυΐα ποὺ ἐπεζήτησε νὰ ἐκφρασθῇ μὲ τρόπο πρωτότυπον... μὲ μίαν συνεπῆ, συγκρατημένην καὶ αὐτοελεγχόμενὴν ἐπαναστατικὴν διάθεσιν» (σ. 222).

Πρόκειται γιὰ μιὰ ρηξικέλευσθ φιλοσοφικὴ παραγμάτευση ὑψηλῆς ἐννοιολογικῆς καὶ ὑφολογικῆς καλλιέπειας.

Μανώλης Μαρκάκης

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. ΠΛΕΥΡΗΣ, *Κοινωνιολογία – θεωρία καὶ θέματα*

Ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐκ φύσεως συσταθεῖσα οἰκογένεια γιὰ τὸ νοῦμον ζῶον

άνθρωπος έγινε αργότερα ο πυρήνας της επίσης φυσικής εξέλιξης, δηλαδή της ενώσεως πλειόνων οικόγενειών, των όμογαλάκτων, διότι, όπως λέγει, είναι τα τέκνα του πρώτου οίκου και τα τέκνα των τέκνων τους. «Γιὰ αὐτό - συνεχίζει - ἐφ' ὅσον αἱ πρῶται κοινωναίαι συνεστήθησαν ἐκ φύσεως, οὕτω καὶ ἐκάστη κώμη συνεστήθη ἐκ φύσεως. Ἡ δὲ τελειοποίησις ἐκείνων εἶναι ἡ πόλις. Ἐπομένως καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως εἶναι ζῶον πολιτικόν. Ὁ ἀκοινωνήτος ἄνθρωπος *ἄφρητωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος*», ὅπως ὀνειδιστικῶς τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Ὅμηρος (ἄνευ οἰκογενείας, ἄνευ νόμων, ἄνευ ἐστίας), εἶναι πολεμοχαρής, καθὼς δὲν εἶναι δεσμευμένος, ὅπως εἶναι δεσμευμένοι οἱ πεσσοὶ [*«ὥσπερ ἐν πετιοῖς»*].

Κάθε πεσὸς στὸ σκάκι — γνωρίζει πολὺ καλὰ αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς τῆς *«Κοινωνιολογίας»* Κ. Α. Πλεύρης — ἐκτελεῖ προκαθορισμένη ἀπὸ τοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ κίνηση (π.χ. ἵπποι, πύργος κ.λ.π.). Αὐτὸ τὸ ὑποχρεωτικὸ εἶδος κινήσεως τῶν πεσσῶν ἐρμηνεύει τὸν ἀναγκαῖο κοινωνικὸ καταμερισμὸ πού ὀφείλουν ν' ἀκολουθοῦν ὅλες οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι παύει νὰ ὑπάρχει ἡ ἀμιλλα. Τὴν τελικὴ νίκη εἶναι δυνατόν νὰ τὴν ἐπιτύχῃ ὁ νοητικώτερος (ἔστω δι' ἐνὸς στρατιώτου). Ἀκόμη ὅμως μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ ἐξάρτηση ὅλων τῶν πεσσῶν, ἀπὸ τοῦ βασιλέως μέχρι τοῦ στρατιώτη, γίνεται ἀπὸ μία ὑπεράνω αὐτῶν νόηση καὶ βούληση, πού ἐπιδιώκει ὅμως συνεχῶς μορφῆς νοητικώτερες. Αὐτὸ σημαίνει λιγώτερες θυσίες τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ ἀντιπάλου. Αὐτὴ ἡ ἀντιμαχία ἐκφραζόταν ὡς «φυσικὴ ἐπιλογὴ» στὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι.

Ἐκανα τὸν μικρὸ αὐτὸ πρόλογο στὸ ἔργο *«Κοινωνιολογία»* τοῦ Κ. Α. Πλεύρη μὲ τὴν πεποίθηση ὅτι παρουσιάζοντας καὶ ἐγὼ στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τοῦ *«Δαυλοῦ»* τὴν *«Κοινωνιολογία»* δίδω οὐσιαστικὰ τὴν φιλοσοφικὴ θέση, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει κατ' ἀρχὴν ἱστορικὰ τὸ φαινόμενο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ καὶ ἐπέκεινα ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τίς μορφῆς πού ὀργανώθηκαν οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες, τοὺς φορεῖς ἐξουσίας τῶν κοινωνιῶν, τίς πηγές ἐξουσίας κ. ἄ.

Δὲν εἶναι φυσικὰ δυνατόν μέσα στὸν μικρὸ χῶρο πού διαθετεῖ τὸ περιοδικὸ νὰ παρουσιασθεῖ τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον ἔργο τῆς *«Κοινωνιολογίας»* τοῦ Κ. Α. Πλεύρη. Ἀλλωστε ἀντιδογματικὸς ἐκ πεποιθήσεως ὁ συγγραφεὺς, κηρύσσοντας τὴν ἀπελευθέρωση τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως ἀπὸ τὰ ὁποιαδήποτε δόγματα, ἀναζητεῖ, μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ, πού τὸ φαινόμενο τῆς ὀριστικῆς συντριβῆς τῶν δῆθεν ἀξιών φτάνει στὸ τέλος, ἡ δὲ ἀντιμαχία τῶν πολιτικῶν θέσεων ἀποδεικνύεται φιάσκο εἰς βάρος ὅλων τῶν λαῶν, ἕνα καινούργιο προσανατολισμὸ. Γράφει: *«Τολμοῦν οἱ διάφοροι κοινωνιολόγοι νὰ ἀναλάβουν τὴν εὐθύνη ἐνὸς πραγματικοῦ διαλόγου; Διότι διάλογος δὲν ὑπάρχει, ὅταν ὅλοι πιστεύουν τὰ ἴδια... Βασικὸ στοιχεῖο τοῦ διαλόγου εἶναι ὁ ἀντίλογος... Ποιοὶ θὰ τὸ τολμήσουν; Μόλις τὸν εἰσηγηθῶν στὸ κόμμα πού ἀνήκουν, θὰ τοὺς ποῦν: Εἰστε στά καλά σας; Θὰ ἀφήσουμε ν' ἀκουσθοῦν ἀντίθετοι ἀπόψεις;... Θέλετε νὰ ζυπνήσῃ κανεὶς;». Καὶ ὁ συγγραφεὺς στὸ δεύτερο μέρος *«Θέματα»* ἀναπτύσσει τὰ θέματα ἐκεῖνα πολιτικῆς κοινωνιολογίας στὰ ὁποία — ὅπως λέγει — ἐπικρατεῖ σκοπίμως ἀποπληροφόρηση. Ἡ πολιτικὴ κοινωνιολογία — συνεχίζει — ἔχει γίνῃ πλέον ὄργανο προπαγάνδας:*

«Τὰ κόμματα, αἱ ἡμερίδες, ὁ ψευδο-επιστημονικὸς κόσμος διαθέτουν τὴν δυνατότητα μονομεροῦς προβολῆς τῶν ἀπόψεών τους, διότι ἐλέγχουν τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως. Κάθε διαφορετικὴ γνώμη πνίγεται στὴ σιωπὴ, διότι τῆς ἀπογορεύουν ὁποιαδήποτε δημοσιότητα».

Νομίζω, ὅτι παρὰ τίς κάποιες ἀντιρρήσεις πού διατηρῶ γιὰ μερικὲς θέσεις ἢ ἀπόψεις τοῦ συγγραφεὺς, εἶναι τὸ ἔργο αὐτὸ μιὰ μαχητικὴ παρουσία στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης τῆς κοινωνιολογίας. Παρουσία, πού σκοπεύει στὸ νὰ ταραξεῖ τὰ λιμνάζοντα νερά, ὥστε νὰ πάψῃ ἡ σήψη νὰ ἀποτελεῖ ἀρνητικὰ τὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι καὶ ἡ δῆθεν ἀντιμαχία νὰ εἶναι συν-αυλία κοασμῶν βατράχων.

ΟΥΡΑΝΑ ΔΙΟΜΑΤΑΡΗ, *Ὁ ποιητὴς γράφει τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου*

Στὸ σημαντικό αὐτὸ συνθετικὸ ἔργο τῆς Καρ Οὐράνας Διοματάρη ἐπιχειρεῖται ἀναφορὰ συστηματικὴ στὶς ἐπὶ μέρους φάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἀπὸ τοὺς προομηρικοὺς ποιητὲς (Λίνο, Μουσαῖο κτλ.) μέχρι τοὺς κυρίους ἐκπροσώπους τῆς ποίησης τοῦ 20οῦ αἰώνα (Σεφέρης, Ἑλύτη κτλ.), στὴν προσπάθειά της νὰ ὑποστηρίξει τὴν πρότασιν ὅτι «ὁ γνήσιος ποιητὴς, σ' ὁποιαδήποτε σχολή κι ἂν ἀνήκει, ὁποιαδήποτε φόρμα ποίησης κι ἂν ἀκολουθεῖ, σαφέστατα εἶναι ὁ αὐθεντικώτερος κι ὁ πιὸ προφητικὸς ἱστορικός... ὡς ὁ εὐαίσθητος ἄνθρωπος δέκτης τῶν κυμάτων τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης κι ὁ πιὸ τεχνημένος δῦτης στοὺς ὠκεανούς τῶν ψυχῶν» (σ.419). Ἡ θέση αὕτη συνδυάζεται μὲ μιὰ θεώρηση τῆς ἱστορίας ὡς ταυτιζόμενης μὲ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, ἀντίληψη ποὺ προϋποθέτει τὴν ψυχικὴ σχέση τοῦ ποιητῆ μὲ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, σὲ προφανῆ ἀναλογία μὲ τὴν ἐκτόνωση τοῦ μυθικοῦ ἐνστίκτου στὴν παιδικὴ παραμυθία (σ. 18).

Ἡ σ. ὑποστηρίζει τὴν ἄποψη ὅτι στοὺς ποιητὲς τοῦ 7ου αἰώνα (Τέρπανδρος, Ἀρχίλοχος, Σόλων, Ἀλκαῖος, Σαπφώ, μέχρι τὸν Μίνερμο καὶ τὸν Σημωνίδη τὸν Ἀμοργίνο) ἡ ποιητικὴ δημιουργία ἀπορροφᾷ τὴν ἱστορίαν τοῦ παρόντος στὰ νέα ποιητικὰ σχήματα, καθὼς ἡ αἴσθησις τοῦ ποιητῆ καὶ ἱστορικοῦ δεσπόζει, τὰ ἔργα τους σὰν συνειδητὴ ἐνέργεια, μὲ μιὰ πρόθεση διεύρυνσης τῆς κοινωνικῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς συγκρότησης τοῦ μυθικοῦ στοιχείου (σ. 147), μ' ἔντονα φιελελεύθερο πνεῦμα: π.χ. ἀνθολογοῦνται οἱ ποιητὲς Ἀνακρέων, Ἴβυκος, Σημωνίδης ὁ Κεῖος, Τιμοκρέων, Θεόγνης, Πίνδαρος, Βακχυλίδης, οἱ Ὀρφικοὶ καὶ οἱ προσωκρατικοὶ ποιητὲς, ἰδιαίτερα ὁ Ξενοφάνης, μὲ μιὰ ἐξοχὴ ἀναλυτικὴ προσέγγισιν στὶς ποιητικὰς συλλήψεις τους καὶ μὲ ἐπιδέξια μετάφραση δειγμάτων τῆς τέχνης τους· ἡ ἴδια μεταφράζει μ' ἐπιμέλεια ὅλους τοὺς ποιητὲς ποὺ ἀνθολογοῦνται στὸ ἔργο της), γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ ποιητικὴ σύλληψη τοῦς ἐμφανεῖται ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ στοιχεῖο, ποὺ πνευματικὰ ὀριοθετοῦν καὶ ἐκφράζουν.

Στὸ Δ' κεφάλαιον «Πέμπτος αἰώνας π.Χ.» ἀνθολογοῦνται οἱ τραγικοὶ καὶ οἱ ποιητὲς τῆς κωμωδίας, μὲ ἀναφορὰ στὸν Ἑμπεδοκλῆ καὶ στὸν Δημόκριτον, ποὺ στὰ ποιητικὰ ἐνεργήματά τους «δέκονται τὸν ἱστορικὸ μῦθον μὲ τὸν αἰώνιον λόγον» (σ. 333), γιὰ νὰ θέσουν ἱστορικὰ τὴν οὐσίαν τῆς ἀνθρώπινης προβληματικῆς. Στὸ Ε' κεφάλαιον «Ἑλληνιστικὴ περίοδος» παρουσιάζονται καὶ ἀναλύονται τὰ δημιουργήματα τοῦ Φιλίππου, τοῦ Καλλιμάχου καὶ τοῦ Θεόκριτου, μιὰ ποίηση ποὺ τείνει νὰ ἐκφράσῃ «τὴν βαθμιαία χαλάρωσιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ὥστε ἀπὸ τὶς θεωρίας τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων καὶ τὰ «μειδιάσματα» τοῦ Ξενοφάνη σὲ βάρος τῆς θεολογίας τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, τὶς κοσμογονικὰς μεταλλαγὰς τῶν πολέμων τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μεγαλέξανδρου, σὲ συνάρτησιν μὲ τὶς ἀπαράβατες κοινωνικοπολιτικὰς διαμορφώσεις τοῦ μεσοπολέμου» (σ. 349), τάση ποὺ ἐκδηλώθηκε στὸν δραματικὸν λόγον, στὴν κωμωδίαν καὶ στὴν ποίησιν, ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλην μεριά, τὸ μυθικὸν στοιχεῖον τείνει νὰ κερδίσει τὴν αἰσθητικὴν τῆς προσωπικότητος τοῦ ποιητῆ.

Στὸ ΣΤ' κεφάλαιον «Χριστιανικοὶ χρόνοι - Βυζάντιον» γίνεται ἀναφορὰ στὴν ποιητικὴ δημιουργίαν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Νανζιαζηνοῦ, τοῦ Χριστόδωρου Κοπτήτη, τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, τῆς Κασσιανῆς, μέχρι τὸν Πτωχοπρόδρομον καὶ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ἐνῶ ἡ ἀνάληψις τοῦ ἔργου τῶν σημαντικότερων φορέων τοῦ ποιητικοῦ λόγου στοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους (Γεώργιος Χορτάτζης, Βιτσέντζος Κορνάρος) - Ζ' κεφάλαιον - ὅπως κι ἐκείνων τοῦ 20 αἰώνα (Σεφέρης, Ἑλύτης κτλ.) τείνει νὰ παρέχει ὑποστήριξιν στὴν καθοδηγητικὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἐξοχου αὐτοῦ ἔργου, ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι ὁ πρῶτος ἱστορικός.

Πρόκειται γιὰ συνθετικὸ ἔργο ἐπιμοχθῆς ἐπιμέλειας καὶ ὑψηλῆς παιδαγωγικῆς χρησιμότητος.

Μανώλης Μαρκάκης

ΑΓΓΕΛΟΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, *‘Οδοιπορικό ενός στρατιώτη του 1940-41*

Διαβάζοντας το βιβλίο του Α. ‘Αγγελίδη ένας κόμπος όργης και λυγμού ανεβαίνει να σε πνίξει. Μ’ αυτή την πίεση ο συγγραφέας προσπαθεί ν’ ανοίξει την βαλβίδα της πατριωτικής μας συνείδησης, που την έχουν μπλοκάρει με τ’ αφιόνια τους οι πολύμορφοι πράκτορες των εξουσιαστών. «Ζητά (ο ‘Ιταλός) να περάσει ελεύθερα ο στρατός του τα σύνορά μας... τον τόπο που γεννηθήκαμε, τον τόπο που ‘ναι γραμμένη ή ενδοξη ιστορία των ‘Ελλήνων από χιλιάδες χρόνια. Θέλανε τα βουνά μας, τα βράχια μας, τις θαλασσές μας και τα ένδοξα και απάράμιλλα μνημεία μας, για να μās υποτάξουν, και οι ‘Ελληνες να γίνουν δούλοι τους».

Το *‘Οδοιπορικό* του ‘Αγγελου ‘Αγγελίδη είναι μια υπέροχη αφήγηση ενός στρατιώτη του 1940-41, που απ’ την πρώτη στιγμή του έθνικού προσκλητηρίου βρέθηκε στην πρώτη γραμμή του Β’ Παγκοσμίου πολέμου. Πραγματικά έχει την δύναμη να σε μεταφέρει στην εποχή εκείνη και να ζήσεις βήμα προς βήμα τον πόλεμο και την συμφορά που ήρθε μετά και από την είσοδο σ’ αυτόν των Γερμανών.

Ζούμε δυστυχώς σε μια εποχή, που οι λουφάζοντες μέσα σε διάφορα παρασκήνια μισέ λ λ η ν ε ς έχθροι της ‘Ελληνικής ιστορίας, της ‘Ελληνικής γλώσσας, του ‘Ελληνικού λόγου και του πολιτισμού, προσπαθούν (άξιοι του μισθού τους) να συντρίψουν το μοναδικό δπλο που διαθέτουμε, την ό μ ο ψ υ χ ί α, θέλουν να μās δούν υπόδουλους ξανά σε κάποιο νέο ζυγό, που αυτοί μās ετοιμάζουν. Στους άθλιους αυτούς και ύβριστές ή υπερήφανη πολιτική, ή αδέσμευτη από τα δόγματα ιδεολογία και ή ‘Ελληνικότητα τους ζαλίζει. Δεν μπορούν να φανταστούν ότι υπάρχει άκομη ψυχή στον τόπο αυτό...

Οι Κρητικοί δίνουν μια εύχη: «Νά ποθάνης μωρέ, μέσ’ στα ποδήματά σου». Το οδοιπορικό του Α. Αγγελίδη είναι μια απάντηση σ’ αυτούς που νομίζουν πώς ο θάνατος είναι τιμωρία μεγαλύτερη απ’ τη στέρηση της ελευθερίας.

Η.Α.Τ.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ. *Με το βιολί των είκοσι χρονών (ποίηση). Λευκωσία 1986.*

Κι είναι το βιολί τετράχορδο κι άπάνω του άντηχουν πεντάμορφα γλυκοάκουστα τραγούδια: και είναι Μήνες τα δάκτυλα και είν’ ‘Απρίληδες χαμόγελα τα χρόνια που το κρούουν. Και λέει ή πρώτη ή χρορδή τον ‘Υμνο στο χορό κι αντίλογίζει, κι άντικρούει ή δεύτερη δικό, γλυκό τραγούδι, την « ‘Ανοιξιάτικη άποθέωση»... Ξανθά ηδημάτα οι άνθοι και... τα σημόνια ποθοῦσα τούς ὕπερους θά πεθάνω, θεοί, βοηθήτε... και τραγουδάνε ἴμεροι, ἔρωτες, φύλλα και άνθοι, πουλιά και παλληκάρια, κοπελιές, φιλιά. Ποιά ζωή ξεπρνάει ένα θάνατο μες στοῦ ρόδου το ρόδινο θάνατο; ...Και τριτώνει ή τρίτη κάντιο λόγο, τον ‘Ορφικό, Το ξύπνημα του εφίβου, Νιότη χορεύτρα σαν το φως στής λίμνης του καθρέφτη...Μάθε να παίζεις το φιλι σφραγίδα της αγάπης... και για

την πολυπρόσωπη ‘Αγάπη, πυρήνα του κόσμου...Πορεύεται ο λόγος σ’ ανθένιας στρατάς βήματα. Κι ή τέταρτη για «Το σπίτι» και για τα θέμελά του: «Σκάψε βαθιά τα θέμελα το σπίτι στεριώσει» κι δλος ο κόσμος του σπιτιού, στην αὐλή, μέσα απ’ την ζώπορτα να βλασταίνει. ‘Εστία παρθενοκόρη, κι άρχοντοκυρά. Και γνήσια κι άνεψεγάδιαστα ‘Ελληνικός μα πάντοτε ή ‘Ελλάδα θρησκεία κι άποθέωση... θά πει σε «νεατές» και σε «ὑπατες» χορδές βιολιού- λύρας του ‘Απόλλωνα σε «δώριο σκοπό», τούς πάγκαλους θά πει σκοπούς του. Μια φωνή άκρατα λυρική κι ελληνική, ενός παιδιού - γνησίου παιδιού της μαρτυρομάνας Κύπρου, που είναι ίδια κι ένα με της ‘Ελλάδας μας τη φωνή. Γλυκάκουστη και καλοπρόδεχτη κι άναγαλλιάζουν φρένες και καρδιές ως την άκοῦνε.

‘Αληθινή ποιητική φλέβα και λαγαρή λυρική γραφίδα ο κ. Χ. προσθέτει τρισλαμπους τούς

φθόγγους του τετράχορδου βιολιού του στους άλλους της μέχρι σήμερα πλουσίας του ποιητικής δημιουργικής συμφωνίας. Και τὰ εὐγε στῆς ἀξιοσύνης του ἄς συμπορεύονται τὰ βήματά του στῆς ἀκούραστης ποιητικῆς του πορείας τοὺς χλοϊσμένους λειμῶνες. Κ.Π.Μ.

ΕΠΑΜΕΙΩΝΔΑΣ Α. ΒΡΑΝΟΠΟΥΛΟΣ. *Ἡ ἐπιστροφή τῶν Ἑλγινείων (μελέτη)*. Ἀθήνα 1983.

Διδάκτωρ Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας ὁ συγγραφέας μαζ δίνει στὸ πόνημά του τὸ ἱστορικὸ τῆς λεηλασίας τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τίς μετέπειτα ταλαιπωρίες τῶν Ἑλγινείων, περιγραφές καὶ κρίσεις περιηγητῶν συγχρόνων τῆς λεηλασίας τῶν ἀριστουργημάτων στὸν τόπο μας. Ἀξίζουν τὰ θερμότερα συγχαρητήρια στὸ συγγραφέα, ὁ ὁποῖος μὲ πλήρη γνώση τοῦ θέματος, μὲ σαφήνεια καὶ ἐπιστημονικὴ μεθοδικότητα ἀναπτύσσει στὶς λίγες σελίδες τοῦ βιβλίου τὴν ἀνάγκη ἐπιστροφῆς τῶν γλυπτῶν στὴν Ἀθήνα. Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ γράφοντος τὸ πόνημα αὐτὸ τοῦ Ε. Β. θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει μεταφρασθεῖ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ νὰ κυκλοφορεῖ τοὺς διεθνεῖς πνευματικοὺς κύκλους. Ε.Ε.Μ.

ΤΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ. *Ἑλεγείες (ποιήματα)*. Ἀθήνα 1986.

Στὴ μνήμη τῶν γονέων του ἀφιερώνει ὁ γνωστὸς καὶ καταξιωμένος ποιητὴς Τ. Γ. τὸ νέο του βιβλίο, ποὺ περιέχει δύο ἐνότητες («Ἑλεγείες γιὰ φτερά» καὶ «Μοναχικὲς Ἑλεγείες») καὶ μεταφράσεις ποιημάτων τῶν Paule Elyard, Fr. Hagen καὶ Jacques Prevert. Ἡ στάθμη ὅλων τῶν ποιημάτων τοῦ βιβλίου πάντοτε ὕψηλὴ, ὁ ποιητικὸς λόγος τοῦ Τ. Γ. ἀψογος, λυρικός, ἀνθρώπινος συγκινεῖ τὸν ἀναγνώστη.

Ἡ ἀγάπη σ' αὐτοὺς ποὺ φύγανε, ἡ νοσταλγίας, ἡ μελαγχολία διάχυτος σ' ὅλους τοὺς στίχους, ἡ σύνδεση τῶν λέξεων ἀριστουργηματικὴ. Ποιήση πραγματικὴ μὲ τὴν πλήρη ἔννοια τοῦ ὄρου. Ε.Ε.Μ.

ΝΙΚΟΣ Β. ΚΑΜΒΥΣΗΣ «Ἰσαγγελοὶ» (ποιήματα). Ἀθήνα 1986. *Ἐκδ. Συντροφιά.*

Βίοι καὶ πράγματα ἀββάδων καὶ προσπάθεια προσεγγίσεως τοῦ Μοναχισμοῦ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων. Γράφει ὁ Ν.Κ.: «οἱ ἀναφερθέντες μᾶς φαίνονται ὄντα παράξενα καὶ ἡ ζωὴ τους ἀνέξη-γητὴ καὶ ἀπίστευτη... «καὶ τὰ θαύματά τους προβληματίζουν καὶ συγκλονίζουν»...κι ἀκόμα «σὲ κά-νουν νὰ σκέπτεσαι καὶ νὰ ἀπορεῖς»... καὶ παρ' ὅλο

ποῦ «σωπαίνει καὶ δι' μιᾶς, καθὼς διαβάσει τοὺς βίους τους...» ἐν τούτοις γράφει. Καὶ χρειάζεται ἀπέραντη, κι ἀπροσμέτρητη πίστη, γιὰ νὰ ἀποδοῦν σὲ γραφτὸ ποιητικὸ λόγο ὅσα πέρα ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο μέτρο, στὴ σφαῖρα μόνο τοῦ ἀπόλυτου ὑπερβατικοῦ, κινοῦνται καὶ βρίσκονται. Ἀξίος ὁ κόσμος καὶ ὁ μόχθος τοῦ Ν. Κ. γιὰ μιὰ παρόμοια ἀπόδοση, καὶ γιὰ μιὰ ὁδοιπορία σὲ δύσβατους καὶ ἀγκαθεροὺς δρόμους, ποὺ κάθε βῆμα τους καὶ ἓνα τρόχαλο κλείνει καὶ μιὰ πέτρα, τοῖχος ἀξεπέραστος, ὀρθώνεται στὴν πα-ραπέρα ἀνάπτυξή της, καὶ ποὺ μόνο μᾶστορας τοῦ λόγου μπορεῖ μὲ κάποια ἀνεση καὶ κάπως πειστικὰ νὰ πραγματώσει. Τὸ αὐστηρὸ τῶν θεμά-των καὶ ἡ προσήλωση στὴν οὐσία στερεῖ ἀπὸ τὸ λόγο τὴ γνώστη λυρική διάθεση καὶ ἱκανότητα τοῦ συγγραφέα, ποὺ τὰ ἀποδίδει μὲ, δίχως λυρικά φρικιάσματα, διάθεση. Κ. Π. Μ.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΡΑΜΕΡΙΤΗΣ - ΑΘΗΝΑΙΟΣ, «Εἰρηνικά» (ποιήση). 1986.

Οἱ πνευματικοὶ δημιουργοὶ δὲν μένουν, δὲν πρέπει νὰ μένουν ἀμέτοχοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους καὶ ἀπὸ τὰ μηνύματά της, τοῦτο γιὰ νὰ ὑπάρχει συνέπεια στὴν ἀποστολὴ τους, γιὰτὶ ὁ ποιητὴς, εἰδικότερα, τάχτηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἐποχὴ του. Μακάρι ὅλοι οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι νὰ στοχάζονται ὅπως καὶ ὁ Βαγγέλης Παραμερίτης - Ἀθηναῖος. «Κρατήσου μακριὰ ἀπ' τοὺς φονιάδες καὶ τῶν λαῶν τοὺς Σταυρωτῆς ποὺ ὕψιστα καθή-κοντα τοὺς ἔχουν ἀνατεθεῖ. Κι ἐκεῖνοι καθισμένοι ἀμέριμνα στὶς πλάτες τῶν ἀνθρώπων ταξίδια κάνουν δωρεάν...» Ὁ καθαρῶν στίχος κυλᾷ ἀβίαστα, σὰ νερὸ γάργαρα καὶ ἀθόλωτο. Τ. Ν.

ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ, *Σ' ἐποχὴ ἀμφισβήτησεων* (ποιήματα). Ἀθήνα 1983.

«Μέσα στοὺς στίχους τ' ἀμαρτήματά μας /.../ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ ὁ φίλος ποὺ ξέχασε τὸ φίλο /.../ Μέσα στὶς σελίδες ἡ ἀγάπη /.../ Μόνο στὶς σελίδες ἡ ἀγάπη.../». Καὶ ὁ στίχος του πορεύεται μέσα σὲ ἀμφισβητήσεις, σ' ἐποχὴ ἀμφισβήτησεων... «/γιὰ νὰ μιλήσῃ γιὰ πολλὰ, ὅπως γιὰ/ τίς κοπέλες μὲ τὰ τρυπημένα μπράτσα ἀπ' τίς βελόνες /.../ ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ μὲ τὰ μακρὰ λεικασμένα παντελόνια.../». Ἕνας λόγος ποὺ ἀναζητᾷ, ἀνατέμνει καὶ προβλη-ματίζει, καθαρὸς, καὶ διεισδυτικὸς, ποὺ ἀπ' τὸ σκοτάδι προσμένει κάποιο φῶς: «ὕστερα ἀπὸ μιὰ νύχτα ἔρχεται μιὰ μέρα», θὰ πεῖ. Μιὰ μέρα, ποὺ τὸ ποῖόν της ἐξαρτᾶται ἀπ' τὰ μάτια ποὺ τὴν βλέ-

πουν, αλλά και από τα χέρια και τις καρδιές που την πλάθουν. Κ. Π. Μ.

ΑΜΑΛΙΑ ΡΑΠΤΗ, *Φυγάδευση (ποιήματα)*, 'Αθήνα-Γιάννινα 1985' και 'Αχός επιβίωσης', 'Αθήνα 1985.

Και στα δύο βιβλία της Α. Ρ. ωραίος ο ποιητικός της λόγος, μεστός, καλογραμμένος, λυρικός. 'Ο στοχασμός της φιλοσοφικός και οι λέξεις καλοδιαλεγμένες. 'Η ποίηση της Α. Ρ. προβληματίζει και συγκινεί τον αναγνώστη με τις πανανθρώπινες, υπαρξιακές και φιλοσοφικές της προεκτάσεις. «.../ 'Αλυσσοδέθηκε ή χαρά/ στο Ικρίωμα/ της λαμπρής ιδέας/...» (από τη σύνθεση «'Αχός 'Επιβίωσης»). Ε. Ε. Μ.

ΣΤΡΑΤΟΣ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗΣ, *Τετράδια μοναξιάς μου (δοκίμια)*, Μυτιλήνη 1986.

'Εκδοση - έκφραση όφειλη στην ιερή μνημη του Στράτου Χατζηγιάννη επιμελημένη από τη γυναίκα του Μελανθούλα. Γράφει ο Σ. Χ. μεταξύ πολλών εξόχων και άποσταγμάτων γνώση και επιμελημένης κριτικής δοκιμασίας: 'Αλίμονο στους κάθε είδους - ισθμούς που "καπιλώνουν" την άτομικότητα, που απογορεύουν ή φυλακίζουν την άτομική "δόξα" (γνώμη), αυτό το ώραίο, το ανκτίμωτο "δοκίμιο". 'Αλίμονο στους οπαδούς όλων των -ισμών... Κι ο λόγος του αυτός τα λέει όλα, όταν μάλιστα συνδυάζεται με τό θάρρος της γνώμης και την αντικειμενικότητα. "Όταν ...μή δεδωμένο τώ χιρί, δειλόν γάρ, μηδέ τα ύτα κηρόν φραζάμενον, άλλ' άκούοντα και κλυμένον και αληθώς υπερήφανον... Μιά έκδοση που αξίζει κάθε προσοχής κι άπ' την όποια πολύ ικανοποιημένος και λυτρωμένος θα άναυθει ό λογισμός και του πιό άπαιτητικού αναγνώστη. Κ. Π. Μ.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ, 'Ο άδόκητος χρόνος (ποίηση)', 'Αστρολάβος - Εϋθύνη.

"Όπως προσωπική και ίδια, άφαιρετική γραφή 42 σελίδων με υπόβαθρο τον όδυσσειακό μύθο. Ποίηση πυκνή, που άπαιτεί βαθιά διεσδυτική μελέτη και άποκρυπτογράφηση των κειμένων. 'Ο ποιητής βραβευμένος του 'Υπουργείου Παιδείας Κύπρου για τις δυο προηγούμενες συλλογές του προβληματίζεται μά και προβληματίζει. Κ.Π.Μ

ΣΠΥΡΟΣ ΓΑΛΑΙΟΣ, *Σενάριο σε δύο διαστάσεις (μυθιστόρημα)*, «Βιβλιοθήκη», 'Αθήνα 1986.

'Ο συγγραφέας, δημοσιογράφος, μετά τό βιβλίο του «Θέμα κορυφής», που κυκλοφορεί τώ-

ρα σε 2η έκδοση, μάς δίνει με τό καινούργιο του βιβλίο «Σενάριο σε δύο διαστάσεις» ένα νέο δείγμα της λογοτεχνικής του εργασίας. 'Ο συγγραφέας όμως δέν ξεχνά τον δημοσιογράφο. Μέσα από τις ζωντανές σελίδες του βιβλίου του ζούμε και έμεις τα γεγονότα που ό Σ. Γαλαίος μάς παρουσιάζει τόσο σπαρταριστά, ώστε παρ' όλη την άρχική του δήλωση ότι: «ό ευρύτερος χώρος, όι καταστάσεις και τα πρόσωπα αυτού του βιβλίου είναι φανταστικά», νά μπορεί, πράγματι ό αναγνώστης άνάλογα με τις έμπειρίες του ή τις γνώσεις του και τον χώρο, νά καθορίσει και ν' άναγνωρίσει τις καταστάσεις και άκόμη νά δώσει στα πρόσωπα ταυτότητα. Αυτό βέβαια είναι τό ένα μέρος του ενδιαφέροντος που προκαλεί τό «Σενάριο σε δύο διαστάσεις». 'Υπάρχουν όμως και όι άλλες πλευρές. Και αυτές όι άλλες άναδεικνύουν τον Σ. Γαλαίο ένα ικανό άναλυτή αλλά και γνώστη του τρόπου που ρίπτονται από τα παρασκήνια τα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά, τα βεγγαλικά που προκαλούν άρχικά έκπληξη και στη συνέχεια διεγείρουν έντεχνα τις καταστάσεις εκείνες που θά έπιβοηθήσουν τό έργο των εμφανών αλλά και άφανών έξουσιαστών.

Δέν θά ήθελα νά κάνω κάποια μικρή έστω περίληψη του βιβλίου του Σ. Γαλαίου. Αυτό άφαιρεί ένα σοβαρό μέρος του ενδιαφέροντος του αναγνώστη, και θεωρώ ότι έγώ ως αναγνώστης δέν έπιθυμώ «περιλήψεις». Θά δώσω όμως ένα χαρακτηριστικό άπόσπασμα από τό βιβλίο αυτό του Σ. Γαλαίου. 'Η συζήτηση γίνεται στη πρεσβεία της «'Ανατολικής 'Υπερδύναμης». Τό θέμα,... τα πράγματα. ['Εγώ θά συμπλήρωνα τό κενό μέ την λέξη «'Ελληνικά» πράγματα]. 'Ομιλεί ό βοηθός άκόλουθος: «"Τό τελικό συμπέρασμα μου, σύντροφοι... τώρα πιά σύγυρο, πώς τις έκλογές θά τις κερδίσουν όι συντηρητικοί και μάς συμφέρει αυτοί νά τις κερδίσουν. Και τό γιατί είναι αυτόνοήτο. Όι ψευτοσοσιαλισμοί άποπροσανατολίζουν, λέμε, τις μάζες, τις άπομακρυνουν από μάς, που είναι γενικά άναγκαίο νά τις πάρουμε, που είμαστε έτοιμοι νά τις ύποδεχτούμε, για νά τις όδηγήσουμε εκεί που ξέρουμε πώς πρέπει νά τις πάμε"... "Και όι συντηρητικοί τι κάνουν;..." "Εγώ πιστεύω"... "Άσε τι πιστεύεις 'Ιβάνοβιτς", τον ξανακάνει άλλη μιá φορά ό πρεσβευτής "Γεγονότα παρακαλώ».

Γενικά, νομίζω πώς τό «Σενάριο σε δύο διαστάσεις» είναι ένα βιβλίο που μοιάζει σάν «ντοκουμέντο», αλλά που ό σκοπός του είναι νά κάνει προβλέψεις «πολιτικών έξελίξων» με άφορμή ένα «θάνατο» του άρχηγού των προοδευτικών και πρωθυπουργού «μιás κάποιας χώρας». Η.Α.Τ.

ΑΝΘΟΣ ΡΟΔΙΝΗΣ - ΔΙΟΓΕΝΗΣ, Φύρδην - Μίγδην, Κύπρος 1986.

Ζωντανός και χυμώδης σατυρικός λόγος,

που καυτηριάζει και καταγράφει, "σαρκάζει και τέρπει", όπως γράφει. Ποικίλα τα θέματα του και όλα δοσμένα με κέφι και γνήσια κι ανάλαφρη σατυρική διάθεση. Κ. Π. Μ.

Παροράματα

Στο κείμενο του κ. Δεινία Δικαίου «Μάτα ή Γλώσσα – πάντα» (Δαυλός/ 61, σελ. 3359) παρελήφθησαν επτά λέξεις. Παράκλησις όπως ή δεκάτη άράδα από το τέλος της ύπ' αριθ. 4 σημείωσης διαβασθεί έτσι:

□ ανάλυσι) και έπιστήμη - τεχνολογία. (έδω σέ τελευταίαν ανάλυσι,

□ Στη σελίδα 3370 του προηγούμενου τεύχους του «Δαυλού», στο άρθρο σου κ. Α. Ντόκα, με τίτλο «Οί λογικές αντίνομίες και οί προεκτάσεις τους στο κοινωνικό φαινόμενο» σημειώθηκαν δύο λάθη τυπογραφικά, που πρέπει να επανορθωθούν ως εξής:

1ος στίχος: δηλαδή ΧΕΡ....

17ος στίχος: "Αν υποθέσουμε ότι ΑΕΑ.....

Ή τιμή πωλήσεως του «Δαυλού»

Ή «Δαυλός» καθορίζει για το 1987 τιμή αντίτυπου δρχ. 230, έτήσια συνδρομή δρχ. 2.500, φοιτητική δρχ. 1500 και Ή οργανισμών δρχ. 4000.

Οί τιμές αυτές είναι οί ελάχιστες δυνατές πού, για ένα περιοδικό απολύτως ανεξάρτητο, δημιουργούν τίς προϋποθέσεις για διατήρηση της συνέπειας, της ποιότητας και της χωρίς άναστολές ελεύθερης έκφράσεως.

Στόν δεμένο πολυτελώς Ε΄ τόμο του «Δαυλού» (τεύχη 49-60, Ήανουάριου — Δεκεμβρίου 1986) θά βρήτε τούς δημοσιογραφικούς αγώνες πού διεξήχθησαν από τίς στήλες του περιοδικού αυτού κατά το παρελθόν έτος γύρω από καίρια θέματα, όπως ή Έλληνικότητα, ή προέλευση του Ήλφαβήτου κ. ά., καθώς και άρθρα, αναλύσεις, μελετήματα και έρευνες ιστορικές, φιλοσοφικές, πολιτικές κτλ., υπερχονικής αξίας.

Διατίθεται μόνο στα γραφεία του περιοδικού. Αποστέλλεται και ταχυδρομικώς, κατόπιν τηλεφωνήματος τών ενδιαφερομένων στα τηλέφωνα 3223957 ή 9823655.

ΣΕΛΙΔΕΣ 800 — ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 2000.

Όσοι εκ τών αναγνωστών κατέχουν αντίτυπα τευχών του 1986 και επιθυμούν να τά δέσουν μπορούν να απευθύνονται στόν καλό βιβλιοδέτη του «Δαυλού» κ. Γιάννη Μπούντα, Μεσολογγίου 16, Ήξάρχεια, τηλ. 3641133, για ποιοτικό και οικονομικό δέσιμο.